

**Univerzita Karlova**

**Filozofická fakulta**

**Ústav filosofie a religionistiky**

**Studijní obor Filosofie**

## **Disertační práce**

JUDr. Mgr. Lukáš Kollert

*Suverenita, právo a moc v raných a v ýmarských spisech Carla  
Schmitta*

**Sovereignty, Law and Power in Carl Schmitt's Early and Weimar  
Writings**

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jakub Jinek, Dr. phil.

Rok odevzdání: 2023

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Velkých Přílepech dne 26. srpna 2023. Jméno a příjmení: JUDr. Mgr. Lukáš Kollert, v. r

*Rád bych tímto poděkoval svému školiteli, panu doc. Mgr. Jakubu Jinkovi, Dr. phil. za jeho pomoc a podporu, podnětné komentáře a vedení při přípravě této práce.*

*Své díky bych také rád vyjádřil celé své rodině za laskavou, obětavou a láskyplnou podporu, bez níž by nemohla vzniknout. Zvláště děkuji rodičům a své ženě Kristině.*

*Děkuji také Vojtovi, Jakobovi a Jirkovi za cenné diskuse o jejím tématu a za inspiraci.*

## **Abstrakt v českém jazyce**

Práce se zaměřuje na reflexi vztahu suverenity, práva a moci a problému uskutečnění práva v decisionistické teorii Carla Schmitta (1888–1985) v podobě, v níž byla představena v jeho raných a výmarských spisech, tj. v textech publikovaných do roku 1933. V práci se po úvodním představení tématu, rozsahu a metodologie práce zaměřuji na otázku po vztahu práva a moci obecně, předvádím základní specifika řádu moderního státu, jenž hraje pro Schmittovu filosofii podstatnou roli, a načrtávám klíčové znaky hlavních směrů na poli právní vědy v 19. století. Následně zkoumám problém uskutečnění práva jako základní osu Schmittova decisionismu v souvislosti s pojmy státu, diktatury a suverenity v *Hodnotě státu a významu jednotlivce, Diktatuře a Politické teologii*. V souvislosti s tázáním, jak odlišit suveréna od pouhého držitele moci, dále zaměřuji pozornost na pojmy reprezentace a úřadu. V kontextu nejasnosti, kdo je vlastně suverénem v moderním demokratickém státě, načrtávám odpověď na otázku, zda je jím podle Schmitta *populus, multitudo* nebo suverénní diktátor. V další části se soustředím na *Pojem politična*, sociální předpoklady decise, dialektiku politického a společenských antagonismů a Schmittovu kritiku procesu depolitizace a argumentuji, že hlavním bodem Schmittova programu na začátku 30. let 20. století je, že se „stát má stát znovu státem“. Následně shrnuji klíčové rysy Schmittovy filosofie práva na pozadí tzv. Hobbesova krystalu. V závěru pak předkládám odpovědi na hlavní výzkumné otázky práce.

## **Klíčová slova v českém jazyce**

Carl Schmitt; suverenita; právo; stát; moc; diktatura; výjimečný stav; uskutečnění práva; reprezentace; lid; masa

## **Abstrakt v anglickém jazyce**

In my thesis, I scrutinize reflection of the relationship between sovereignty, law and power, and the problem of realizing law in the decisionist theory of Carl Schmitt (1888–1985), as presented in his early and Weimar writings, i.e. in the texts published before 1933. Following introductory remarks on the subject, scope and methodology of the thesis, I open it with a few observations on the relationship between law and power in general. Afterwards, I present basic features of the order typical for modern state, which plays an essential role for Schmitt's philosophy, and outline key attributes of the main theoretical approaches in the 19th century jurisprudence. Subsequently, I examine the problem of the realization of law in connection with the concepts of state, dictatorship and sovereignty in *The Value of the State and the Significance of the Individual, Dictatorship and Political Theology* and argue that it forms the central axis of Schmitt's decisionism. Dealing with the question of how to distinguish a sovereign from a mere wielder of power, I further analyse Schmitt's concepts of representation and office. Given that it is not clear in *Political Theology* whom to designate as sovereign in a modern democratic state, I put forward an answer to the question of whether, according to Schmitt, it is the *populus*, the multitude or the sovereign dictator. In the next part, I focus on the *Concept of the Political*, the social preconditions of decision, the dialectic between political and social antagonisms, and Schmitt's critique of the process of depoliticization. I argue that at the core of Schmitt's endeavour in the early 1930s lies the thought that "the state ought to be again a state". Subsequently, I summarize the key features of Schmitt's philosophy of law against the background of the so-called Hobbes-Crystal. Finally, in conclusion, I put forward answers to the main research questions of the thesis.

## **Klíčová slova v anglickém jazyce**

Carl Schmitt; sovereignty; law; state; power; dictatorship; state of exception; realization of law; representation; people; multitude

## Obsah

1. Úvod .....	10
1.1. Představení tématu, rozsahu a cíle práce a formulace výzkumných otázek .....	10
1.2. Současný stav poznání .....	19
1.3. Poznámky k metodologii .....	21
1.4. Shrnutí obsahu práce .....	23
2. Právo a moc. Řád moderního státu a reflexe vztahu práva a moci v německé státovědě od počátku 19. století do konce první světové války .....	27
2.1. Právo a moc .....	27
2.2. Vznik moderního státu .....	33
2.2.1. Předmoderní středověký řád .....	33
2.2.2. Řád moderního státu .....	37
2.3. Hlavní směry vývoje právní vědy v Německu od 19. století do konce první světové války .....	40
2.3.1. Osvícenský racionalismus .....	41
2.3.2. Historická škola právní .....	43
2.3.3. Zákonný pozitivismus .....	44
3. Problém uskutečnění práva jako základní osa Schmittova decisionismu .....	50
3.1. Stát jako prostředník mezi právem a skutečností .....	60
3.1.1. Schmittova kritika mocenské teorie právní a pojem abstraktního práva .....	61
3.1.2. Dualismus práva a moci a zprostředkování mezi nimi .....	64
3.1.3. Právo a stát .....	67
3.1.4. Přejít k suverenitě a diktatuře .....	72
3.2. Diktátor a suverén jako prostředník mezi právem a skutečností .....	75
3.2.1. <i>Diktatura</i> .....	76
3.2.1.1. Pojem diktatury a otázka kontinuity Schmittovy koncepce ve srovnání s <i>Hodnotou státu a významem jednotlivce</i> .....	77
3.2.1.2. Komisařská a suverénní diktatura .....	82
3.2.1.3. Základní způsoby uskutečňování práva .....	87
3.2.2. <i>Politická theologie</i> .....	90
3.2.2.1. Schmittova definice suverenity .....	91
3.2.2.2. Kritika zákonného pozitivismu a normativismu a polemika o podstatě práva .....	94
3.2.2.3. Schmittovo pojetí právního řádu v <i>Politické theologii</i> .....	96

3.2.2.4.	<i>Politická theologie</i> a starší Schmittovy publikace: kontinuita, nebo diskontinuita? .....	100
3.2.2.5.	Oponentura předložené interpretace <i>Politické theologie</i> a glosa k několika výkladovým mýtům .....	104
3.2.2.6.	Jak odlišit suveréna od pouhého držitele moci? .....	108
4.	Suverenita, reprezentace a identita .....	110
4.1.	Suverenita a reprezentace .....	111
4.2.	Suverenita a idea úřadu .....	117
4.3.	Lid, masa, suverén a diktátor. Problém suverenity v moderním demokratickém státě 119	
4.4.	Suverén jako reprezentant a nositel úřadu .....	127
5.	Stát, politično a socialita .....	132
5.1.	Pojem politična a rozhodnutí o přáteli a nepříteli .....	133
5.2.	Funkce rozhodnutí a politična .....	137
5.3.	Depolitizace a její konsekvence .....	139
5.4.	Schmittův program: stát se má stát znovu státem .....	143
6.	Decisionismus a Hobbesův krystal. Shrnutí Schmittovy filosofie práva .....	149
7.	Závěr. ....	158
	Bibliografie .....	166
1.	Díla Carla Schmitta .....	166
2.	Monografie, texty v sebraných spisech a výběrech .....	168
3.	Časopisecké studie, kapitoly v kolektivních monografiích, příspěvky ve sbornících a slovníková hesla .....	176
4.	Závěrečné práce .....	182
5.	Studentské práce .....	182
6.	Legislativa a mezinárodní smlouvy .....	182
7.	Judikatura .....	183
8.	Internetové zdroje .....	183
	Seznam obrázků a tabulek .....	185

## Seznam zkratek

- ABGB** *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*
- ALR** *Allgemeines Landrecht*
- BGB** *Bürgerliches Gesetzbuch*
- CIC** *Corpus Iuris Civilis*
- DD** SCHMITT, Carl. *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015.
- GLHP** SCHMITT, Carl. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017.
- GU** SCHMITT, Carl. *Gesetz und Urteil. Eine Untersuchung zum Problem der Rechtspraxis*. Berlin: Otto Liebmann, 1912.
- HdV** SCHMITT, Carl. *Der Hüter der Verfassung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1996.
- LL** SCHMITT, Carl. *Legalität und Legitimität*. Berlin: Duncker & Humblot, 2005.
- LSTH** SCHMITT, Carl. *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1938.
- PP** SCHMITT, Carl. *Pojem politična*. Praha: OIKOYMENH, 2013.
- PT** SCHMITT, Carl. *Politická theologie. Čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Praha: OIKOYMENH, 2012.
- ŘKPF** SCHMITT, Carl. *Římský katolicismus a politická forma*. Praha: OIKOYMENH, 2013.
- SKGEGB** SCHMITT, Carl. Der Staat als ein konkreter, an eine geschichtliche Epoche gebundener Begriff. In: Týž (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*, Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 375–383.
- SPS** SCHMITT, Carl. Staatsethik und pluralistischer Staat. In: *Kant Studien*, 35, 28, 1930, s. 28–42.



- SSGW** SCHMITT, Carl. Starker Staat und gesunde Wirtschaft. In: MASCHKE, Günter (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. 71–85.
- ÜDARD** SCHMITT, Carl. *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*. Berlin: Duncker & Humblot, 1993.
- VL** SCHMITT, Carl. *Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017.
- WSBE** SCHMITT, Carl. *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015.
- WTSD** SCHMITT, Carl. Weiterentwicklung des totalen Staats in Deutschland. In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923–1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1940, s. 185–190.

## 1. ÚVOD

### 1.1. Představení tématu, rozsahu a cíle práce a formulace výzkumných otázek

V předložené disertační práci se zaměřuji na reflexi vztahu práva a moci a uskutečnění práva v díle Carla Schmitta (narodil se roku 1888 v Plettenbergu, zemřel v roce 1985 tamtéž), slavného, pronikavého, provokativního, široce recipovaného a současně mj. z důvodu vstupu do NSDAP v roce 1933<sup>1</sup> silně kontroverzního a zavrhaného německého státovědce, v jejímž jádru stojí především pojmy suverenity, výjimečného stavu a diktatury, ale také právní normy.<sup>2</sup> V této práci hájím stanovisko, že právě problém uskutečnění práva představuje centrální osu Schmittova uvažování o právu, jež se jako příslovečná červená nit vine jeho ranými a v ýmarskými, ale i pozdějšími spisy a poskytuje fundament pro relativně celistvou rekonstrukci jeho filosofie práva, u níž se na první pohled může snadno zdát, že je neucelená, reaktivní a „okasionální“ a podléhá v čase poměrně výrazným změnám, které zasahují její základní stavební kameny.

Pokládám za příhodné hned na počátku zdůraznit, že autor, jenž usiluje o to vyložit publikace a myšlenky Carla Schmitta, naráží na řadu nadstandardních obtíží, s nimiž se musí vypořádat. Hlavní problematické faktory je možné stručně shrnout pomocí čtyř níže uvedených bodů.

1. Schmitt je velmi slavným a intenzivně interpretovaným myslitelem, jehož texty ještě v současné době silně rezonují v akademické diskusi, a to např. v odborné debatě o výjimečném stavu a řešení mimořádných situací. Výklad jeho děl zažil silnou konjunkturu především po útocích 11. září 2001 a zájem o ně byl dále přiživován sérií bezpečnostních, finančních a dalších krizí, jimž společnosti po celém světě od začátku nového milénia musely čelit. Jedná se o jednoho z nejcitovanějších právních filosofů 20. století a odborná literatura věnovaná jeho myšlení dosahuje takového objemu, že není možné zde podat ani její přehled, natož pak podrobný výčet. Problémem ovšem není jen množství publikací, ale především skutečnost, že jsou mj. z důvodů uvedených v následujících bodech často značně protichůdné.

---

<sup>1</sup> Ke Schmittovu vstupu do NSDAP a jeho působení po roce 1933 srov. kromě mnoha dalších např. MEHRING, Reinhard. *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall*. München: C. H. Beck, 2009, s. 304 nn.

<sup>2</sup> V předložené práci navazují na své vybrané dřívější studie, práce a výzkum. Uvést je třeba především KOLLERT, Lukáš. Suverenity a diktatura ve filosofii práva Carla Schmitta. In: BELLING, Vojtěch – KOLLERT, Lukáš (vyd.). *Suverenity panovníka, lidu a státu v moderní politické filosofii*. Ústí nad Labem: Nakladatelství Jana Evangelisty Purkyně, 2017, s. 113–141. Dále srov. KOLLERT, Lukáš. Hledá se Leviathan. In: *Nomádva*, 19, 2015, s. 25–37. Navazují také na své texty vypracované v rámci studentské vědecké odborné činnosti na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Jmenovitě jde o studie *Schmittův pohled na stát a politično na konci Výmarské republiky* z roku 2018 a *Suverenity a diktatura v politické filosofii Carla Schmitta* z roku 2017. Další mé publikace, z nichž v práci částečně čerpám, jsou uvedeny níže na příslušných místech.

2. Vzhledem ke vstupu do NSDAP v roce 1933 a zavrženíhodným textům, jež vydal v následujících letech, je Schmitt mimořádně kontroverzním a podle některých autorů „nebezpečným“ filosofem<sup>3</sup> či dokonce nepřitelem,<sup>4</sup> což má mj. za následek, že do výkladu jeho spisů vstupuje ve větší než obvyklé míře nejen postava Carla Schmitta, ale v některých případech pravděpodobně také, a to nikoli nepochopitelně, pobouření, rozhořčení a obecně emoce na straně interpretů. Velmi intenzivně se zde klade, podobně jako např. u Martina Heideggera, otázka, zda je či není možné a přípustné oddělovat díla a myšlenky od jejich autorů a interpretovat je nezávisle na nich.
3. Schmitt se nevěnoval pouze jedné vědní disciplíně. Jeho texty a úvahy mají širší záběr a zasahují do oblastí práva, filosofie, politické a právní teorie, theologie, antropologie či dějin pojmů, myšlení a idejí atd.
4. Schmitt až na výjimky neformuloval své myšlenky uceleně a provázaně nebo dokonce jako systém. Řada jeho publikací, které mají často podobu spíše článků, esejů či nerozměrných knih, reaguje na konkrétní problémy, situace a oponenty a má silně polemický charakter a cíl. Tomu je uzpůsobena také prezentace jeho vlastních úvah, které jsou mnohdy artikulovány vyhroceně až přepjatě mj. pro dosažení náležitého rétorického účinku. Alespoň zdánlivé rozpory nacházíme nejen při srovnání Schmittových různých spisů, ale i v rámci jeho jednotlivých textů.

Tezi o zdánlivě rozporných pasážích zmíněnou v bodu čtyři můžeme doložit např. pomocí následujících dvou úryvků z *Politické theologie*, které se na první pohled jeví jako neslučitelné.

„Výjimečný případ odhaluje nejjasněji podstatu státní autority. Rozhodování se zde odděluje od právní normy a (formulujeme-li to paradoxně) autorita dokazuje, že k tomu, aby vytvořila právo, žádné právo nepotřebuje.“<sup>5</sup>

„Nějaká nevývratná, nejvyšší, to znamená největší moc fungující s jistotou přírodního zákona v politické skutečnosti neexistuje; moc nedokazuje pro právo nic, a to z onoho banálního důvodu, který Rousseau v souladu s celou svou epochou formuloval takto: La force est une puissance physique; le pistolet que le brigand tient est aussi une puissance.“<sup>6</sup>

<sup>3</sup> Srov. MÜLLER, Jan-Werner. *A Dangerous Mind. Carl Schmitt in Post-War European Thought*. New Haven: Yale University Press, 2003.

<sup>4</sup> Srov. BALAKRISHNAN, Gopal. *The Enemy. An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London: Verso, 2000.

<sup>5</sup> SCHMITT, Carl. *Politická theologie. Čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Praha: OIKOYMENH, 2012, s. 15 (dále jen „PT“).

<sup>6</sup> PT, s. 18.

Zatímco první z pasáží budí zdání, že právo je podle Schmitta produktem moci, jež k tomu, aby „vytvořila právo, žádné právo nepotřebuje“, druhá se zdá říkat pravý opak, totiž že moc pro právo nic nedokazuje.

Vzhledem k výše popsaným potížím, jimž interpreti při zaobírání se myšlenkami Carla Schmitta čelí, jen stěží překvapí, že Schmittova filosofie je nezdědka vykládána jako notně radikální (viz zejména bod 4) a že se v případě osoby Carla Schmitta, jeho koncepce jako takové i většiny jeho jednotlivých tezí a pojmů setkáváme, jak jsem již naznačil, se zástupem často zcela protikladných a navzájem neslučitelných interpretací.<sup>7</sup>

Pokud se v zájmu jednoduchosti zaměříme na celková hodnocení Carla Schmitta v odborné literatuře, je třeba potvrdit, že v ní nacházíme množství jeho vzájemně inkompatibilních obrazů a charakteristik. Zatímco pro některé představuje konzervativního katolického myslitele,<sup>8</sup> jiní na něj pohlížejí jako na hlasatele bezuzdného a totálního excecionalismu,<sup>9</sup> korunního právníka třetí říše,<sup>10</sup> okasionálního decisionistu,<sup>11</sup> klasika politického myšlení,<sup>12</sup> bezskrupulózního oportunistu a nihilistu,<sup>13</sup> přičemž historickou pikantností je, že právě obvinění z oportunismu potopilo v roce 1936 Schmittovu kariéru ve třetí říši,<sup>14</sup> politického theologa,<sup>15</sup> antisemitu,<sup>16</sup> právního teoretika, který měl za cíl upozornit na nerefektované předpoklady a slabá místa

---

<sup>7</sup> Srov. NEUMANN, Volker. *Der Staat im Bürgerkrieg. Kontinuität und Wandlung des Staatsbegriffs in der politischen Theorie Carl Schmitts*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 1980, s. 9.

<sup>8</sup> Srov. k tomu QUARITSCH, Helmut. *Positionen und Begriffe Carl Schmitts*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010, s. 25 nn.

<sup>9</sup> Srov. GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception. Carl Schmitt's Theory of Emergency Powers and the 'Norm-Exception' Dichotomy. In: *Cardozo Law Review*, 21, 5–6, 2000, s. 1825–1868.

<sup>10</sup> Slavným souslovím „korunní právník třetí říše“ Schmitta poprvé označil Waldemar Gurian, původně Schmittův žák. Srov. GURIAN, Waldemar. *Entscheidung und Ordnung. Zu den Schriften von Carl Schmitt*. In: *Schweizerische Rundschau*, 34, 1943, s. 566–576. Publikováno pod pseudonymem Paul Müller. Dále srov. RÜTHERS, Bernd. *Carl Schmitt im Dritten Reich. Wissenschaft als Zeitgeistverstärkung?* München: C. H. Beck, 1990.

<sup>11</sup> Srov. LÖWITH, Karl. Der okkasionelle Deziisionismus von Carl Schmitt. In: TÝŽ (vyd.). *Heidegger – Denker in dürftiger Zeit. Sämtliche Schriften*, 8, Stuttgart: J. B. Metzler, 1984, s. 32–71.

<sup>12</sup> K označení Schmitta jako nejmladšího klasika politického myšlení srov. WILLMS, Bernard. Carl Schmitt. Jüngster Klassiker des politischen Denkens? In: QUARITSCH, Helmut (vyd.). *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt*, Berlin: Duncker & Humblot, 1988, s. 577–598.

<sup>13</sup> Srov. např. BENDERSKY, Joseph. *Carl Schmitt. Theorist for the Reich*. Princeton: Princeton University Press, 1983, s. X.

<sup>14</sup> K tématu srov. BENDERSKY, Joseph. *Carl Schmitt. Theorist for the Reich*, c. d., s. 219 nn.

<sup>15</sup> Srov. MEIER, Heinrich. *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie*. Stuttgart und Weimar: J. B. Metzler, 1994.

<sup>16</sup> Srov. GROSS, Raphael. *Carl Schmitt und die Juden. Eine deutsche Rechtslehre*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2005. Dále srov. TÝŽ. The „True Enemy“. Antisemitism in Carl Schmitt's Life and Work. In: MEIERHENRICH, Jens – SIMONS, Oliver (vyd.). *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 96–117.

liberálního státu,<sup>17</sup> či autora, jenž zásadně ovlivnil významné myslitele radikální levice 20. století.<sup>18</sup>

Tento ilustrativní a neúplný výčet může sloužit jako potvrzení platnosti tvrzení Michaela Reitze, že osoba a dílo Carla Schmitta jsou dodnes tématem, na němž se autoři neshodnou, tématem, jež rozděluje.<sup>19</sup> Pokud by Schmitt byl toliko jedním z německých státovědců, kteří z toho či onoho důvodu vstoupili po převzetí moci NSDAP do strany a publikovali z pohledu naší současnosti odsouzeníhodné texty, dávno by se nad ním zavřela voda a vzbuzoval by nanejvýš zájem badatelů z oboru dějin práva či filosofie a vědy historické.<sup>20</sup> Schmittovo jméno a myšlenky se nicméně na poli práva a filosofie práva naopak znovu a znovu vrací a stále autory ovlivňují.

Je tomu tak proto, že Schmitt byl, ať už si o něm jako o osobě myslíme cokoli, nesporně géniem, jehož postřehy a analýzy dovedou, byť by se i zakládaly na nepřesnostech, nesprávném podsouvání tezí oponentům (např. Kelsenovi) a jiných chybách, umně nastavit kritické zrcadlo našim předpokladům, jež pokládáme za samozřejmé. Jeho polemicky laděné texty nasměrované takřka proti všem také poskytují bohatou municí pro kritiku přístupů, s nimiž se neztotožňujeme, což je ostatně jedním z důvodů, proč je Schmitt intenzivně recipován na celé škále politického spektra od radikální pravice po radikální levici.<sup>21</sup> Schmittovou předností je, že nás dovede, řečeno v aluzi na Immanuela Kanta, leckdy probudit z našeho „dogmatického spánku“,<sup>22</sup> rozrušit, podnítit a částečně také inspirovat. Schmitt pro nás tudíž, jak to trefně

---

<sup>17</sup> Srov. k tomu KENNEDY, Ellen. *Constitutional Failure. Carl Schmitt in Weimar*. Durham: Duke University Press, 2004. Dále k tomu srov. DYZENHAUS, David. *Legality and Legitimacy. Carl Schmitt, Hans Kelsen and Hermann Heller in Weimar*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 38 nn. Srov. rovněž CRISTI, Renato. *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism. Strong State, Free Economy*. Cardiff: University of Wales Press, 1998.

<sup>18</sup> Shrnutí různých výkladů a přístupů je k nalezení v knize HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität. Der Weg der politischen Philosophie Carl Schmitts*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010. Dále srov. BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna. Pojem suverenity a jeho kritika v moderní politické a právní filosofii. Suverenity a normativní konstrukce reality I*. Brno: CDK, 2014. Pro shrnutí různých charakterizací Schmitta srov. rovněž KENNEDY, Ellen. *Constitutional Failure*, c. d., s. 5 n. K recepci z levé strany politického spektra srov. např. diplomovou práci GÉRYK, Jan. *Levicová recepce díla Carla Schmitta*. Obhájeno na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2018.

Dostupné zde: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/95354> [2023-06-13].

Srov. rovněž SPECTER, Matthew. What's „Left“ in Schmitt? From Aversion to Appropriation in Contemporary Political Theory. In: MEIERHENRICH, Jens – SIMONS, Oliver (vyd.). *The Oxford handbook of Carl Schmitt*, c. d., s. 426–457.

<sup>19</sup> Srov. REITZ, Michael. *Macht und Recht. Versuch über das Denken Carl Schmitts*, text publikován dne 24. 2. 2019. Dostupné zde: <https://www.deutschlandfunk.de/macht-und-recht-versuch-ueber-das-denken-carl-schmitts-100.html> [2023-06-20]. K tomuto vyjádření srov. původně HABERMAS, Jürgen. *Eine Art Schadensabwicklung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1987, s. 103.

<sup>20</sup> Srov. KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?* Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 11 n.

<sup>21</sup> Srov. k tomu BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 348 nn.

<sup>22</sup> KANT, Immanuel. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Svoboda-Libertas, 1992, s. 27.

vyjádřila Chantal Mouffe v názvu své knihy, i dnes představuje „výzvu“.<sup>23</sup> A skutečně lze argumentovat, že jen stěží můžeme na poli filosofie práva nalézt autora, který by byl příčinou tolika různic jako Carl Schmitt a jitril v takové míře emoce akademické obce. Zdá se, že podobně jako kontroverzní a problematický je pro nás Schmitt i nadále také zajímavý.<sup>24</sup>

Schmitt ve svém díle načrtává teorii decisionismu,<sup>25</sup> jejíž podstatu v úvodu velmi stručně shrnu. Základ Schmittovy koncepce spočívá v tvrzení, že právní řád, který je u něj pochopen jako jednota norem a decisí coby dvou na sebe neredukovatelných právních elementů, má svůj pramen v *rozhodnutí suveréna* neboli *suverénově decisi*. Toto rozhodnutí není svázáno ani pozitivním, ani nadpozitivním právem s předem daným *určitým* obsahem a není přezkoumatelné od něj odlišným subjektem v rámci formalizované procedury. Je však *formálně* podřazeno transcendentní ideji (prvek ideality, který je nutný pro vysvětlení závazku poslušnosti v protikladu k pouhému faktickému donucení) a současně o něm platí, že musí vycházet z nejintenzivnějšího antagonismu v daném společenském tělese (prvek reality). Suverénova decise stanovuje obsah faktické normality, jež podle Schmitta tvoří vnitřní podmínku platnosti norem pozitivního práva, ukončuje spor o právo a umožňuje překonání *status naturalis* a ustavení *status civilis*. Součástí jeho koncepce je teze, že rozhodnutí suveréna není toliko ustavujícím aktem, ale rovněž nástrojem, na jehož základě smí být v existenční krizi mimo rámec pozitivního práva či v rozporu s ním legitimně přijaty potřebné kroky za účelem obnovení ohrožené nebo narušené normality. Konečně pak Schmitt ve své filosofii zastává pozici, že personální rozhodnutí suveréna není toliko výrazem pouhé moci (vs. zákonný pozitivismus), ale právním aktem, skrze nějž jsou položeny základy uskutečnění práva a propojení o sobě zcela protikladných sfér měti na jedné straně a bytí na straně druhé.

Cílem předložené práce je načrtnout a blíže prozkoumat Schmittův náhled na vztah práva a moci mj. při zohlednění historického a ideového kontextu jeho doby, kriticky v této souvislosti posoudit různé výklady jeho díla a na základě provedených rozborů argumentovat, že pozice vyjádřená v jeho raných a výmarských textech je celkově vzato méně radikální (a troufám si říci i méně podezřelá), než sugeruje celá řada interpretací stejně jako jednotlivých Schmittových vyjádření a stanovisek,<sup>26</sup> pokud je posuzujeme izolovaně. Kromě dalšího je mým cílem ukázat jednak to, proč je Schmitt vlastně přesvědčen, že základ právního řádu moderního státu musí tvořit rozhodnutí suveréna, jednak to, že Schmitt suveréna, jehož decise hraje ústřední roli

---

<sup>23</sup> Srov. MOUFFE, Chantal (vyd.). *The Challenge of Carl Schmitt*. London: Verso, 1999.

<sup>24</sup> Srov. KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?*, c. d., s. 9.

<sup>25</sup> Jedná se o *neologismus* zavedený Schmittem.

<sup>26</sup> Srov. WOLIN, Richard. Carl Schmitt, Political Existentialism, and the Total State. In: *Theory and Society*, 19, 4, 1990, s. 389–416. GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception, c. d.

v procesu uskutečnění práva, nechápe jako pouhého držitele moci, ale jako osobu vztaženou k právu, jež je jí (formálně) nadřazeno, reprezentanta ideje a nositele na něm nezávislého úřadu. Hodlám dále mj. podat odpověď na otázku, kdo je vlastně podle Schmitta suverénem v moderním demokratickém státě a zda a případně jakým způsobem je jednání suveréna ve Schmittově koncepci předem orientováno či „předurčeno“. V tomto kontextu předkládám tezi, že je limitováno jak shora ideou, kterou suverén jakožto nositel úřadu reprezentuje, tak i zdola sociálními předpoklady rozhodnutí. Rovněž je mým záměrem podat na pozadí Schmittovy analýzy vztahu práva a moci a problému uskutečnění práva a kritiky procesu depolitizace výklad toho, jaký program vlastně sleduje ve svých spisech vydaných v době soumraku výmarské republiky, a argumentovat, že jeho odpověď na otázku „Co dělat?“ můžeme na konci 20. a začátku 30. let 20. století pomocí jeho vlastních slov shrnout tak, že je třeba zajistit, aby se stát stal znovu státem.

Samo téma vztahu práva a moci tvoří v obecné rovině jednu z centrálních a současně velmi komplexních otázek filosofie práva, na niž, jak se domnívám, dosud nemáme zřetelnou a neproblematickou odpověď. Přírozenoprávní teorie stejně jako právní pozitivismus mají nepochybně své přednosti, ale především ve svých „čistých“ podobách také nedostatky a citelné nesnáze. Je-li tomu tak, pokládám za příhodné si položit otázku, zda Schmittův decisionismus, jenž se profiluje jako alternativa mj. vůči těmto dvěma základním přístupům, neobsahuje vhledy a prvky, jež by nám mohly pomoci prohloubit naše vlastní porozumění tomuto problému. Mezi teze této práce patří, že Schmittovy úvahy je možné rekonstruovat tak, že nabízí možné východisko ze sporu dvou výše uvedených základních druhů koncepcí, že Schmittovo úsilí o řešení problému vztahu práva a moci je v řadě ohledu podnětné a že rozpory a nesnáze, na něž při zkoumání uvedené relace narážíme, Schmitt sleduje až na samu mez příslušného tázání. Schmittova odpověď na otázku po vztahu práva a moci, inspirovaná do nemalé míry zejména Hobbesem, pak představuje v tom smyslu odpověď krajní, že vyvěrá z důsledného a do krajnosti provedeného promyšlení konsekvencí konkurenčních pozic a úsilí přemostit protiklad práva a moci, který možná jednoznačně a definitivně překlenout nelze.

Pokládám dále v návaznosti na výše uvedený bod 2 za příhodné uvést, že mým cílem je předložit právněfilosofickou, systematickou a logickou analýzu Schmittových textů při maximální abstrakci od jeho osoby a že rozborů tohoto druhu existuje, navzdory ohromnému objemu sekundární literatury ke zkoumanému autorovi, relativně omezené množství. Domnívám se proto, že předložená práce může být nahlížena jako přínosná i v mezinárodním měřítku. Tím spíše pak představuje *desideratum* v kontextu tuzemského bádání, jak vyplývá

z oddílu níže, v němž shrnuji současný stav poznání. Jednou z ambicí této práce je, že by mohla posloužit jako impuls pro další rozvoj zkoumání Schmittovy filosofie práva v České republice.

Pokud jde o záběr práce z hlediska Schmittovy dlouhé kariéry a tvorby, zaměřuji se záměrně především na jeho texty vydané před jeho neslavným vstupem do NSDAP.

Zprvė není v tomto přístupu nutné podrobit výkladu řadu problematických textů, jež mají pro naši současnou reflexi práva a filosofie práva jen omezený přínos. Ten může spočívat např. v tom, že nás mohou činit ostražitými vůči některým koncepcím, např. té, jež na vyhlášení výjimečného stavu v návaznosti na francouzskou nauku o *acte de gouvernement* pohlíží jako na soudně nepřezkoumatelný akt vládnutí.<sup>27</sup> Je totiž pravda, že Schmitt mj. na základě tohoto konceptu předložil obhajobu *Noci dlouhých nožů* v jednom ze svých nejskandálnějších spisů s výmluvným názvem *Vůdce chrání právo*.<sup>28</sup> Tento zúžený přístup umožňuje nesledovat mnoho „větvi“ výkladu a soustředěně sledovat jednu zvolenou linii zkoumání, která sama o sobě představuje relativně široké téma. Pro mou práci je podstatné, že Schmittovy „klasické“ texty vydané před rokem 1933 mají, jak se domnívám, největší potenciál přinést podněty pro naše vlastní uvažování o právu v dnešní době, jakkoli i Schmittovy pozdější úvahy o velkoprostoru a konci epochy státnosti, pojmu *nomos*<sup>29</sup> či teorii partyzána<sup>30</sup> mají nepochybně inspirativní a více či méně aktuální aspekty. K publikacím vydaným po roce 1933 přihlížím dle potřeby pouze natolik, nakolik rozvíjejí dříve vyjádřené Schmittovy myšlenky a umožňují nám lépe jim porozumět. Z tohoto důvodu reflektuji zejména spisy *O třech typech právně vědeckého myšlení* (1934) a *Leviathan ve státovědě Thomase Hobbesa. Smysl a selhání politického symbolu* (1938) a v šesté kapitole se soustředím na tzv. Hobbesův krystal, který Schmitt představil v roce 1963 v poznámkách k *Pojmu politična*.

Zadruhé není nezbytné se *obsáhle* vypořádat s otázkou, zda byl Schmittův příklon k nacismu projevem jeho (autentického) antisemitismu, okasionalismu, oportunistu apod., kde by jen

---

<sup>27</sup> Ta nedávno v souvislosti s řešením pandemické krize a nouzovým stavem rezonovala i v judikatuře Ústavního soudu ČR. Srov. nálezy Ústavního soudu ČR Pl.ÚS 8/20 ze dne 21. 4. 2020, Pl.ÚS 111/20 ze dne 15. 12. 2020 a Pl. ÚS 12/21 ze dne 16. 3. 2021. K pojmu jako takovému srov. např. MALÍŘ, Jan. Actes de gouvernement v soudobém francouzském právu. Kompromis mezi soudním přezkumem a politikou. In: *Právník*, 157, 2, 2018, s. 89–114. TÝŽ. Politické limity soudního přezkumu v historické perspektivě. Případ *actes de gouvernement* ve francouzském právu. In: *Jurisprudence*, 6, 2017, s. 3–17.

<sup>28</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Der Führer schützt das Recht. In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923–1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1940, s. 199–204.

<sup>29</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Der Nomos der Erde. Im Völkerrecht des Jus Publicum Europeum*. Berlin: Duncker & Humblot, 2011.

<sup>30</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Teorie partyzána. Poznámka na okraj k pojmu politična*. Praha: OIKOYMENH, 2008.



představení různých výkladů a argumentů, jejich posouzení a zaujetí vlastního stanoviska vydalo na několik rozsáhlých kapitol.<sup>31</sup>

Zatřetí není zapotřebí *obšírně* zkoumat otázku (dis)kontinuity mezi texty vydanými před rokem 1933 a po něm, což je rovněž otázka, k níž existuje odborná literatura v nezměrném rozsahu. Třebaže si také v předložené práci otázku po (dis)kontinuitě ve Schmittově díle kladu, zaměřuji se na ni především v případě jeho raných a výmarských textů např. tehdy, když zkoumám, zda nedochází ke změně Schmittova pojetí v době mezi vydáním *Hodnoty státu a významu jednotlivce* a *Diktatury* nebo mezi vydáním *Diktatury* a *Politické theologie*.

Jakkoli v této práci nehodlám extenzivně zkoumat specificky otázku, zda rok 1933 přináší zásadní zlom ve Schmittově myšlení, pokládám z hlediska jejího záměru a cílů za podstatné uvést, že koncepce vyjádřená ve Schmittových textech vydaných před rokem 1933 podle mého výkladu nevede s logickou nutností k nacismu. Je pochopitelně nesporné, že *mutatis mutandis* příklon k nacismu *umožňuje*. Již to stačí některým interpretům k tomu, aby ke Schmittovým myšlenkám zaujali celkově odmítavý postoj. Přestože v této práci nehodlám zlehčovat zásadní závažnost skutečnosti, že Schmitt v roce 1933 vstoupil do NSDAP a následně působil výše zmíněným způsobem, domnívám se, že jde o přístup, který je z hlediska vědecké práce a obecně reflexe dějin našeho myšlení citelně problematický. Stejně bychom totiž mohli difamovat přirozenoprávní myšlení na jedné straně a právní pozitivismus na druhé straně škály, neboť také v jejich případě můžeme tvrdit, že po nezbytných úpravách mohou poskytnout živnou půdu pro etablování nacistického řádu nebo mu alespoň otevřít cestu. V případě právního pozitivismu se jedná o známou tezi, jež vyústila mj. ve formulaci Radbruchovy formule či nauky o materiálním právním státu, uznání práva na odpor nebo pojmu obranyschopné demokracie, byla jednou z příčin „renesance přirozenoprávního myšlení“ po druhé světové válce a není třeba ji obšírně dokládat.<sup>32</sup> Také přirozenoprávní myšlení ale může tvořit základ pro rasistické, biologicky orientované právo nacistického stříhu, jestliže je do jeho středu položena myšlenka (různých) přirozených práv vyplývajících z příslušnosti k různým rasám.<sup>33</sup>

---

<sup>31</sup> Celkově vyvážené a dobře fundované stanovisko k věci je k nalezení v knize KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?*, c. d.

<sup>32</sup> Srov. k tomu např. KAUFMANN, Arthur. *Wirkungsgeschichte*. In: HASSEMER, Winfried – KAUFMANN, Arthur (vyd.). *Einführung in Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*. Heidelberg: C. F. Müller, 1994, s. 23–123, zde s. 79. Dále srov. BOGUSZAK, Jiří. Vyústění antinomie jusnaturalismu a juspozitivismu. In: *Právník*, 134, 6, 1995, s. 525–537.

<sup>33</sup> K nacistickému právu a přirozenoprávní teorii srov. např. SOBEK, Tomáš. Radbruchův mýtus a Benthamova formule. In: *Právník*, 150, 2, 2011, s. 128–165. Srov. rovněž WITTECK, Fabian. *Nationalsozialistische Rechtslehre und Naturrecht. Affinität und Aversion*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.

Navíc pokud máme z „případu Carl Schmitt“, řečeno v narážce na název monografie Andrease Koenaena,<sup>34</sup> skutečně vytěžit maximum pro pochopení nebezpečí a rizik, jimž i my sami můžeme (v budoucnu) čelit, je možná produktivnější, budeme-li na Schmitta v pochybnostech pohlížet ne jako na od počátku pokřiveného myslitele, jehož nacistická fáze je toliko přirozeným vyústěním jeho již od prvních spisů závadných myšlenek, ale jako na právního filosofa, jenž ve zde zkoumaných publikacích více či méně hodnověrně usiloval o nalezení solidních odpovědí na některé z palčivých otázek právní vědy a problémů své doby.

Hlavní výzkumné otázky práce lze shrnout následujícím způsobem:

1. Jak pohlíží Schmitt na pojem právního řádu a jak uchopuje vztah práva a moci? Je zastáncem „mocenské teorie právní“, která právo v konečném důsledku redukuje na fakta v podobě aktů vůle, jak mohou naznačovat některá jeho vyjádření a jak tvrdí nemálo interpretů, nebo je jeho náhled na vztah těchto dvou klíčových termínů komplikovanější? Jak se jeho pozice odlišuje od hlavních směrů tehdejší právní vědy? Jakou roli hraje suverenita ve Schmittově specifickém chápání poměru mezi právem a mocí? V čem je jeho pozice, pro kterou sám Schmitt používá označení „decisionismus“, vlastně originální?
2. Schmitt pojímá suveréna, jak se zdá na první pohled, prostě jako toho, kdo „rozhoduje o výjimečném stavu“. <sup>35</sup> Je ovšem Schmittovo chápání suveréna opravdu tak „jednoduché“, nebo jde ve skutečnosti o mnohem složitější koncept? Je ze Schmittova díla patrné, kdo je vlastně suverénem v moderním demokratickém státě? Společně s Ottmanem si můžeme položit otázku: je suverénem lid, „diktátor, či dokonce oba?“<sup>36</sup>
3. Je Schmittova teorie představená v jeho raných a výmarských spisech skutečně tak radikální, jak tvrdí řada interpretací a jak se zdá naznačovat množství Schmittových vlastních vyjádření? Nacházíme v ní, metaforicky řečeno, setbu, z níž vyrostou, snad dokonce nutně při změně podmínek, publikace Schmitta jako údajného korunního právníka třetí říše?
4. I kdyby snad platilo, že není Schmittovým záměrem předložit mocenskou teorii právní a že se vůči ní dokonce ve svých spisech kriticky vymezuje, není logickou konsekvencí jeho teoretických východisek? Poskytuje jeho koncepce dostatečné a přesvědčivé

---

<sup>34</sup> Srov. KOENEN, Andreas. *Der Fall Carl Schmitt. Sein Aufstieg zum „Kronjuristen des Dritten Reiches“*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995.

<sup>35</sup> *PT*, s. 9.

<sup>36</sup> OTTMANN, Henning. Carl Schmitt. In: BALLESTREM, Karl – OTTMANN, Henning (vyd.). *Politická filosofie 20. století*. Praha: OIKOYMENH, 1993, s. 59–87, zde s. 62.

instrumentarium pro to, abychom byli schopni ideálně nejen teoreticky, ale také v *praxi* odlišit suveréna od pouhého držitele moci?

5. Pokud se bude jevit Schmittovo řešení věci odlišení suveréna a pouhého držitele moci a objasnění toho, jak dochází k uskutečnění práva, jako problematické, jedná se o nedostatečnost jeho pozice nebo jde naopak o projev toho, že společně se Schmittem narážíme na obtíž, která z logiky věci nemá jednoznačné abstraktní řešení, což je zapotřebí v našich úvahách o právu řádně reflektovat?

## 1.2. Současný stav poznání

Ve vztahu k otázce současného stavu poznání je namístě v návaznosti na výše řečené zopakovat, že se Schmittovo dílo stalo zejména v posledních dvou dekadách předmětem enormního zájmu. Množství monografií a časopiseckých studií, které jsou věnovány přímo Schmittovi a jeho textům, je mimořádně rozsáhlé a pokrývá snad všechna myslitelná témata. Výzvu v kontextu mezinárodního bádání představuje výše naznačená silná heterogenita výkladů a protikladnost interpretací osoby Carla Schmitta, jeho koncepce jako takové i jednotlivých spisů, tezí a pojmů.

Právně filosofickou analýzu Schmittových svazků, kterou zamýšlím v této práci předložit, pokládám za potřebnou již toho důvodu, že Schmitt sám sebe chápal primárně jako právního vědce.<sup>37</sup> Ač mohou mít badatelé nikoli nedůvodnou pochybnost, zda tento retrospektivní Schmittův náhled na sebe sama plně odpovídá realitě, za všechny můžeme uvést např. Heinricha Meiera, jenž na Schmitta pohlíží jako na politického theologa,<sup>38</sup> je s ním dle mého soudu v souladu řada jeho textů a je celkově vzato dostatečně věrohodný. V této souvislosti pokládám za poměrně překvapivé, že množství skutečně právně filosoficky orientovaných rozborů Schmittova díla je i v mezinárodním měřítku poměrně nízké. Zmínit je třeba především dnes již klasickou monografii Hasso Hofmanna,<sup>39</sup> knihu Volkera Neumanna<sup>40</sup> nebo nedávno publikovanou a v řadě ohledů velmi podnětnou studii Benjaminu Schupmanna.<sup>41</sup>

---

<sup>37</sup> Viz např. vyjádření v knize SCHMITT, Carl. *Ex Captivitate Salus. Erfahrungen der Zeit 1945/1947*. Köln: Greven Verlag, 1950, s. 89. Dále srov. Schmittův dopis Alvarovi d'Orsovi z 13. 9. 1951, jehož část je dostupná zde: MASCHKE, Günter. Vorwort. In: TÝŽ (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. XIII–XXVII, zde s. XIII.

<sup>38</sup> Srov. MEIER, Heinrich. *Die Lehre Carl Schmitts*, c. d.

<sup>39</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d.

<sup>40</sup> Srov. NEUMANN, Volker. *Carl Schmitt als Jurist*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2015.

<sup>41</sup> Srov. SCHUPMANN, Benjamin. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory. A Critical Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Třebaže má tato práce s ohledem na zvolenou metodologii a celkový přístup dle mého názoru relevanci i v mezinárodním kontextu, jako silně potřebnou ji pokládám se zřetelem ke stavu bádání o Schmittovi v České republice. Je nesporné, že existují knihy, časopisecké studie a kapitoly monografií věnované Schmittovi a že se můžeme setkat rovněž s texty, jež se na Schmitta zaměřují v kontextu zkoumání širšího předmětu. Do první kategorie můžeme zařadit nedávno obhájenou disertační práci Jana Buráně<sup>42</sup> a texty Veroniky Bílkové,<sup>43</sup> Tomáše Blažka,<sup>44</sup> Pavla Dobeše,<sup>45</sup> Petry Gümplové,<sup>46</sup> Pavla Lukeše,<sup>47</sup> Petra Slováčka<sup>48</sup> či mou dřívější stat'.<sup>49</sup> V případě druhé uvedené kategorie je třeba zmínit monografie a studie Pavla Baršy,<sup>50</sup> Jakuba Dienstbiera,<sup>51</sup> Petry Gümplové<sup>52</sup> nebo Jana Kysely<sup>53</sup> a zejména Vojtěcha Bellinga, který Schmitta představuje komplexně a s velkou znalostí a porozuměním jeho spisům.<sup>54</sup> Upozornit můžeme taktéž na nedávno publikovanou knihu Václava Bělohradského.<sup>55</sup>

Z uvedeného je patrné, že ačkoli existuje dílčí české „schmittovské“ bádání, je třeba jeho intenzitu ve srovnání s mírou pozornosti, jež je Schmittovi věnována v mezinárodním kontextu, označit za dosud spíše nízkou. Především je ale namístě konstatovat, že v českém jazyce absentuje monografická studie věnovaná přímo Schmittovi, která by uceleně představila jeho

---

<sup>42</sup> Srov. disertační práci BURÁNĚ, Jan. *Carl Schmitt. Nepřítel otevřené společnosti*. Obhájeno na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v roce 2022. Dostupné zde: [https://theses.cz/id/aj93zo/Buran\\_Jan\\_2022\\_Carl\\_Schmitt\\_nepritel\\_otevrene\\_spolecnos.pdf?info=1;isshlret=zp%C4%9Bt%3Bk%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dzp%C4%9Bt%20k%20v%C4%9Bcem%20sam%C3%BDm%26start%3D76](https://theses.cz/id/aj93zo/Buran_Jan_2022_Carl_Schmitt_nepritel_otevrene_spolecnos.pdf?info=1;isshlret=zp%C4%9Bt%3Bk%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dzp%C4%9Bt%20k%20v%C4%9Bcem%20sam%C3%BDm%26start%3D76) [2023-6-13].

<sup>43</sup> Srov. BÍLKOVÁ, Veronika. O strážci ústavy a podstatě práva. Spor Hanse Kelsena a Carla Schmitta. In: *AUC IURIDICA*, 63, 4, 2017, s. 81–91.

<sup>44</sup> Srov. BLAŽEK, Tomáš. Schmittův Pojem politična jako prizma pro hodnocení „války proti terorismu“? In: *Politologický časopis*, XIV, 4, 2007, s. 361–369. BLAŽEK, Tomáš. Schmittovské kořeny konceptu obranyschopné demokracie? In: *Jurisprudence*, 18, 7, 2009, s. 4–13.

<sup>45</sup> Srov. DOBEŠ, Jan. Carl Schmitt mezi vědou a prorocstvím. In: *Dějiny, teorie, kritika*, 1, 2009, s. 56–79.

<sup>46</sup> Srov. GÜMPLOVÁ, Petra. Suverenita, demokracie a postnárodní konstelace. Carl Schmitt versus Jürgen Habermas. In: *Filosofický časopis*, 55, 5, 2007, s. 673–690.

<sup>47</sup> Srov. LUKEŠ, Pavel. Carl Schmitt. Blíže k moci než k právu. In: *Filosofický časopis*, 47, 4, 1999, s. 655–668.

<sup>48</sup> Petr Slováček publikoval řadu časopiseckých studií ke Schmittovi, jež se ovšem zaměřují ne tolik na jeho filosofii práva, ale koncepci politična, politickou teologii, antropologické předpoklady Schmittova díla nebo otázku jeho antisemitismu.

<sup>49</sup> Srov. KOLLERT, Lukáš. Suverenita a diktatura ve filosofii práva Carla Schmitta, c. d.

<sup>50</sup> Srov. BARŠA, Pavel. *Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Filosofía, 2007.

<sup>51</sup> Srov. DIENSTBIER, Jakub. K otázce mimoprávnosti mimořádného vládnutí. In: *Právník*, 161, 6, 2022, s. 497–527.

<sup>52</sup> Srov. GÜMPLOVÁ, Petra. *Sovereignty and Constitutional Democracy*. Baden-Baden: Nomos, 2011.

<sup>53</sup> Srov. KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014.

<sup>54</sup> Srov. BELLING, Vojtěch. *Legitimita moci v postmoderní době. Proč potřebuje Evropská unie členské státy?* Brno: Masarykova univerzita, 2009. BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna, c. d.* BELLING, Vojtěch. *Smrt suveréna? Eroze státnosti a krize suverenity v éře postnacionálního vládnutí. Suverenita a normativní konstrukce reality II*. Brno: CDK, 2018.

<sup>55</sup> Srov. BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Čas pléthokracie. Když části jsou větší než celky a světový duch spadl z koně*. Praha: 65. pole, 2021. Stranou nechávám spíše dílčí reflexe, např. tu, kterou nacházíme v knize PETŘÍČEK, Miroslav. *Filosofie en noir*. Praha: Karolinum, 2018.

filosofii práva nebo její významnou část. Monografie Petra Slováčka jsou totiž věnovány jednak Schmittovu pojmu politična a politické theologii,<sup>56</sup> jednak Schmittovým úvahám týkajícím se moderny a obrazu člověku v jeho díle a spadajícím do oblasti antropologie.<sup>57</sup> Konečně ani výše zmíněná disertační práce Jana Buráně není studií právní či právně filosofickou, ale spíše filosofickou, resp. náležející do sféry filosofie politické (k odlišnostem v metodologickém přístupu viz níže).

Jiří Příbáň již před 26 lety uvedl, že lze jen doufat, že „v blízké budoucnosti bude publikována i původní česká studie, která by se Schmittovou legalistickou filosofií a jejími politickými souvislostmi samostatně zabývala.“<sup>58</sup> Ambicí předložené práce a jedním z jejích cílů je přispět k vyplnění této citelné mezery v tuzemském bádání.

### 1.3. Poznámky k metodologii

Pokud jde o metodologii, vycházím při zkoumání Schmittovy filosofie především z rigorózního výkladu jeho vlastních textů za použití interpretačních nástrojů, jež jsou v předmětné vědní oblasti standardně využívány. Přidržuji se zejména metody gramatického a systematického výkladu filosofických a právně teoretických spisů a dále instrumentů pojmové a logické analýzy. Soustředím se na teze, postřehy a argumenty obsažené ve Schmittových publikacích a jejich rozbor ve vzájemných souvislostech. Souhlasím se stanoviskem, že Schmitt neformuloval své myšlenky ve formě uceleného systému a že řada jeho spisů je motivována snahou reagovat polemicky na pozice jiných autorů stejně jako konkrétní politické a společenské události a ovlivňovat je.<sup>59</sup> Současně jsem však přesvědčen, že také on zastával soubor základních tezí a názorů, jenž navzdory odchylkám a posunům akcentů osvědčoval v průběhu času jistou trvalost a v různých podobách docházel výrazu v jeho spisech. V této práci se proto pokouším *rekonstruovat* společné myšlenkové jádro přítomné v jeho svazcích s přihlédnutím k historickému kontextu a polemikám, jež Schmitt vede s celou řadou autorů a myšlenkových směrů.

Mezi teze předložené práce patří, že pokud jednotlivé Schmittovy texty, vyjádření a pojmy interpretujeme se zřetelem k jeho rekonstruovanému celkovému pojetí, dospějeme k závěru, že

---

<sup>56</sup> Srov. SLOVÁČEK, Petr. *Odvraćená strana evropského politického myšlení. Carl Schmitt*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2016.

<sup>57</sup> Srov. SLOVÁČEK, Petr. *Antropologické předpoklady politického myšlení Carla Schmitta*. Opava: Slezská univerzita, 2017.

<sup>58</sup> PŘIBÁŇ, Jiří. *Suverenita, právo a legitimita*, Praha: Karolinum, 1997, s. 11.

<sup>59</sup> K tezi, že Schmitt neformuloval své myšlenky v rámci systému, resp. že je jeho dílo záměrně nesystematické, srov. DYZENHAUS, *Legality and Legitimacy*, c. d., s. 41. Ke Schmittovu přístupu k metodě a metodologii srov. NEUMANN, Volker. *Der Staat im Bürgerkrieg*, c. d., s. 9 nn.

jsou často méně radikální a přepjaté, než sugerují samy o sobě nebo tehdy, jsou-li vyloženy izolovaně. Právě systematický výklad proto pokládám zvláště ve Schmittově případě za důležitý, osvětlující a přínosný.

Představený přístup může na první dojem působit poměrně fádně. Ovšem právě v jeho zdánlivé „neoriginálnosti“ tkví, možná paradoxně, jeho neotřelost. Silně totiž kontrastuje se sklonem řady autorů interpretovat Schmittovy texty jako díla jakéhosi Jamese Moriartyho demokratického právního státu, tedy protřelého a zlotřilého génia, jenž je vždy o několik kroků před svým čtenářem, do jehož myslí prostřednictvím textů, které leckdy při prvním čtení působí poměrně akceptovatelně, zasévá zárodky zavrženíhodných myšlenek vedoucích nutně k despocii a zlu.

Jakkoli souhlasím, že je namístě číst Schmitta s ostražitostí, domnívám se, že je zcela legitimní dát jeho spisům šanci, aby byly vyloženy *primárně* samy ze sebe a promluvily k nám svým vlastním hlasem. Současně je dle mého soudu třeba vzít vážně možnost, že se autoři „moriartizací“ Schmitta, která se zakládá na informacích o něm a jeho pozdějším působení, vystavují riziku, že jejich výklad Schmittových raných a výmarských děl bude stížen kognitivním zkreslením, např. že budou v podobě zkreslení konfirmačního akcentovat ty pasáže, jež potvrzují jejich předem zformulovanou vizi Schmitta jako zlovolného manipulativního génia. Samozřejmě i při zde zvoleném přístupu je interpret vystaven riziku kognitivního zkreslení, např. v té podobě, že bude vykládat texty a jejich části optikou předpokladu, že obsahují více či méně ucelené a trvalé systematické jádro, které nemusí být dáno. To může mít za následek zdůrazňování elementů podobnosti na úkor prvků rozdílnosti apod. Uvedené riziko i některá další jsem měl při psaní této práce na paměti a usiloval jsem o to, abych jejich působení pokud možno minimalizoval.

Z výše řečeného je patrné, že zde budu mnohem více, než je obvyklé, odhlížet od postavy Carla Schmitta, jeho charakteru, životních rozhodnutí, ambicí, pravděpodobného oportunismu, původu, náboženských přesvědčení nebo rozličných poznámek zaznamenaných v jeho denících. Můj přístup se dále odlišuje od výkladů, které dle mého přesvědčení metodologicky neuspokojivě opírají svou často radikální interpretaci Schmittových stanovisek o jeho tvrzenou estetickou preferenci pro výjimku a mezní situace obecně s tím, že takto vyloženou pozici pak (logicky) odmítají.<sup>60</sup>

---

<sup>60</sup> Srov. BÜRGER, Peter. Carl Schmitt oder die Fundierung der Politik auf Ästhetik. In: BÜRGER, Christa (vyd.) *Zerstörung. Rettung des Mythos durch Licht*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986, s. 147–159. Dále srov. WOLIN, Richard. Carl Schmitt. The Conservative Revolutionary Habitus and the Aesthetics of Horror. In: *Political Theory*, 20, 3, 1992, s. 424–444.

Rovněž není mým cílem hodnotit Schmitta a jeho dílo perspektivou konkrétního, např. liberálního světonázoru nebo vykládat jeho teze optikou kupř. marxistické interpretace, jež prezentuje myšlenky určitého autora jako reflexi socioekonomických poměrů vládnoucích v daném čase a prostoru. Ačkoli existuje řada důvodů, proč Schmitta kritizovat, domnívám se, že je namístě trvat na tom, že je žádoucí, aby nejprve a především bylo k dispozici solidní představení pozice, jež dochází k výrazu v jeho vlastních textech.

Při výkladu Schmittových spisů pokládám za přínosné neztratit ze zřetele, že stejně jako jakýkoli jiný autor neformuloval svá stanoviska v ideovém, vědeckém a historickém vakuu, nýbrž v dialogu s různými proudy na poli právní vědy. Mezi mé teze patří, že k náležitému porozumění skutečnému obsahu a smyslu Schmittova díla podstatně přispívá, pokud je zasadíme do vědeckého kontextu jeho doby a vyložíme jako kritické vymezení se především vůči zákonnému pozitivismu, který představoval dominantní proud v německé právní vědě ve sledované epoše. Tento postup pokládám za příhodný mj. proto, že některá Schmittova stanoviska se zákonnému pozitivismu mohou vnějškově podobat, a je tedy zásadní mít na paměti, pokud se nemáme minout s jejich smyslem, že se Schmitt právě vůči němu zásadně vymezuje, stejně jako důvody, proč tak činí.

Oddíl 2.2 ke vzniku moderního státu v novověku pak připojuji mj. z toho důvodu, že idea této organizace, jež překonává právní partikularismus a pluralismus středověku a v jejímž jádru stojí myšlenka suverenity jako nejvyšší a konečné rozhodovací instance na určitém teritoriu, zůstává dle mého soudu klíčovým zdrojem inspirace pro Schmittovo vlastní uvažování o právu a jeho kritiku tehdejších přístupů v právní teorii i praxi stejně jako pro návrh jeho vlastních řešení, např. v podobě tzv. kvalitativně totálního státu, který klade do protikladu vůči státu kvantitativně totálnímu (k tomu viz pátou kapitolu).

#### **1.4. Shrnutí obsahu práce**

V kapitole následující po úvodu otevírám tuto práci stručným nastíněním problému vztahu práva a moci a dále se mj. v návaznosti na Schmittovy vlastní úvahy věnuji tématu vzniku moderního státu a jeho odlišnosti od předmoderního středověkého řádu. Následně představuji reflexi vztahu práva a moci na poli právní vědy v Německu od počátku 19. století do konce první světové války ve třech hlavních myšlenkových proudech uvedeného období, jimiž jsou, chronologicky řazeno, osvícenský racionalismus, historická škola právní a zákonný pozitivismus. V kapitole popisují jejich hlavní teze a identifikuji na jedné straně znaky, které jsou jim společné, a na straně druhé atributy, skrze něž se od sebe liší.

Hlavní osu další kapitoly tvoří teze, že klíčovou otázkou, jež zásadním způsobem motivuje a orientuje Schmittovu koncepci vztahu práva a moci, představuje v různých spisech a kontextech problém *uskutečnění práva*.

V jejím prvním oddílu rozebírám knihu *Hodnota státu a význam jednotlivce* z roku 1914, kde Schmitt v obecné rovině zkoumá vztah mezi právem, mocí a faktickou realitou. V uvedeném svazku klade, pro čtenáře jeho pozdějších textů možná překvapivě, důraz na principiální a nepřeklenutelný předěl mezi světem bytí a mětí. V tomto kontextu ostře kritizuje všechny přístupy, které tuto hranici nerespektují a snaží se redukovat právo na fakta, mj. zákonný pozitivismus. Schmitt pro tyto pozice používá souhrnně pejorativní označení „mocenská teorie právní“. Dále v něm představuje svůj vlastní filosofický pojem státu jako instituce, jejíž poslání spočívá v zajištění zprostředkování mezi ideou práva na jedné straně a společenskou realitou na straně druhé, tj. v utváření sociálních vztahů v souladu s právem neboli jinak řečeno v *uskutečňování práva*.

Ve druhém oddílu se věnuji *Diktatuře a Politické teologii* a Schmittovým pojmům diktatury a suverenity. V podmínkách poválečného výmarského Německa zmítaného sériemi krizí a čelícího opakovaně hrozbě rozvratu Schmitt obrací pozornost k postavám diktátora a suveréna neboli konkrétní autoritě, jež rozhoduje v poslední instanci o obsahu řádu a normality jakožto podmínky, za které mohou platit normy pozitivního práva a za níž dochází k *uskutečnění práva*. Zatímco v roce 1914 se Schmitt spokojil s obecným určením státu jako autority, která zprostředkovává mezi ideální sférou práva a světem faktů, nyní se zaměřuje více na otázku zprostředkování mezi nimi v mezní situaci, v níž se uvedené role ujímá suverén, resp. suverénní diktátor.

V prvním pododdílu, v němž rozebírám *Diktaturu*, nejprve přibližuji Schmittovo chápání pojmu diktatury a tvrdím, že základní kostra jeho koncepce vyjádřená v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* zůstává v tomto spisu i přes pozorovatelné modifikace zachována. Následně představuji ve větším detailu Schmittovo známé rozlišení komisařské a suverénní diktatury a kladu si otázku, jak z hlediska této distinkce kvalifikovat diktaturu, která se neopírá o konstituovanou moc, avšak nemá za cíl změnu, nýbrž obnovu stávajícího právního řádu. Závěrem pak shrnuji základní způsoby *uskutečňování práva* dle pojetí prezentovaného v *Diktatuře*.

V dalším pododdílu zkoumám ve větším detailu *Politickou teologii*, jež je často považována mj. ve srovnání s *Diktaturou* za Schmittův radikální a zlomový spis. Na rozdíl od řady jiných autorů nejsem tohoto mínění a tvrdím, že Schmittova koncepce z roku 1914 zůstává ve svých



základních obrysech zachována i zde, což znamená, že také suverén *Politické theologie* je vždy vztažen k ideji práva, jež mu logicky předchází. V předmětném pododdílu provádím analýzu Schmittovy slavné definice suverenity a tvrdím, že *Politická theologie* je primárně polemikou se zákonným pozitivismem a normativismem o podstatu práva, což je třeba v našem výkladu zohlednit, chceme-li Schmittovým tezí správně porozumět. V tomto kontextu se v závěru pododdílu vymezuji vůči radikálním i umírněným excecionalistickým interpretacím *Politické theologie* i Schmittovy filosofie obecně. Současně v tomto pododdílu tvrdím, že jakkoli Schmitt ani v *Politické theologii* nechce suveréna chápat jako prostého držitele moci, lze si legitimně klást otázku, jak od sebe můžeme oba především z praktického hlediska odlišit.

Ve čtvrté kapitole se proto soustředím na pojmy reprezentace, identity a úřadu a ukazuji, že Schmitt suveréna skutečně nepojímá jako pouhého držitele moci, ale jako reprezentanta ideje a základních hodnotových vizí společenského tělesa a nositele na něm nezávislého úřadu. Současně předvádím, že Schmittova koncepce suverenity je o poznání složitější, než jak sugerují některá jeho vyjádření i interpretace v odborné literatuře, a předkládám na základě rozboru pojmů reprezentace, identity, *populus*, *multitudo* a suverénní diktatury odpověď na otázku, *kdo* je vlastně suverénem v moderním demokratickém státě. Lid? Masa? Suverénní diktátor? Žádný z nich? Všichni z nich? V této části práce vycházím zejména ze Schmittových spisů *Římský katolicismus a politická forma* a *Ústavověda*.

Pátá kapitola zkoumá mj. sociální zdroje a předpoklady rozhodnutí suveréna a uskutečnění práva a dialektiku politického a společenských antagonismů. Zaměřuje se na *Pojem politična* a další relevantní Schmittovy spisy z přelomu 20. a 30. let 20. století, v nichž zkoumá v kontextu procesu depolitizace krizi státu a její příčiny a v hrubých obrysech načrtává vizi státu, jež by měla vést k jejímu překonání. V prvním oddílu představuji samo Schmittovo pojetí politična a v dalším pak funkci, kterou podle jeho přesvědčení politično a decise plní. Na pozadí této části pak shrnuji Schmittův popis postupující depolitizace a jeho negativní hodnocení důsledků, k nimž vede. Závěrem této kapitoly konečně předvádím jeden z ústředních bodů programu Schmittových úvah a textů během posledních let existence výmarské republiky, který můžeme Schmittovými vlastními slovy vyjádřit tak, že se stát má stát znovu státem.

V šesté kapitole se pokouším přehledně a uceleně sumarizovat klíčové momenty Schmittovy filosofie práva pomocí tzv. Hobbesova krystalu, který Schmitt představil v roce 1963 v poznámkách k *Pojmu politična* jako „plod celoživotní práce na tomto velkém tématu *obecně* a na díle Thomase Hobbesa zvláště“.<sup>61</sup> Ačkoli Schmitt hovoří o *Hobbesově* krystalu, považují

---

<sup>61</sup> SCHMITT, Carl. *Pojem politična*. Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 121 (dále jen „PP“). Zdůraznil LK.

tento krok v kontextu obsahu a smyslu Schmittových myšlenek za obhajitelný. Celkově se tak ztotožňuji se stanoviskem Hassa Hofmanna, podle něhož můžeme říci, že se ve skutečnosti jedná o krystal Schmittův.<sup>62</sup>

V závěru práce pak shrnuji své odpovědi na pět hlavních výzkumných otázek položených v úvodu práce.

---

<sup>62</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. XI.

## 2. PRÁVO A MOC. ŘÁD MODERNÍHO STÁTU A REFLEXE VZTAHU PRÁVA A MOCI V NĚMECKÉ STÁTOVĚDĚ OD POČÁTKU 19. STOLETÍ DO KONCE PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

### 2.1. Právo a moc

Právo a moc se na první pohled jeví jako pojmy, které jsou nesourodé a protikladné. Zatímco právo tvoří součást světa *měti* a normativně předepisuje, co má být, moc náleží do sféry *byti* a můžeme ji popsat jako *faktickou* schopnost donucovat,<sup>63</sup> jež může vyrůstat jak „z hlavně pušky“,<sup>64</sup> jak se bez rozpaků vyjádřil Mao Ce-tung, tak i ze sofistikované psychické manipulace či masové sugesce. Zdá se, že podstata moci, jak řekl Voltaire, prostě „spočívá v tom, že nutím ostatní jednat tak, jak chci já“. <sup>65</sup> Obecněji ji můžeme společně s Bertrendem Russellem definovat např. jako schopnost „dosahování zamýšlených následků“.<sup>66</sup>

Je však nápadné, že mezi oběma pojmy existuje úzká vazba. Ilustrovat to můžeme např. na skutečnosti, že jedno z ústředních kritérií odlišujících právo a morálku spočívá v tom, že právní norma je na rozdíl od morální preskripce spojena s mocí v podobě vnějšího donucení,<sup>67</sup> v případě moderního epochy ze strany státních orgánů.<sup>68</sup> Právní řád je normativním systémem, který formalizovaně závazným způsobem stanovuje práva a ukládá povinnosti, jež jsou *vynucovány* v případě, že nejsou splněny dobrovolně, a jejichž porušení se *trestá*, např. uložením pokuty nebo jiné sankce. Pokud odhlédneme od utopických scénářů, zdá se, že donucující moc k právu jakožto systému „pravidel regulujících chování lidí“<sup>69</sup> nutně patří a že tvoří podmínku jeho *účinnosti* ve světě sociálních faktů. Vezmeme-li dále do úvahy, že i Kelsen nahlíží na „minimum účinnosti“ jako podmínku platnosti práva, jakkoli samozřejmě mezi

---

<sup>63</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015, s. 22 nn. (dále jen „WSBE“).

<sup>64</sup> MAO, Tse-Tung. *Quotations from Chairman Mao Tse-Tung*. Peking: Foreign Languages Press, 1966, s. 61. Přeložil LK. Kniha vyšla rovněž v českém předkladu, naposledy jako MAO, Zedong. *Citáty z díla předsedy Mao Ce-tunga*. Praha: Powerprint, 2022.

<sup>65</sup> Citováno z ARENTOVÁ, Hannah. *O násilí*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 30.

<sup>66</sup> „Power may be defined as the production of intended effects.“ RUSSELL, Bertrand. *Power. A New Social Analysis*. London – New York: Routledge, 2004, s. 23. Přeložil LK. Dahl předkládá následující výměr: „A má moc nad B v té míře, v níž může B přimět, aby učinil něco, co by B jinak neudělal“. DAHL, Robert. The Concept of Power. In: *Systems Research and Behavioral Science*, 1957, 2, 3, s. 201–215, zde s. 202 n. Přeložil LK. Definice moci ovšem nacházíme v odborné literatuře celou řadu, uvést se sluší ještě např. náhled Weberův, podle něhož moc znamená „šanci prosadit v rámci společenského vztahu vlastní vůli i proti odporu, ať už se tato šance zakládá na čemkoli.“ Srov. WEBER, Max. *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie. I. Halbband*, Tübingen 1980, s. 28. Přeložil LK.

<sup>67</sup> Srov. k tématu dále SEELMANN, Kurt. *Rechtsphilosophie*. München: C. H. Beck, 2010, s. 66 nn.

<sup>68</sup> Srov. např. ZIPPELIUS, Reinhold. *Allgemeine Staatslehre*. München: C. H. Beck, 1999, s. 38. Dále srov. PAWLIK, Michael. *Die Reine Rechtslehre und die Rechtstheorie H. L. A. Harts. Ein kritischer Vergleich*. Berlin: Duncker & Humblot, 1993, s. 70 n.

<sup>69</sup> GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 21.

platností a účinností normy ze srozumitelných důvodů rozlišuje, můžeme navíc formulovat závěr, že právo na moci závisí také co do své *platnosti*. Právní řád je tedy jednotou zahrnující jak právo, tak i moc a donucení. Třebaže k zásadním důvodům platnosti práva jistě patří jeho *správnost*, je patrné, že pouhá (deklarovaná) správnost určité např. utopické vize práva nezakládá její platnost, jak lze ilustrovat např. na skutečnosti, že v dějinách myšlení nacházíme zástup utopií, jež jsou více nebo méně inkompatibilní.

Právo je spojeno s mocí a je na ni odkázáno,<sup>70</sup> pokud má být uskutečněno a má-li realita odpovídat tomu, co právo předepisuje. Lze argumentovat, že samo o sobě není s to založit řád a efektivně uspořádat společenské vztahy.<sup>71</sup> Podobně ovšem i z druhé strany platí, že (politická) moc je odkázána na právo. Bez práva je ten, kdo je silnější, schopen své mocenské postavení udržet jen tak dlouhou, dokud se neobjeví někdo, kdo je silnější než on. Jak říká Rousseau: „Nejsilnější není nikdy dost silný, aby byl pánem stále, jestliže nepřemění svou sílu v právo a poslušnost v povinnost.“<sup>72</sup> Právo moc stabilizuje, protože „vládci nachází potřebu svou moc legitimizovat“,<sup>73</sup> dodává jí aureolu legální moci, trvalou identitu, kontinuitu a odolnost a tvoří základ *závazku poslušnosti* v protikladu k pouhému *donucení*.<sup>74</sup> Jakkoli jí současně klade určité hranice a usměřňuje ji,<sup>75</sup> celkově vzato činí moc silnější a efektivnější. V zásadě každá moc se proto utíká k právu, aby pro sebe získala prémii v podobě ospravedlněné moci, na jejíž straně stojí právo. Souhrnně můžeme konstatovat: moc posiluje a prosazuje právo a právo posiluje a ospravedlňuje moc. Zatímco právo bez moci je sporné a neurčité a jakožto pouhá norma bezmocné, neboť teprve meč „udílí skutečné právo“,<sup>76</sup> moc bez práva je tyranská a labilní.<sup>77</sup>

Moc nicméně nesporně existuje nezávisle na právu a lze ji použít v protikladu s ním. Může být faktorem, který slouží bezpráví či právo instrumentalizuje ve prospěch zájmů mocenského

---

<sup>70</sup> Srov. KELSEN, Hans. *Reine Rechtslehre. Einleitung in die rechtswissenschaftliche Problematik*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 81.

<sup>71</sup> Srov. ZIPPELIUS, Reinhold. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 9.

<sup>72</sup> ROUSSEAU, Jean-Jacques. O společenské smlouvě aneb zásady politického práva. In: FOŘTOVÁ, Hana (vyd.). *Rozprava o nerovnosti. O společenské smlouvě*. Praha: Karolinum, 2022, s. 159–297, zde s. 169.

<sup>73</sup> „...rulers s find a need to legitimize their power.“ THOMPSON, Edward Palmer. *Whigs and Hunters. The Origin of the Black Act*. London: Allen Lane, 1975, s. 263. Přeložil LK. Srov. dále KRIELE, Martin. *Einführung in die Staatslehre*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1980, s. 24.

<sup>74</sup> Ke stabilizující funkci práva srov. např. KLENNER, Hermann. *Recht und Unrecht*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2004.

<sup>75</sup> Je na první pohled paradoxem, že faktory, které dokáží moc posílit, ji v některých případech dokáží současně oslabit. Názorný příklad poskytuje zkoumání raně středověkého světa v souvislosti s posvěcením a pomazáním panovníka. Tento akt sice posílil autoritu vladaře, neboť mu dodal vyšší legitimitu, ale současně ji oslabil, protože jeho vládu podřídil Božím zákonům a otevřel prostor pro možný konflikt s papežem jako náměstkem Kristovým. Případný spor pak mohl vést až k exkomunikaci a vyvázání poddaných křesťanů z povinnosti poslušnosti vůči panovníkovi. Srov. k tomu KERN, Fritz. *Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im früheren Mittelalter. Zur Entwicklungsgeschichte der Monarchie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980.

<sup>76</sup> PASCAL, Blaise. *Myšlenky*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 153.

<sup>77</sup> Srov. PASCAL, Blaise. *Myšlenky*, c. d., s. 167.

aktéra a v konečném důsledku je narušuje, pervertuje nebo odstraňuje.<sup>78</sup> Tázání po vztahu práva a moci nás s logickou nutností vede k distinkci legální či legitimní neboli ospravedlněné moci uplatněné na základě práva a v jeho mezích na jedné straně a pouhé moci na straně druhé. V kontextu současného demokratického právního státu můžeme v případě veřejné moci konstatovat, že její uplatnění je v duchu zásady enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí legitimní a legální tehdy, pokud je k příslušnému konání zákonem, jenž byl přijat ústavně konformní cestou, dána pravomoc a působnost a je realizováno *secundum et intra legem*.<sup>79</sup> Moc je zde prostřednictvím právních norem strukturována a organizována do mocenského a právního řádu.<sup>80</sup>

Celkově vzato se zdá, že rozlišení mezi legitimní a pouhou mocí nepředstavuje většinou neřešitelnou obtíž v rámci ustaveného řádu, třebaže i zde může v extrémních případech vyvstat problém např. zákonného bezpráví<sup>81</sup> nebo otázka přípustnosti (zejména nadpozitivního) práva na odpor atd.<sup>82</sup> Otázka po legitimitě moci a vztahu práva a moci se ovšem klade se zvláštní naléhavostí, pokud v našem tázání postupujeme až k poslednímu prameni pozitivního práva, k ustavujícímu aktu, z něhož vyvěrá sama ústava jako základní zákon daného řádu. Nietzsche ve *Filosofii v tragickém období Řeků* vyslovil tezi, že „cesta k počátkům vede všude k barbarství“.<sup>83</sup> Také zde platí, jak se zdá, že směřování k začátkům nás staví před specifické obtíže a hrozí nás k „barbarství“ přivést, pokud by se např. mělo ukázat, že na právo je vposled třeba nahlížet toliko jako na projev vůle. Pokračujeme-li totiž na cestě k počátku dostatečně dlouho, dospějeme k otázce, zda právo a moc nejsou navzdory všem rozdílům mnohem více příbuzné, než na první pohled zdá.

Přiblížit to můžeme na následujícím příkladu: příslušník policejního sboru udělí řidiči motorového vozidla pokutu za porušení pravidel silničního provozu, protože jím řízené vozidlo na úseku pozemní komunikace v obci s nejvyšší dovolenou rychlostí 50 km/h překročilo tuto rychlost o 26 km/h, čímž došlo k naplnění skutkové podstaty přestupku, jenž je v právním řádu ČR stanoven v § 125c odst. 1 písm. f) bodě 3 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních

---

<sup>78</sup> Srov. MAIWALD, Manfred. Recht und Macht. In: *Juristenzeitung*, 58, 22, 2003, s. 1073–1080.

<sup>79</sup> Srov. čl. 2 odst. 3 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

<sup>80</sup> Srov. KELSEN, Hans. *Reine Rechtslehre*, c. d., s. 81.

<sup>81</sup> Srov. RADBRUCH, Gustav. *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 130.

<sup>82</sup> Srov. KOLLERT, Lukáš. Právo na odpor v kontextu demokratického právního státu. In: *Právník*, 161, 10, 2022, s. 957–972.

<sup>83</sup> „Der Weg zu den Anfängen führt überall zu der Barbarei...“. NIETZSCHE, Friedrich. Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen. In: SCHLECHTA, Karl (vyd.). *Friedrich Nietzsche. Werke in drei Bänden. Band 3*. München: Hanser, 1954, s. 351–413, zde s. 354. Přeložil LK. Kniha je k dispozici také v českém překladu. Srov. NIETZSCHE, Friedrich. *Filosofie v tragickém období Řeků*, Praha: Vyšehrad, 2015.

komunikacích a o změnách některých zákonů. Příslušný správní orgán zde za porušení zákonem stanovené povinnosti uloží sankci na základě zákona a v jeho mezích s tím, že předmětný zákon sám musí být ústavně konformní a musí rovněž být v souladu s ústavou přijat a vyhlášen. Můžeme tak pozorovat linii vedoucí od ústavy přes zákon až po aplikaci práva na konkrétní situaci. Kráčíme-li však popsanou cestou nazpět k ústavě, klade se otázka, jakým právem byla přijata sama ústava, jež tvoří bazální rámec pozitivního práva ve státě.

Je očividné, že ustavující akt, z něhož vychází ústava coby fundament pozitivního právního řádu, se nemůže opírat o normu pozitivního práva. Předchází totiž časově i logicky ústavě coby předpisu nejvyšší právní síly a z hlediska dosavadního pozitivního práva je přijat *contra legem* v anomální oblasti. Je třeba vzít do úvahy, že se jedná typicky o revoluční úkon a pozitivní právo na revoluci je pojmem nesmyslným, ne-li přímo rozporným.<sup>84</sup>

Zdá se, že v případě ustavujícího aktu se před námi rýsují tři základní možné odpovědi, které obsahují řadu podvariant.<sup>85</sup> První z nich se opírá o předpoklad nadpozitivního pramene nebo referenčního rámce práva nezávislého na moci, což vede alespoň v případě spravedlnostního přirozeného práva<sup>86</sup> k odmítnutí teze, že stát plně disponuje právem a že se může, řečeno v narážce na Kelsena a slavnou tezi oddělení (*Trennungsthese*), typickou pro právní pozitivismus, stát součástí právní normy jakýkoli myslitelný obsah.<sup>87</sup> Zadruhé můžeme hledat základ pozitivního práva (výlučně) v sociální realitě.<sup>88</sup> Konečně zatřetí můžeme z metodologických důvodů příslušné tázání jako takové odmítnout s odůvodněním, že předmětná otázka se nachází mimo pole právní vědy, protože není vůbec otázkou právní.<sup>89</sup> Zmínit můžeme rovněž řešení Hanse Kelsena, jenž v čisté nauce právní v reakci na hrozbu nekonečného regresu v řetězci platnosti postuluje *základní normu* jako pramen platnosti předpisů pozitivního práva.<sup>90</sup>

---

<sup>84</sup> V podobném duchu sám Schmitt v kontextu Hobbesovy filosofie a institutu práva na odpor. SCHMITT, Carl. *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1938, s. 72 (dále jen „LSTH“).

<sup>85</sup> Srov. SEELMANN, Kurt. *Rechtsphilosophie*, c. d., s. 44. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, c. d., s. 282.

<sup>86</sup> Schmitt tento přístup (v němčině *Gerechtigkeitsnaturrecht*) spojuje s doktrínou Grotiovou a Lockeovou a prezentuje jej jako protiklad k vědeckému přirozenému právu (*wissenschaftliches Naturrecht*), jehož hlavním představitelem je naopak Hobbes. Srov. k tomu SCHMITT, Carl. *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015, s. 21 (dále jen „DD“). Podstatu spravedlnostního přirozeného práva tvoří teze, že existuje (rozumem) odhalitelné předstátní právo s určitým obsahem a že jednotlivci jsou nositeli práv a povinností a subjekty práva již před vznikem politického tělesa. Pro podrobnosti viz příslušnou část úvodu třetí kapitoly této práce.

<sup>87</sup> Srov. KELSEN, Hans. *Reine Rechtslehre*, c. d., s. 74.

<sup>88</sup> K oběma možnostem srov. BELLING, Vojtěch. *Legitimita moci v postmoderní době*, c. d., s. 8 n. Dále srov. ZIPPELIUS, Reinhold. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 112 nn.

<sup>89</sup> Srov. ANSCHÜTZ, Gerhard. *Handbuch des Deutschen Staatsrechts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998, s. 906.

<sup>90</sup> Srov. KELSEN, Hans. *Reine Rechtslehre*, c. d., s. 62 nn.

Pokud jde o první možnost, může být jejím obsahem předpoklad existence neměnného či proměnlivého nadpozitivního práva (různé verze přirozenoprávní teorie), nebo jiného nadpozitivního zdroje, který může mít např. podobu historicky utvářeného ducha národa (historická škola právní) nebo vůle *ideálního* ústavodárného lidu atd. Především v první podvariantě platí, že zde *stricto sensu* o moci *ustavující* nemůžeme hovořit, neboť i pozitivním právem nesvázaná a potud absolutní moc je vztažena k předem danému určitému právu, jež je na ní nezávislé a které jí vždy již předchází, takže se optikou tohoto práva jedná vlastně o moc *ustavenou*.<sup>91</sup>

Druhá a třetí možnost vedou naproti tomu k závěru, že sám akt založení práva není odvozen z nadpozitivního pramene a nezávisí na něm. Právo je zde opřeno o fakta, např. projev vůle mocenského aktéra a uznání ze strany jeho adresátů. V konečném důsledku je tedy sociálním faktem a produktem síly. Přestože může toto stanovisko na první pohled působit znepokojivě, je třeba uvést, že se jedná o konkluzi, jež byla ve své čisté podobě vlastní zákonnému pozitivismu, který v Německu představoval dominantní směr na poli právní vědy přinejmenším od poloviny 19. století do konce druhé světové války (viz níže oddíl 2.3).

Pro tento závěr nesporně existují argumenty, jež mají svou přesvědčivost, např. můžeme odkázat na posílení právní jistoty v 19. století. Současně však logicky vede k otázce, nakolik zde můžeme na podřízené osoby pohlížet tak, že jsou *povinný* poslušností legální autoritě, a nikoli toliko *donuceny* se podvolit silnějšímu, pokud by se mělo ukázat, že „právo“ není v konečném důsledku ničím jiným než produktem moci a „petrifikovaným násilím“,<sup>92</sup> které slouží *zájmům* určitého sociálního uskupení, např. buržoazii a stávajícím vlastníkům výrobních prostředků.<sup>93</sup> Je-li tomu tak, je případné si položit otázku, proč by si ti, kdo v aktuálním okamžiku podléhají určité moci, neměli prosadit svou a své zájmy, jakmile to okolnosti umožní.

Znamená to, že je namístě přiklonit se k prvnímu z výše uvedených přístupů? Reflexe této možnosti ukazuje, že také v tomto případě narážíme na řadu nesnází. Předmětem kontroverze může být, jakou má tento pramen vůbec povahu (věčné vs. proměnlivé nadpozitivní právo, duch národa atd.). I kdybychom se na tom shodli, narážíme na překážku v podobě toho, že *tento*

---

<sup>91</sup> Srov. KRIELE, Martin. *Einführung in die Staatslehre*, c. d., s. 111 nn., 225 n. K pojetí ve středověku srov. KERN, Fritz. *Recht und Verfassung im Mittelalter*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1972, s. 13. Dále srov. KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou*, c. d., s. 72, 152.

<sup>92</sup> Srov. k tomu např. sociologické chápání „legitimity“ v knize Franze Oppenheimera. OPPENHEIMER, Franz. *Der Staat*. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1929, s. 16.

<sup>93</sup> Tuto otázku můžeme v 19. století spojit se zájmovou jurisprudencí Rudolfa von Jheringa a marxistickým pohledem na právo, kde je pochopeno jako reflex zákonitě probíhajících dějinných procesů, nástroj třídního boje a instrument sloužící politice strany. K von Jheringovi a zájmové jurisprudenci srov. KAUFMANN, Arthur. *Wirkungsgeschichte*, c. d., s. 103 n.

*pramen nemá bez dalšího dostatečně určitý obsah.* Nekončíme zde nakonec v praktické rovině u podobného závěru jako v případě zákonného pozitivismu, totiž že právo platí v důsledku aktu vůle mocenského aktéra, který se navíc může zaštitit odkazem na zakotvení v nadpozitivním zdroji a tím upevnit své postavení? Jako příhodná se v tomto kontextu ukazuje klasická Kelsenova námitka vůči přirozenoprávní teorii, podle níž je idea přirozeného práva ideologickým nástrojem, jenž slouží buď existující moci k posílení její pozice, nebo revoluční síle k tomu, aby prosadila své partikulární zájmy oděné do hávu vyššího práva.<sup>94</sup> Argument v podobném duchu formuluje rovněž Schmitt, když v *Pojmu politična* poznamenává, že předpoklad nadpozitivního práva neznámá nic jiného než „vládu a suverenitu lidí, kteří se mohou na toto vyšší právo odvolat a rozhodují o tom, co je jeho obsahem a jak a kým má být uplatňováno“.<sup>95</sup>

Zdá se tak, že v nás může vzniknout podezření, že obě krajní pozice na škále odpovědí na vztah mezi právem a mocí mohou vést k podobnému (snad nečekanému) závěru, že rozdíl mezi oběma pojmy je menší, než se může na první pohled jevit, nebo vposled dokonce neexistuje. V jednom případě by se jednalo o východisko příslušné teorie, ve druhém o nechtěný logický důsledek. Klade se proto otázka, zda mocenská teorie právní není koncepcí, jež z vědeckého hlediska správně uchopuje podstatu „práva“, a není tedy přístupem, k němuž bychom se měli přiklonit.

Jednou z tezí této práce je, že Schmittovu filosofii práva můžeme rekonstruovat jako snahu o to předložit na základě zejména pojmů suverenity a rozhodnutí mj. v návaznosti na dílo Thomase Hobbesa originální řešení rébusu vztahu práva a moci a pokusit se vyhnout nástrahám, jež jsou specifické pro krajní podoby přirozenoprávní teorie a právního pozitivismu, jehož poměrně mezní variantu označovanou jako zákonný pozitivismus Schmitt coby mocenskou teorii práva odmítá. Jak ostatně říká sám Schmitt, pojem suverenity je klíčovou složkou řešení zásadní obtíže, kterou představuje spojení „fakticky i právně nejvyšší moci“.<sup>96</sup> Právě na jeho reflexi tohoto problému se v předložené práci hodlám zaměřit. Dříve než tak učiním, ovšem v návaznosti na důvody popsané v úvodu stručně představím rozdíl mezi předmoderním a moderním politickým a právním řádem (oddíl 2.2) a následně předvedu hlavní směry vývoje německé právní vědy od začátku 19. století do konce první světové války (oddíl 2.3).

---

<sup>94</sup> Srov. KELSEN, Hans *Reine Rechtslehre*, c. d., s. 28–30.

<sup>95</sup> *PP*, s. 66.

<sup>96</sup> *PT*, s. 18.



## 2.2. Vznik moderního státu

V době od 16. do 18. století se v souvislosti s řadou demografických, politických, sociálních a hospodářských proměn utváří v reakci na hlavní impuls v podobě dlouhotrvajících konfesních válek jak v rovině idejí, tak postupně i politické skutečnosti moderní stát. Jeho pojem je v oblasti politické filosofie spojen především s myšlenkou suverenity neboli jedné, nejvyšší, dále neodvozené moci neomezené právními normami s předem daným konkrétním obsahem a se jménem Thomase Hobbesa, k jehož koncepci se Schmitt ve svém díle často vrací. Jelikož představuje právě Hobbesova politická filosofie a v ní vyjádřená idea moderního státu bezesporu silnou inspiraci pro Schmittovo vlastní myšlení a vizi silného státu akcentovanou v jeho textech na přelomu 20. a 30. let 20. století, pokládám za příhodné věnovat v tomto oddílu prostor stručnému představení řádu moderního státu na pozadí jeho rozdílu vůči řádu předmodernímu.

### 2.2.1. Předmoderní středověký řád

Moderní stát se rodí jako odpověď na dlouhé konfesní války, jimiž byla Evropa sužována v 16. a 17. století. Ernst-Wolfgang Böckenförde, slavný německý státovědec, v návaznosti na vhledy svých předchůdců, mezi něž je možné zařadit mj. Otto Brunnera,<sup>97</sup> Hermanna Hellera<sup>98</sup>, Herberta Krügera<sup>99</sup> či Carla Schmitta,<sup>100</sup> formuloval závěr, že stát je formou právní, politické a společenské organizace vznikající v procesu sekularizace, díky níž bylo možné neutralizovat náboženský konflikt, jenž v Evropě narušoval mír a pořádek po celá desetiletí.<sup>101</sup> Není proto analyticky přesné hovořit o *státu* starých Řeků, Franků či Inků nebo dokonce Mongolů, ale spíše o různých druzích obcí, říší a svazů, na jejichž místo v novověku nastupuje právě moderní stát.<sup>102</sup> Stát je proto, řečeno s Herbertem Krügerem, dějinně utvářenou a podmíněnou odpovědí na obecnější otázku, kterou klade sám společný život jednotlivců a na niž musíme hledat odpověď, dokud existují lidé, jejichž vzájemné vztahy je zapotřebí spravedlivě a účinně

---

<sup>97</sup> Srov. BRUNNER, Otto. *Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Südostdeutschland im Mittelalter*. Brunn: Rudolf M. Rohrer, 1943.

<sup>98</sup> Srov. HELLER, Hermann. *Staatslehre*. In: BORINSKI, Fritz – DRATH, Martin – NIEMEYER, Gerhart – STAMMER, Otto (vyd.). *Hermann Heller. Gesammelte Schriften. Dritter Band. Staatslehre als politische Wissenschaft*. Leiden: A. W. Sijthoff, 1971, s. 81–410.

<sup>99</sup> Srov. KRÜGER, Herbert. *Allgemeine Staatslehre*, c. d.

<sup>100</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Der Staat als ein konkreter, an eine geschichtliche Epoche gebundener Begriff. In: Týž (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 375–383.

<sup>101</sup> Srov. k tomu BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Vznik státu jako proces sekularizace. In: HANUŠ, Jiří (vyd.). *Vznik státu jako proces sekularizace*. Brno: CDK, 2006, s. 7–24.

<sup>102</sup> Přehledně je věc shrnuta v knize HALLER, Walter – KOLZ, Alfred – GACHTER, Thomas. *Allgemeines Staatsrecht*. Basel: Helbing Lichtenhahn, 2008, s. 4 n. Dále srov. *LSTH*, s. 53. Srov. rovněž *SKGEGB*, s. 376.

uspořádat.<sup>103</sup> Samo slovo „stát“, které je odvozeno od latinského slova *status*, potažmo italského *lo stato*, se v přibližně dnešním významu začíná používat teprve v moderní politické a právní vědě.<sup>104</sup>

Jelikož je při úsilí pochopit určitý pojem nápomocné, pokud porozumíme jeho negaci, představím zde základní a pro nás relevantní rysy předmoderního středověkého řádu, jehož místo v novověku řád moderního státu zaujímá. Takové předvedení je pochopitelně nutně schematizující už proto, že středověk představuje dlouhou epochou lidských dějin, která pokrývá přibližně jedno celé tisíciletí. Během tohoto období dochází k vývoji v celé řadě oblastí a Evropa vrcholného středověku se nesporně významně odlišuje od Evropy 7. nebo 10. století. Přesto však můžeme identifikovat několik obecných sdílených znaků, jež středověký společenský a právní řád a jeho teoretickou reflexi vystihují a od moderního státu odlišují.

Pro naše téma je klíčové, že se středověký panovník liší od moderního suveréna přinejmenším ve dvou podstatných bodech. Zaprvé není nositelem suverenity, nýbrž držitelem ustavené kompetence,<sup>105</sup> která vyplývá z předem daného *konkrétního* uspořádání, jež se nachází mimo jeho dispozici.<sup>106</sup> V kontextu světa středověku proto není možné s nárokem na vědeckou přesnost hovořit o suverenitě nebo ústavodárné moci.<sup>107</sup> Podobně jako působnost a pravomoci byly i legitimní cíle vlády vždy již stanoveny. Za legitimní byla považována pouze taková moc, která byla náležitě po právu ustavena a usilovala o uskutečnění předem dané křesťanské vize uspořádání společenských vztahů v pozemské realitě. Pokud panovník jednomu či druhému požadavku neodpovídal,<sup>108</sup> byl tyranem a dle některých teoretiků bylo možno uvažovat o jeho odstranění jako o oprávněném postupu.<sup>109</sup> Došlo-li k (významnému) rozporu mezi křesťanskou

---

<sup>103</sup> Srov. KRÜGER, Herbert. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 1.

<sup>104</sup> Srov. k tomu KRÜGER, Herbert. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 9 nn. Dále srov. SKGEGB, s. 377 n. Antická a středověká filosofie naproti tomu pro označení politického uskupení upotřebovala jiné termíny, především *civitas*, jako např. sv. Augustin ve spisu *O boží obci*, nebo *res publica*. Srov. k tomu AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci knih XXII*. Praha: Karolinum, 2007.

<sup>105</sup> Srov. KRIELE, Martin. *Einführung in die Staatslehre*, c. d., s. 111 nn., 225 n. Dále srov. QUARITSCH, Helmut. Souveränität im Ausnahmestand. Zum Souveränitätsbegriff im Werk Carl Schmitts. In: *Der Staat*, 35, 1, 1996, s. 1–30, zde s. 24 nn.

<sup>106</sup> Právě řečené platí pro právní řád nacházející svou oporu v křesťanství a křesťanské zvěsti. Germánské právo, jež mělo pro středověk rovněž zásadní význam, nebylo sice snad v tak přísném slova smyslu transcendentně fundováno, ale platilo pro něj stejně tak, že předcházelo moci panovníka a stálo mimo jeho dispozici. Viz k tomu např. KERN, Fritz. *Recht und Verfassung im Mittelalter*, c. d., s. 13. Srov. dále KRIELE, Martin. *Einführung in die Staatslehre*, c. d., s. 111 nn., 225 n.

<sup>107</sup> Srov. BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 262.

<sup>108</sup> Středověká nauka dle příčiny tyranské vlády rozlišovala mezi tyranem z důvodu vadného titulu (*tyrannus ex defectu tituli*) a tyranem, jenž se sice z legitimních důvodů stal vládcem, ale panoval nenáležitým způsobem (*tyrannus ex parte exercitii*). K rozlišení krále a tyрана ve větším detailu srov. KERN, Fritz. *Gottesgnadentum und Widerstandsrecht*, c. d., s. 187 nn. a 334 nn. K rozlišení *tyrannus ab exercitio* a *tyrannus absque titulo* srov. SCHMITT, Carl. *Legalität und Legitimität*. Berlin: Duncker & Humblot, 2005, s. 30 (dále jen „LL“).

<sup>109</sup> Srov. k danému tématu např. JESENSKÝ, Jan. *Proti tyranům*, Praha: Academia, 2019.

vizí uspořádání věcí politických a vládou panovníka, byl narušen materiální pojem míru, jehož obsahem je soulad mezi touto vizí a historickou skutečností a jenž stojí v protikladu k modernímu formálnímu konceptu míru jako absenci války.<sup>110</sup>

Panovník středověku se ovšem od moderního suveréna neodlišoval pouze v tom ohledu, že nebyl nositelem suverenity a legitimita jeho vlády byla odvozena z nadřazeného normativního pramene, který na něm byl nezávislý. Dalším neméně důležitým rozlišujícím znakem je, že vedle něj ve středověké společnosti, jež byla přirozeně stavovsky stratifikována, existoval větší počet jiných konstituovaných orgánů, které podobně jako panovník odvozovaly své oprávnění vládnout přímo z uvedeného transcendentního řádu.<sup>111</sup> Ve středověku tak můžeme hovořit v dosloveném slova smyslu o „polyarchickém“ modelu vládnutí.<sup>112</sup> Ani v mezích předem daného řádu zde nebyla jedna nejvyšší, nedělená a zastřešující moc, jíž by všechny ostatní byly podřízeny. Existovala naopak paralelně řada značně samostatných sfér,<sup>113</sup> mezi nimiž nebyly vedeny zcela ostré hranice, které disponovaly vlastním aparátem, rozpočtem, relativně nezávislou jurisdikcí apod. a mohly působit proti sobě, jako když např. papež exkomunikoval panovníka a vyvázal jemu podřízené subjekty z povinnosti poslušnosti vůči němu (viz např. exkomunikaci krále Jindřicha IV. papežem Řehořem VII. roku 1076).<sup>114</sup> Kromě katolické církve vznášející universální nárok na uplatňování svého vlivu je třeba v této souvislosti uvést jako aktéry zejména šlechtu a měšťanstvo, jež s postupem času hraje stále silnější roli.

Pro středověký svět byla ovšem charakteristická nejen pluralita vyplývající ze stavovského uspořádání společnosti, ale rovněž silný místní partikularismus daný příslušností k jednotlivým rodům, kmenům a dalším společenstvím, např. městům. Nejenže tedy platilo různé právo pro různé stavy, ale mnoho rozdílů je třeba konstatovat také z geografického hlediska. To můžeme ilustrovat např. na skutečnosti, že v určité oblasti nebylo v platnosti toliko jedno městské právo obecně, ale že jednotlivá města vytvářela své vlastní právo, ačkoli samozřejmě existovaly rodiny městských práv, např. magdeburské či norimberské.

Ve středověkém světě tak celkově nahlíženo vzniká složitá síť stovek a tisíců jednotek moci vztažených k jednomu sdílenému, společnému prameni, jež byly jinak propojeny jen poměrně volně skrze závazky lenního práva (k tomu viz níže) a jejichž sféra vlivu nebyla zeměpisně

---

<sup>110</sup> Viz k tomu BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. *Vznik státu jako proces sekularizace*, c. d., s. 14.

<sup>111</sup> Srov. např. HELLER, Hermann. *Staatslehre*, c. d., s. 223 nn.

<sup>112</sup> V tomto duchu již HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte*. Hamburg: Felix Meiner, 1988, s. 860.

<sup>113</sup> Srov. ZIPPELIUS, Reinhold. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 56.

<sup>114</sup> Srov. HELLER, Hermann. *Staatslehre*, c. d., s. 225. Dále srov. ZIPPELIUS, Reinhold. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 57.

jasně ohraničena.<sup>115</sup> Jiří Baroš o něm hovoří expresivně tak, že byl „slátaninou překrývajících se jurisdikcí“.<sup>116</sup> Panovník nejenže nebyl suverénem, ale dokonce mu v této komplexní struktuře nezřídka nepřipadalo ani zjevně vrcholné postavení, jak se ukázalo mj. ve sporech mezi panovnickou a církevní mocí a jak lze doložit např. na faktu, že vrcholná aristokracie s větším nebo menším úspěchem vznášela nárok, aby s ní panovník jednal jako se sobě rovnou, jak naznačuje označení *pair* vyhrazené pro nejvýše postavené šlechtice ve Francii.<sup>117</sup>

S výše zmíněnou stavovskou strukturací společnosti je úzce spojeno, že ani pojem „lid“ neoznačoval v duchu pozdějšího kontraktualismu politickou jednotu rovných a svobodných osob, jež na bázi dobrovolnosti uzavřením společenské smlouvy vstupují do politického svazku, ale v intencích tradiční nauky o „trojím lidu“ přirozeně uspořádaný sociální substrát, jehož legitimní rekonfigurace nebyla v podmínkách předmoderního řádu možná.<sup>118</sup>

Z hlediska organizace moci a zajišťování bezpečnosti politického uskupení nutno uvést, že středověký řád neměl podobu hierarchicky uspořádaného pyramidálního tělesa vrcholícího v postavě suveréna, nýbrž lenního systému, v němž se uspořádání vztahů mezi nositeli moci zakládalo na přísaze (*homagium*) a vztahu vzájemné věrnosti. Závazky mezi seniorem a vazalem byly svou povahou spíše synallagmatické a platily jen tak dlouho, dokud se druhá strana přidržovala vlastního slibu.<sup>119</sup> Pro ilustraci zde můžeme upomenout na ceremoniální sliby skládané panovníkem při nástupu na trůn, jejichž obsahem byl závazek ctít historicky nabytá práva a jejichž porušení opravňovalo vazaly ke krokům namířeným proti němu, včetně např. zajetí panovníka.<sup>120</sup>

Při komparaci středověkého řádu a moderního státu můžeme nalézt řadu dalších odlišností, které zde nicméně toliko stručně zmíním, neboť jsou z hlediska tématu této práce méně podstatné. Ve vztahu k působnosti práva neboli otázce, jaké právo bude v daném konkrétním případě aplikováno, můžeme např. uvést, že se ve středověku dominantně prosazoval princip personality práva. Právní status si tudíž každý „nosil s sebou“, což ostatně souvisí s výše zmíněnou neostrotí hranic uplatňování moci.<sup>121</sup>

<sup>115</sup> Srov. HELLER, Hermann. *Staatslehre*, c. d., s. 224.

<sup>116</sup> BAROŠ, Jiří. Suverenita mezi křesťanstvím a právní modernitou. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 19, 1, 2011, 1, s. 1–10, zde s. 3. Srov. také SKGEGB, s. 375 n.

<sup>117</sup> Srov. SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 311.

<sup>118</sup> Srov. k tomu BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 75, 155, 207 nn.

<sup>119</sup> Srov. ŠAMALÍK, František. *Občanská společnost v moderním státě*. Brno: Doplněk, 1995, s. 9.

<sup>120</sup> Srov. KERN, Fritz. *Gottesgnadentum und Widerstandsrecht*, c. d., s. 132.

<sup>121</sup> Srov. HANEL, Jan Jaromír. Personalita práva. In: *Ottův slovník naučný. Devatenáctý díl*. Praha: J. Otto, 1902, s. 562.

Pokud jde o ochranu a vynucování práva, hrála ve středověkém světě důležitou roli svémoc. Již v této době lze sice identifikovat úsilí omezit tento postup, v němž si ochranu práva zajišťoval přímo poškozený bez povolání neutrální třetí instance,<sup>122</sup> které kulminuje v pozdním středověku, jak dosvědčují např. ustavované lenní soudy nebo tzv. „landfrýdy“ uzavírané mezi panovníkem a světskými a církevními feudály či „Boží příměří“ a „Boží míry“.<sup>123</sup> Přesto se však ještě na prahu novověku jednalo o rozšířený prostředek ochrany práva.<sup>124</sup> Kdo o vlastní vůli podnikal „potřebné kroky“ na obhajobu svých práv proti pánovi, nebyl nutně zločincem a zrádcem, ale postupoval v zásadě legitimně.<sup>125</sup>

Celkově můžeme shrnout, že moc je ve středověku vždy vztažena k transcendentnímu normativnímu řádu mimo dispozici vládců i ovládaných a vykonávána spleťtí aktérů, kteří své oprávnění vládnout odvozují přímo z uvedeného transcendentního pramene. Neexistuje jednotná státní moc sbíhající se v postavě panovníka, ale pluralita mocenských struktur na jednom území. Výkon moci není organizován přísně hierarchicky, ale zakládá se na lenním systému a vztazích vzájemné loajality, které se mohou proměňovat zejména v případě domnělého bezpráví způsobeného pánem. Panovník středověku byl zasazen jako nositel předem ustavené kompetence do vždy již daného a nezávisle na něm platného normativního řádu, stejně jako komplexního mocenského a právního uspořádání utvářeného vztahy k vazalům, křesťanské církvi a obecně lidu ve smyslu přirozeně strukturovaného společenského celku.

### 2.2.2. Řád moderního státu

Vůči načrtnutému obrazu předmoderního středověkého řádu stojí v řadě ohledů v ostrém protikladu řád moderního suverénního státu. Moderní suverén neodvozuje svou autoritu a legitimitu ze vztahu k předem danému transcendentnímu právnímu řádu a souladu s ním, nýbrž ze společenské smlouvy jakožto dobrovolné úmluvy svobodných a rovných jedinců, kteří jsou v hypotetickém přirozeném stavu uvažováni ne jako články přirozeně se vyskytujících sociálních uskupení, ale atomárně toliko právě jako jednotlivci. Na místo středověké legitimacy „shora“ tak nastupuje autoreferenční a světská legitimita „zdola“ odvozená z vůle jedinců, kteří se uzavřením společenské smlouvy podvolují jednomu suverénnímu politickému subjektu. Platí přitom, že toto podřízení se suverénní moci má ve svém elementárním rozměru u všech subjektů

---

<sup>122</sup> Srov. HELLER, Hermann. *Staatslehre*, c. d., s. 225.

<sup>123</sup> Srov. SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*, c. d., s. 312 n.

<sup>124</sup> Srov. např. SCHAMBECK, Herbert. *Ethik und Staat*. Berlin: Duncker & Humblot, 1986, s. 98 nn.

<sup>125</sup> Viz k tomu ŠUSTA, Josef. *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví: 1300-1308*. Praha: Česka Akademie Císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1917, s. 216. Dále srov. *LSTH*, s. 71.

stejný obsah a že přímo mezi suverénem a jedincem je ustaven bezprostřední vztah poslušnosti a ochrany.<sup>126</sup>

Uzavřením společenské smlouvy a podvolením se jedné moci dochází k opuštění *status naturalis* a vstupu do *status civilis*. Platí přitom, alespoň u Hobbese, že se jednotlivci právě touto „subjektivací“ ve smyslu podřízení společné moci teprve přísně vzato stávají subjekty v právním významu toho slova. Právo s předem stanoveným určitým obsahem a právní status jedince zde nejsou předpokladem existence veřejné moci, ale naopak spíše jejím produktem. Jelikož není moc moderního politického subjektu vázána na vždy již platné transcendentní právo, jako tomu bylo ve středověku, ale právo je spíše jeho výtvozem (ostatně suverén je právě tou osobou, která účinně rozhoduje spor o právo), můžeme říci, že disponuje absolutní neboli z právního hlediska neodvozenou a neomezenou suverénní mocí s monopolem mj. v oblasti normotvorby. Klíčovou vlastností této moci je, že se jedná o moc nejvyšší neboli o autoritu, která je oprávněna v poslední instanci rozhodovat o obsahu práva i jeho výkladu.

Moderní stát je v principu a ve své ideji sekulárním politickým tělesem. Ilustrovat to můžeme např. na díle Huga Grotia, jenž ve svém spisu *O právu války a míru* z roku 1625 poznamenává, že jeho teze platí nezávisle na tom, zda Bůh existuje či nikoli.<sup>127</sup> Legitimita politické moci není v moderně odvozena z nadpřirozeného pramene, ale založena na společenské smlouvě a rozumové reflexi lidské přirozenosti (např. vášní, potřeb a pudů, zejména pak pudu po sebezáchově). Vazba k transcenci je nadále možnou a volitelnou, ale nikoli nutnou složkou, která se ovšem v každém případě musí opírat v konečném důsledku o moc suveréna a společenskou smlouvu. Koncizně řečeno je jakákoli transcendece jakožto faktor uspořádání politických vztahů v moderním pojetí myslitelná jedině jako transcendece v imanenci. Cílem moderního státu není uskutečnit určitou předem danou vizi pravdy a míru, ale překonat občanskou válku a hypotetický *status naturalis* neboli ustavit mír ve formálním slova smyslu jako nenásilnou koexistenci osob na určitém teritoriu. Suverén není, řečeno se Schmittem, na rozdíl od středověkého panovníka „*Defensor Pacis* míru odvozeného z Boha; je tvůrcem výlučně pozemského míru, *Creator Pacis*.“<sup>128</sup> Stát zde má „božskou“ povahu ne proto, že je odvozen od Boha, ale proto, že nese atribut omnipotence, jenž je tradičně spojován s Bohem.<sup>129</sup>

---

<sup>126</sup> Srov. HELLER, Hermann. *Staatslehre*, c. d., s. 224. Jak říká Schmitt, *protego, ergo obligo je cogito, ergo sum* moderní politické a právní filosofie. *PP*, s. 53. Dále srov. BELLING, Vojtěch. Hobbesevo pojetí suverenity v kontextu konceptů osoby a reprezentace. In: *Reflexe*, 47, 2014, s. 85–110.

<sup>127</sup> Srov. GROTIUS, Hugo. *The Rights of War and Peace*. Indianapolis: Liberty Fund, 2005, s. 89.

<sup>128</sup> „Der Souverän ist nicht *Defensor Pacis* eines auf Gott zurückgehenden Friedens; er ist Schöpfer eines nichts als irdischen Friedens, *Creator Pacis*.“ *LSTH*, s. 50.

<sup>129</sup> Srov. *LSTH*, s. 50.

Konkvencí výše řečeného také je, že „lid“ není nadále chápán jako přirozeně uspořádané těleso, ale jako politická jednota rovných a svobodných jedinců, kteří jsou právně nahlíženo rovně vztaženi k panovníkovi jako nositeli suverenity, jenž zajišťuje jejich ochranu a bezpečí a další funkce státu. Místo středověkého pluralismu a partikularismu tak zaujímá vize jedné absolutní moci a jednoho právního řádu na jednom jasně vymezeném území, která se vztahuje na daný okruh jedinců.<sup>130</sup> Moc koncentrovaná v rukou suveréna reprezentujícího politickou jednotu lidu je pochopitelně vykonávána prostřednictvím množství orgánů a nezbytného úředního aparátu, to však nic nemění na tom, že uplatnění moci musí být odvoditelné ze suverenity, která tvoří pramen moderního řádu, aby bylo legitimní. Svorník hierarchicky uspořádané moci představuje právě pojem suverénní moci, jež vytěsňuje ostatní subjekty vznášející nárok na autoritu,<sup>131</sup> o nichž Schmitt později kriticky hovoří jako o „nepřímých mocích“,<sup>132</sup> čímž ovšem pochopitelně není dotčena možnost jejich působení, je-li to v souladu s vůlí suveréna. Moderní stát vznáší nárok na *monopol* na legitimní uplatňování násilí neslučitelný principiálně se svémocí a v protikladu ke středověké personalitě práva se v něm prosazuje zásada teritoriality práva.<sup>133</sup>

Výše jsem uvedl, že jeden z klíčových impulsů vedoucích ke vzniku ideje moderního státu představovaly dlouhé konfesní války, k nimž v Evropě došlo v 16. a 17. století a které se mj. na základě této ideje podařilo překonat. Trvalo nicméně dlouhou dobu, než se vize moderního státu plně přenesla ze stránek filosofických a právních spisů do historické skutečnosti, v níž se dlouho ve značné míře mísily prvky typické pro moderní státnost s elementy, jež naopak odpovídaly spíše středověkému řádu. I přes vítězství absolutismu a následný nástup tzv. osvícenského absolutismu je třeba v Evropě ještě na přelomu 18. a 19. století třeba konstatovat silný právní pluralismus a partikularismus. Prosazení koncepce unitární moci a práva na jednom území tou dobou nicméně již stálo na prahu dějinného a právního vývoje. A právě na zásadní změny na poli právní vědy v 19. století nyní zaměřím pozornost. Soustředím se přitom budu na německou jurisdikci, neboť s ní Schmitt vede dialog především.

---

<sup>130</sup> Srov. *LSTH*, s. 113.

<sup>131</sup> Srov. k tomu *LSTH*, s. 59.

<sup>132</sup> Srov. *LSTH*, s. 117.

<sup>133</sup> K monopolu na legitimní násilí jako znaku státu srov. WEBER, Max. Politika jako povolání. In: HAVELKA, Miloš (vyd.). *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 243–294, zde s. 244.

### 2.3. Hlavní směry vývoje právní vědy v Německu od 19. století do konce první světové války

V předchozím oddílu jsem uvedl, že ideji moderního státu vzniklé v 16. a 17. století odpovídá představa jedné moci a jednoho právního řádu na určitém území a že navzdory mnoha zásadním změnám na poli politické reality nedošlo v Evropě druhé poloviny 18. století v řadě ohledů k úplnému prosazení této vize. V kontextu právní vědy je třeba upozornit zejména na již zmíněnou přetrvávající silnou pluralitu a partikulárnost práva, kterou se ani v průběhu absolutismu nepodařilo zdárně překonat. Snahou nemalého počtu moderně smýšlejících právních a politických filosofů pak nebylo nic jiného než pokračovat v nastolené tendenci a přispět k tomu, aby se idea moderního státu stala skutečností a aby bylo prosazeno právo jako jednotný a ucelený normativní systém.

Je nicméně třeba poznamenat, že rovněž na poli právní a politické vědy a filosofie jako takové dochází během uvedeného časového období k podstatnému vývoji. Můžeme obecně přitakat tezi Herberta Krügera, že jeden z ústředních motivů vedoucích k pozvolnému triumfu moderního státu představovalo postupné prosazení určité formy „racionalismu“ v širším slova smyslu,<sup>134</sup> v němž tento pojem neoznačuje pouze racionalismus jakožto filosofické stanovisko stojící v protikladu k empirismu, ale spíše soubor pozic, jimž je společné, že se alespoň principiálně kriticky vymezují vůči prvkům „onoho světa“ a transcendence v silném slova smyslu, které hrály podstatnou roli ve středověkém předmoderním myšlení. Vlastnímu *sebevnímání* autorů tehdejší doby odpovídá představa, že sociální řád nemá být ospravedlněn vztahem k nadpřirozenu, ale založen na reflexi lidského rozumu o přirozenosti člověka a vztahů mezi lidmi, jež koresponduje s přístupem na poli přírodních věd, že k získání pravdivých poznatků o světě je možné dospět *výhradně* správným „vedením lidského rozumu“, řečeno v aluzi na Descarta (opět formulováno v tom smyslu, jak autoři tehdejší doby profilovali a vnímali sebe sama při srovnání se svými předchůdci).<sup>135</sup>

„Racionalismus“ v uvedeném smyslu nabyl pochopitelně rozmanitých podob v dílech různých myslitelů. Můžeme však konstatovat, že s postupem času ztrácí ve většinovém diskursu na síle decisionistické pozice příbuzné Hobbesově vizi, která vycházela z antropologického pesimismu. Ve společenské diskusi získávají naopak na významu koncepce, jež kulminují v naukách osvícenců 18. století a následně konkrétně působí v historické skutečnosti zejména

---

<sup>134</sup> Srov. KRÜGER, Herbert. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 32 nn.

<sup>135</sup> Srov. DESCARTES, René. *Regulæ ad directionem ingenii. Pravidla pro vedení rozumu*. Praha: OIKOYMENH, 2000.



v souvislosti s francouzskou revolucí. Třebaže tato stanoviska ve shodě s „racionalismem“ Hobbesova ražení odmítají v protikladu ke středověkému pojetí hledat důvod platnosti práva ve zjeveném transcendentním řádu a kladou důraz na jednotu moci, je pro ně specifická teze, že je možné na základě racionálního zkoumání lidské přirozenosti odhalit právní věty, jež platí nezávisle na státní moci a musí být státem respektovány, aby mohl být považován za legitimní. Do řádu moderního státu se tak, byť v zásadě pozměněné podobě, vrací prvek v jistém slova smyslu předmoderní, který spočívá v tezi o existenci předem daného určitého normativního standardu, na němž je možno poměřovat legitimitu veřejné moci. Právě na osvícenský racionalismus a jemu odpovídající pohled na právo se nyní zaměřím.

### 2.3.1. Osvícenský racionalismus

Racionalistická právní věda usiluje o vytvoření jednotného, úplného, relativně jednoduchého a universálně platného systému práva, který bude založen na pojmu lidské přirozenosti a bude principiálně pokrývat veškeré situace, jež mohou nastat, a to na bázi základních principů, odvozených pravidel a jejich kombinace. Pomocí této soustavy hodlá pozitivní či tradované právo, které bylo v 18. století stále stiženo značnou mírou fragmentace, nejen pořádat a systemizovat v jeden celek, ale také je v případě mezer doplňovat a poskytnout měřítko, na němž je možné právo poměřovat a kriticky hodnotit.

Aspirace racionalistů na systém, jednotnost a úplnost měla a dodnes má pro právo dalekosáhlé důsledky. Začátkem 19. století se projevila mj. v kodifikačním hnutí, které bylo vedeno snahou o úplné textové zachycení systému práva v uceleném, bezrozporném a jasném zákoníku pochopitelném i laikovi, jež mělo vyloučit užití jiných zdrojů práva než těch, které kodex sám připouštěl. Toto pravidlo stanovil v § 10 výslovně např. rakouský všeobecný zákoník občanský (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, dále jen „ABGB“), jenž nabyl pro německé dědičné země Rakouska účinnosti 1. ledna 1812.<sup>136</sup> Právě důraz na jednotnost, přehlednost a srozumitelnost práva a posílení předvídatelnosti běhu sociálních událostí a snahu opustit kazuistiku lze vnímat jako citelný posun vpřed, uvážíme-li roztříštěnost tehdejšího práva či objem nejen *Corpus Iuris Civilis* (dále jen „CIC“), ale ještě pruského obecného zemského práva (*Allgemeines Landrecht*, dále jen „ALR“) z roku 1794, jež obsahovalo více než 28 000 paragrafů (ABGB měl naproti tomu již jen 1503 paragrafů, jakkoli je třeba uvést, že věcná působnost ALR byla širší).

---

<sup>136</sup> „K zvyklostem lze hleděti jen v případech, ve kterých se jich zákon dovolává.“ Dostupné zde: <https://www.beck-online.cz/bo/chaPTerview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojujywtcna> [2023-05-12].

Z hlediska metodologie byla osvícenská koncepce práva inspirována deduktivní metodou, kterou běžně spojujeme s novověkým racionalismem, např. s filosofií Descartovou či Spinozovou. V odborné literatuře je proto představa osvícenců často charakterizována tak, že jejich vizí bylo právo podané *more geometrico*.<sup>137</sup> Podobně jako usilovala racionalistická věda v základní rovině o systém lidského vědění tvořený jistými poznatky, jež budou pomocí odvozovacích pravidel bezpečně a kontrolovaně dedukovány z evidentních výchozích zásad, kladla si právní věda za cíl zkonstruovat cestou dedukce systém právních vět, jejichž platnost bude odvozena z několika málo jistých a neměnných základních postulátů. Právní věta je v této koncepci platná, protože zapadá do logického řetězce vedoucího k výchozím axiomům, nikoli proto, že „platí odnepaměti“ nebo představuje výrok učené autority.

Stanovené principy a odvozené zákonitosti měly definovat soubor práv a povinností jednotlivce a orientovat lidské jednání s podobnou nutností, s jakou se události v přírodě řídí přírodními zákony.<sup>138</sup> Základní východiska systému práva měla být získána rozumovou reflexí lidské přirozenosti a lidských potřeb a pudů, např. pudu po sebezáchově, stejně jako rudimentální struktury vztahů mezi osobami a osobami a věcmi. Důsledkem nového založení práva na lidském rozumu a sdílené lidské přirozenosti je prosazování ideje rovnosti a v principu také vznášení nároku na universální platnost vytyčeného systému práva. Právní status jedince zde není dán původem nebo příslušností ke stavu (v tomto duchu ovšem ještě ALR v § 82 úvodu<sup>139</sup>), nýbrž jeho existencí jako takovou (viz zejména první článek *Deklarace práv člověka a občana* z roku 1789<sup>140</sup> nebo § 16 ABGB<sup>141</sup>), která je spojena se souborem základních práv a svobod.

Snaha racionalistů o přijetí jednotného a výlučně (ne pouze subsidiárně) platného kodexu se v řadě zemí (na první pohled možná paradoxně) setkávala se značně pozitivní odezvou u panovníka, neboť vedla k potlačení dosud platného pluralitního a partikulárního práva a především výsad, imunit a privilegií představitelů celé řady společenských sil. Z téhož důvodu ovšem pochopitelně narážela na odpor příslušníků těchto seskupení, což právní kodex, který

---

<sup>137</sup> Srov. k tomu GOODRICH, Peter. *Schreber's Law. Jurisprudence and Judgment in Transition*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018, s. 101.

<sup>138</sup> Srov. ONDŘEJEK, Pavel. *Koncepce práva jako systému*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 20 n.

<sup>139</sup> „Die Rechte des Menschen entstehn durch seine Geburt, durch seinen Stand, und durch Handlungen oder Begebenheiten, mit welchen die Gesetze eine bestimmte Wirkung verbunden haben.“ Dostupné zde: <https://opiniojuris.de/quelle/1621> [2023-07-08].

<sup>140</sup> „Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech. Společenské rozdíly se mohou zakládat pouze na prospěšnosti pro celek.“ Dostupné zde: <https://web.archive.org/web/20180131184228/http://www.historie.upol.cz/19/prameny/prava.htm> [2023-08-21].

<sup>141</sup> „Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroctví nebo nevolnictví a k tomu se vztahující výkon moci nejsou v těchto zemích dovolena.“ Dostupné zde: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna> [2023-07-08].

stojí jakožto systematické podání práva v protikladu k „pouhé“ právní kompilaci, činilo dlouhou dobu neprosaditelným a odkládalo jeho plánované přijetí.

Pokud jde o aplikaci práva, je třeba konstatovat, že dobovému přirozenoprávnímu směru byla vlastní tendence minimalizovat roli soudce, jenž má být toliko ústy zákona. Z tradice osvícenského racionalismu vycházející ABGB tak např. v § 6 stanoví, že zákonu „při používání nesmí býti dáván jinaký smysl, než jaký vychází z vlastního smyslu slov v jejich souvislosti a z jasného úmyslu zákonodávce.“<sup>142</sup>

### 2.3.2. Historická škola právní

Proti osvícenskému přirozenoprávnímu universalismu se v éře romantismu postupně formuje opozice v podobě historické školy právní, která nabyla konkrétní podoby ve sporu Thibauta a Savignyho z roku 1814 o kodifikaci práva v Německu, jenž vešel do dějin jako tzv. *Kodifikationsstreit*.<sup>143</sup> Právě historická škola právní v první polovině 19. století osvícenskou vizi přirozeného práva významně potlačila a stala se v prostředí dnešního Německa vůdčím směrem právní vědy.

Na úvod je namístě kvůli možnému nedorozumění poznamenat, že se obě právní školy v nemalém množství ohledů nacházejí ve shodě. Romantismus historické školy právní např. nevede její zastánce k opuštění moderního způsobu uvažování o právu a nekritickému přijetí všeho předmoderního. Podobně jako osvícenští racionalisté hodljají také představitelé historické školy právní budovat právo a právní vědu jako systém a staví se proti přetrvávající roztržštěnosti práva a dřívějšímu přístupu, jenž stavěl na kazuistice, topice a „kodifikaci“ ve smyslu pouhé kompilace práva. Rozcházejí se s nimi ovšem v otázce metody a základu a důvodu platnosti práva.<sup>144</sup>

Podle historické školy právní nemají legitimní kodifikace a normotvorba pramen v neměnných principech a imperativech lidského rozumu, ale v individuálním duchu národa (*Volksgeist*), který se utváří a proměňuje v historické skutečnosti. Zdůrazněna je tak dějinná podmíněnost platnosti práva. Úkolem zákonodávce je podobně jako v osvícenském racionalismu především činit explicitním právo, jež pozitivnímu právu v nějakém ohledu předchází. Moderní systém

---

<sup>142</sup> Dostupné zde:

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mijygev6ojugywtena>

<sup>143</sup> Srov. BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Die historische Rechtsschule und das Problem der Geschichtlichkeit des Rechts. In: TÝŽ (vyd.). *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2006, s. 9–42. Dále srov. KAUFMANN, Arthur. *Wirkungsgeschichte*, c. d., s. 54. Srov. rovněž ONDŘEJEK, Pavel. *Koncepce práva jako systému*, c. d., s. 28 nn.

<sup>144</sup> Srov. GÁBRIŠ, Tomáš. Systematic versus Casuistic Approach to Law. On the Benefits of Legal Casuistry. In: *Journal of Ethics and Legal Technologies*, 1, 1, 2019, s. 57–76.

práva, o něž historická škola právní usiluje, ovšem nemá být fundován na spekulativních představách o lidské přirozenosti, ale má se opírat o právo, které je formováno v duchu daného národa v podobě historicky sedimentovaných mravů a obyčejů a jež případně došlo výrazu v právních knihách. Systém práva má být založen na vědecké analýze a rafinaci tělesa existujícího práva, ať už římského (romanisté), nebo germánského (germanisté), která z něho abstrahuje pojmy a právní instituty a konstruuje je do ucelené jednoty, jež je plodem úsilí právní vědy. Zatímco osvícenský racionalismus se přidržel primárně deduktivní metody, stanovisku zastánců historické školy právní tak odpovídá spíše metoda induktivní.

Historická škola právní je „pozitivistická“ v tom smyslu, že na rozdíl od osvícenského racionalismu odmítá objektivní existenci neměnného, universálně platného a rozumově poznatelného práva, nicméně současně se liší od pozdějšího pozitivismu v tom ohledu, že za hlavní pramen práva pokládá spontánně vzniklé a sedimentované právní obyčeje, které má pozitivní právo toliko artikulovat, nikoli zákon jako projev vůle zákonodárce.

Na romanistickou větev historické školy právní navazují pandektisté, kteří na základě zkoumání CIC, zejména pak právě tzv. pandekt, usilovali o vytvoření bezrozporného a systematicky uspořádaného celku občanského práva. Především Windscheidova kniha *Lehrbuch des Pandektenrechts* se ve druhé polovině 19. století v německém prostředí fakticky těšila takřka autoritě pramene práva. Dílo pandektistů se pak také stalo základem kodifikace v podobě německého občanského zákoníku (*Bürgerliches Gesetzbuch*), který nabyl účinnosti 1. ledna 1900.

### 2.3.3. Zákonný pozitivismus

Při studiu odborné literatury je patrné, že vývoj na poli právní vědy se od poloviny 19. století nese ve znamení postupného triumfu zákonného pozitivismu neboli právního směru, jehož podstata stručně řečeno spočívá v identifikaci práva s jednotným systémem pozitivních právních norem a důrazu na zákon jako stěžejní pramen práva.<sup>145</sup> Zákonný pozitivismus pochopitelně nepředstavoval jedinou školu německé právní vědy druhé poloviny 19. století. Mezi autory, kteří se vůči němu kriticky vymezovali, patřili např. zastánci organického náhledu

---

<sup>145</sup> Jako „zákonný pozitivismus“ je zde přeloženo německé slovo „*Gesetzespositivismus*“. Třebaže by snad bylo příhodnější německý termín přeložit jako „pozitivismus zákona“ nebo „legalistický pozitivismus“, přidržuji se zvoleného překladu proto, že byl již zaveden v textech a diskusích Zdeňka Kühna a Tomáše Sobka. Srov. k tomu KÜHN, Zdeněk. *Důvody stojící za právním formalismem*, text publikován dne 12. 6. 2008. Dostupné zde: <https://jinepravo.blogspot.com/2008/06/dvody-stojc-za-prvnm-formalismem.html> [2023-08-19]. Dále srov. SOBEK, Tomáš. *Zákonný pozitivismus?*, text publikován dne 14. 3. 2009. Dostupné zde: <http://teorieprava.blogspot.com/2009/03/pravni-pozitivismus-se-v-soucasne-dobe.html> [2023-08-19].

na stát a právo, mezi něž řadíme Lorenze von Steina, Otto von Gierkeho nebo Huga Preuße, příznivci sociologického přístupu k právu, do jejichž řad patřil v pozdní části svého díla zakladatel zájmové jurisprudence Rudolf von Jhering,<sup>146</sup> přívrženci marxistického pohledu na právo a řada dalších. Přesto platí, že si právě zákonný pozitivismus jak v praxi, tak i předmětné vědní oblasti udržel postavení dominantního směru až do konce výmarské republiky. Ke vzniku zákonného pozitivismu, jeho prosazení i vůdčímu postavení vedla řada příčin a motivů, a to jak ideových a vědeckých, tak i ekonomických, politických a sociálních.

Pokud jde o ideové a vědecké motivy, je pro zákonný pozitivismus charakteristické, že mj. pod dojmem úspěchů přírodních věd, v nichž se v 19. století prosazuje pozitivistická metoda, odmítá „veškerou metafyziku“ a snaží se ustavit právo jako vědu, která používá skutečně vědeckou metodu a zkoumá dostatečně jasně identifikovatelná, ověřitelná a „hmatatelná“ fakta, totiž pozitivní zákony.<sup>147</sup> Zatímco na obsah rozumového práva a ducha národa může existovat řada názorů, u pozitivního práva platí staré známé „co je psáno, to je dáno“, pochopitelně s tím, že eventuální nejasnosti či dokonce textové rozpory jsou překlenuty pomocí psaných nebo obecně známých a uznávaných interpretačních pravidel.

V případě hospodářských motivů je třeba uvést řadu socioekonomických jevů, zejména industrializaci a urbanizaci, jež si vyžádaly také změny v pojetí práva a pohledu na něj. Sedimentované a historií prověřené prameny práva akcentované historickou školou právní mohly z logiky věci jen obtížně odpovídat potřebám doby, v níž překotné změny na straně faktů volaly po takovém právu, které bude schopno na ně včas a pružně reagovat, což jednoznačně umožnil právě zákonný pozitivismus, v němž právo identifikované s pozitivní normou jakožto projevem vůle zákonodárce poskytlo požadovanou flexibilitu.

Podobně také radikální přeměna ve stratifikaci společnosti (vznik nových sociálních vrstev a uskupení, změna jejich postavení, např. posílení pozice střední třídy) a proměny v politické oblasti volaly po transformaci na poli právní vědy. Pokud jde o politický vývoj, byl z hlediska našeho tématu v Německu určující spor mezi konzervativními zastánci monarchie na jedné straně a liberály na straně druhé, resp. mezi panovníkem a parlamentem. Lze říci, že toto napětí se jako příslovečná červená nit vine takřka celým 19. stoletím. Jednou z devíz zákonného pozitivismu bylo, že po revolučním roce 1848 nabídl akceptovatelnou odpověď na přetrvávající spor mezi panovníkem a parlamentem o suverenitu jejím připsáním státu a vedl k petrifikaci

---

<sup>146</sup> Von Jheringova zájmová jurisprudence slovy Aleše Gerlocha *in nuce* tvrdí, že pozitivní právní úprava je momentálním výrazem zájmu, který vítězí v konfliktu zájmů. Srov. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, c. d., s. 259.

<sup>147</sup> Srov. k tomu a souvislosti s Comtovým pozitivismem např. ZIPPELIUS, Reinhold. *Allgemeine Staatslehre*, c. d., s. 3 n.

dosaženého *statu quo* důrazem na zákon a vytěsněním „politických“ otázek mimo okruh práva. Tento přístup chránil jak panovníka před revolučním potenciálem nadpozitivního práva, tak naopak i občany či měšťanstvo před nároky vladaře.

Po nastínění důvodů zformování a prosazení zákonného pozitivismu nyní ve větším detailu přiblížím jeho klíčové teze a jejich logické konsekvence. Je namístě poznamenat, že také mezi zastánci zákonného pozitivismu pochopitelně existovaly rozdíly, a to i s postupem času, např. Jellinek oproti Labandovi klade větší důraz na roli fakticity pro právo apod. Přesto však můžeme metodou komparace a abstrahující reflexe ve shodě s odbornou literaturou identifikovat několik základních společných znaků teorií zastánců zákonného pozitivismu, jež se pokusím v následujících odstavcích vystihnout.

Ústřední tezí zákonného pozitivismu je identifikace práva s jednotnou soustavou pozitivních právních předpisů přijatých normotvůrcem podle zákonem předvídané procedury (teze identity),<sup>148</sup> na niž je pohlíženo tak, že dává právní odpověď na veškeré situace, které mohou nastat (teze úplnosti).<sup>149</sup> Jedná se tedy o monistickou teorii práva v eminentním smyslu, podle níž jen pozitivní právní normy tvoří předmět právní vědy. Materiální a morální hledisko (spravedlivost, soulad se standardem mravnosti vlastním určenému politickému společenství) je zde jako měřítko pro posuzování platnosti právní věty v souladu s dobře známou tezí oddělení (*Trennungsthese*) radikálně vytěsněno (zda je věta platná, je jedna věc, zda je správná nebo odsouzeníhodná, je věc druhá, jak říká Austin).<sup>150</sup> Platným právem se může stát cokoli, co přijal zákonodárce podle stanovené procedury pro tvorbu právních předpisů.<sup>151</sup> Jelikož je zdrojem práva vposled vůle zákonodárce, můžeme o zákonném pozitivismu hovořit v protikladu k např. osvícenskému racionalismu jako o volní teorii právní. Teze úplnosti pochopitelně neříká, že pozitivní právní řád obsahuje přesně odpovídající normu připravenou pro každou myslitelnou situaci, která může nastat, ale že na základě právních norem, kombinace zásad legální licence a enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí a standardních interpretačních pravidel (jazykový,

---

<sup>148</sup> Srov. SEELMANN, Kurt. *Rechtsphilosophie*, c. d., s. 29. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, c. d., s. 246. Vůči běžně rozšířenému spojování teze identity se zákonným pozitivismem se kriticky vymezuje PAULSON, Stanley. Statutory Positivism. In: *Legisprudence*, 1, 1, 2007, s. 1–30.

<sup>149</sup> Srov. k tomu také LL, s. 13. Objeví-li se přece nějaký případ nepokrytý pozitivním právem, nejde podle zákonného pozitivismu o otázku právní, nýbrž politickou.

<sup>150</sup> Viz k tomu slavné prohlášení Austinovo: „The existence of law is one thing; its merit or demerit is another. Whether it be or be not is one enquiry; whether it be or be not conformable to an assumed standard, is a different enquiry.“ AUSTIN, John. *The Province of Jurisprudence Determined*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 157. K tezi oddělení jako protikladu k tezi spojení (*Verbindungsthese*) srov. např. ALEXY, Robert. *Zur Verteidigung eines nichtpositivistischen Rechtsbegriffs*. In: GESANG, Bernward – SCHÄLIKE, Julius (vyd.). *Die großen Kontroversen der Rechtsphilosophie*. Paderborn: Mentis, 2011, s. 49–74, zde s. 49 n.

<sup>151</sup> V tomto duchu KELSEN, Hans. *Reine Rechtslehre*, c. d., s. 74 n.

systematický, historický, teleologický výklad) je možné k hledanému vodítku dospět.<sup>152</sup> Teze identity dále vede na poli právní vědy k tezi legality, která spočívá v redukci legitimacy na legalitu. Logickým důsledkem tezí identity a legality pak je, jak ještě níže ukážu, mocenská teorie právní, podle níž právo platí a dává vzniknout závazku poslušnosti vposled pouze proto, že bylo v dané oblasti úspěšně prosazeno a je společností akceptováno.

Teze identity nicméně nespočívá pouze v rovnítku mezi právem a souborem pozitivních právních preskripcí. Můžeme spíše hovořit o sérii identit, neboť zákonný pozitivismus v konečném důsledku se soustavou pozitivních právních norem identifikuje rovněž stát.<sup>153</sup> Ten je v právní vědě chápán jako konstituovaná právnická osoba a produkt práva, nikoli jako konstituující jednotka, která pozitivnímu právu předchází a existuje i mimo něj. Proto také není s logickou nutností možné připsat státu jednání, jež se neopírá o normu pozitivního práva. Protiprávní jednání státu se zde stává nemožným, a to ne proto, že by jeho představitelé právo nemohli fakticky porušit, ale z toho důvodu, že pokud nositel veřejné moci skutečně koná *contra legem*, nelze o tomto jednání prohlásit, že jde o akt státu.

Podobné konsekvence je třeba konstatovat rovněž v případě lidu. Z hlediska zákonného pozitivismu lid v právním slova smyslu neexistuje mimo pozitivní právní řád. Stává se z něho jeden z ustavených orgánů, jenž jedná v zákonem stanovených případech a v mezích vytyčených kompetencí způsobem, který stanoví zákon. Pro tento směr práva není dána žádná jiná právně relevantní vůle lidu než ta, jež je zjištěna právem stanovenou procedurou.

S absorpcí lidu do pozitivního práva jde ruku v ruce, že rovněž pojem suverenity jako původní, z právního hlediska neodvozené a neomezené nejvyšší moci, která představuje pramen veškeré další moci ve státě, je negován, resp. neutralizován tím, že za suverénní je prohlášen pozitivní právní řád identifikovaný se státem jako takový, nikoli politický subjekt.<sup>154</sup>

Otázky, na něž právo ztotožněné se souborem pozitivních právních norem nedává odpověď nebo z logiky věci odpověď podat nemůže, jsou radikálně vytěsněny jako otázky politické, resp. jako otázky, jejichž zodpovězení náleží do jiné vědní oblasti.<sup>155</sup> Za hranicemi pozitivního práva,

---

<sup>152</sup> Srov. KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?*, c. d., s. 116. Dále srov. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, c. d., s. 243.

<sup>153</sup> Srov. k tomu např. LL, s. 20 n.

<sup>154</sup> Srov. PT, s. 20. Dále srov. BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 326 nn.

<sup>155</sup> Již filosof Fries ovšem v kontextu otázky práva na odpor (opět jednoho z mezních pojmů právní vědy) konstatuje, že *nejde o právní spor*, ale o *politický střet*, který vede ke vzniku nového práva. Srov. FRIES, Jakob Friedrich. *Philosophische Rechtslehre und Kritik aller positiven Gesetzgebung*. Jena: Johann Michael Mauke, 1803, s. 95.

a tudíž práva jako takového, se nachází politika a pouhá moc, k níž právní vědec jakožto právní vědec nemá mnoho co říci.

Pokud jde o aplikaci práva, je pro zákonný pozitivismus charakteristické, že marginalizuje roli soudce a pohlíží na něj jako na subsumpční automat, jehož úkolem je mechanicky uplatňovat normy za použití právního sylogismu (teze subsumpce).<sup>156</sup> Jeho činnost má spočívat v tom, že po posouzení skutkových okolností vyhledá odpovídající pozitivní normu, případ pod ni podřadí a vynese závěr, který norma předem stanoví.<sup>157</sup> V případě nedostatečné určitosti normy nebo rozporu právních vět tkví jeho vklad pouze v uplatnění předem známých a akceptovaných výkladových pravidel. Konkrétní postava soudce, jeho morální přesvědčení, hodnotové zakotvení, společenské nebo jiné postavení tak nehrají a ani nemají hrát v procesu aplikace práva roli podobně jako měnící se hodnotové preference dané společnosti.

Z předloženého shrnutí zákonného pozitivismu vysvítá, že se s předchozími směry a školami v některých aspektech překrývá, avšak současně je očividné, že se s nimi v řadě bodů rozchází a že přináší podstatný zlom ve vývoji práva a právní vědy.

Pokud jde o rysy, které zákonný pozitivismus sdílí se svými předchůdci, je v první řadě třeba zmínit nárok na uchopení práva jako jednotného a úplného systému. Právo platné na určitém území má tvořit bezrozpornou soustavu vycházející z vůle zákonodárce jako svého pramene s tím, že případné rozpory právních vět jsou řešeny pomocí kolizních a výkladových pravidel.

Představa soudce jako subsumpčního automatu je v zásadě poplatná výše popsanému osvícenskému racionalismu a mechanistickému obrazu universa, v němž veškeré události probíhají předvídatelně podle předem daných a rozumově odhalitelných zákonů. Již Montesquieu ostatně předložil tezi, že soudce by měl být toliko ústy zákona.<sup>158</sup>

S historickou školou právní se zákonný pozitivismus nepochybně shoduje v odmítnutí universálně platného nadpozitivního základu práva vycházejícího z pojmu lidské přirozenosti, který byl naopak typický pro racionalistické pojetí osvícenců. Současně se s ní ale rozchází v tom, že na rozdíl od ní škrtná jakoukoli právní transcendenci pozitivního práva vůbec, byť historicky determinovanou a proměnlivou. Pojem ducha národa je pro něj neakceptovatelným

---

<sup>156</sup> Srov. odmítnutí této představy v nálezu Ústavního soudu ČR III. ÚS 3221/11 ze dne 12. 12. 2013, bod 25, dostupné zde: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-3221-11> [2023-05-13]. Již francouzská škola právní exegeze zastávala stanovisko, že soudce má být jen ústy zákona, jehož interpretace „není nutná“. Dále srov. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, c. d., s. 243. Srov. rovněž KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002, s. 236.

<sup>157</sup> Srov. k tomu KANTOROWICZ, Hermann. *Rechtswissenschaft und Soziologie*. In: *Verhandlungen des 1. Deutschen Soziologentages vom 19. bis 22. Oktober 1910 in Frankfurt am Main*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1911, s. 275–309.

<sup>158</sup> Srov. MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *O duchu zákonů*. Praha: OIKOYMENH, 2010, s. 190.



metafyzickým importem, jenž nepřináší dostatečnou právní jistotu a nemá v právní vědě jakožto vědě své místo. Zatímco historická škola právní podobně jako osvícenský racionalismus logicky a konceptuálně umožňovala rozlišení mezi legalitou a legitimitou, a tudíž i existenci nelegitimního legálního aktu, není pro zákonný pozitivismus s jeho formálně uchopenou ideu právního státu existence takového aktu možná.

Zákonný pozitivismus se tedy od obou výše uvedených směrů liší především v pro něj klíčové tezi identity, která vede k zúžení předmětu právní vědy, vytěsnění pojmu legitimacy a v konečném důsledku mocenské teorii právní. Jelikož je právo identické se souborem pozitivních právních norem přijatých v souladu se stanovenou procedurou, není možné na poli právní vědy hledat odpověď na otázku po ospravedlnění ustavujícího aktu a oprávnění ke stanovení primárních pravidel pro tvorbu pravidel ostatních. Rovněž mezní situace neboli situace v pozitivním právním řádu nepředvídaná musí zůstat pro zákonného pozitivistu *právně* neřešitelná.

### 3. PROBLÉM USKUTEČNĚNÍ PRÁVA JAKO ZÁKLADNÍ OSA SCHMITTOVA DECISIONISMU

Schmitt do diskuse, jejíž základní obrysy jsem představil v předchozí kapitole, vstupuje již jedním ze svých prvních spisů s názvem *Zákon a rozsudek*,<sup>159</sup> který se zaměřuje na aplikaci práva ze strany soudců neboli jeden z procesů, skrze něž dochází k *uskutečnění* práva. Při studiu Schmittových textů se ukazuje, že právě téma *uskutečnění práva* představuje na různých rovinách ústřední motiv jeho filosofie a podnět ke specifickému rozvinutí klíčových termínů, jež je pro jeho myšlení charakteristické, zejména pojmů suverenity, diktatury, státu a legitimacy. Na základě textové evidence je možné přesvědčivě doložit, že tato otázka stojí v ohnisku zájmu nejen již uvedeného *Zákona a rozsudku* (1912), ale i *Hodnoty státu a významu jednotlivce* (1914), *Diktatury* (1921), *Politické teologie* (1922), *Ústavovědy* (1928) nebo později *Legality a legitimacy* (1932). Plně relevantní je ovšem rovněž pro *Pojem politična* (1927, rozšířené vydání 1932), jež Schmitt psal ve stejné době jako *Ústavovědu* (na jaře 1927).<sup>160</sup> Schmittovo uchopení pojmu *nomos* v poválečném spisu *Nomos země v mezinárodním právu Ius Publicum Europaeum* (1950), který nicméně časově stojí mimo záběr předložené práce, pak dává na srozuměnou, že uvedené téma hraje důležitou roli i v jeho pozdějších textech a úvahách. Sám pojem uskutečnění práva, pro nějž má centrální význam vztah práva obecně, moci, pozitivního práva a světa sociálních faktů, přitom můžeme společně se Schmittem přiblížit tak, že označuje aplikaci normy práva na „konkrétní skutkovou podstatu“ neboli utváření sociální reality v souladu s právními preskripcemi a prvky.<sup>161</sup>

Schmittovo intenzivní promýšlení problému uskutečnění práva vede k nápadnému zaměření jeho spisů na „mezí pojmy právní vědy“,<sup>162</sup> které samo o sobě činí Schmitta v očích mnoha interpretů přinejmenším podezřelým. V následujících pasážích této práce chci ovšem předvést, že Schmittova orientace na hraniční otázky a problémy není toliko projevem jeho samoučelné osobní estetické fascinace tím, co je extrémní, výjimečné a zvláštní, ale má naopak právně systematický důvod. Právě na těchto pojmech je totiž možné názorně ve vztahu k otázce uskutečnění práva demonstrovat případnou jednostrannost a nedostatečnost koncepcí právního řádu různých konkurenčních myšlenkových směrů. To, co vnímáme jako „běžné“ a „normální“,

---

<sup>159</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Gesetz und Urteil. Eine Untersuchung zum Problem der Rechtspraxis*. Berlin: Otto Liebmann, 1912 (dále jen „GU“).

<sup>160</sup> Srov. k tomu KENNEDY, Ellen. *Constitutional Failure*, c. d., s. 122.

<sup>161</sup> *PT*, s. 25.

<sup>162</sup> Ke konceptu „mezí pojem“ srov. BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. *Die verfassungsgebende Gewalt des Volkes. Ein Grenzbegriff des Verfassungsrechts*. Frankfurt am Main: Metzner, 1986.

možná náležitě a komplexně pochopíme až tehdy, když porozumíme tomu, co je výjimečné a neobvyklé. Alespoň Schmitt byl, jak se zdá, uvedeného názoru.<sup>163</sup>

Chceme-li porozumět konkrétní teorii, je přínosné nahlédnout, v čem se liší od ostatních pozic a jak se vůči nim vymezuje. Pokládám proto za vhodné začít tuto kapitolu stručným představením Schmittovy kritiky zákonného pozitivismu a přirozeného práva, a to především v podobě přirozeného práva spravedlnostního, kterou budu následně ve větším detailu dle potřeby prezentovat v dalších částech práce. Pokud bych měl jeho posouzení obou směrů převést pro přehlednost epigramaticky na jednoduchou formuli, dalo by se shrnout tak, že zatímco zákonný pozitivismus není podle Schmitta schopen vysvětlit uskutečnění *práva*, východiska spravedlnostní přirozenoprávní teorie nečiní zřejmým, jak dochází k *uskutečnění* práva (potažmo nakonec vedou, pokud jsou domyšleny do svého logického důsledku, k podobným závěrům jako zákonný pozitivismus, viz k tomu výše oddíl 2.1).

Pokud jde o historickou školu právní, je třeba poznamenat, že Schmitt sám se tomuto přístupu věnuje jen minimálně a svou vlastní koncepci od ní neodlišuje, rozhodně alespoň nikoli v té míře, jako to činí v případě dvou výše zmíněných směrů. Platí přitom, že se jeho pojetí představené ve spisech vydaných do roku 1933 stanovisku historické školy právní alespoň v jistém ohledu podobá (odmítnutí založení právního řádu na nadpozitivním universálním normativním standardu s předem daným obsahem i mocenské teorie právní, současně možnost rozlišit mezi legalitou a legitimitou). Je však namístě uvést, že se od ní nesporně také liší, např. otevřeností k fundaci práva v revolučním aktu a důrazem na nezbytnost decise pro ustavení právního řádu.<sup>164</sup> S ohledem na výše uvedené nebudu historické škole právní v této části věnovat další pozornost a zaměřím se toliko na zákonný pozitivismus a (spravedlnostní) přirozenoprávní teorii. Jak navíc vyplývá z oddílu 2.1, patří přirozenoprávní teorie a historická škola právní do jedné širší rodiny přístupů, pro něž je příznačné postulování nadpozitivního pramene legitimacy. Argumentaci namířenou proti první z uvedených teorií je proto možné *mutatis mutandis* vztáhnout rovněž na druhou z nich.

Při četbě Schmittových svazků nelze přehlédnout, že se především vůči zákonnému pozitivismu zřetelně vymezuje v celé řadě rovin a kontextů, ačkoli v případě tohoto přístupu stejně jako přirozenoprávní teorie narážíme v jeho spisech také na vyjádření, která mohou, pokud jsou posuzována izolovaně, ve čtenáři budit dojem příbuznosti jeho myšlení s jedním i druhým

---

<sup>163</sup> Srov. *PT*, s. 16.

<sup>164</sup> S ohledem na záběr této práce zde nezkoumám otázku, zda a v jaké míře se Schmitt pozici historické školy právní dále přibližuje v knize *O třech typech právně vědeckého myšlení* z roku 1934, kde svou vlastní teorii nově prezentuje jako institucionalistickou, resp. jako myšlení konkrétního řádu.

směrem. Celkový pohled na Schmittovo dílo ovšem vyjevuje, že jeho koncepce, kterou běžně označujeme jako decisionismus, přináší relativně originální přístup, jenž se od obou uvedených směrů (zejména v jejich krajních podobách) odlišuje.

Hlavní cíl Schmittovy kritiky zákonného pozitivismu tvoří sama teze identity, která je, jak jsem uvedl v předchozí kapitole, ústředním doktrinárním elementem zmíněné právní školy. Dle Schmittova názoru vede tato teze k mocenské teorii právní, jež zbavuje právo jeho normativního náboje a redukuje je na fakta, typicky projev vůle mocenského aktéra, který není sám o sobě ničím jiným než jedním z článků řetězu světa faktů. Jelikož je právo v této koncepci v konečném důsledku „výrazem vůle aktuální většiny“ a „po právu“ je cokoli, co je přijato v souladu se stanovenou procedurou pro tvorbu právních norem, hrozí, že se zde z práva stane toliko sublimovaná moc sloužící ve skutečnosti pod rouškou spravedlnosti prosazení partikulárních interesů určitého sociálního seskupení, jak to ostatně konstatuje marxistická filosofie při kritice buržoazního práva jako nástroje k utužení pozice třídy vykořisťovatelů,<sup>165</sup> a ze státu neutrální mechanismus, který je těmto zájmům k dispozici.

Snaha zákonného pozitivismu, jenž byl v 19. století spojen zejména s liberalismem a principiálně zájmy měšťanstva ve sporu s panovníkem, jakkoli nakonec představoval spíše dilatorní kompromisní řešení vyhovující v konkrétní historické situaci oběma stranám,<sup>166</sup> jak jsem uvedl v pododdílu 2.3.3, stát depolitizovat a redukovat na formálně uchopený právní řád vede podle Schmitta paradoxně k politické mobilizaci nestátních sociálních sdružení s potenciálně inkompatibilními vizemi uspořádání společnosti. Ta pak mohou ohrožovat existenci řádu a práva a přivést politické těleso podle okolností, zejména v době krize, na práh občanské války, která tvoří zásadní překážku uskutečnění práva.

V pozdějším spisu *O třech typech právně vědeckého myšlení* Schmitt tvrdí, že zákonný pozitivismus není jedním ze tří „věčných typů právního myšlení“, ale syntézou „decisionismu“ a normativismu,<sup>167</sup> pro niž je ustavení řádu čistě mocenským aktem („decisionistický moment“), ovšem s tím, že právo jako produkt moci je následně osamostatněno a identifikováno se státem jako takovým (normativistický moment).

---

<sup>165</sup> Srov. např. BOGUSZAK, Jiří – JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Socialistické právo a zákonnost v lidově demokratickém Československu*. Praha: Rudé právo, 1956.

<sup>166</sup> Srov. *VL*, s. 53 nn.

<sup>167</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*. Berlin: Duncker & Humblot, 1993, s. 24 nn (dále jen „*ÜDARD*“). Slovo „decisionismus“ dávám záměrně do uvozovek, protože Schmitt v uvedené knize z roku 1934 svou vlastní pozici nově charakterizuje jako „myšlení konkrétního řádu“ a jako „decisionistické“ označuje pozice, jež v mé interpretaci nejsou příbuzné Schmittovu decisionismu, jak byl představen v textech vydaných do roku 1933.

Výše zmíněná Schmittova kritika týkající se depolitizace má svou vnitřní logiku. Pokud je stát tou instancí, jež překonává *status naturalis* tím, že z pozice autority na určitém teritoriu ustaví jeden neutralizující *status civilis*, resp. je tímto stavem, zdá se být konsekventní, že rozmělnění pozice této instance hrozí vést v principu zpět do *status naturalis*, který má být opuštěn. Druh „státu“, jenž kolísá dle situace na pomezí řádu a *status naturalis*, selhává v ustavení trvalého *status civilis* a stává se instrumentem (části) společnosti v rámci mocenského střetu sociálních uskupení, Schmitt později označuje pejorativně jako *kvantitativně totální stát*.<sup>168</sup> Je to stát, který není schopen přijmout decisi, v dostatečné míře neutralizovat společnost a garantovat politický status, a tudíž neodpovídá pojmu *státu*. Identifikace práva s komplexem pozitivních právních norem a státu s tímto souborem činí podle Schmitta stát a právní řád zranitelnými a podkopává stát v plnění jeho hlavního cíle, kterým je ustavit a udržet řád nad množinou osobu na určitém teritoriu (k tomuto tématu viz kapitolu 5 níže i s odkazy na literaturu).

Ze skutečnosti, že Schmitt podrobuje zákonný pozitivismus mj. z výše uvedených důvodů kritice, nemůžeme nicméně neproblematicky dospět k závěru, že je zastáncem přirozenoprávní teorie. Alespoň ne bez několika nezbytných kvalifikací a upřesnění. Úvodem je namíste předelat, resp. připomenout, že Schmitt rozlišuje dva základní proudy přirozenoprávního myšlení, totiž spravedlnostní přirozené právo (*Gerechtigkeitsnaturrecht*) na jedné straně, které spojuje např. s Grotiem nebo Lockem, a vědecké přirozené právo (*wissenschaftliches Naturrecht*) na straně druhé, jehož zřejmě nejvýraznějším představitelem je Thomas Hobbes.<sup>169</sup>

Spravedlnostní přirozené právo můžeme charakterizovat jako ideálnětypickou pozici, podle níž existuje nadpozitivní právní řád, na jehož základě má každý jednotlivec právní status i mimo stát již v přirozeném stavu a jenž má *určitý předem daný obsah*, který existuje nezávisle na státu a jež může jedinec v principu sám odhalovat rozumovou reflexí nebo jinou cestou.<sup>170</sup> Tento druh přirozenoprávní teorie může na základě odlišných antropologických a epistemických východisek a souvisejícího pohledu na stát nabývat rozmanitých podob. V krajní verzi může vést až k anarchismu, v umírněné formě např. k liberální koncepci Lockova stříhu, která uznává, že pozitivní normotvorba a vymáhání práva ze strany státu jsou pro náležitou ochranu práv a svobod nezbytné nebo přinejmenším žádoucí. Pravdou ovšem zůstává, že i v takovém

---

<sup>168</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Weiterentwicklung des totalen Staats in Deutschland. In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe*, c. d., s. 185–190 (dále jen „*WTSD*“). Dále srov. SCHMITT, Carl. *Der Hüter der Verfassung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1996, s. 73 nn. (dále jen „*HdV*“). Posledně citovaný text byl vydán také samostatně jako SCHMITT, Carl. Die Wendung zum totalen Staat. In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe*, c. d., s. 166–179.

<sup>169</sup> K rozlišení těchto dvou základních přístupů srov. *DD*, s. 21–24. Velmi dobrá prezentace obou teorií u Schmitta, o kterou se zde zejména opírám, se nachází v monografii SCHUPMANN, Benjamin. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory*, c. d., s. 114 nn.

<sup>170</sup> Srov. LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*, c. d., s. 30 nn.

případě jsou měřítko spravedlnosti a obsah řádu dopředu stanoveny a rozpor s ním může mít za následek tvrzenou neplatnost např. normy práva pozitivního.<sup>171</sup> Legitimní jsou toliko takové pozitivní právo a činnost státu, jež odpovídají předem danému normativnímu standardu. Úlohou státu coby mocenské organizace, pokud je mu nějaká přiznána, jako je tomu u Locka, je „pouze“ tento řád zpřesnit, zajistit a prosadit.

Vědecké přirozené právo označuje u Schmitta koncepci, která je navzdory použití slov „přirozené právo“ od výše načrtnutého druhu teorií podstatně odlišná. Z antropologického hlediska je pro ni jako pro „opravdovou politickou teorii“ typické v zásadě pesimistické hodnocení člověka a jeho přirozenosti.<sup>172</sup> Pokud jde o noetiku, je s ní spojen spíše skeptický pohled na možnosti lidského poznání. Stručně můžeme stanovisko odpovídající vědeckému přirozenému právu shrnout tak, že i kdyby snad přirozené právo s určitým obsahem objektivně existovalo, jak tvrdí spravedlnostní přirozené právo, nebyli bychom schopni je odhalit (*nota bene* v podmínkách hypotetického přirozeného stavu před vznikem politické společnosti, dělby práce a možnosti studia umožněného díky *σχολή*) a na jeho obsahu se shodnout. Je tomu tak mj. proto, že v konkrétním hospodářském a jiném postavení se nám nikoli nepochopitelně obsah klíčových filosofických a právních konceptů jeví velmi různě, za všechny můžeme uvést např. svobodu a rovnost jakožto jedny z tzv. bytostně sporných pojmů, jak je pojmenoval Walter Bryce Gallie.<sup>173</sup> A i kdybychom snad byli schopni dosáhnout společného souhlasu stran jejich obsahu, nebyli bychom s to je ve shodě interpretovat a aplikovat na konkrétní případ v důsledku působení vášní, stranickosti a dalších obdobných pružin našeho konání (viz také výše komentář k přístupům počítajícím s nadpozitivním pramenem legitimacy v oddílu 2.1).

Důsledkem je proslulá a silně negativní Hobbesova vize hypotetického přirozeného stavu jako války všech proti všem, která vede k závěru, že podmínkou ustavení alespoň nějakého právního stavu je existence autority, jež závazně *rozhodne* o obsahu *sporné* ideje práva, interpretuje ho, konkretizuje a aplikuje. Konsekvencí tohoto přístupu je, že posláním státu není uskutečnit určitou předem konkrétně danou a jedinou správnou vizi spravedlnosti nebo „pravdy“ v pozemské skutečnosti, ale prosadit alespoň nějakou spravedlnost ve světě sociální reality, která umožní nekonfliktní spoluexistenci lidí na určitém teritoriu.<sup>174</sup> Řečeno pomocí Schmittovy terminologie: pro tento směr přirozeného práva není ani tak důležité, *jak* se

---

<sup>171</sup> Viz výklad v tomto duchu v AUSTIN, John. *The Province of Jurisprudence Determined*, c. d., s. 158.

<sup>172</sup> Srov. *PP*, s. 61.

<sup>173</sup> Srov. k tomu GALLIE, Walter Bryce. *Essentially Contested Concepts*. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56, 1956, s. 167–198.

<sup>174</sup> Srov. k tomu BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. *Vznik státu jako proces sekularizace*, c. d.

rozhodne, ale že se rozhodne, tj. že je ustaven *status civilis* a překonán *status naturalis*.<sup>175</sup> Vědeckému přirozenému právu odpovídá přesvědčení, že poměrování rozhodnutí relevantní autority na presumovaném předem daném určitém normativním standardu a její související možné zpochybnění hrozí přivést sociální těleso zpět do *status naturalis*. Jelikož se norma, jak Schmitt opakovaně zdůrazňuje, nemůže sama aplikovat a ani nemůže vyjevit nesporně svůj vnitřní obsah pro všechny myslitelné případy, neznamená navíc ve svém praktickém důsledku postulování existence nadpozitivního práva nic jiného než „vládu a suverenitu lidí, kteří se mohou na toto vyšší právo odvolat a rozhodují o tom, co je jeho obsahem a jak a kým má být uplatňováno“.<sup>176</sup> Náležitá teorie práva musí vzít tuto okolnost v potaz a musí ji řádně reflektovat.

Na základě Schmittových spisů je patrné, že spravedlnostní přirozené právo celkově vzato odmítá. Kromě pasáží věnovaných přímo tomuto směru především v *Diktatuře* je to zřejmé např. tam,<sup>177</sup> kde poznamenává, že i kdybychom uznali existenci vždy již platného nadpozitivního přirozeného práva, otázka vždy směřuje k subjektu, jenž je oprávněn rozhodovat, co je jeho obsahem obecně a v jednotlivém případě. *Quis interpretabitur? Quis judicabit?*<sup>178</sup> Pokud každý jednotlivec sám, hrozí chaos a děs bezvládní. Jestliže dílčí sociální uskupení, objevuje se riziko občanské války nebo parcelace území s ustavením suverénní autority v nově vymezeném prostoru. Závěrem ovšem vždy je: má-li účinně existovat právní řád, musí se v určitém teritoriu vyskytovat jedna nejvyšší moc, která s konečnou platností *rozhodne*, co je jeho obsahem a jak má být vykládán a aplikován. Proto se jednotlivci pod vedením základních racionálních imperativů, jak tvrdí Hobbes, podřizují jedné nejvyšší rozhodovací instanci, čímž se stávají subjekty práva neboli osobami podřízenými mocenské autoritě i právními subjekty ve smyslu nositelů státem garantovaných práv a svobod.<sup>179</sup>

Třebaže to může na čtenáře sekundární literatury o Schmittovi alespoň na první pohled působit jako překvapivé tvrzení, není jeho filosofie práva tak vzdálena přirozenoprávní teorii, jak by se na první pohled mohlo zdát. Je ostatně pravda, jak uvidíme níže v této kapitole, že Schmitt sám svou teorii v raném spise *Hodnota státu a význam jednotlivce* charakterizoval jako „přirozené právo bez naturalismu“.<sup>180</sup> O afinitě zde přitom hovořím *ve vztahu k vědeckému přirozenému*

---

<sup>175</sup> Srov. *PT*, s. 45. Dále srov. *DD*, s. 22.

<sup>176</sup> *PP*, s. 66.

<sup>177</sup> Srov. *DD*, s. 21.

<sup>178</sup> Srov. *PP*, s. 121.

<sup>179</sup> Srov. BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 434.

<sup>180</sup> Srov. *WSBE*, s. 77. Srov. dále NEUMANN, Volker. *Der Staat im Bürgerkrieg*, c. d., s. 29.

*právu*, neboť je patrné, že Schmittova koncepce nenese mnoho znaků příbuznosti se spravedlnostním přirozeným právem, např. v podobě osvícenského universalismu.

Stručné představení Schmittovy kritiky zákonného pozitivismu a spravedlnostního přirozeného práva je přínosné, neboť díky němu před naším zrakem mohou vystoupit základní rysy charakteristické pro jeho vlastní právní filosofii. Jelikož Schmitt v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* ostře mj. z metodologických důvodů kritizuje zákonný pozitivismus jakožto mocenskou teorii právní proto, že redukuje právo na fakta a nerespektuje cézuru mezi světem mětí a bytí, mělo by být jeho pozici vlastní, že tuto redukci zamítá a hiát mezi oběma světy jako své východisko naopak uznává (pokud ovšem Schmitt nezměnil v průběhu času svou pozici, což nemůžeme prozatím vyloučit). Otázka zprostředkování mezi nimi pak představuje jeden ze zásadních motivů jeho filosofie.

Jeho setrvalá kritika teze identity vede rovněž k závěru, že koncepty státu a práva chápe šířeji než zákonný pozitivismus, což jednoduše řečeno znamená, že odmítá klást rovnítko mezi právo, stát a soubor pozitivních právních norem platných v určité jurisdikci. Schmittův pojem práva má tudíž nadpozitivní dimenzi, avšak s ohledem na jeho kritiku spravedlnostního přirozeného práva a celkové vyznění jeho spisů platí, že jeho teorie nepředpokládá, že by toto nadpozitivní právo mělo předem daný *konkrétní obsah*, který by mohl být odhalen např. rozumovou reflexí mimo stát. To znamená, že nadpozitivní idea práva hraje v jeho filosofii úlohu normativního referenčního bodu, jenž nemá sám o sobě určitý předem daný obsah. Musí proto být závazně zprostředkován (jednou) mocenskou autoritou, neboť bez ní by toto právo bylo jakožto předmět sporu o právo rozkladným elementem a jedním z důvodů rozpadu politické jednoty (viz k tomu např. pozdější Schmittovu kritiku v *Tyranii hodnot* a oddíl 3.1).<sup>181</sup> Zároveň je tento bod základem stability řádu, pokud je spojen s mocí, neboť umožňuje chápat moc právně a nikoli pouze jako nahodilou vůli aktuálního držitele moci, jehož sílu „smí“ odstranit jiná síla, bude-li k tomu mít kuráž a bude dostatečně potentní.

Z řečeného dále plyne, že zásadní roli ve zprostředkování mezi nadpozitivní ideou práva a konkrétní faktickou skutečností, která má být v souladu s právem utvářena, bude hrát *jednotná* instance schopná ustavit *status civilis* neboli stát, jenž je v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* přímo skrze tuto funkci definován.<sup>182</sup> Později Schmitt obrátí svůj zájem ve větší míře ke *konkrétní* autoritě, která spojení mezi právem a fakticitou zajišťuje. Tu představuje suverén, resp. diktátor, jenž jako držitel jednotné a nejvyšší moci přijímá decisi o obsahu nadpozitivního

---

<sup>181</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Die Tyrannei der Werte*. Berlin: Duncker & Humblot, 2011, s. 39.

<sup>182</sup> Srov. *WSBE*, s. 10, 71.



pramene práva v pozici autority, která je adresáty tohoto rozhodnutí uznána jakožto reprezentant ideje práva nebo jiné relevantní ideje (viz výše důraz na nutnost vztažení moci k o sobě neurčitému nadpozitivnímu referenčnímu bodu, k reprezentaci ideje pak viz kapitolu 4 níže).

Po tomto stručném úvodu představím v kapitolách tři, čtyři a pět Schmittovu koncepci ve větším detailu pomocí analýzy Schmittových předvýmarských a výmarských spisů, jež se s ohledem na téma uskutečnění práva jeví jako nejzásadnější a jimiž jsou především *Hodnota státu a význam jednotlivce*, *Diktatura*, *Politická theologie*, *Římský katolicismus a politická forma* a *Ústavověda*, ale také *Pojem politična*.

Důležitost *Hodnoty státu a významu jednotlivce* pro zvolené téma vyplývá ze skutečnosti, že Schmitt v této rané knize odmítá zákonný pozitivismus stejně jako pro tento směr určující tezi identity a uceleně prezentuje svůj vlastní pohled na vztah mezi právem, státem a faktickou realitou. Stát je zde představen jako instituce, jež je definována úkolem zprostředkovat mezi světem práva na jedné straně a světem faktů na straně druhé.

*Diktatura* a *Politická theologie* jsou texty, v nichž se Schmittova pozornost mj. v důsledku zásadní změny politické a právní situace v Německu (porážka Německého císařství v první světové válce, abdikace císaře a zánik monarchie, vznik výmarské republiky a její krize v prvních letech její existence) více obrací od abstraktního pojmu státu směrem ke konkrétní postavě suveréna, jehož rozhodnutí o obsahu řádu (a o tom, kdy je narušen) tvoří základní předpoklad uskutečnění práva v oblasti fakticity.

V *Římském katolicismu a politické formě* a zejména co do obsahu rozsáhlé *Ústavovědě* se Schmitt věnuje celé řadě témat. V *Ústavovědě* např. provádí rozlišení různých pojmů ústavy (absolutní, relativní, pozitivní, ideální atd.) a obšírně pojednává mj. o suverenitě a ústavodárné moci, vztahu mezi politickou a státoprávní složkou ústavy moderního státu, legitimitě, státních formách apod. Z hlediska našeho tématu a zájmu na náležitém pochopení Schmittova pohledu na suverenitu a vztah práva a moci se ukazuje jako důležité zkoumat pojem reprezentace představený v obou výše uvedených spisech (a související koncept identity jako protipól reprezentace). Je tomu tak proto, že hraje důležitou úlohu ve Schmittově snaze odlišit jeho koncepci od mocenské teorie právní a uchopit suverenitu jako právně relevantní instituci, třebaže se jedná o koncept, jenž je z definice situován z hlediska pozitivního práva do anomální sféry a je spojen se suspendací právního řádu *in toto*.<sup>183</sup> Rozbor *Ústavovědy* nám rovněž

---

<sup>183</sup> Srov. k tomu *PT*, s. 10.

umožňuje podat fundovanou odpověď na otázku, kdo je vlastně podle Schmitta suverénem v moderním demokratickém státě.

*Pojem politična* má pro tuto práci svůj význam daný zejména tím, že v něm Schmitt představuje sociální zdroje a předpoklady rozhodnutí o identitě přítele a nepřítele a obsahu ideje, jež tvoří fundament právního řádu, když rozvíjí svou teorii politického antagonismu jako nejintenzivnějšího ze sporů, které rezonují v určitém společenském tělese. Jinak řečeno v něm Schmitt osvětluje, odkud se vlastně bere základ pro konkrétní decisi v určitém čase a prostoru. Dalším podstatným rysem *Pojmu politična* je, že v něm Schmitt provádí reflexi procesu depolitizace (státu) a jeho konsekvencí a na jejím základě si připravuje půdu pro představení jednoho z hlavních bodů programu svých spisů vydaných ke konci existence výmarské republiky, jehož obsahem je, že „stát se má stát znovu státem“.<sup>184</sup> Z hlediska tématu uskutečnění práva se jedná o relevantní moment proto, že v předmětném období je to pro Schmitta nadále stát, kdo ustavuje a garantuje normalitu jako vnitřní předpoklad platnosti práva a jeho uskutečnění.

Dříve ovšem, než předvedu Schmittovy myšlenky vyjádřené v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*, pokládám za příhodné zde krátce shrnout a zhodnotit obsah spisu *Zákon a rozsudek*. Je tomu tak proto, že se Schmitt v této knize publikované v roce 1912 poprvé extenzivně zaobírá pro něj klíčovým problémem uskutečnění práva a vztahem mezi decisemi na jedné straně a normami na straně druhé neboli právními elementy, jež jsou podle jeho názoru nutné pro vysvětlení právního řádu a jeho uplatňování v empirické skutečnosti a na sebe neredukovatelné.<sup>185</sup>

Schmitt se v *Zákonu a rozsudku* zaměřuje na téma aplikace práva ze strany soudů a stručně řečeno tvrdí, že představa soudce jako subsumpčního automatu, jež je vlastní nejen zákonnému pozitivismu, ale i osvícenskému racionalismu, je nejen analyticky nepřesná a neuspokojivá, ale (na první pohled možná paradoxně) především normativně nežádoucí z hlediska zájmu na zajištění určitosti práva a právní jistoty. Schmitt upozorňuje na neurčitost právních pojmů a norem, která nutně vede k tomu, že se soudce při posuzování jednotlivého případu opírá o mimoprávní faktory, jež nejsou v normě obsaženy, čímž dává právu jeho konkrétní obsah a dotváří ho.<sup>186</sup>

---

<sup>184</sup> SCHMITT, Carl. Starker Staat und gesunde Wirtschaft. In: MASCHKE, Günter (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos*, c. d., s. 71–85, zde s. 77 (dále jen „SSGW“).

<sup>185</sup> Viz k tomu např. ÚDARD, s. 7. Dále srov. PT, s. 14.

<sup>186</sup> Srov. WSBE, s. 74 n.

Schmittův vlastní přístup z roku 1912 spočívá zejména v tom, že soudcovské rozhodování opřené o pozitivní právní normy doplňuje o korektiv, který bychom mohli označit jako *opinio iudicum*. Jeho podstatu tvoří uvážení soudce, jak by daný případ v průměru posoudil jiný příslušník soudcovského stavu. Toto posouzení má proběhnout při abstrakci od konkrétních vlastností, sociálního postavení a hodnotových přesvědčení daného soudce a při reflexi na představu „běžného“ člena příslušného stavu. Platí přitom, že pokud soudce dojde k závěru, že je příslušný zákon v daném případě natolik nespravedlivý a nepřiměřený, že je možné důvodně předpokládat, že by „běžný“ soudce v daném případě věc rozsoudil *contra legem*, je oprávněn ve věci rozhodnout dokonce i v rozporu se zákonem. Z výše řečeného plyne, že se Schmitt v rámci známého sporu mezi zákonným pozitivismem na jedné straně a školou volného práva (*Freirechtsschule*) na straně druhé v dané oblasti přiklání spíše ke druhé z uvedených škol, třebaže i ji současně kritizuje a nabízí jiné, vlastní řešení.<sup>187</sup> Pro nás je nicméně podstatné, že se zde v souvislosti s tématem uskutečnění práva v podobě jeho aplikace ze strany soudů dostává poprvé do popředí pojem rozhodnutí neboli *decise*, jenž bude hrát v různých kontextech ve Schmittově díle zásadní roli a dal ostatně jméno jeho rané právněfilosofické koncepci, o níž Schmitt sám hovoří jako o „decisionismu“ (tento pojem ovšem poprvé zavádí až v *Politické theologii*).<sup>188</sup>

Ve Schmittově přístupu představeném v *Zákonu a rozsudku* můžeme identifikovat jak pozitiva, tak nesporně i negativa. Pozitivně lze pohlížet na skutečnost, že soudci umožňují, aby rozhodl takřka v radbruchovském duchu ve jménu spravedlnosti proti nespravedlivému zákonu,<sup>189</sup> může-li předpokládat, že by tak postupovali i ostatní soudci. Z hlediska budoucího nechvalně známého Schmittova nacistického angažmá je však třeba uvést, že tato koncepce také dává soudci možnost ignorovat zákon a jím garantovaná práva strany sporu proto, že rasově homogenní soudcovský stav opírající se o vůli strany a tvrzené právní cítění rasově definovaného lidu či mínění vůdce diktuje něco jiného než zákon.<sup>190</sup>

---

<sup>187</sup> KANTOROWICZ, Hermann. *Rechtswissenschaft und Soziologie*, c. d. Dále srov. KAUFMANN, Arthur. *Wirkungsgeschichte*, c. d., s. 104 nn.

<sup>188</sup> Srov. *PT*, s. 28. Dále srov. disertační práci HABFAST, Ulrich. *Das normative Nichts der Entscheidung. Eine Studie zum Dezisionismus in den frühen Schriften Carl Schmitts*. Obhájeno na Johann-Wolfgang-Goethe-Universität zu Frankfurt am Main v roce 2000, s. 116. Dostupné zde: <https://core.ac.uk/download/pdf/14507674.pdf> [2023-07-09].

<sup>189</sup> Pro slavnou Radbruchovu formuli srov. RADBRUCH, Gustav. *O napětí mezi účely práva*, c. d., s. 130.

<sup>190</sup> Viz např. Schmittovo vlastní vyjádření v článku *Nationalsozialismus und Rechtsstaat*: „Das gesamte heutige deutsche Recht...muß ausschließlich und allein vom Geist des Nationalsozialismus beherrscht sein...Jede Auslegung muß eine Auslegung im nationalsozialistischen Sinne sein.“ Citováno dle RÜTHERS, Bernd. *Entartetes Recht. Rechtslehren und Kronjuristen im Dritten Reich*. München: C. H. Beck, 1988, s. 107. Dále srov. k předmětnému tématu SOBEK, Tomáš. *Polemika s Jiřím Přibáněm*, text publikován dne 30. 8. 2010. Dostupné zde: <https://jinepravo.blogspot.com/2010/08/tomas-sobek-polemika-s-jirim-pribanem.html> [2023-05-14].

Tento náhled může ve čtenáři vyvolat sympatie pro tezi subsumpce a zákonný pozitivismus. Pokud předpokládáme, že zákon bude spíše spravedlivý než nespravedlivý a korektiv, který představuje přesvědčení soudcovského stavu, bude generovat spíše nespravedlivá rozhodnutí, máme logicky sklon přiklonit se k představě soudce jako subsumpčního automatu. Uvážíme-li však, že také zákon přijímají v historické skutečnosti konkrétní lidé a že v parlamentních lavicích může mít potřebnou většinu např. skupina poslanců NSDAP,<sup>191</sup> můžeme mít naopak sklon sympatizovat s ideou soudce, jenž představuje určitou protiváhu vůči zákonu a může výjimečně rozhodnout také *contra legem*. Podobně jako může soudce v daném modelu ignorovat zákon ve jménu rasově zabarveného soudcovského rozhodování, může také ignorovat rasově zabarvený zákon ve jménu spravedlnosti.

### 3.1. Stát jako prostředník mezi právem a skutečností

Při srovnání se *Zákonem a rozsudkem* je patrné, že z hlediska našeho tématu hraje podstatnější roli spis *Hodnota státu a význam jednotlivce*, s nímž se Schmitt v roce 1914 habilitoval a jenž vyšel téhož roku. Rovněž touto knihou se Schmitt originálním způsobem zapojuje do debaty načrtnuté v předchozí kapitole a také zde stojí v centru zaměření spisu problém uskutečnění práva. Avšak zatímco v *Zákonu a rozsudku* se Schmitt soustředil na soudcovskou aplikaci práva, v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* se zaměřuje na sám pojem státu a vztah mezi právem, mocí a sférou sociálních faktů. Mám přitom za to, že v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* načrtává některé ze základních a určujících kontur své filosofie, které se sice budou v průběhu času v různých aspektech obměňovat, ale ve své základní struktuře zůstanou podobné. Je proto namístě věnovat této knize náležitou pozornost.

Sám Schmitt v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* uvádí, že se zde zaměřuje na „otázku státu“<sup>192</sup> a „vztah mezi právem a státem, definici státu a důsledky, které z toho plynou pro jednotlivce ve státě.“<sup>193</sup> Mezi jeho hlavní deklarované cíle patří „podat právněfilosofickou teorii státu“.<sup>194</sup> Platím přitom, že pro naše téma mají zásadní význam především první dvě z celkem tří kapitol této knihy, z nichž první má za téma poměr práva a moci a druhá pojem státu.

---

<sup>191</sup> K praxi normotvůrce v době nacismu viz např. ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Fiktivní, nebo reálná ústava. Paradoxy ústavního vývoje socialistického Československa. In: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (vyd.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 123–145.

<sup>192</sup> „...Frage nach dem Staat...“ *WSBE*, s. 17. Přeložil LK.

<sup>193</sup> „...nach dem Verhältnis von Recht und Staat, nach der Definition des Staates und den Konsequenzen, die sich für das Individuum im Staate daraus ergeben.“ *WSBE*, s. 21. Přeložil LK.

<sup>194</sup> „...eine rechtsphilosophische Theorie des Staates zu geben.“ *WSBE*, s. 21. Přeložil LK.

V tomto oddílu postupuji tak, že nejprve představuji Schmittovu kritiku mocenské teorie právní a přibližuji jeho pojem tzv. abstraktního práva. V návaznosti na Schmittův důraz na cézuru mezi světem mětí a bytí následně zkoumám jeho návrh řešení dualistického poměru obou sfér a zprostředkování mezi nimi, jehož zajištění ve Schmittově rané koncepci připadá státu. Následně se ve větším detailu zaměřuji na sám pojem státu a poměr mezi abstraktním právem, státem a pozitivním právem a věnuji dále pozornost tomu, jak Schmitt ve zkoumané knize reflektuje problém uskutečnění práva. Závěrem pak na pozadí Schmittových úvah o nejvyšší moci a zmínek o suverenitě pokládám základy pro přechod k dalším oddílům této práce, v nichž se věnuji *Diktatuře a Politické teologii*.

### 3.1.1. Schmittova kritika mocenské teorie právní a pojem abstraktního práva

Pro leckterého čtenáře jeho pozdějších svazků může působit jako překvapení, že Schmitt v první kapitole *Hodnoty státu a významu jednotlivce* vychází způsobem, jenž takřka připomíná teze Hanse Kelsena, z příkrého dualismu mezi světem mětí a bytí, který nelze historickým vývojem nebo jinou cestou z principiálních důvodů setřít.<sup>195</sup> Zatímco svět jevů podléhá zákonu *kauzality*, právo náleží do normativní dimenze, pro kterou je určující otázka správnosti, *hodnot* a jejich hierarchického uspořádání.<sup>196</sup>

V tomto kontextu se Schmitt ostře vymezuje vůči všem přístupům, jež se snaží právo odvodit z faktů, především vůle a moci. Pro koncepcie, pro něž je toto úsilí charakteristické, používá souhrnně a pejorativně označení „mocenská teorie právní“ (*Machttheorie*).<sup>197</sup> Do této skupiny přístupů řadí i takové demokratické teorie práva, jež se snaží založit právo a jeho platnost na principu většiny, resp. lépe řečeno prosazení většiny, neboť také mínění určité osoby nebo množiny osob, byť v řádu statisíců nebo milionů jedinců, není *bez dalšího* nic jiného než psychologické faktum.<sup>198</sup>

Vysvětlení opírající se o fakta sice může popsat proces, jímž byl platný zákon přijat, objasnit, proč množina lidí určitý myšlenkový obsah považuje za platné právo, a přiblížit, jak právo ve společnosti působí. Nemůže však podle Schmitta přísně vzato ustavit jeho *platnost* jakožto právní normy a jako normu jej *ospravedlnit* a založit právní *nárok na poslušnost*. Podobně jako

---

<sup>195</sup> Srov. *WSBE*, s. 21. Dále srov. HABFAST, Ulrich. *Das normative Nichts der Entscheidung*, c. d., s. 39.

<sup>196</sup> Srov. *WSBE*, s. 26 nn.

<sup>197</sup> Srov. *WSBE*, s. 22, 23, 27, 40, 52. V překladu doplňuji pro lepší srozumitelnost slovo „právní“, jakkoli Schmitt sám v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* spojení „Machttheorie des Rechts“ sám nepoužívá. Mühlhans argumentuje, že Schmitt míří na zastávce zákonného pozitivismu, především pak Labanda. Srov. MÜHLHANS, Wolfgang. *Carl Schmitt. Die Weimarer Jahre. Eine werkanalytische Einführung*. Baden-Baden: Nomos, 2018, s. 93.

<sup>198</sup> Srov. *WSBE*, s. 22 nn.

můžeme argumentovat, že věta určitého obsahu je pravdivá, i kdyby o její pravdivosti nebyl nikdo přesvědčen, lze společně s raným Schmittem tvrdit, že platnost právní věty je nezávislá na mínění osob o její platnosti. Je jednou věcí, zda je norma platná, a věcí odlišnou, zda je za platnou rovněž považována.

Mocenskou teorii právní, podle níž je právo vposled výslednicí faktických sil a zájmů rezonujících ve společnosti nebo jiných faktorů na straně faktů, odmítá Schmitt v duchu známého Humeova argumentu především z metodologických důvodů proto,<sup>199</sup> že z pozorování a zkoumání toho, co je, není možné dospět k tomu, co být má. Již v *Zákonu a rozsudku* konstatoval: „Z toho, co se děje, jistě nelze usuzovat na to, co se má dít.“<sup>200</sup> Schmitt zastává stanovisko, že snaha odvodit právo z faktů vede k jeho degradaci na jeden z článků v řetězci příčin a účinků neboli k tomu, že je zbaveno své normativní dimenze, která je pro něj určující.<sup>201</sup> Právo pak neplatí na základě argumentů a svých vnitřních kvalit proto, že je správné či spravedlivé, ba dokonce ve skutečnosti vůbec „neplatí“, ale toliko existuje jako jev mezi jevy, jenž je vysvětlen v logice kauzality typicky jako projev vůle. Právo zde není možné *stricto sensu* ospravedlnit. Lze toliko konstatovat, že je či není.

Schmittova kritika mocenské teorie právní vrcholí v argumentu, v němž chce ukázat, že je vnitřně rozporná, neboť její snaha odvodit právo z moci nakonec vede k bodu, v němž je naopak nucena moc dedukovat z práva.<sup>202</sup> Dochází k tomu v okamžiku, kdy je dotlačena k tomu, aby podala odpověď na známou otázku sv. Augustina, jak se moc vladaře vlastně liší od moci bandy loupežníků. Uvedená otázka zahání podle Schmitta zastávce této teorie do kouta, neboť jej nutí uvést kvalitativní kritérium, jež je pro moc státu specifické. Pokusí-li se odlišit moc státu od moci jiných osob např. na základě požadavku na stabilitu a trvalost moci, vtahuje do diskuse nutně hodnotící neboli normativní hledisko. Jakmile to ovšem učiní, poměřuje moc právem, které jí musí v jistém ohledu logicky předcházet, a odvozuje ji z něj, čímž popírá sebe sama. Z pouhé moci se pak stává „způsobilá“ neboli oprávněná moc, čímž si protivník protiřečí. Cenou za vyhnutí se rozporu je jedině přiznání, že moc státu není ničím jiným než pouhou mocí a že moc státu se skutečně od moci loupežníka substantivně neodlišuje, což je závěr přinejlepším problematický. Pro konsekventní mocenskou teorii právní by rozdíl těchto mocí

---

<sup>199</sup> Srov. HUME, David. *Pojednání o lidské přirozenosti. Kniha 3. Morálka*. Praha: Togga, 2022, s. 85 nn.

<sup>200</sup> „Aus dem, was geschieht, läßt sich gewiß nicht ableiten, was geschehen soll.“ *GU*, s. 3.

<sup>201</sup> Srov. *WSBE*, s. 25, 28 n.

<sup>202</sup> Srov. *WSBE*, s. 30. Dále srov. k tomu HABFAST, Ulrich. *Das normative Nichts der Entscheidung*, c. d., s. 41.

mohl tkvět pouze na straně faktů, nikoli hodnot,<sup>203</sup> např. v podobě intenzity momentální či předpokládané schopnosti donucovat.

Schmitt naproti tomu v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* na právo pohlíží tak, že je samo o sobě odděleno od sféry faktů a platí na základě svých vnitřních kvalit zcela nezávisle na stavu věcí ve světě. Právo v uvedeném smyslu označuje jako ideální *abstraktní* právo, které odlišuje od práva pozitivního, jež abstraktní právo konkretizuje a je označeno jako právo „sloužící“ či „zprostředkující“.<sup>204</sup> Pozitivizace práva je tak pro právo jako takové něčím vnějším, co k němu přistupuje.<sup>205</sup> Logickou konsekvencí tohoto i dalších Schmittových stanovisek je pak jeho patrné distancování se od teze identity.<sup>206</sup>

Jistou nesnáz představuje skutečnost, že Schmitt o abstraktním právu jako takovém nepodává čtenáři dostatek informací s odůvodněním, že předmětný spis není konceptu práva věnován a že bude reflektován pouze natolik, nakolik je to nutné pro představení pojmu státu.<sup>207</sup> Je proto nutné udělat si o něm bližší představu na základě střípků, které ve zkoumané publikaci nacházíme, a dalších poznatků, jež máme k dispozici.

Důležité vodítko pro nalezení odpovědi na otázku po Schmittově raném pojmu práva poskytuje pasáž, v níž tvrdí, že toto právo je možné přiblížit jako „přirozené právo bez naturalismu“.<sup>208</sup> Vzhledem k ní, Schmittovu důrazu na „abstraktnost“ nadpozitivního práva, akcentu kladenému na potřebnost *nejvyšší* moci pro uskutečnění práva a dále pozdější Schmittově kritice spravedlnostního přirozeného práva se domnívám, že je třeba dojít k závěru, že tvrzené abstraktní právo nemá rozumově nebo obdobně odhalitelný předem daný konkrétní obsah a že má podobu ideje představující *o sobě neurčitý* normativní referenční bod řádu.<sup>209</sup> Platí ostatně, že osvícenská přirozenoprávní teorie počítající s neměnným normativním fundamentem práva byla již v 19. století na ústupu a odstavena přinejlepším na druhou kolej právní vědy. Teprve skrze stát jako „bod konstrukce“ a jeho normotvorbu, jak níže ukážu, se podle Schmitta z abstraktního práva stává uchopitelný pozemský jev s určitým obsahem.<sup>210</sup>

---

<sup>203</sup> Srov. *WSBE*, s. 28.

<sup>204</sup> Srov. vyjádření zde: „...auf der andern Seite das staatliche Recht, als *dienendes*, zweckbestimmtes, *vermittelndes* Recht...“. *WSBE*, s. 77. Přeložil a zdůraznil LK.

<sup>205</sup> Srov. *WSBE*, s. 26 n.

<sup>206</sup> Schmitt explicitně uvádí, že je příslušné tvrzení svévolné a že teze identity nebyla nikdy řádně filosoficky zdůvodněna. Srov. *WSBE*, s. 50.

<sup>207</sup> Srov. *WSBE*, s. 17 n.

<sup>208</sup> „...ein Naturrecht ohne Naturalismus...“. *WSBE*, s. 77. Přeložil LK.

<sup>209</sup> Schmitt ostatně sám výslovně odmítá takový výklad *Hodnoty státu a významu jednotlivce* v úvodu *Diktatury*. Srov. *DD*, s. XX. Dále srov. *PP*, s. 66.

<sup>210</sup> Srov. *WSBE*, s. 56.

### 3.1.2. Dualismus práva a moci a zprostředkování mezi nimi

Schmitt v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* odmítá, jak jsem uvedl, snahu o odvození práva z faktů a trvá na ostrém hiátu mezi mětím a bytím. Odmítnutí možnosti redukce jednoho cizorodého elementu na druhý nicméně logicky vede k dobře známému problému dualismu (za všechny stačí uvést otázku vztahu *res cogitans* a *res extensa* v Descartově filosofii), jež Schmitt nemůže ignorovat a musí řešit. Pokud jsou právo a svět faktů zcela heterogenní a nemají styčný bod, jak dochází k interakci mezi nimi? Jinými slovy, jak je možné utváření faktů v čase a prostoru podle právních norem neboli *uskutečnění práva*?

Ve zkoumaném raném textu i později v řadě jiných spisů Schmitt opakovaně správně zdůrazňuje, že norma nemůže uskutečnit sebe samu.<sup>211</sup> Právo je pro (raného) Schmitta něco ideálního, abstraktní myšlenka, jež není dostatečně určitá a nemůže být vysvětlena z faktů a nemůže na ně ani, jakožto prvek mimo oblast kauzality, sama působit.<sup>212</sup> Je tedy třeba hledat *prostředníka* mezi právem a skutečností, který musí být v jistém ohledu podvojnou instancí rozkročenou mezi oběma sférami.<sup>213</sup> Jeho role bude spočívat v úkolu *určit, konkretizovat a uskutečnit* právo v oblasti faktů neboli nastolovat stav světa a vztahů mezi lidmi, který bude právu odpovídat. Nositelem tohoto poslání přitom může být z povahy věci pouze reálná existence, jež je schopna působit v oblasti jevů.<sup>214</sup>

Pochopitelně se nabízí otázka, zda by subjektem uskutečňování práva nemohl být každý jednotlivec, který je entitou schopnou jak jednání v čase a prostoru, tak i vztahu k ideji. Třebaže se nezdá být uvedená možnost na první pohled logicky vyloučena a *mutatis mutandis* koresponduje s Lockovou vizí přirozeného stavu, je třeba vzít do úvahy faktor neurčitosti a spornosti předstátního abstraktního práva, kvůli němuž by tato situace bezprostřednosti, v níž by každý směl individuálně posuzovat obsah práva a aplikovat je, měla za následek nejistotu a chaos a vedla by ke stavu, jenž by se podobal Hobbesovu vylíčení *status naturalis*. S ohledem na Schmittova níže citovaná vyjádření z *Hodnoty státu a významu jednotlivce* a *Tyranie hodnot*, jeho kritiku spravedlnostního přirozeného práva,<sup>215</sup> antropologický pesimismus, reflexi Hobbesových tezí či rezervované posouzení náboženské niternosti a protestantismu v protikladu ke katolickému institucionalismu na poli náboženství v *Římském katolicismu a*

---

<sup>211</sup> Srov. *WSBE*, s. 40, 83.

<sup>212</sup> Srov. *WSBE*, s. 42.

<sup>213</sup> Srov. KIEFER, Lorenz. Begründung, Dezision und Politische Theologie. Zu drei frühen Schriften von Carl Schmitt. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 76, 4, 1990, s. 479–499, zde s. 484.

<sup>214</sup> *WSBE*, s. 42.

<sup>215</sup> Srov. *DD*, s. 21.



*politické formě* jsem přesvědčen, že toto hodnocení koresponduje vlastnímu Schmittovu stanovisku.<sup>216</sup> Schmitt v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* říká:

„Neboť ten, kdo bystrým okem pohlíží na lidi jednotlivě nebo v jejich množství a vidí, jak prahnou toliko po tom, aby ‚ve spěchu ochránili své vlastní štěstí‘ (Däubler), bude pohnut tím, že bylo možné vnést řád do těchto divoce odlišných zájmů, na jehož pravidelný chod se můžeme s určitou jistotou spolehnout.“<sup>217</sup>

Své stanovisko formuluje pregnančně později v krátkém spisu *Tyranie hodnot*, jenž byl původně vydán jako privátní tisk pro účastníky semináře v Ebrachu v roce 1960. Ve zmíněném textu uvádí:

„Platnost hodnot spočívá na kladení. Kdo je však tím, kdo zde hodnoty klade? Nejjasnější a potud nejpřímější odpovědi na tuto otázku nacházíme u Maxe Webera. Podle něj je to lidské individuum, kdo v úplné, čistě subjektivní svobodě rozhodovat hodnoty klade. Touto cestou uniká absolutnímu oproštění od hodnot vědeckého pozitivismu a klade proti němu svůj svobodný, tzn. subjektivní světonázor. Čistá subjektivní svoboda kladení hodnoty však vede k věčnému boji hodnot a světonázorů, válce všech se všemi, věčné *bellum omnium contra omnes*, ve srovnání s níž jsou stará *bellum omnium contra omnes* a dokonce ukrutný přirozený stav filosofie státu Thomase Hobbesa skutečnými idylami. Staří bohové povstávají ze svých hrobů a dál vedou svůj starý boj, avšak odkouzlení a za použití nových bojových prostředků, jak dnes musíme dodat...“<sup>218</sup>

Je tedy třeba hledat jiného prostředníka a ptát se, kdo je, řečeno se Schmittem, skutečným „subjektem právního étosu“<sup>219</sup>. Schmittově pozici odpovídá, že jím nemohou být ani různé sociální síly nemající kvalitu státu, tj. seskupení, jež na určitém teritoriu nepředstavují jednu

---

<sup>216</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Římský katolicismus a politická forma*. Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 47 (dále jen „*ŘKPF*“).

<sup>217</sup> „Denn wer die Menschen einzeln oder in ihrer Masse mit erkennendem Blick betrachtet und sieht, wie sie nur trachten, ‚voll Hast ihr Einzelglück zu retten‘ (Däubler), wird ergriffen sein, daß es möglich war, in diese wild auseinanderstiebenden Interessen eine Ordnung zu bringen, auf deren regelmäßigen Gang man sich mit einiger Sicherheit verlassen kann.“ *WSBE*, s. 85. Přeložil LK.

<sup>218</sup> „Die Geltung der Werte beruht auf Setzungen. Wer ist es nun, der hier die Werte setzt? Bei Max Weber finden wir die klarsten und insofern auch ehrlichsten Antworten auf diese Frage. Danach ist es das menschliche Individuum, das in voller, rein subjektiver Entscheidungsfreiheit die Werte setzt. Auf diese Weise entgeht es der absoluten Wertfreiheit des wissenschaftlichen Positivismus und setzt ihm seine freie, das heißt: subjektive Weltanschauung entgegen. Die rein subjektive Freiheit der Wertsetzung führt aber zu einem ewigen Kampf der Werte und der Weltanschauungen, einem Krieg aller mit allen, einem ewigen *bellum omnium contra omnes*, im Vergleich zu dem das alte *bellum omnium contra omnes* und sogar der mörderische Naturzustand der Staatsphilosophie des Thomas Hobbes wahre Idyllen sind. Die alten Götter entsteigen ihren Gräbern und kämpfen ihren alten Kampf weiter, aber entzaubert und – wie wir heute hinzufügen müssen – mit neuen Kampfmitteln...“ SCHMITT, Carl. *Die Tyrannei der Werte*, c. d., s. 39. Přeložil LK.

<sup>219</sup> „...Subjekt des Rechtsethos...“ *WSBE*, s. 10. Přeložil LK.

konečnou a nejvyšší rozhodovací autoritu (viz k tomu níže v tomto pododdílu), neboť v takovém případě by se otevíral prostor riziku občanské války a rozpadu politické jednoty, resp. její parcelace. Řečeno slovníkem *Pojmu politična* by totiž na jednom území docházelo k formaci sociálního substrátu pod záštitou potenciálně nekompatibilních a konfliktních vizí přátelství a nepřátelství a normality předpokládané právním řádem.

Za subjekt právního éthosu v eminentním smyslu Schmitt označuje stát. Nyní je třeba zkoumat, na základě jakých argumentů tak činí. Je patrné, že vazba mezi právem a státem se u Schmitta neopírá a z metodologických důvodů nemůže opírat o fakta a jejich zkoumání. Pokud ponecháme stranou myšlenku předzjednané harmonie mezi vůlí státu a právem, kterou sám Schmitt zvažuje a zavrhuje,<sup>220</sup> je třeba hledat jiný, logický důvod uvedeného propojení. Ten tkví podle Schmitta v okolnosti, že státní moc vznáší nárok na to být *nejvyšší* mocí na určitém teritoriu.<sup>221</sup>

Když Schmitt hovoří o „nejvyšší“ moci, nemá na mysli momentálně „nejsilnější“ moc jako faktickou kategorii,<sup>222</sup> jež je v čase proměnlivá, ale dále neodvozenou moc, která představuje poslední rozhodovací instanci v daném prostoru a s (relativně) konečnou platností *rozhoduje* o obsahu abstraktního práva a konkretizuje ho. Predikát „být nejvyšší“ se zde o moci nevypovídá, alespoň ne primárně, na základě její schopnosti působit ve světě faktů, nýbrž v souvislosti se způsobilostí ustavit stabilní právní řád neboli *status civilis* a sjednotit množinu osob pod vládu práva. Existence nejvyšší moci je pro Schmitta logickým předpokladem dosažení tohoto cíle. Lze provokativně říci, že bez této zprostředkující autority existuje tolik vizí práva a jeho obsahu, kolik existuje osob nebo skupin, jež jsou schopny si určitou představu o právu vytvořit. Takovou situaci je možné popsat jako výše zmíněný hobbesovský *status naturalis*, který je třeba opustit, k čemuž může dojít toliko prostřednictvím nejvyšší moci Leviathana jakožto „jediného korektivu“ Behemotha“.<sup>223</sup>

Domnívám se, že v základu Schmittova rozboru lze detekovat argument, který můžeme rekonstruovat jako úvahu transcendentálního typu. Právo má být uskutečněno. Podmínkou možnosti dosažení tohoto cíle je existence jedné nejvyšší rozhodovací autority neboli suverénní moci na určitém teritoriu. Tudíž je zapotřebí, aby byl ustaven suverénní stát jakožto prostředník

---

<sup>220</sup> Srov. *WSBE*, s. 51.

<sup>221</sup> Srov. *WSBE*, s. 10, 40, 86, 100.

<sup>222</sup> Srov. *WSBE*, s. 51.

<sup>223</sup> „...das einzige Korrektiv“ des Behemoth...“ *LSTH*, s. 34. Srov. k tématu HOBBS, Thomas. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 87 nn.

mezi ideální normou na jedné straně a empirickou realitou na straně druhé a jednotlivci mu byli (až na možné krajní výjimky) povinni svou poslušností.<sup>224</sup>

### 3.1.3. Právo a stát

Jelikož je *Hodnota státu a význam jednotlivce*, jak tato kniha deklaruje, právněfilosofickým spisem,<sup>225</sup> zaměřuje se Schmitt na ideální pojem státu, nikoli na zkoumání států jako mocenských komplexů, které se vyskytují v reálném světě. K náležitému filosofickému konceptu státu není podle Schmitta možné dospět komparací a abstrahující reflexí a celkově vzato indukcí ani analýzou znaků pojmu v přirozeném jazyce, ale toliko filosofickým zkoumáním hodnot a jiných pojmů a vztahů mezi nimi.<sup>226</sup>

Předmětem Schmittova zkoumání je tudíž „stát pojatý ve své ideji“<sup>227</sup>, který představuje pravý smysl a vzor každého společenského seskupení, jež smí být nazýváno státem. Pouze nakolik konkrétní stát odpovídá ideji státu, natolik je něčím ospravedlněným a racionálním, co se liší od shluku banditů neboli od *magnum latrocinium*.<sup>228</sup> Stát má právně relevantní autoritu odlišnou od pouhé moci tehdy, naplňuje-li svou právněfilosoficky odvozenou funkci, tj. uskutečňuje-li právo, které je na něm nezávislé a představuje cíl jeho činnosti. Hodnota a vážnost státu nepramení pouze v něm samém, ale vyplývá z něčeho jiného, co státu logicky předchází, totiž z práva, které mu dává význam.

Na čtenáře pozdějších Schmittových spisů může právě řečené působit na první pohled překvapivě stejně jako z toho plynoucí závěr, že právo je logicky předraženo státu a že stát je odvozen z práva, nikoli právo ze státu. Jinak řečeno, „právo není ve státě, nýbrž stát v právu“.<sup>229</sup> Stát je toliko nástrojem, jehož smysl spočívá výlučně „v úkolu uskutečňovat právo“.<sup>230</sup> V triádě právo, stát a empirická skutečnost mu tak nepřísluší postavení prvního, ale druhého členu, jenž zprostředkovává mezi prvním a třetím. Jak říká Schmitt sám zcela explicitně:

„Stát není tvůrcem práva, nýbrž právo tvůrcem státu: právo předchází státu.“<sup>231</sup>

---

<sup>224</sup> K právu na odpor a Schmittově filosofii srov. např. *LL*, s. 8, 20 nn. a 30 nn.

<sup>225</sup> *WSBE*, s. 17 n.

<sup>226</sup> *WSBE*, s. 44 nn.

<sup>227</sup> „...in seiner Idee erfaßten Staat...“. *WSBE*, s. 45. Srov. k tomu dále HABFAST, Ulrich. *Das normative Nichts der Entscheidung*, c. d., s. 37.

<sup>228</sup> Srov. *WSBE*, s. 45.

<sup>229</sup> „Das Recht ist nicht im Staat, sondern der Staat ist im Recht.“ *WSBE*, s. 52. Přeložil LK.

<sup>230</sup> „...dem Staat, als der Aufgabe, Recht zu verwirklichen.“ *WSBE*, s. 10. Přeložil LK. Dále srov. *WSBE*, s. 58, 71, 86.

<sup>231</sup> „...der Staat nicht Schöpfer des Rechts, sondern das Recht Schöpfer des Staates ist: das Recht geht dem Staate vorher.“ *WSBE*, s. 50. Přeložil LK. Dále srov. *WSBE*, s. 15.

Stát je přiblížen jako „první služebník práva“<sup>232</sup>, jehož úkolem je konkretizovat na něm nezávislé a autonomní abstraktní právo v empirické realitě.<sup>233</sup> Jelikož se idea práva nemůže realizovat sama a je odkázána na stát jako instanci, která je vůči ní minimálně částečně cizorodá,<sup>234</sup> přináší s sebou uskutečnění práva skrze stát nutně „znečištění“ práva, jehoho distorzi způsobenou kontaktem se silami světa fakticity. Jak říká Schmitt sám:

„Avšak tím, že stát ustavuje spojení mezi právem a empirickým světem, vplouvá do právní normy vyhlášené státem, která jím prošla jako médiem a tím utrpěla specifickou modifikaci, moment empirična.“<sup>235</sup>

Schmitt v tomto kontextu sugestivně hovoří o vtělení ideje práva (*ἐνανθρώπισις*) či „sebeobětování“ jako o ceně za to, že se právo paktovalo „se silami reálného světa jevů“.<sup>236</sup> Je to daň, kterou idea platí za svou tendenci směřující k tomu, aby se uskutečnila, aby „se stala viditelnou, aby se vtělila“.<sup>237</sup> „Sloužící“ pozitivní právo kladené státem v sobě obsahuje jak element původního o sobě neurčitého práva, tak i prvek jeho negace a určení ve vztahu ke konkrétní společenské realitě,<sup>238</sup> kterou musí normotvůrce obecně vzít při své činnosti do úvahy, má-li ve své roli uspět. Je tomu tak proto, že jím tvořené právo musí být jeho adresáty přijato a musí moci prostřednictvím empirických prostředků, v krajním případě donucení, účinně utvářet sociální materii, kterou nachází a v níž jsou formě předznamenány jisté možnosti podobně, jako jsou sochaři předznačeny možnosti ztvárnění sochy tím, jakou podobu má mramor, jež opracovává.<sup>239</sup> Rovněž sama zakládající decise, která vůbec ustavuje právní stav a umožňuje ve svém rámci rozlišení legální a pouhé moci, není možná bez akceptace ze strany subjektů, jež se rozhodnutí a jím zprostředkované vizi práva podřizují. Abstraktní právo

---

<sup>232</sup> „...erster Diener des Rechts.“, *WSBE*, s. 57. Přeložil LK.

<sup>233</sup> Srov. *WSBE*, s. 10.

<sup>234</sup> Srov. k tématu také KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou*, c. d., s. 73.

<sup>235</sup> „Dadurch aber, daß der Staat die Verbindung herstellt zwischen dem Recht und der empirischen Welt, fließt in die durch den Staat proklamierte Rechtsnorm, die durch den Staat als Medium hindurchgegangen ist und so eine spezifische Modifikation erlitten hat, ein Moment des Empirischen mit ein.“ *WSBE*, s. 75. Přeložil LK.

<sup>236</sup> „...weil mit den Mächten der realen Erscheinungswelt paktiert wurde.“ *WSBE*, s. 81. Přeložil LK. „Menschwerdung des Gedankens ist das Prinzip der Sichtbarwerdung einer Idee. Dabei muß sich die Idee, um eine Wirkung zu entfalten, den Gegebenheiten der empirischen Welt anpassen.“ KRAUSE, Henry. Repräsentation bei Carl Schmitt. In: *Die Neue Ordnung*, 56, 2, 2002, dostupné zde: <http://www.die-neue-ordnung.de/Nr22002/HK.html> [2023-07-05].

<sup>237</sup> „...sich sichtbar zu machen, Fleisch zu werden.“ NICOLETTI, Michele. Die Ursprünge von Carl Schmitts „Politischer Theologie“. In: QUARITSCH, Helmut (vyd.). *Complexio oppositorum. Über Carl Schmitt*, c. d., s. 109–129, zde s. 121. Přeložil LK. Ačkoli se zdá obhajitelné akceptovat „znečištění“ práva jako nutný důsledek jeho aplikace na konkrétní situaci, je otázkou, zda existuje míra, kdy je překročení příliš velké a je zpřetrhána vazba na právo, kdo to smí posoudit a jaké konsekvence z toho plynou.

<sup>238</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 52.

<sup>239</sup> S nikoli nepodobnou logikou, ovšem v jiném kontextu, s tímto obrazem pracuje Leibniz ve svém spisu *Nové eseje o lidském rozumu* na straně 52 předmluvy. Srov. LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *New Essays on Human Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

směřuje k pořádání světa faktů. Toho však může efektivně dosáhnout pouze tak, že se stane pozitivním, což je spojeno s tím, že svět, který jím má být formován, působí zpět jako faktor, jenž se spolupodílí na podobě práva kladeného státem.

Na základě Schmittových spisů můžeme formulovat závěr, že konkretizace práva v jeho koncepci probíhá v řetězci vedoucím od suverénního dání ústavy ve smyslu konstituujícího rozhodnutí přes přijetí ústavních zákonů a navazujících zákonů a prováděcích aktů až k aplikaci právních předpisů správními úřady a soudy. Jedná se o pohyb od maximální „abstrakce“ ideje práva až k jednotlivému konkrétnímu právnímu posouzení případu, jenž probíhá v médiu státu jakožto zprostředkovatele. Klíčové postavení státu můžeme pomocí pojmu použitého v *Politické theologii* přiblížit tak, že jde o *auctoritatis interpositio*.<sup>240</sup> Jedná se o autoritu, v jejímž jádru spočívá ustavující decise a která stvrzuje a činí jistým, co je právem, právo aplikuje a posuzuje, zda má být aplikována norma či je namíste přistoupit k mimořádnému postupu (k tomu viz následující oddíly).<sup>241</sup>

Třebaže ovšem Schmitt kritizuje mocenskou teorii právní a klade důraz na primát práva před státem, nacházíme i v jeho koncepci mezi právem, státem a mocí silné pouto a v konečném praktickém důsledku se zdá být také u něj právem především to, co stát jako právo stanoví. Sled úvah vede totiž Schmitta k závěru, v němž se již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* vyjevuje určitý paradox, který můžeme později vystopovat i v jeho dalších pojmech, např. konceptu suverénní diktatury: ačkoli je stát podřízen právu, jež mu předchází, a je státem pouze natolik, nakolik je státem právním,<sup>242</sup> je třeba konstatovat, že to je a může být opět jedině stát, kdo stanovuje a např. v revoluční události obměňuje obsah práva, v jehož službách se nachází.<sup>243</sup> Podobně jako v případě vztahu mezi lidem a suverénním diktátorem později v *Diktatuře* platí také zde,<sup>244</sup> že stát je právu sice formálně zcela podřízen, avšak současně je mu materiálně absolutně nadřazen.

Schmittovu přesvědčení odpovídá stanovisko, že zde není a nemůže být instance, jež by mohla formalizovaně kontrolovat, zda sám *stát* (nikoli nějaký jeho orgán) vhodně plní svou funkci a uskutečňuje právo. Na požadavek formalizované kontroly *státu* se nabízí jako logická reakce argument z nekonečného regrese. Vklíníme-li mezi právo a stát třetí, kontrolující subjekt, např.

---

<sup>240</sup> Srov. *PT*, s. 27.

<sup>241</sup> K *auctoritatis interpositio* a roli tohoto pojmu u Kanta srov. KOSKENNIEMI, Martti. Constitutionalism as Mindset. Reflections on Kantian Themes About International Law and Globalization. In: *Theoretical Inquiries in Law*, 8, 2006, s. 9–36, zde s. 10 n.

<sup>242</sup> Srov. *WSBE*, s. 57.

<sup>243</sup> Srov. *WSBE*, s. 54. Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 57.

<sup>244</sup> Srov. *DD*, s. 141.

církev nebo Fichtův eforát,<sup>245</sup> klade se otázka, co by se stalo v případě sporu o právo mezi ním a státem, resp. suverénem.<sup>246</sup> Pokud by spor rozhodla jedna ze stran, byla by soudcem ve vlastní věci a záležitost by byla posouzena v rozporu se zásadou *nemo iudex in causa sua*,<sup>247</sup> což se jeví jako nepřijatelné. Jestliže by byla ustavena třetí instance, která by spor rozhodla, stala by se sama suverénem,<sup>248</sup> jehož by bylo třeba kontrolovat, což by otevřelo prostor nekonečnému postupu.<sup>249</sup> Nemůže zde tedy být „authority, aby rozhodovala mezi spornými stranami“<sup>250</sup>, a nezbyvá než se odvolat k nebi (neboli k ideji). Jak uvádí Schmitt v souladu s problémem, který představuje otázka „*Quis custodiet ipsos custodes?*“, jejímž autorem je Juvenalis: „kdo nevěří dokonce ani strážcům, tomu nepomůže, jestliže jim dáme nové strážce“.<sup>251</sup> Tím pochopitelně není dotčeno, že je možné v rámci ustaveného řádu a v mezích zakládajícího rozhodnutí zřídit ve vztahu k orgánům disponujícím veřejnou mocí kontrolní mechanismy, soustavu brzd a protiváh apod. Sám stát jako takový v jeho primární funkci v konečném důsledku ovšem formalizovaně kontrolovat nelze.

Zdá se, že Schmitt více než na správnost rozhodnutí klade důraz na existenci mocenské autority jako takové a na jednoznačnost decise. Jak říká již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*: „dle okolností je důležitější, že se vůbec něco stává pozitivním ustanovením, než jaký konkrétní obsah se jím stane.“<sup>252</sup> Právě v určitosti práva a právní jistotě lze spatřovat základní vklad státu, jenž je relevantní pro právo a jeho uskutečnění. Hodnota rozhodnutí a normotvorné činnosti

---

<sup>245</sup> Srov. k tomu BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 149 n.

<sup>246</sup> Viz také poměrně přiléhavou Tieftrunkovu kritiku Fichteho, který autorovi vědosloví mj. namítal, že idea eforátu přináší rozpor, neboť pojem nejvyšší moci, jež je nějaké moci (eforátu) podřízena, si odporuje. Srov. k tomu MERLE, Jean-Christophe. Einführung. In: TÝŽ (vyd.). *Johann Gottlieb Fichte. Grundlage des Naturrechts*. Berlin: De Gruyter, 2016, s. 1–19, zde s. 14. K Fichteho pojetí eforátu pak obecně srov. MAUS, Ingeborg. *Die Verfassung und ihre Garantie. Das Ephorat* (§§ 16, 17 und 21). In: MERLE, Jean-Christophe (vyd.). *Johann Gottlieb Fichte. Grundlage des Naturrechts*, c. d., s. 125–142.

<sup>247</sup> Srov. k tomu také KANT, Immanuel. *Die Metaphysik der Sitten*. In: WEISCHEDER, Wilhelm (vyd.). *Immanuel Kant, Werkausgabe in 12 Bänden, Band VIII*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977, s. 240. K celému odstavci KOLLERT, Lukáš. Právo na odpor v kontextu demokratického právního státu, c. d., s. 961 nn.

<sup>248</sup> Srov. VL, s. 372.

<sup>249</sup> Srov. v dané věci kritickou Kantovu argumentaci proti myšlence práva na odpor: „Je totiž zjevným protimluvem, aby ústava obsahovala zákon, který by se na takový případ vztahoval a který by...existující ústavu...opravňoval svrhnout, neboť pak by takové zřízení muselo obsahovat také určitou veřejně konstituovanou protisílu, a tedy ještě druhého vládce...ale pak by tu musel být ještě třetí, který by mezi oběma rozhodl, na čí straně je právo.“ KANT, Immanuel. O obecném rčení. Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi. In: KANT, Immanuel – SOBOTKA, Milan – NOVOTNÝ, Karel (vyd.). *Studie k dějinám a politice*. Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 66–102, zde s. 92.

<sup>250</sup> LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*, c. d., s. 41.

<sup>251</sup> „...wer selbst den Hütern nicht traut, dem hilft es nichts, ihnen wieder neue Hüter zu geben.“ *WSBE*, s. 83. Přeložil LK.

<sup>252</sup> „...unter Umständen wichtiger ist, daß überhaupt Etwas positive Bestimmung wird, als welcher konkrete Inhalt dazu wird.“ *WSBE*, s. 80. Přeložil LK.

tkví už ve faktu, že se skrze ně v oblasti práva objevuje moment autoritativního stanovení toho, co právem je.<sup>253</sup>

Čtenáře Schmittových textů může iritovat skutečnost, že jeho decisionismus klade důraz na samo přijetí rozhodnutí spíše než na jeho obsah. Schmitt má nicméně alespoň částečně pravdu, když konstatuje, že v některých případech není na prvním místě důležitý ani tak obsah rozhodnutí jako spíše skutečnost, že je přijato. Sám nabízí příklad, který věc ilustruje a jež zde v upravené podobě zmíním: z hlediska správnosti není rozdíl v tom, zda budeme po vozovce jezdit vpravo či vlevo, mnohem podstatnější je, aby se jezdilo jen po jedné straně a aby bylo přijato a také prosazeno jasné rozhodnutí, která z nich to bude.<sup>254</sup>

V případech jako je ten, který jsem právě popsal, jistě není obtížné se Schmittem souhlasit. Zdá se však, že v jiných situacích je jeho stanovisko naopak problematické. Z důvodů, které jsou bez dalšího pochopitelné, se jeví jako přinejmenším kontroverzní tvrdit, že rozhodnutí pro např. řád autoritářského státu nebo rasově determinovaný zlořád je lepší než absence decise a chaos. Přesto je ovšem namístě věnovat pozornost otázce, zda navzdory tomuto evidentnímu problému nejsou ve Schmittově obecném schématu obsaženy důvody, jež mají svou přesvědčivost.

Zejména v podmínkách skutečného sporu o právo dává Schmittovo stanovisko smysl, neboť v takové situaci může být spíše než nepochybná správnost decise důležitější, že je přijato (alespoň nějaké) rozhodnutí, které bude akceptováno jako rozhodnutí nejvyšší moci a přivodí (alespoň nějaký) právní stav. Tento akcent na samo přijetí rozhodnutí nacházíme již v *Zákonu a rozsudku*.<sup>255</sup> V *Politické teologii* později narážíme na známé tvrzení, podle něhož v nejdůležitějších věcech „je důležitější to, že se rozhodne, než jak se rozhodne.“<sup>256</sup> Obecně pak můžeme v této souvislosti na podporu Schmittova náhledu odkázat např. na fenomén zhroutěných států a důsledky, jež z absence rozhodnutí a kolapsu státu vyplývají např. pro jednotlivce a ochranu jejich práv.

Konečně pokládám za potřebné uvést, že jakkoli stát stanovuje rozhodnutím obsah o sobě neurčitěho abstraktního práva, není v jeho dispozici vlastní účel státu, který vyplývá přímo z práva jako takového: uskutečňovat právo, jež je mu nadřazeno, ve světě faktů. Pokud by sledoval jiný cíl, ztratil by dle Schmitta svou legitimitu a celkově sebe sama a jeho moc by se stěží lišila od moci pouhého držitele moci.<sup>257</sup> Je ostatně pravdou, která Schmittovu pozici

---

<sup>253</sup> Srov. *WSBE*, s. 80.

<sup>254</sup> V tomto duchu *GU*, s. 48. Schmitt na daném místě hovoří o odbočování na křižovatce, ale smysl věci je stejný. Srov. k tomu dále NEUMANN, Volker. *Carl Schmitt als Jurist*, c. d., s. 18.

<sup>255</sup> Srov. k tomu *GU*, s. 49 n.

<sup>256</sup> *PT*, s. 45.

<sup>257</sup> Srov. *WSBE*, s. 57.

podporuje, avšak současné působí také jako jisté varování, že každý stát usiluje a historicky usiloval o aureolu nějakého (vyššího) práva, jemuž „pouze slouží“, jak jsem poukázal v oddílu 2.1.

Poněvadž je však stát ideji práva podřízen pouze formálně a nepodléhá žádné formalizované kontrole, zda svým jednáním naplňuje svůj úkol uskutečnit právo, je legitimní se ptát, zda rozdíl mezi mocenskou teorií právní a Schmittovou pozicí není toliko teoretický a zda má nějaké dopady v praxi. Jelikož je ovšem tato otázka relevantní pro větší počet Schmittových spisů a protože Schmitt pojmy, jež jsou relevantní pro její zodpovězení, představuje podrobněji v pozdějších dílech, podám svou odpověď na ni až níže v této práci, především pak samém závěru.

#### 3.1.4. Přejchod k suverenitě a diktatuře

V předchozím pododdílu jsem uvedl, že jedním z klíčových úkolů státu je ukončit spor o právo určením obsahu ideje práva, která tvoří referenční a legitimizační bod veškeré státní moci, skrze rozhodnutí, čímž dochází k nastolení právního stavu a ustavení řádu.<sup>258</sup> Klade se však otázka, jakým způsobem stát neboli komplex, jenž se na rozdíl od kamenů, stromů a jednotlivců nezávisle na lidské konstrukci ve světě přirozeně nevyskytuje, v podmínkách výchozí „války všech proti všem“ v empirické skutečnosti přijímá rozhodnutí.

V každém případě je zřejmé, že stát sám o sobě nemůže konat a skutečného jednání jsou bez dalšího schopni jen lidé z „masa a kostí“. Ať stát redukuje na právní řád nebo chápeme jako právníckou osobu nebo šířeji, jako to nesporně činí Schmitt, nutně narážíme na problém, že stát jakožto institucionální komplex nemůže sám bezprostředně působit způsobem srovnatelným s konáním jednotlivého člověka, podobně jako obchodní společnost nemůže sama o sobě konat, ale musí být zastoupena např. jednatelem. To znamená, že ve zprostředkování mezi ideou a realitou prostřednictvím rozhodnutí musí hrát v nějakém ohledu podstatnou roli jednatel nebo jejich skupina.

Pro další postup v této práci je důležité, že Schmitt již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* uvádí, že tázání po uskutečnění práva vede k osobě *suveréna* a suverénnímu *rozhodnutí* čili *decisi neomylné* osobní instance, jejíž neomylnost nespočívá ani tak ve schopnosti provádět

---

<sup>258</sup> Srov. k tomu SCHMITT, Carl. Die Diktatur des Reichspräsidenten nach Artikel 48 der Weimarer Verfassung. In: *DD*, s. 211–257, zde s. 245.



bezvadné kognitivní úkony, nýbrž ve skutečnosti, že v mezních situacích přijímá v pozici nositele nejvyšší moci konečné, závazné a dále nepřezkoumatelné rozhodnutí.<sup>259</sup>

Schmitt na konci druhé kapitoly zkoumané knihy konstatuje, že

„...jakmile se někde objeví úsilí o uskutečnění myšlenky, její zviditelnění a sekularizaci, objevuje se současně, vedle potřeby *konkrétního rozhodnutí*, které musí být hlavně určité, byť na úkor myšlenky, úsilí o právě tak *určitou a neomylnou* instanci, jež je formuluje.“<sup>260</sup>

Dále píše:

„Právní myšlenka, která má sloužit jako vodítko pro utváření skutečnosti, se musí stát pozitivní, tj. její obsah je kladen aktem *suverénního rozhodnutí*, stává se z ní zákon a je vyslovena v konkrétní podobě.“<sup>261</sup>

Citované pasáže nás přirozeně přivádějí k postavě suveréna, jež se stává klíčovým prvkem Schmittových známějších spisů, které byly vydány v době trvání výmarské republiky, totiž *Diktatury* a *Politické theologie*. Prostřednictvím uvedených vyjádření se před námi otevírá brána pro to, abychom optikou koncepce představené v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* pohlédli rovněž na pozdější Schmittovy myšlenky týkající se suverénní diktatury, výjimečného stavu a suverenity. Úkol zajistit zprostředkování mezi sférou ideality a reality, jenž je v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* připsán státu, Schmitt později spojuje v mnohem větší míře právě se suverénem jako konkrétním aktérem jednajícím v čase a prostoru, resp. diktátorem jako jeho zmocněncem (k tomu viz níže oddíl 4.3 věnovaný suverenitě v demokratickém státě).

Pokládám za příhodné uvést, že je z historického a politického hlediska celkově vzato logické, že se Schmitt v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* soustředí na stát a o suverénovi se toliko letmo zmiňuje, zatímco v uvedených pozdějších spisech naopak postava suveréna získává zcela klíčové postavení. Je tomu tak proto, že za normálních okolností, jež zpravidla a většinou převládají a které byly dány v době existence stabilního a nezpochybněného řádu německého císařství, kdy publikace *Hodnota státu a význam jednotlivce* vznikala, je stát schopen zajišťovat

---

<sup>259</sup> Srov. *WSBE*, s. 82. Dále srov. SCHMITT, Carl. Die vollendete Reformation. Bemerkungen und Hinweise zu neuen Leviathan-Interpretationen. In: *Der Staat*, 4, 1, 1965, s. 51–69, zde s. 66.

<sup>260</sup> „...sobald irgendwo das Bestreben einer Verwirklichung von Gedanken, einer Sichtbarmachung und Säkularisierung auftritt, erhebt sich gleich, neben dem Bedürfnis nach einer konkreten Entscheidung, die vor allem, und sei es auch auf Kosten des Gedankens, bestimmt sein muß, das Bestreben nach einer in derselben Weise bestimmten und unfehlbaren Instanz, die diese Formulierung gibt.“ *WSBE*, s. 81 n. Přeložil a zdůraznil LK.

<sup>261</sup> „Der Rechtsgedanke, der einer Umgestaltung der Wirklichkeit zur Richtschnur dienen soll, muß positiv werden d. h. sein Inhalt wird durch einen Akt souveräner Entscheidung gesetzt, er wird zur Satzung und in konkreter Fassung ausgesprochen.“ *WSBE*, s. 79 n. Přeložil a zdůraznil LK.

své funkce relativně neproblematicky prostřednictvím pozitivního právního řádu a ustavených orgánů, jejichž posláním je uskutečňovat právo.

Jinak je tomu ovšem při ustavení řádu nebo během existenční krizové situace, kdy je zásadně zpochybněna faktická normalita předpokládaná právním řádem a v daném prostoru je více či méně aktuálně veden spor o právo mezi sociálními uskupeními, jež mohou odvozovat svou autoritu přímo z ustavující moci a mít vzájemně neslučitelné vize politického a společenského řádu, který má být ustaven. Právě taková situace dle Schmitta v principu nastala v Německu po první světové válce a dle okolností tu intenzivněji, tu méně intenzivně přetrvávala během celé poměrně krátké existence výmarské republiky, tedy v rozmezí, kdy Schmitt píše jak *Diktaturu*, tak i *Politickou teologii*. Je proto pochopitelné, že se Schmittův zájem v podmínkách nastalé turbulentní situace zaměřuje podstatně více na konkrétní osobu nebo těleso jako konečnou rozhodovací instanci, jež v daném čase a prostoru na pomezí *status naturalis* a *status civilis* rozhodne o obsahu práva a předpokládané společenské normality (byť by i potvrdila již přijatou decisi), ustaví řád a nastolí pořádek.<sup>262</sup> Touto instancí je, jak známo, suverén, potažmo diktátor.

---

<sup>262</sup> Srov. k tomu obecně CAMPAGNA, Norbert. *Carl Schmitt. Eine Einführung*. Parerga, Berlin 2004, s. 22.

### 3.2. Diktátor a suverén jako prostředník mezi právem a skutečností

Pročteme-li *Hodnotu státu a význam jednotlivce* na jedné straně a *Diktaturu* a především *Politickou teologii* na straně druhé, můžeme snadno nabýt dojmu, že v nich představené koncepce jsou zásadně odlišné nebo dokonce přímo protikladné. Jak jsme viděli v předešlém oddílu, Schmitt ve své knize z roku 1914 s velkou energií zdůrazňoval, že právo předchází státu, že je zcela neredukovatelné na fakta včetně projevů vůle a že stát je služebníkem práva, od něhož je odvozen. Naproti tomu v *Politické teologii* vydané v roce 1922 narážíme na řadu okázalých tvrzení, jež se zdají jít směrem přímo opačným, např. že rozhodnutí suveréna „se normativně nazíráno rodí z ničeho“<sup>263</sup> nebo že autorita „k tomu, aby vytvořila právo, žádné právo nepotřebuje“.<sup>264</sup> Podobně již roku 1921 Schmitt v *Diktatuře* uvádí, že rozhodnutí, které „je obsaženo v zákonu, se normativně nazíráno rodí z ničeho.“<sup>265</sup>

Může tudíž vzniknout dojem, že Schmitt opouští svou ranou pozici ve prospěch mocenské teorie právní, vůči níž se prve tak ostře vymezoval. Platí však skutečně, že Schmitt po první světové válce opustil své původní stanovisko představené v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* ve prospěch teorie, jež se přinejmenším na povrchu až překvapivě podobá té, kterou v roce 1914 nesmiřitelně kritizoval? V následujícím oddílu se pokusím předložit mj. na tuto otázku odpověď.

Je nesporné, že Schmitt v prvních letech po první světové válce zaměřuje svou pozornost v kontextu krize výmarské republiky na postavu suveréna a diktátora. Zatímco v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* v zásadě předpokládá, že právo je uskutečňováno skrze pozitivní právní řád vytvořený státem, v *Diktatuře* a *Politické teologii* si všímá a reflektuje, že pozitivní právo je schopno zajistit dosažení tohoto cíle pouze tehdy, pokud je garantována *faktická normalita*, kterou (nově) podle Schmitta právní předpisy předpokládají, aby mohly platit a účinně utvářet sociální realitu.<sup>266</sup> Tento motiv předpokladu *faktické normality*, který se v knize z roku 1914 *neobjevuje* a vnáší do Schmittovy koncepce uskutečnění práva novou dynamiku, získává v uvedených výmarských spisech naopak zcela zásadní postavení. Schmitta vede k závěru, že cíle, jehož má být dosaženo a jenž se v mezidobí nezměnil, neboť v jádru Schmittových úvah je evidentně i nadále problém uskutečnění práva, si v některých situacích žádá (na první pohled možná paradoxně) suspendaci pozitivních právních norem určených k uskutečnění práva.

---

<sup>263</sup> *PT*, s. 27.

<sup>264</sup> *PT*, s. 15.

<sup>265</sup> „Die im Gesetz liegende Entscheidung ist, normativ betrachtet, aus einem Nichts geboren.“ *DD*, s. 22. Přeložil LK.

<sup>266</sup> K normalitě jako *faktické* či *sociologické* kategorii u Schmitta srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 55.

V takovou chvíli se suverén, resp. diktátor vztahuje k ideji práva přímo a sám ji bezprostředně uskutečňuje. Současně však u Schmitta nepochybně platí, že horizontem jeho jednání je vždy ustavení či obnovení normality jako předpokladu platnosti norem pozitivního práva,<sup>267</sup> skrze něž má být právo uskutečňováno zpravidla a primárně. Je tomu tak mj. už proto, že moc své postavení ustavením „normálního“ řádu stabilizuje a posiluje, byť současně také omezuje.<sup>268</sup>

V následujících pododdílech předvádím Schmittovu reflexi problému uskutečnění práva v *Diktatuře* a následně *Politické theologii* a s ohledem na různé výklady v odborné literatuře si kladu otázku, zda při srovnání *Hodnoty státu a významu jednotlivce*, *Diktatury* a *Politické theologie* převládají prvky kontinuity, nebo naopak diskontinuity, jak tvrdí nemalý počet interpretů.<sup>269</sup> Zastávám v nich tezi, že převažují aspekty kontinuity, přičemž jeden z hlavních pojících elementů pro mě představuje pojem rozhodnutí. V tomto kontextu je mj. zapotřebí vysvětlit, proč se pojem diktatury v *Politické theologii* v principu nevyskytuje a proč se rozlišení komisařské a suverénní diktatury, které je pro *Diktaturu* zásadní, v *Politické theologii* neobjevuje vůbec. Hájím zde přitom stanovisko, že odchylné imprese, které uvedené publikace mohou ve čtenáři budít, jsou důsledkem skutečnosti, že mají jiné zaměření a sledují odlišné cíle.

### 3.2.1. *Diktatura*

Schmitt v roce 1921 vydává z informativního hlediska bohatou monografii s názvem *Diktatura*, kterou navazuje na svá zkoumání provedená v době první světové války, jež byla věnována právě diktatuře a stavu obležení.<sup>270</sup> Jak samo pojmenování napovídá, stojí v centru zájmu tohoto spisu pojem diktatury, jímž Schmitt ovšem rozhodně neoznačuje jakoukoli svévolnou autoritářskou či tyranskou vládu spojenou s negativním hodnotícím znaménkem,<sup>271</sup> ale v duchu původní římské instituce mimořádný právní institut, který je určen k překonání situace, jež je v nějakém ohledu abnormální.<sup>272</sup>

---

<sup>267</sup> Srov. SCHNEIDER, Peter. *Ausnahmezustand und Norm. Eine Studie Zur Rechtslehre Von Carl Schmitt*. Stuttgart: Deutsche Verlag Anstalt, 1957, s. 264.

<sup>268</sup> Srov. FIJALKOWSKI, Jürgen. *Die Wendung zum Führerstaat. Die ideologischen Komponenten in der Politischen Philosophie Carl Schmitts*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 1958, s. 179.

<sup>269</sup> Kromě dalších srov. např. MCCORMICK, John. The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers. In: DYZENHAUS, David (vyd.). *Law as Politics. Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. Durham: Duke University Press, 1998, s. 217–251, zde s. 217 n.

<sup>270</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Diktatur und Belagerungszustand. Eine staatsrechtliche Studie. In: MASCHKE, Günter (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos*, c. d., s. 3–23.

<sup>271</sup> Srov. *DD*, s. XVII, 6.

<sup>272</sup> K pojmu diktatury srov. NOLTE, Ernst. Diktatur. In: BRUNNER, Otto – CONZE, Werner – KOSELLECK, Reinhart (vyd.). *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland, I*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1972, s. 900–924.

Ve zkoumaném textu provádí Schmitt mj. rozlišení mezi komisařskou diktaturou na jedné straně a suverénní na straně druhé, které se stalo slavným a překročilo rámec schmittovského bádání.<sup>273</sup> Jako i v případě jiných Schmittových pojmů však rovněž zde platí, že stejně jako je jeho rozlišení proslulé, je také v nemalé míře stíženo nejasností, a to nejen kvůli různým interpretacím v odborné literatuře, ale i vlastním Schmittovým vyjádřením. Jedním z mých dalších cílů proto je přispět k projasnění difference mezi nimi a jejich vztahu k suverenitě a postavě suveréna, která zejména se suverénní diktaturou úzce souvisí, jak ostatně naznačuje již adjektivum, jež je v příslušném pojmu použito.

Vzhledem k cílům předkládané práce není nutné na tomto místě detailně reprodukovat obsah celého Schmittova poměrně rozsáhlého svazku, v němž se věnuje nejen zkoumání literatury od Machiavelliho či Bodina přes Grotia, Hobbesa nebo Pufendorfa až Rousseauovi, ale také vlády Olivera Cromwella, praxe knížecích komisařů a působení představitelů Velké francouzské revoluce. V následujících odstavcích se zaměřuji spíše na Schmittovo uchopení samotného pojmu diktatury, výše zmíněnou diferencí mezi diktaturou komisařskou a suverénní, vztah obou druhů diktatury a suverenity a souvislost mezi diktaturou a problémem uskutečnění práva, jenž stál v centru Schmittových úvah již před první světovou válkou.

### **3.2.1.1. Pojem diktatury a otázka kontinuity Schmittovy koncepce ve srovnání s Hodnotou státu a významem jednotlivce**

Schmitt pojem diktatury nepoužívá pro denotaci svévolné autoritářské, tyranské či despoticke vlády.<sup>274</sup> Zmíněný termín u něho naopak v souladu s původním významem tohoto slova označuje mimořádný, reaktivní, na pověření založený, časově omezený, na konkrétní účel vázaný výkon veřejné moci, který s cílem zajistit existenci faktické normální situace jako podmínky uskutečnění práva prostřednictvím pozitivních právních norem a překonat krizi, jež se vzhledem k určité vizi řádu ukazuje jako abnormální překážka, vede k negaci či suspendaci norem určených k uskutečnění práva a uvolnění moci od právních omezení, jimiž je za normálních okolností vázána. Diktatura je tedy vždy funkcionálně vztažena k normalitě, kterou právní řád předpokládá a jež má být zajištěna. Její paradoxní podstata spočívá z právně filosofického hlediska v „obecné možnosti oddělení právních norem od norem určených

---

<sup>273</sup> Srov. např. FINN, John E. *Constitutions in Crisis. Political Violence and the Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1991, s. 40. Dále srov. FORSTHOFF, Ernst. Ausnahmezustand. In: VON BECKERATH, Erwin et al. (vyd.). *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, I. Stuttgart – Tübingen – Göttingen: Fischer – Mohr Siebeck – Vandenhoeck & Ruprecht, 1956, s. 455–457.

<sup>274</sup> Pro způsob vládnutí, který dnes označujeme pomocí slova „diktatura“, se dříve používalo jiných termínů, např. „tyranie“ nebo „despocie“. Srov. SCHMITT, Carl. *Diktatur*. In: MASCHKE (vyd.), *Staat, Großraum, Nomos*, c. d., s. 33–37. Dále srov. QUARITSCH, Helmut. *Souveränität im Ausnahmezustand*, c. d., s. 6. Sám Schmitt na to ostatně čtenáře neopomíná na řadě míst výslovně upozornit. Srov. *DD*, s. XVII, 145 n.

k uskutečnění práva“.<sup>275</sup> Vodítkem a měřítkem konání diktátora není podle Schmitta normativní správnost jeho aktů, ale věcná účelnost neboli způsobilost přispět k dosažení sledovaného cíle.<sup>276</sup> Diktaturu přitom Schmitt nehodlá zkoumat jako jeden z řady pojmů filosofie práva, nýbrž zamýšlí jej analyzovat jakožto *centrální pojem státovědy* v jeho systematických souvislostech s dalšími klíčovými koncepty.<sup>277</sup>

Ze znaků, jež jsem uvedl ve výše podaném výměru diktatury, vyplývá řada závěrů, jejichž artikulace je pro náležité pochopení tohoto Schmittova pojmu a jeho filosofie práva obecně zásadní. Na následujících řádcích se proto jednotlivým atributům diktatury věnuji ve větším detailu.

Reaktivnost znamená, že pokud má být výkon veřejné moci diktaturou, musí reagovat na konkrétní situaci nebo protivníka, jehož činnost (zásadně) narušuje nebo bezprostředně ohrožuje normalitu, kterou určitý právní řád předpokládá jako podmínku své platnosti. Řečeno společně se Schmittem: „[d]iktatura...je vždy ne pouze akcí, ale také protiakcí“,<sup>278</sup> jež je uskutečněna v reakci na jednání nepřátel řádu, ať už jde o řád, jenž je, nebo řád, který má být teprve ustaven.

Pokud jde o pověření, zdůrazňuje Schmitt napříč celým spisem, že diktátor je pouze *zmocněncem* a že právním titulem jeho činnosti je pověření (*commissio*), které předpokládá jiný subjekt nebo pramen, od něž je jeho autorita odvozena, ať už se jedná o suveréna, resp. subjekt *pouvoir constituant* (moci ustavující), což je případem suverénní diktatury, nebo ustavený orgán, což odpovídá diktatuře komisařské.

Dočasnost je zcela typický a zásadní znak diktatury už od doby původní římské instituce, jež byla tímto jménem označena.<sup>279</sup> Jedná se o atribut, který je z hlediska vědecké přesnosti nezbytný, neboť diktaturu odlišuje jak od suverenity na jedné straně, tak i od absolutistické, despotické či totalitní vlády na straně druhé, jelikož v těchto případech je moc neomezena právními normami nikoli pouze dočasně a přechodně, ale trvale. Jak jsem uvedl v jedné své dřívější studii: „[p]okud by...výjimečný stav...nebyl dočasný, nejednalo by se vůbec o případ výjimečného vládnutí, nýbrž o instalaci nového řádu.“<sup>280</sup> Pojmy diktatury a výjimečného stavu

---

<sup>275</sup> „Rechtsphilosophisch liegt hier das Wesen der Diktatur, nämlich in der allgemeinen Möglichkeit einer Trennung von Normen des Rechts und Normen der Rechtsverwirklichung.“ *DD*, s. XVII. Přeložil LK.

<sup>276</sup> *Srov. DD*, s. XVIII n.

<sup>277</sup> *Srov. DD*, s. XIII.

<sup>278</sup> „Die Diktatur ist...immer nicht nur Aktion, sondern auch Gegenaktion.“ *DD*, s. 133. Přeložil LK.

<sup>279</sup> K institutu římské diktatury *srov. klasickou studii MOMMSEN, Theodor. Römische Staatsrecht*, 2, 1. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 125–155.

<sup>280</sup> KOLLERT, Lukáš. Výjimečný stav a jeho regulace v právním státě. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 29, 2, 2021, s. 227–260, zde s. 235.

konceptuálně a logicky předpokládají existenci dočasně suspendovaného právního řádu, v němž jsou veřejné moci určeny alespoň nějaké limity, které standardně má dodržovat, byť třeba ještě nebyly přesně stanoveny, jako by tomu bylo v případě skutečně revoluční události.<sup>281</sup>

Účelová vázanost je dalším určujícím a podstatným přívlastkem diktatury, která u Schmitta *nikdy není sama o sobě cílem, ale pouze prostředkem k cíli, jenž se od ní odlišuje*. Tímto účelem je obecně vzato uskutečnění práva, o němž Schmitt obsáhle pojednal již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*. Schmitt na tento atribut klade zcela explicitně důraz v následující větě, jež je pro interpretaci jeho pojetí zásadní:

„Diktatura, která nečiní sebe samu závislou na úspěchu, jenž odpovídá nějaké normativní představě a jehož má být nicméně konkrétně dosaženo, která tudíž nemá za účel učinit sebe samu zbytečnou, je svévolnou despocií.“<sup>282</sup>

Ve výměru diktatury, který jsem výše podal, zaznívá dále klíčová Schmittova teze, jež se v německé státovědě těší širokému uznání a jejímž obsahem je tvrzení, že platnost pozitivního práva, které u Schmitta tvoří prostředek uskutečnění práva nadpozitivního, předpokládá existenci faktické situace, již lze ve vztahu k němu označit jako normální.<sup>283</sup> Diktatura je institucí, která přichází ke slovu v okamžiku, kdy je tento předpoklad narušen nebo zásadně ohrožen. Jejím jediným legitimním účelem je odstranit překážky pro ustavení či obnovení normality jako podmínky, za které mohou platit normy pozitivního práva a být aplikovány tak, aby vedly k naplnění cíle, jenž je jim vlastní a kterým je uskutečnění (abstraktního) práva

---

<sup>281</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Die staatsrechtliche Bedeutung der Notverordnung, insbesondere ihre Rechtsgültigkeit. In: TÝŽ (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*, c. d., s. 235–263, zde s. 260 n. Dále srov. např. FORSTHOFF, Ernst. Ausnahmezustand, c. d. ISENSEE, Josef. On the Validity of Law with Respect to the Exceptional Case. In: JINEK, Jakub – KOLLERT, Lukáš (vyd.). *Emergency Powers. Rule of Law and the State of Exception*. Baden-Baden: Nomos, 2020, s. 11–29, zde s. 14. MANIN, Bernard. The Emergency Paradigm and the New Terrorism. What If the End of Terrorism Was not In Sight? In: BAUME, Sandrine – FONTANA, Biancamaria (vyd.). *Les usages de la séparation des pouvoirs*. Paris: Michel Houdiard, 2008, s. 136–171. ROSSITER, Clinton. *Constitutional Dictatorship. Crisis Government in Modern Democracies*. Princeton: Princeton University Press, 1948, s. 80. Dále srov. disertační práci PARCHE, Hans Michael. *Der Einsatz von Streitkräften im inneren Notstand. Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom rechtsstaatlichen Handeln der Exekutive und seiner Kontrollen*. Obhájeno na Westfälische Wilhelms-Universität zu Münster v roce 1974.

<sup>282</sup> „Eine Diktatur, die sich nicht abhängig macht von dem einer normativen Vorstellung entsprechenden, aber konkret herbeizuführenden Erfolg, die demnach nicht den Zweck hat, sich selbst überflüssig zu machen, ist ein beliebiger Despotismus.“ *DD*, s. XVII. Přeložil LK. K rozdílu mezi diktaturou a despocií srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 53, 142. Za zmínku stojí zavádějící převedení pasáže do anglického jazyka: „Any dictatorship that does not make itself dependent on pursuing a concrete result, even if one that corresponds to a normative ideal (and hence does not aim to make itself redundant) is an arbitrary despotism.“ Anglický překlad vyvolává dojem, že diktatura musí sledovat konkrétní cíl, který *může*, ale *nemusí* být i normativní. To však Schmitt v předmětné pasáži netvrdí.

<sup>283</sup> Afirmativně např. BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Der Verdrängte Ausnahmezustand. Zum Handeln der Staatsgewalt in außergewöhnlichen Lagen. In: *Neue Juristische Wochenschrift*, 38, 1978, s. 1881–1890, zde s. 1884. DEPENHEUER, Otto. *Selbstbehauptung des Rechtsstaates*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2007. ISENSEE, Josef. On the Validity of Law with Respect to the Exceptional Case. In: JINEK, Jakub – KOLLERT, Lukáš (vyd.). *Emergency Powers. Rule of Law and the State of Exception*, c. d., s. 11–29.

v oblasti sociálních faktů. Domnívám se, že jako tato překážka může být vnímána také sama diktatura, a to např. tehdy, když komisařský diktátor chrání *status quo* před aktérem, jenž vznáší nárok na to, že jakožto diktátor suverénní přivádí k výrazu pravou vůli lidu a usiluje o nastolení podmínek pro uskutečnění vize práva, která má být uskutečněna.

Dalším kruciólním znakem je suspendace norem určených k uskutečnění práva neboli předpisů sloužícího či zprostředkujícího pozitivního práva.<sup>284</sup> Tento atribut označuje právní následek aktivace diktatury a umožňuje nám přiblížit vnitřní logiku či dialektiku zkoumaného centrálního pojmu Schmittovy filosofie práva. Jejím východiskem je již zmíněná premisa, že vnitřní podmínkou platnosti norem pozitivního práva je existence faktické normální situace, která umožňuje, aby jejich aplikace vedla k sledovanému cíli, jímž je uskutečnění práva ve světě faktů. Za běžných okolností je právo bez zásadních obtíží účinně realizováno právě prostřednictvím norem určených k uskutečnění práva (*Rechtsverwirklichungsnorm*)<sup>285</sup> a pro působení diktátora není dán legitimní důvod.

Odpadne-li však tato podmínka např. proto, že určité sociální síly narušily veřejný pořádek a bezpečnost a právem předpokládanou normalitu zpochybnily, může podle Schmitta nastat situace, kdy předpisy pozitivního práva nebudou schopny plnit účel, kvůli němuž jediné platí, a tudíž je namísto je dočasně suspendovat. Jak jsem uvedl výše, dochází v takovém okamžiku skrze diktaturu k „...oddělení právních norem od norem určených k uskutečnění práva“<sup>286</sup> s tím, že veřejná moc se k ideji práva, jež má být realizována, již nevztahuje prostřednictvím norem práva pozitivního, jako je tomu zpravidla a většinou, ale bezprostředně.

S ohledem mj. na zájem na zabezpečení právní jistoty, na niž klade Schmitt ve spojení s decisionismem důraz, nemůže být ovšem tento způsob uskutečňování práva „normou“, ale právě jen „konkrétní výjimkou“ (v případě restitučního výjimečného stavu).<sup>287</sup> Vnitřní dialektika diktatury spočívá u Schmitta v tom, že sice neguje právní normy, ale pouze proto, aby je realizovala,<sup>288</sup> nebo možná lépe řečeno proto, aby zajistila podmínky, jež jsou nutné pro to, aby skrze pozitivní právní předpisy docházelo k uskutečnění práva. Schmitt k tomu uvádí:

„Tím, že každá diktatura zahrnuje výjimku z normy, není míněna nahodilá negace libovolné normy. Vnitřní dialektika tohoto pojmu spočívá v tom, že je negována právě ta

---

<sup>284</sup> Srov. *WSBE*, s. 77.

<sup>285</sup> Srov. *DD*, s. XX, 133.

<sup>286</sup> „...Trennung von Normen des Rechts und Normen der Rechtsverwirklichung.“ *DD*, s. XVII. Přeložil LK.

<sup>287</sup> Srov. *DD*, s. XVIII, 134.

<sup>288</sup> Srov. *DD*, s. XVIII.



norma, jejíž vláda má být prostřednictvím diktatury v dějinně politické skutečnosti zajištěna.“<sup>289</sup>

V podobném duchu jako Schmitt vystihuje podstatu diktatury v roce 1932 Heinrich Triepel, když konstatuje:

„V samé své nejvnitřnější podstatě je diktatura ústavní anomálií. Zvláštní dialektika této instituce spočívá v tom, že to, co má chránit, ‚musí‘, a tudíž také – v rámci účelu diktatury – smí napadnout, a to právě z toho důvodu, aby to ochránila.“<sup>290</sup>

Při celkovém pohledu na Schmittovu charakterizaci diktatury a vyznění stejnojmenného spisu se můžeme ztotožnit s názorem Ulricha Habfasta, podle něhož se tato kniha z roku 1921 nese ve znamení návaznosti na *Hodnotu státu a význam jednotlivce*.<sup>291</sup> Podobně jako ve zmíněném dřívějším textu zůstává i v *Diktatuře* ústředním tématem Schmittova uvažování o právu problém jeho uskutečnění. I nadále v obecné rovině platí, že veřejná moc je zde pojímána jako nástroj, jehož úkolem je zprostředkovávat mezi ideálním světem práva na jedné straně a reálným světem empirických jevů na straně druhé. Přesto je však na druhou stranu zřetelné, že *Diktatura* přináší také nemálo nových prvků a další rozvedení myšlenek, které Schmitt v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* v základních konturách představil.

Posun akcentu můžeme pozorovat přímo ve Schmittově odpovědi na klíčovou otázku uskutečnění práva. Je nesporné, že Schmitt v roce 1921 věnuje v této souvislosti mnohem větší pozornost konkrétní postavě, která přijímá rozhodnutí. Novým elementem je, jak řečeno, tvrzení, že platnost pozitivních právních preskripcí předpokládá jako svou vnitřní podmínku existenci normální situace. Zatímco v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* Schmitt pojednával o problému realizace práva obecně a abstraktně, nyní se jeho pozornost obrací směrem k abnormální situaci, jež představuje překážku pro nastolení a prosazení řádu.

Jak jsem již uvedl výše, pokládám za pravděpodobné, že významný motiv pro tuto změnu důrazu představuje dobový politický, sociální a ekonomický kontext, v němž Schmitt *Diktaturu*

---

<sup>289</sup> „Daß jede Diktatur die Ausnahme von einer Norm enthält, besagt nicht zufällige Negation einer beliebigen Norm. Die innere Dialektik des Begriffes liegt darin, daß gerade die Norm negiert wird, deren Herrschaft durch die Diktatur in der geschichtlich-politischen Wirklichkeit gesichert werden soll.“ *DD*, s. XVII. Přeložil LK.

<sup>290</sup> „Die Diktatur ist in ihrem innersten Wesen selber eine Verfassungsanomalie. Es ist die eigentümliche Dialektik der Einrichtung, dass sie das, was sie schützen soll, eben um es zu schützen, angreifen ‚muss‘, folglich auch – im Rahmen des Diktaturzwecks – angreifen darf.“ TRIEPEL, Heinrich. Die Entscheidung des Staatsgerichtshofs im Verfassungstreite zwischen Preußen und dem Reiche – Ein Schlusswort. In: *Deutsche Juristen-Zeitung*, 1932, 37, 24, s. 1501–1508. Přeložil LK.

<sup>291</sup> Srov. HABFAST, Ulrich. *Das normative Nichts der Entscheidung*, c. d., s. 71 nn.

píše, což platí i pro *Politickou teologii*.<sup>292</sup> Schmitt pojem diktatury zkoumá během první světové války a následně v silně nestabilní době krátce po vzniku výmarské republiky, která byla svědkem komunistických revolucí (vyhlášení republiky rad v Bavorsku 7. dubna 1919), konzervativních pokusů o převrat (Kappův puč 13. března 1920) a obecně celé řady dalších krizí, jež ohrožovaly a zpochybňovaly řád vyjádřený v nové republikánské říšské ústavě, jež nabyla účinnosti 14. srpna 1919. V odborné literatuře panuje poměrně široká shoda, že Schmitt měl cit pro identifikování klíčových problémů a pojmů své doby. Vzhledem k dalšímu vývoji situace ve 20. a 30. letech můžeme konstatovat, že jeho orientace na pojmy suverenity, výjimečného stavu a diktatury toto tvrzení podporuje.

### 3.2.1.2. Komisařská a suverénní diktatura

Pro plastické pochopení Schmittova pojmu diktatury je třeba uvést, že Schmitt ve zkoumaném spisu odlišuje její různé druhy. Provádí distinkci např. mezi diktaturou ústavní, politickou, historickou či „dějinněfilosofickou“.<sup>293</sup> Žádné z těchto rozlišení nicméně není tak důležité a vlivné jako zásadní distinkce mezi komisařskou diktaturou na jedné straně a suverénní na straně druhé. Právě bližšímu předvedení rozdílu mezi nimi budu proto nyní věnovat pozornost.<sup>294</sup>

Pro komisařského diktátora je charakteristické, že v reakci na konkrétní narušení nebo bezprostřední ohrožení normální situace, která odpovídá stávající představě o řádu, podniká na základě tohoto řádu a zmocnění od ustaveného orgánu potřebné kroky, jež mají za cíl zajistit její ochranu či obnovu. Můžeme proto konstatovat, že komisařská diktatura má *restituční* či *konzervativní* nebo, řečeno se Schmittem, *reformační* smysl. Neguje sice pozitivní normy, které tvoří součást právního řádu, avšak ne proto, aby vytvořila nový řád a na jejich místo dosadila normy jiné, ale z toho důvodu, aby zajistila podmínky, za nichž mohou platit a efektivně naplňovat svůj účel.

Suverénní diktátor naproti tomu pohlíží na celý stávající řád jako na něco abnormálního, co má být odstraněno, jako na překážku pro prosazení vize práva, kterou pokládá za správnou. Jeho cílem tedy není prostřednictvím „konkrétní výjimky“ a suspendování ústavy *in concreto* ochránit či obnovit existující řád, nýbrž ústavu jako celek odstranit *in toto* a ustavit řád nový. Na rozdíl od komisařské diktatury má tedy *revoluční* smysl. Schmittův suverénní diktátor nejenže garantuje situaci, „v níž mohou platit právní ustanovení“<sup>295</sup>, ale také nově stanovuje

---

<sup>292</sup> Dalším důvodem nejspíše bylo, že Schmitt dostal během první světové války úkol se tomuto tématu věnovat. Srov. k tomu *DD*, s. XVII.

<sup>293</sup> Srov. *DD*, s. XVI n.

<sup>294</sup> K rozdílu mezi oběma srov. např. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 54 n.

<sup>295</sup> Srov. *PT*, s. 14.

obsah práva a normální situace. Jeho moc se nezakládá na stávající vizi řádu a ústavě a nehledá ospravedlnění v ní, ale odvolává se na nadústavní ústavodárnou moc a na představu o nové ústavě, která má být uvedena v život.<sup>296</sup>

Předchozí odstavec dává na srozuměnou, že ve Schmittově distinkci dvou hlavních druhů diktatur hraje podstatnou roli Sieyèsovo slavné rozlišení mezi *pouvoir constituant* (mocí ustavující) a *pouvoir constitué* (mocí ustavenou).<sup>297</sup> Výše jsem uvedl, že diktátor je vždy pověřencem neboli komisařem, což mimochodem znamená, že pojem „komisařská diktatura“ je přísně vzato pleonasmem. Zatímco komisařský diktátor je zmocněncem *pouvoir constitué*, jenž je pověřen orgánem moci ustavené a v konstituovaném řádu nachází fundament pro své jednání, suverénní diktátor je komisařem *pouvoir constituant*,<sup>298</sup> původní, neomezené a principiálně neomezitelné ustavující moci.<sup>299</sup> Ta se v žádné ústavě v duchu Spinozovy *natura naturans* nevyčerpává a stojí nad ní jako moc,<sup>300</sup> která je i v době nezpochybněné platnosti ústavy latentně přítomna a smí kdykoli dát novou ústavu podle své libovůle, jež má vždy právní relevanci.<sup>301</sup>

Třebaže může koncept takové moci na první pohled působit riskantně, je třeba zdůraznit, že Schmittovu orientaci na něj není možné bez dalšího hodnotit jako radikální, a to už z toho prostého důvodu, že i politické a právní řády dnešních demokratických právních států právě z ní odvozují svou legitimitu, což v některých případech stvrzují dokonce i preambule jejich ústav. V *Základním zákoně*, konstituci Spolkové republiky Německo, se tak např. dočítáme, že jej německý lid přijal „svou ústavodárnou mocí“.<sup>302</sup>

Čtenáři se může vnucovat otázka, v jakém smyslu je možné tvrdit, že cílem činnosti suverénního diktátora, který dle výše podaného výměru ke každé diktatuře pojmově patří, je uskutečnění práva, jestliže nesuspenduje stávající právní řád proto, aby jej ochránil, nýbrž odstranil.<sup>303</sup> V logice Schmittova pojetí musí platit i zde, že suverénní diktátor je ve své činnosti orientován ideou práva, avšak jeho vize této ideje se podstatně odlišuje od té, jež spočívá v základu stávajícího řádu a kterou vnímá naopak jako abnormální překážku realizace

---

<sup>296</sup> Srov. *DD*, s. 134.

<sup>297</sup> Srov. k tomu SIEYÈS, Emmanuel Joseph. What is the Third Estate? In: TÝŽ. *Political Writings. Including the Debate Between Sieyes and Tom Paine in 1791*. Indianapolis – Cambridge: Hackett Publishing Company, 2003, s. 92–162, zde s. 136.

<sup>298</sup> Srov. *DD*, s. 136 a 142.

<sup>299</sup> Srov. *DD*, s. 139.

<sup>300</sup> Srov. *DD*, s. 137. Dále srov. *VL*, s. 81.

<sup>301</sup> Srov. FIJALKOWSKI, Jürgen. *Die Wendung zum Führerstaat*, c. d., s. 178.

<sup>302</sup> Srov. KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, Praha: Linde, 2004, s. 232.

<sup>303</sup> Domnívám se, že v jistém smyslu „suspenduje“ či lépe řečeno neguje nebo smí negovat dokonce i řád, který má být teprve ustaven, a to proto, aby vytvořil podmínky pro jeho prosazení.

„pravého“ práva. Také v případě suverénního diktátora je třeba konstatovat, že horizont jeho jednání tvoří právo, avšak nikoli takové, které je, ale takové, jež podle jeho soudu být má.

Jelikož je suverénní diktátor diktátorem, musí o něm platit nejen to, že je pověřencem a účelem jeho činnosti je realizovat právo, ale musí se o něm vypovídat i ostatní predikáty, jež jsem výše zmínil v souvislosti s diktaturou obecně. Musí se tedy jednat o mimořádný a časově omezený výkon veřejné moci, jehož cílem je učinit diktaturu zbytečnou neboli odstranit překážky pro „běžné“ uskutečňování práva a nastolit podmínky, za nichž diktatury již nebude zapotřebí. Za tímto účelem diktátor přijímá „nezbytná opatření“, jejichž náležitost se neposuzuje dle kritérií normativní správnosti vyplývajících ze stávajícího řádu či řádu, který má být nastolen, nýbrž z hlediska účinnosti neboli způsobilosti přispět k nastolení normální situace odpovídající určité vizi práva.

Na bázi dosud řečeného může vzniknout dojem, že Schmittova distinkce komisařské a suverénní diktatury je poměrně zřetelná a jednoznačná. Pohlédneme-li však na ni optikou některých příkladů, jež Schmitt sám používá, stejně jako jeho pojmu suverenity a obecně pojmu výjimečného stavu, ukazuje se, že si lze představit diktaturu, u níž není patrné, zda ji máme subsumovat pod pojem komisařské, či naopak suverénní diktatury.

Je tomu tak proto, že Schmitt pro rozlišení obou druhů diktatur používá dvou odlišných perspektiv, totiž právního základu, resp. povahy pověřující instance na jedné straně a sledovaného cíle na straně druhé, jež umožňují celkem čtyři kombinace, z nichž u jedné je její přiřazení v rámci zkoumané distinkce nejasné. Jak jsem uvedl výše, může diktatura sledovat buď restituční, nebo revoluční cíl,<sup>304</sup> a může se opírat buď o *pouvoir constituant*, nebo o *pouvoir constitué*. Spojení *pouvoir constitué* a revolučního zacílení výjimečného stavu nečiní obtíže, neboť v sobě obsahuje, jak se zdá, logický rozpor. Propojení *pouvoir constitué* a restitučního cíle je nesporně případem komisařské diktatury a kombinace právního základu v *pouvoir constituant* a revolučního zaměření dává zase bezesporu diktaturu suverénní. Jak však kvalifikovat diktaturu, která nemá oporu v *pouvoir constitué*, resp. v pověření ze strany ustaveného orgánu, avšak má restituční cíl? Jedná se o komisařskou nebo naopak suverénní diktaturu?

---

<sup>304</sup> Srov. *DD*, s. 134.

Komisařská a suverénní diktatura		Cíl diktatury	
		Revoluční	Restituční
Právní základ diktatury, resp. pověřující subjekt či orgán	<i>Pouvoir constitué</i>	x	Komisařská diktatura
	<i>Pouvoir constituent</i>	Suverénní diktatura	?

Tabulka č. 1: Komisařská a suverénní diktatura

Zdroj: vytvořil autor práce.

Při hledání odpovědi na položenou otázku bude přínosné, vezmeme-li si na pomoc vybrané Schmittovy pojmy a úvahy, jež se nacházejí v jeho pozdějších výmarských spisech, jmenovitě *Politické theologii*, textu k diktatuře říšského prezidenta podle čl. 48 říšské ústavy<sup>305</sup> a *Ústavovědě*. V *Politické theologii* zkoumá Schmitt ve spojení se suverenitou pojem výjimečného stavu v silném slova smyslu, který klade do protikladu ke „stavu obležení“ (*Belagerungszustand*) a mimořádným institutům, jež odpovídají stanovisku liberální státovědy a jsou regulovány v normách pozitivního práva, takže mají oporu v *pouvoir constitué*.<sup>306</sup> Výjimečný stav je přiblížen v kontrastu vůči nim jako mimořádný právní režim, který se o kompetenci zakotvenou v právním řádu neopírá, nýbrž naopak o suverenitu politické jednoty, jež odpovídá *pouvoir constituent*, přičemž z textu *Politické theologie* můžeme dovodit, že je *lhostejno, jaký cíl výjimečný stav sleduje* (viz k tomu následující oddíl). V *Ústavovědě* Schmitt jasně deklaruje, že pojmy „kompetence“ a „suverenita“ se navzájem vylučují.<sup>307</sup> Ve studii k diktatuře říšského prezidenta je pak u komisařské diktatury zdůrazněn jako klíčový aspekt ne ani tak sledovaný cíl, jako spíše to, že předpoklady vyhlášení tohoto mimořádného právního režimu jsou stejně jako obsah zmocnění opsány v normách pozitivního práva.<sup>308</sup> V tomto odstavci uvedené postřehy představují dle mého soudu na místě vah mezi komisařskou a suverénní diktaturou závaží ve prospěch teze, že restituční diktatura opřená o *pouvoir constituent* neboli suverenitu politické jednoty je případem *diktatury suverénní, nikoli komisařské*, tj. že klíčovým rozlišujícím kritériem mezi nimi je vposled právní základ diktatury, nikoli sledovaný cíl.

<sup>305</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Die Diktatur des Reichspräsidenten nach Artikel 48 der Weimarer Verfassung*, c. d.

<sup>306</sup> Srov. *PT*, s. 9 n.

<sup>307</sup> Srov. *VL*, s. 52, 98, 387.

<sup>308</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Die Diktatur des Reichspräsidenten nach Artikel 48 der Weimarer Verfassung*, c. d., s. 241.

Tento závěr je dále podpořen Schmittovou analýzou tzv. „sporu o rozpočet“ mezi panovníkem a sněmem, k němuž došlo v Prusku mezi lety 1862 a 1866.<sup>309</sup> Z ústavněprávního hlediska se jednalo o situaci, kdy pozitivní právní řád nedával jasnou odpověď na otázku, kdo je oprávněn v dané věci přijmout rozhodnutí, mohli bychom hovořit o stavu ústavní nouze.<sup>310</sup> V tomto kontextu rozvinula německá státověda v duchu zákonného pozitivismu nauku o tzv. mezeře v ústavě, resp. přesněji mezeře v právu.

Schmitt v dané souvislosti tvrdí, že v případě vážného nepředvídaného konfliktu uvnitř politické jednoty je třeba učinit rekurz k principiálně neomezené moci státu neboli suverénní ústavodárné moci, která daný střet ukončí. Toho, kdo zaplní „mezeru v ústavě“ a spor definitivně rozhodne, což byl v tomto případě panovník, je podle Schmitta třeba označit za nositele ústavodárné moci čili suveréna. Jelikož zde zjevně nebyl sledován revoluční cíl a současně se jednalo o případ uplatnění suverenity, domnívám se, že aktéra, jenž by příslušné rozhodnutí přijal ve státě demokratické státní formy, kde lid může jednat jen velmi omezeně, a tudíž zmocňuje diktátora, by bylo třeba označit jako suverénního diktátora. Jedná se totiž doslova o pověřence suveréna.

V *Ústavovědě* pak nacházíme níže uvedené teze podstatné pro naši otázku:

1. „Otázka suverenity je otázkou rozhodnutí existenčního konfliktu.“<sup>311</sup>
2. „Každý skutečný ústavní konflikt, který se dotýká samých základů celkového politického rozhodnutí...může být rozhodnut pouze vůlí samé ústavodárné moci. Také každá mezera v ústavě...je vyplněna jedině aktem ústavodárné moci; tato moc rozhoduje každý nepředvídaný případ, jehož rozhodnutí se dotýká základního politického rozhodnutí.“<sup>312</sup>
3. Suverénně jedná ten, kdo rozhoduje o tom, zda nastal existenční konflikt neřešitelný na základě norem, stejně jako o tom, co se má v zájmu sebezáchovy politické jednoty stát, aby byl odstraněn.<sup>313</sup>

---

<sup>309</sup> Srov. *VL*, s. 55 n.

<sup>310</sup> K pojmu ústavní nouze srov. např. DIENSTBIER, Jakub. Stav ústavní nouze. In: *Právník*, 2022, 161, 11, s. 1033–1051.

<sup>311</sup> „Die Frage der Souveränität ist nun die Frage der Entscheidung eines existentiellen Konflikts“. *VL*, s. 371. Přeložil LK.

<sup>312</sup> „Jeder echte Verfassungskonflikt, der die Grundlagen der politischen Gesamtentscheidung selbst betrifft, kann daher nur durch den Willen der verfassungsgebenden Gewalt selbst entschieden werden. Auch jede Lücke in der Verfassung...wird nur durch einen Akt der verfassungsgebenden Gewalt ausgefüllt; jeder unvorhergesehene Fall, dessen Entscheidung die grundlegende politische Entscheidung betrifft, wird von ihr entschieden.“ *VL*, s. 77. Přeložil LK.

<sup>313</sup> Srov. *VL*, s. 371 n. Dále srov. *PT*, s. 12, kde Schmitt tvrdí: „... vyvstanou-li uvnitř státu spory... suverenity... spočívá... v tom, že... spor rozhodne a definitivně určí, co je veřejný pořádek a bezpečnost a kdy je narušen atd.“

Věc klasifikace restituční diktatury založené v *pouvoir constituant* lze celkově shrnout následovně: pokud na bázi výše řečeného můžeme konstatovat, že suverén může ve svém jednání sledovat jak revoluční, tak i restituční cíle, a víme-li dále, že suverénní diktátor je postavou, která v podmínkách demokracie v praktické rovině plní roli suveréna, je možné prohlásit, že restituční diktaturu opřenu o *pouvoir constituant* je třeba chápat jako případ suverénní diktatury. Současně je však namístě upozornit, že se jedná o interpretační inferenci opírající se o Schmittovy úvahy a vyjádření a že Schmitt sám, nakolik dohlížím, explicitně o suverénní diktatuře v restitučním smyslu nehovoří. Tento závěr nicméně dle mého soudu odpovídá logice jeho pojetí a představuje jeden z kamenů potřebných k tomu, abychom dokončili mozaiku Schmittovy vlastní koncepce.

### **3.2.1.3. Základní způsoby uskutečňování práva**

Základní způsoby uskutečňování práva ve Schmittově pojetí vyjádřeném v *Diktatuře* můžeme přehledně sumarizovat pomocí následující tabulky.

Označení	Způsob uskutečňování práva a výkonu veřejné moci	Popis situace
<b>Normální stav</b>	Právo je uskutečňováno na základě pozitivních právních norem určených pro normální situaci.	Stávající vize řádu není rozporována, normální situace je celkově vzato dána, bazální funkce státu je možné efektivně plnit, sociální realitu utvářet a rizika řešit na základě právních norem pro normální situace.
<b>Komisařská diktatura</b>	Právo je uskutečňováno (také) na základě pozitivních právních norem určených pro mimořádné situace, popřípadě v mezích pověření ze strany konstituovaného orgánu.	Stávající vize řádu je či může být rozporována, normální situace je narušena nebo bezprostředně ohrožena, bazální funkce státu je možné efektivně plnit, sociální realitu utvářet a rizika řešit za pomoci právních norem pro normální situaci nebo mimořádné situace, případně v mezích pověření ze strany konstituovaného orgánu.
<b>Restituční suverénní diktatura</b>	Právo je uskutečňováno (také) bezprostředně, veřejná moc se v takovém případě vztahuje přímo k ústavodárné moci.	Hledisko strážce daného řádu: stávající vize řádu je či může být rozporována, normální situace je narušena nebo bezprostředně ohrožena, bazální funkce státu není možné efektivně plnit, sociální realitu utvářet a rizika řešit na základě právních norem pro normální situaci nebo mimořádné situace, případně v mezích pověření ze strany konstituovaného orgánu.
<b>Revoluční suverénní diktatura</b>	Právo je uskutečňováno bezprostředně, veřejná moc se vztahuje přímo k ústavodárné moci.	Hledisko oponenta daného řádu: vize řádu je rozporována, normální situace je narušena, stávající právní řád je vnímán jako jsoucí v rozporu s pravou ideou práva a jako překážka pro její uskutečnění.

*Tabulka č. 2: Základní režimy uskutečnění práva v raném a výmarském díle Carla Schmitta*

*Zdroj: vytvořil autor práce.*



Celkově mám při reflexi výše uvedeného a zejména právě předložené tabulky za to, že Schmitt skutečně v *Diktatuře* v základní linii svou vizi představenou v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* neopustil (stále se mu jedná o vysvětlení uskutečnění práva a propojení ideality a fakticity, moc je i zde vztažena k idealitě, jejíž obsah zprostředkovává), třebaže se nově soustředí na problém realizace práva v mimořádných podmínkách a nově akcentuje faktickou normalitu jako podmínku platnosti pozitivních právních norem, konkrétní postavu suveréna, resp. diktátora apod. Spíše než o změně koncepce můžeme hovořit o její modifikaci, která vyplývá mj. ze skutečnosti, že je uplatněna na novou tematickou oblast, jež na ni „zpětně“ působí (řešení krize atd.).

Po zkoumání *Diktatury* nyní zaměřím pozornost na *Politickou teologii* a také v jejím případě si budu klást otázku, zda přináší spíše zlom ve Schmittově myšlení nebo i v ní nadále převažují elementy kontinuity.

### 3.2.2. *Politická theologie*

*Politickou theologii*, která patří společně s *Pojmem politična* mezi Schmittovy nejznámější texty, vydává Schmitt v roce 1922 čili pouhý jeden rok po *Diktatuře*. Při studiu obou spisů je flagrantní jejich věcná příbuznost, jež spočívá v koncentraci na „výjimku“ a mezní, mimořádné situace a reflexi významu, který mají pro právo a právní vědu. Četba sekundární literatury zase vyjevuje, že *Politická theologie* je zpravidla považována za jeden z radikálnějších Schmittových spisů, a to mj. ve srovnání právě s *Diktaturou*.<sup>314</sup> Někteří autoři navíc *Politickou theologii* vnímají jako jeden ze zásadních zlomů ve Schmittově myšlení, jenž vede směrem k obhajobě trvalého suverénního a pozitivním právem nesvázaného uplatňování veřejné moci.<sup>315</sup> Mým cílem v tomto oddílu je na základě analýzy Schmittových tezí o suverenitě a výjimečném stavu podat odpověď na otázku, jakou vizi práva a právního řádu v *Politické theologii* předkládá a zda uvedené dílo skutečně přináší (podstatnou) radikalizaci Schmittovy pozice a cézuru v jeho myšlení, nebo v ní naopak i nadále převažují prvky kontinuity s předchozími publikacemi.

V tomto kontextu věnuji pozornost mj. otázce, jaké je téma předmětné knihy a jaké cíle v ní Schmitt vlastně sleduje. Argumentuji zde, že jakkoli Schmitt v textu v souvislosti se suverenitou věnuje značnou pozornost výjimečnému stavu neboli mimořádnému právnímu režimu pro řešení krizí, není tento problém hlavním předmětem spisu, jak mohou některé interpretace sugerovat. Dokonce i suverenita, třebaže jde o centrální a klíčový pojem *Politické theologie*, slouží Schmittovi, jak se mi zdá, do značné míry spíše jako *prostředek k jinému účelu*,<sup>316</sup> jímž je i nadále *polemika* se zákonným pozitivismem a rovněž Kelsenovým normativismem *o podstatu práva a vztahu mezi ním a mocí*.<sup>317</sup>

*Politická theologie* se člení do celkem čtyř kapitol, z nichž první se zaměřuje na pojem suverenity, druhá je nadepsána „Problém suverenity jako problém právní formy a rozhodnutí“, třetí je věnována politické theologii jakožto sociologii právních pojmů a čtvrtá zkoumá teze autorů protirevoluční filosofie státu.

---

<sup>314</sup> Srov. MCCORMICK, John. The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers, c. d.

<sup>315</sup> Srov. GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception, c. d.

<sup>316</sup> Srov. k tomu CROCE, Mariano – SALVATORE, Andrea. Little Room for Exceptions. On Misunderstanding Carl Schmitt. In: *History of European Ideas*, 47, 7, 2021, s. 1169–1183.

<sup>317</sup> Srov. k tomuto tématu HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität, c. d.*, s. 66. Dále srov. CROCE, Mariano. The Enemy As the Unthinkable. A Concretist Reading of Carl Schmitt's Conception of the Political. In: *History of European Ideas*, 43, 8, 2017, s. 1016–1028. K polemice mezi Kelsenem a Schmittem srov. např. MEHRING, Reinhard. Staatsrechtslehre, Rechtslehre, Verfassungslehre. Carl Schmitts Auseinandersetzung mit Hans Kelsen. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 80, 2, 1994, s. 191–202.

Jakkoli v této práci nebudu ignorovat ani třetí a čtvrtou kapitolu *Politické teologie*, je evidentní, že pro naše téma mají centrální význam první a druhá kapitola. Celkově se budu soustředit především na ty výroky zkoumané knihy, jež vyjadřují doktrinální elementy vlastní Schmittovy teorie. Naproti tomu poměrně rozsáhlé pasáže, v nichž se Schmitt vypořádává s přístupy jiných autorů, budu reflektovat pouze v nutném rozsahu, nakolik jejich rozbor přispívá k mému hlavnímu cíli, jímž je představit Schmittovu pozici.

### 3.2.2.1. Schmittova definice suverenity

První kapitolu otevírá Schmitt svou jednoduchou, efektní a údernou „definicí“ suverenity, která se stala slavnou a bez níže se dnes takřka žádné pojednání o suverenitě a především výjimečném stavu neobejde. Právě tento způsob uvození spisu patří ke Schmittovu literárnímu stylu a je pro něj charakteristický.<sup>318</sup> Schmittův dnes již klasický výměr zní:

„Suverén je ten, kdo rozhoduje o výjimečném stavu.“<sup>319</sup>

Při bližším rozboru se ukazuje, že Schmittova definice suverenity je v nemalé míře stížena nejasností. Zaprvé není zřejmé, co má Schmitt na mysli rozhodováním o výjimečném stavu, neboť můžeme rozlišit rozhodnutí o vyhlášení výjimečného stavu na jedné straně a rozhodování ve výjimečném stavu na straně druhé. Zadruhé není bez dalšího patrný přesný význam pojmu „výjimečný stav“, který může označovat různé právní instituty s odlišnými dopady a právním základem. Konečně zatřetí není zcela zřetelné, zda ten, kdo rozhodne o výjimečném stavu, je suverénem, protože rozhodl o výjimečném stavu, resp. suspendaci pozitivního práva, nebo určitá osoba naopak smí rozhodnout o výjimečném stavu, jelikož je suverénem.<sup>320</sup>

První i druhou nejasnost je možné odstranit snadno a bez větší kontroverze. Z textu *Politické teologie* je evidentní, že suverén u Schmitta rozhoduje nejen o vyhlášení výjimečného stavu, ale přijímá rovněž potřebná opatření v jeho rámci. Platí totiž, že suverén „rozhoduje jak o tom, zda existuje případ krajní nouze, tak i o tom, co se má stát, aby byl odstraněn.“<sup>321</sup>

Stejně tak patrné je, že jakkoli můžeme v přirozeném i běžně používaném právním jazyce pojem „výjimečný stav“ použít i pro označení pozitivně upravených mimořádných právních režimů, jako jsou např. ty, abychom zvolili nějaký konkrétní příklad, jež jsou zakotveny v ústavě SRN v čl. 35 odst. 2 věta první, čl. 35 odst. 2 věta druhá, čl. 35 odst. 3 (nouzové stavy

<sup>318</sup> Podobně např. *Římský katolicismus a politická forma* začíná tvrzením: „Existuje protiřímský afekt“. *ŘKPF*, s. 5. Rovněž *Pojem poličina* je otevřen rázně: „Pojem státu předpokládá pojem poličina.“ *PP*, s. 19.

<sup>319</sup> *PT*, s. 9.

<sup>320</sup> Srov. k položení této otázky mj. KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou*, c. d., s. 162.

<sup>321</sup> *PT*, s. 10.

pro případ katastrofy), čl. 80a odst. 1 (stav napětí a stav zvláštního souhlasu), čl. 80a odst. 3 (stav pro případ napadení spojeneckého státu), čl. 81 (nouzový stav zákonodárství), čl. 91 odst. 1, čl. 91 odst. 2 (vnitřní nouzový stav v užším smyslu) a čl. 115a až 115l (stav obrany),<sup>322</sup> není tento druh „výjimečného stavu“ zjevně tím, který míní Schmitt ve své definici suverenity.

Má naopak na mysli „absolutní výjimku“ a „skutečný výjimečný případ“,<sup>323</sup> jenž není vymezen v platném právním řádu,<sup>324</sup> čili nadpozitivní právní institut, který se neopírá o kompetenci obsaženou v normách pozitivního práva, nýbrž suverenitu politické jednoty. To ostatně odpovídá Schmittově pozdější tezi, že pojmy suverenity a kompetence se navzájem striktně vylučují. V *Ústavovědě* k tomu Schmitt ve spojitosti s termínem kompetenční kompetence jednoznačně uvádí:

„Pojem ‚kompetenční kompetence‘ ve smyslu ‚suverenity‘ je však sám v sobě rozporný. Suverenity není žádnou kompetencí, dokonce ani kompetenční kompetencí. Neexistuje žádná neomezená kompetence, pokud si toto slovo má podržet svůj význam a pokud má označovat pravomoc, která je předem regulována prostřednictvím norem, opsána co do skutkové podstaty, a tudíž omezena. Slovo ‚kompetenční kompetence‘ buďto označuje skutečnou kompetenci, avšak pak nemá se suverenitou co dělat a nelze jej použít pro vyjádření suverenity, nebo se jedná o všeobecné heslo označující suverénní moc, avšak pak nelze nahlédnout, proč se zde hovoří o ‚kompetenci‘.“<sup>325</sup>

V *Politické theologii* se Schmitt sice dopouští jisté nepřesnosti, když v souvislosti se suverenitou tvrdí, že předpoklad „i obsah kompetence jsou zde nutně neomezené“,<sup>326</sup> hned vzápětí však věc uvádí ve shodě s textem *Ústavovědy* na pravou míru upřesněním, že zde vlastně ve státoprávním smyslu „vůbec žádná kompetence neexistuje“.<sup>327</sup> Již v první kapitole knihy je ovšem naznačeno, že má Schmitt v definici suverenity na mysli absolutní výjimečný stav, když v odstavci následujícím po zmíněné definici konstatuje, že je „pod výjimečným stavem třeba rozumět obecný pojem státovědy, nikoli nějaké nouzové nařízení či každý stav

---

<sup>322</sup> Srov. KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, c. d., s. 232 nn.

<sup>323</sup> *PT*, s. 9.

<sup>324</sup> Srov. *PT*, s. 10.

<sup>325</sup> „In der Bedeutung ‚Souveränität‘ ist der Begriff ‚Kompetenz-Kompetenz‘ aber in sich selbst widerspruchsvoll. Souveränität ist keine Kompetenz, auch keine Kompetenz-Kompetenz. Es gibt keine grenzenlose Kompetenz, wenn das Wort seinen Sinn behalten und eine durch Normen im voraus geregelte, tatbestandsmäßig umschriebene und infolgedessen begrenzte Zuständigkeit angeben soll. Das Wort ‚Kompetenz-Kompetenz‘ bezeichnet entweder eine echte Kompetenz, dann hat es mit Souveränität nichts zu schaffen und kann auch nicht als Formel für die Souveränität gebraucht werden, oder es ist ein allgemeines Schlagwort für eine souveräne Macht, dann ist nicht einzusehen, warum man hier von ‚Kompetenz‘ spricht.“ *VL*, s. 387. Přeložil LK. Kompetence v sobě podle Schmitta zahrnuje limitaci. Srov. *VL*, s. 52 a 98.

<sup>326</sup> *PT*, s. 10.

<sup>327</sup> *PT*, s. 10.

obležení“,<sup>328</sup> a dále představuje výjimečný stav v kontrastu vůči liberálním státoprávním snahám příslušné jednání omezit a rozčlenit mezi „vzájemně se omezující a vyvažující instance“.<sup>329</sup>

Odstranění třetí nejasnosti se jeví jako komplikovanější, neboť Schmitt pro ně v *Politické theologii* nedává na rozdíl od první a druhé jasná vodítka. V logice dřívějších i pozdějších Schmittových spisů se nicméně domnívám, že sám fakt, že určitá osoba rozhodla úspěšně o suspendaci právního řádu (s uznáním podřízených subjektů), je třeba pokládat spíše za *znak*, nikoli důvod toho, že je suverénem, případně jeho pověřencem (*epistemické* hledisko).<sup>330</sup> Dotčená osoba ovšem *směla* rozhodnout o výjimečném stavu, *protože* je nositelem nejvyšší moci neboli suverénem, eventuálně jeho pověřencem (*normativní* hledisko).

Při celkovém pohledu na věc můžeme konstatovat, že Schmitt suverenitu jako ústřední pojem spisu a své koncepce obecně spojuje s institutem, který má sice dalekosáhlé důsledky, avšak z hlediska praktické aplikace představuje spíše ojedinělou vzácnost (třebaže byl v kontextu krize výmarské republiky nepochybně zvažován nejen obecně, ale také Schmittem). Přirozeně se klade otázka, proč vlastně Schmitt věnuje nejen v *Politické theologii* takovou pozornost pojmu, který lze v jistém smyslu označit za státoprávní „raritu“. Je tomu tak proto, že se podle něho jedná o „obecný pojem státoprávní“<sup>331</sup>, který je sice mezní, jak Schmitt sám uvádí,<sup>332</sup> ale nikoli periferní, nýbrž naopak klíčový, a to dle mého soudu především proto, že právě na něm je možné názorně a působivě demonstrovat podstatu rozdílů různých právních směrů. Schmitt tedy suverenitu a výjimečný stav nezkoumá z pouhé osobní záliby v právněfilosofických podivuhodnostech, z „romantické ironie a zájmu o paradoxy“<sup>333</sup> či z důvodu své „estetické“ preference, ale z právněfilosofických a systematických důvodů. Jak jsem konstatoval v úvodu tohoto pododdílu, je dle mého názoru cílem *Politické theologie* především na pozadí pojmu suverenity podrobit kritice hlavní konkurenční teorie práva a představit decisionismus jako alternativu vůči nim. V následujících odstavcích se právě na kritiku zákonného pozitivismu a normativismu v *Politické theologii* zaměřím.

---

<sup>328</sup> *PT*, s. 9. K pojmu stavu obležení srov. *DD*, s. 168 nn.

<sup>329</sup> *PT*, s. 10.

<sup>330</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 143.

<sup>331</sup> *PT*, s. 9.

<sup>332</sup> Srov. *PT*, s. 9.

<sup>333</sup> *PT*, s. 16.

### 3.2.2.2. Kritika zákonného pozitivismu a normativismu a polemika o podstatě práva

Pro státoprávní druh myšlení, kam Schmitt zákonný pozitivismus i normativismus řadí, je typická snaha absolutní výjimku potlačit pomocí právní regulace a zakotvení mimořádných právních režimů pro případ nouze. Jakkoli je tento postup racionální a celkově nahlíženo v kontextu právního státu správný, má z povahy věci své limity.<sup>334</sup> Enumerativní regulace výjimečného stavu, pro niž je typické relativně přesné stanovení kompetencí pro případ nouze, může sice k vytěsnění absolutní výjimky částečně přispět, je však nesporné, že tohoto cíle nemůže dosáhnout. Lépe si v tomto ohledu vedou obecné výjimečné stavy s generální klauzulí na straně právních následků normy,<sup>335</sup> jako je v současnosti např. čl. 16 ústavy páté francouzské republiky nebo historicky čl. 48 výmarské říšské ústavy.<sup>336</sup> S jejich pomocí je jistě možné snížit pravděpodobnost potřeby uchýlení se k absolutní výjimce, avšak ani ony ji nemohou beze zbytku eliminovat (např. prezident může být unesen nebo neochoten použít své pravomoci apod.). Navíc se pohybují na samé hranici slučitelnosti s ideou právního státu a hrozí, že budou zneužity k jeho odstranění. Absolutní výjimku lze tedy, jak si Schmitt správně všimá, *vytěšňovat*, ale není možné ji *vytěsnit*.

Schmitt k tomu přílehavě poznamenává, že jestliže „se podaří vymezit ona oprávnění, která jsou udělována pro výjimečný případ...bude otázka suverenity o jeden důležitý krok posunuta, přirozeně však ne odstraněna.“<sup>337</sup> Realita má zkrátka bohatší fantazii než normotvůrce.<sup>338</sup> Není tedy možné s jistotou vyloučit, že nastane existenční krize, kterou nebude možné překonat na základě kompetencí daných v pozitivním právním řádu, a že se suverénní, pozitivními právními normami nesvázané jednání veřejné moci bude jevit jako jediná právně uchopitelná cesta k řešení krize.

Jelikož je absolutní výjimka vždy přítomná jako možnost, např. v krajní existenční krizi nebo případně revoluci, klade se otázka, jak ji hodnotit z hlediska práva a právní vědy. Zastánci zákonného pozitivismu podobně jako autoři hlásící se k normativismu si pochopitelně uvědomují, že absolutní výjimka může nastat, vzhledem k pro ně centrální tezi identity však

<sup>334</sup> Srov. KOLLERT, Lukáš. Výjimečný stav a jeho regulace v právním státě, c. d.

<sup>335</sup> Srov. BELLING, Vojtěch. Výjimečný stav a hranice právního státu. In: *Právník*, 157, 3, 2018, s. 200–220. Dále srov. BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Der Verdrängte Ausnahmezustand, c. d.

<sup>336</sup> K čl. 16 francouzské ústavy srov. KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, c. d., s. 116. Dále srov. čl. 28 odst. 3 irské ústavy, jehož znění je k nalezení na s. 162 citovaného díla. Text čl. 48 výmarské říšské ústavy je dostupný zde:

<https://www.verfassungen.de/de19-33/verf19-i.htm> [2023-06-11].

<sup>337</sup> *PT*, s. 14.

<sup>338</sup> Srov. QUARITSCH, Helmut. *Souveränität im Ausnahmezustand*, c. d., s. 21.

odmítají, že by se jednalo o *právní* kategorii. V obou případech dochází k radikálnímu vytěsnění suverenity a absolutní výjimky mimo pole právní vědy, resp. k identifikaci suverenity se státem jako ustavenou právní osobou, jak to odpovídá kompromisu ve sporu mezi panovníkem a sněmem o suverenitu v Německu v 19. století, nebo pozitivním právním řádem jako takovým. Jak konstatoval slavně a pro danou epochu v souladu s tezí identity příznačně Anschütz, pokud pozitivní právní řád nedává na určitou otázku odpověď, nejedná se vůbec o otázku právní, ale politickou (mohli bychom doplnit: případně sociologickou atd.). Řečeno s Anschützem: „Státní právo zde končí“.<sup>339</sup> Ježto výjimku není možné vytěsnit v historické skutečnosti, je podniknut pokus o to vytěsnit ji alespoň na poli právní vědy.

Schmitt rovněž v *Politické theologii* podniká útok na klíčovou tezi identity a chápání práva, které z ní bezprostředně vyplývá a jež hrozí vést k mocenské teorii právní nebo alternativně k nedocení pro Schmitta zásadního problému uskutečnění práva. Schmitt v kontrastu k zákonnému pozitivismu a normativismu odmítá klást rovnítko mezi právo a soubor pozitivních právních norem (a stát) a právě na příkladu absolutní výjimky představuje jiný „specificky právní formální prvek“,<sup>340</sup> totiž rozhodnutí neboli *decisi*, od níž je odvozeno samo označení *decisionismus*, které Schmitt v *Politické theologii* používá vůbec poprvé.

Suverenita a absolutní výjimka jsou jakožto rozhodnutí „v eminentním smyslu“<sup>341</sup> pro tento účel podle Schmitta obzvláště příhodné proto, že v jejich případě *decise* vystupuje do popředí samostatně a nezávisle na normách pozitivního práva v „absolutní čistotě“ a prokazuje „svou pojmovou samostatnost“.<sup>342</sup> Schmitt tedy absolutní výjimku nevytěsňuje mimo pole právní filosofie a chápe ji ne pouze jako faktický jev, ale naopak jako právní pojem (a to dokonce zásadního významu), neboť ji pojímá jako *decisi*, jež je specifickým *právním* formálním (tj. utvářejícím) momentem. Opačný přístup kritizuje jako projev hrubého a metodologicky neuspokojivého přenášení „schematické disjunkce sociologie a právní vědy“ do předmětné oblasti.<sup>343</sup>

Výjimečný stav tak zůstává „právnímu poznání přístupný, protože oba prvky, norma i rozhodnutí, setrvávají v rámci právní sféry.“<sup>344</sup> Odtud pak lze rozumět také jinak poněkud rozporuplně a tajnosnubně znějící tezi, podle níž „výjimečný stav je stále ještě něco jiného než

---

<sup>339</sup> „Das Staatsrecht hört hier auf.“ ANSCHÜTZ, Gerhard. *Handbuch des Deutschen Staatsrechts*, c. d., s. 906. Přeložil LK. Srov. k tomu dále *VL*, s. 332.

<sup>340</sup> *PT*, s. 14.

<sup>341</sup> *PT*, s. 9.

<sup>342</sup> *PT*, s. 14.

<sup>343</sup> *PT*, s. 14.

<sup>344</sup> *PT*, s. 14.

anarchie a chaos“, neboť v něm „trvá v právním smyslu stále ještě řád, i když ne řád právní.“<sup>345</sup> Třebaže je evidentní, že právní řád v běžně rozšířeném chápání tohoto pojmu, v němž je v zásadě ztotožněn se souborem platných pozitivních právních norem, v okamžiku absolutní výjimky „netrvá“, neboť její podstata tkví právě v tom, že jej jako celek suspenduje, je možné podle Schmitta i v této situaci o existenci řádu v právním smyslu hovořit, nakolik je dána rozhodovací autorita přijímající decisi jako druhý formální právní element, jenž je vztažen k nadpozitivní ideji práva, o jejímž obsahu rozhoduje a kterou uskutečňuje.

Pro dokreslení doplním, že součástí Schmittova záměru v *Politické teologii*, který zde ovšem s ohledem na téma této práce toliko načrtnu, je rovněž obrátit proti Kelsenovi jeho vlastní zbraň. Kelsen ve Schmittově podání prezentuje svou koncepci jako skutečnou právní vědu a difamuje konkurenční teorie jako *nevědecké* a *ideologicky zatížené*. Schmitt mu v *Politické teologii* namítá, že Kelsen činí v principu totéž a že rovněž jeho koncepce je reflexem jedné z mnoha možných ideologií na poli právní teorie, konkrétně ekonomickotechnického (a rovněž mechanistického přírodovědného) myšlení, jež pak podrobuje ostré kritice mj. v *Římském katolicismu a politické formě*.

### 3.2.2.3. Schmittovo pojetí právního řádu v *Politické teologii*

Schmitt v *Politické teologii* podobně jako v dřívějších textech odmítá tezi identity kladoucí rovnítko mezi pojem práva a soustavu pozitivních právních norem a klade důraz na význam momentu decise pro právo. Pokud jde o Schmittův vlastní pohled na právní řád, je v prvé řadě třeba zdůraznit, že se neuchyluje k opačnému extrému a neprovádí identifikaci práva a čisté decise, která by vedla k trvalé *aktuální*, nikoli *potenciální* přítomnosti suveréna, resp. identifikaci práva se suverenitou, jež se bezprostředně vztahuje k ideji práva. Schmitt neztotožňuje právní řád a decisi, ale chápe jej naopak jako (dialektickou) *jednotu norem a decisi* coby dvou na sebe neredukovatelných právních elementů.<sup>346</sup>

Tyto dva prvky prostupují sice celý právní řád, nicméně v odlišných kontextech a na různých pólech se proměňuje míra jejich uplatnění a důležitosti. Schmitt konstatuje v *Politické teologii* zcela jednoznačně, že zatímco v normálním případě je „samostatný moment rozhodnutí zredukován na minimum“ (pro objasnění uplatnění decise v podmínkách normality lze odkázat např. na Schmittův raný spis *Zákon a rozsudek* a přítomnost decise, jejíž obsah není plně odvozen z normy pozitivního práva, v soudcovském rozhodování), ve výjimečném případě je

---

<sup>345</sup> *PT*, s. 14.

<sup>346</sup> *Srov. PT*, s. 14.



naopak „zlikvidována norma“.<sup>347</sup> Oba konstituenty jsou ovšem logicky provázány. Norma je odkázána na *decisi*, neboť teprve rozhodnutím sporu o obsah o sobě neurčité ideje práva vzniká právní forma a normalita, v níž mohou platit předpisy pozitivního práva. Čistá *decise* je odkázána na normu, protože jejím cílem je vytvořit prostor pro platnost svého protikladu a ustoupit do pozadí. Jejím účelem je, řečeno slovníkem *Diktatury*, učinit sebe samu zbytečnou.<sup>348</sup>

Z uvedené textové evidence můžeme dovodit, že je třeba přistupovat obezřetně k interpretacím, podle nichž Schmitt v *Politické theologii* zásadně mění svou dosavadní koncepci ve prospěch výše zmíněné (v zásadě) trvalé *aktuální* přítomnosti suveréna, a tudíž eliminace pozitivních norem z řádu politického tělesa.<sup>349</sup> Pokládám dokonce za patrné, že Schmitt takovou teorii v *Politické theologii* nepředkládá. Obsahem decisionismu není prosté nahrazení norem *decisí*, ale zdůraznění samostatného významu rozhodnutí jakožto právního elementu *vedle* pozitivních právních norem a ve vztahu k nim. Schmitt ve spisech výmarského období, nakolik dohlížím, nikde neříká, že suverén jakožto konkrétní osoba má (běžně) zasahovat do fungování státu stanoveného právními normami např. proto, že nesouhlasí s řešením konkrétní otázky, natož pak aby obhajoval poměry odpovídající např. duálnímu státu ve Fraenkelovu smyslu apod.<sup>350</sup>

Právní relevance a nutnost *decise* u Schmitta v *Politické theologii* podobně jako v *Diktatuře* vyplývá z reflexe problému uskutečnění práva. Pro Schmittův náhled na právo je zásadní, že za podmínku platnosti práva a právních norem pokládá existenci faktické situace, kterou lze ve vztahu k nim označit jako „normální“, jak jsem zdůraznil v části práce věnované *Diktatuře*.<sup>351</sup>

Schmitt k tomu poznamenává:

„Každá obecná norma vyžaduje normální formu životních poměrů, na něž má být v souladu se skutkovou podstatou aplikována a které podřizuje své normativní úpravě. Norma potřebuje homogenní médium. Tato faktická normalita není pouhým ‚vnějším předpokladem‘, jež může právník ignorovat; patří spíše k její imanentní platnosti. Neexistuje žádná norma, jež by se dala uplatnit na chaos.“<sup>352</sup>

Předpokládaná normální situace je obecně vzato zpravidla a většinou dána (a v mé interpretaci na věc takto pohlíží rovněž Schmitt, třebaže v kontextu krize výmarské republiky pochopitelně

---

<sup>347</sup> *PT*, s. 14.

<sup>348</sup> Srov. *DD*, s. XVII.

<sup>349</sup> Srov. GROSS, Oren. *The Normless and Exceptionless Exception*, c. d

<sup>350</sup> Srov. FRAENKEL, Ernst. *Der Doppelstaat*, Hamburg: Europäische Verlagsanstalt, 2001.

<sup>351</sup> Srov. rovněž *LL*, s. 18. Dále srov. *ÚDARD*, s. 9.

<sup>352</sup> *PT*, s. 14 n.

často akcentuje mimořádné postupy a instituty) s tím, že relativně běžná ohrožení a omezené krize je možné řešit na základě a v mezích pozitivního právního řádu nebo eventuálně v něm zakotvených mimořádných právních režimů. Skutečně krizová situace a absolutní výjimka přicházejí na scénu typicky tehdy, pokud dojde k zásadnímu zpochybnění stávající normality jako takové a sporu o její obsah, který není možné vyřešit v mezích pozitivního právního řádu, což má za následek, že postupy v souladu s pozitivní normou nevedou k naplnění smyslu normy, jímž je uskutečnění ideje práva. Ve shodě s logikou *Diktatury* Schmitt uvádí, že aby „měl právní řád smysl, musí být nastolen pořádek“,<sup>353</sup> který umožní, aby aplikace právních norem skutečně vedla k realizaci práva. Pokud je pozitivní právo uplatňováno v podmínkách abnormality a sporu o právo, nemusí naplňovat řádně svůj účel a může být „nesmyslné“, resp. může vést z hlediska práva, jež má uskutečnit, k „nesmyslným“ výsledkům. Jako příklad takového „nesmyslného“ důsledku postupu dle pozitivního práva můžeme uvést Schmittem představený pojem legální revoluce, během níž určitá politická síla využívá svého postavení, aby pomocí formálně legálních prostředků odstranila stávající řád a nahradila jej novým.<sup>354</sup> V takovém mezním případě je v logice Schmittova pojetí namísto, aby je suverén suspendoval a svou autoritu opřel bezprostředně o nadpozitivní ideu práva, která má být uskutečněna, přičemž jako cíl jeho konání je třeba chápat nastolení normálních podmínek, v nichž právní normy, které právo uskutečňují, budou moci (opět) platit. Poukázat zde můžeme např. na riziko legální revoluce a možnost legálního odstranění demokracie demokratickou procedurou.

Právě v tomto výjimečném a „epochálním“ okamžiku se dostávají ke slovu *decise* v čisté podobě a suverenita jako právní kategorie. Její relevance pro právo také v *Politické teologii* spočívá v tom, že zajišťuje základní zprostředkování mezi normativitou a fakticitou tak, že v pozici nejvyšší moci rozhodne „spor o právo“, čímž položí základy platnosti norem pozitivního práva a přijme první nutný krok na cestě k uskutečnění práva (potažmo v existenční krizi krok k obnově dané normality jako předpokladu jeho uskutečnění), jak to odpovídá logice *Hodnoty státu a významu jednotlivce* a pasáže k vědeckému přirozenému právu a Hobbesovi v *Diktatuře*.<sup>355</sup> Esenci suverenity tvoří podle *Politické teologie* to, že má jakožto nejvyšší moc monopol na rozhodnutí v poslední instanci, monopol na to oddělit právo od pozitivních norem za účelem nastolení podmínky, za níž budou moci právní normy opět platit a naplňovat svůj

---

<sup>353</sup> *PT*, s. 15.

<sup>354</sup> Ke konceptu „legální revoluce“ srov. *LL*, s. 28 nn. Z hlediska ČR stojí za zmínku, že Schmitt převrat v Československu v únoru 1948 charakterizuje právě jako legální revoluci. Srov. SCHMITT, Carl. Vorwort. In: TÝŽ (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954*, c. d., s. 7–8.

<sup>355</sup> *DD*, s. 21 n.

účel. Schmitt k tomuto tématu uvádí, že „podstata státní suverenity“ spočívá v tom, že má „monopol na...poslední rozhodnutí.“<sup>356</sup>

Navazuje zde přitom na své úvahy z *Hodnoty státu a významu jednotlivce*, když zdůrazňuje, že pojem „nejvyšší moc“ rozhodně nepoužívá „jakožto označení reálné veličiny“, neboť

„ve skutečnosti ovládané zákonem kauzality nemůže být žádný jednotlivý faktor vyjmut a obdařen takovýmto superlativem. Nějaká nevýratná, nejvyšší, to znamená největší moc fungující s jistotou přírodního zákona v politické skutečnosti neexistuje; moc nedokazuje pro právo nic, a to z onoho banálního důvodu, který Rousseau v souladu s celou svou epochou formuloval takto: La force est une puissance physique; le pistolet que le brigand tient est aussi une puissance (Contrat social I, 3). Spojení fakticky i právně nejvyšší moci je základním problémem pojmu suverenity.“<sup>357</sup>

Suverenita tedy atribut nejvyšší moci získává ne jako pouhá nejsilnější moc, ale jako právně relevantní kategorie, jež je funkcionálně vztažena k ideji práva, kterou ve světě uskutečňuje. O této nejvyšší moci můžeme hovořit jako o právní kategorii proto, že cíl, jehož má být dosaženo, totiž uskutečnění práva, předpokládá jako svou podmínku autoritu, která s relativně definitivní platností bez možnosti odvolání rozhodne v určitém teritoriu závazně o jeho obsahu. To jinak řečeno znamená, že jde o autoritu, jež rozhodne spor o právo, určí obsah právními normami předpokládané normality a konkrétně ztvární právní sféru (ustaví právní *formu*), v níž se následně až do úrovně detailní regulace pozitivní právo rozvíjí. Jak jsem uvedl výše, norma jako pouhá idea nemá žádný dostatečně určitý obsah a teprve rozhodnutí dává právní oblasti konkrétní podobu a *tvar*, resp. právní oblast uchopitelným způsobem *formuje*, čímž vzniká právní *forma* stanovující základní podobu normality, jež musí být fakticky zajištěna, aby mohly normy práva pozitivního platit a účinně regulovat chování lidí.

V tomto kontextu je existence jedné nejvyšší moci zásadní, jak pokládám za vhodné připomenout, neboť pokud by zde byla pluralita subjektů, které by vznášely nárok na určení obsahu ideje práva a jeho výklad, nedošlo by k překročení prahu *status naturalis* a pevnému ustavení *status civilis* neboli státu, jež je nutné pro efektivní existenci alespoň nějakého práva. Schmittově pozici odpovídá přesvědčení, že není možné diskurzivní nebo jinou obdobnou cestou nesporně stanovit obsah o sobě neurčité ideje práva. Suverén proto v případě existenčního konfliktu vystupuje do popředí jako instance, jež rozetne gordický uzel<sup>358</sup>

---

<sup>356</sup> *PT*, s. 15.

<sup>357</sup> *PT*, s. 18.

<sup>358</sup> *Srov. ÚDARD*, s. 23.

sporu o právo a rozhodne o tom, v „čem spočívá veřejný či státní zájem, veřejné bezpečí a pořádek, *le salut public* atd.“<sup>359</sup> neboli jaký je obsah jádra právního řádu. Tato teze je potvrzena v pozdější části první kapitoly, kde Schmitt v souvislosti s *bellum omnium contra omnes* a sporem o to, co je „obecně nejlepší“, uvádí, že „suverenita...spočívá právě v tom, že tento spor rozhodne a definitivně určí, co je veřejný pořádek a bezpečnost a kdy je narušen atd.“<sup>360</sup> Nejvyšší moc je pojmem právním, protože je vztažena k ideji práva a tvoří *conditio sine qua non* jejího uskutečnění v empirické realitě.

#### 3.2.2.4. *Politická theologie a starší Schmittovy publikace: kontinuita, nebo diskontinuita?*

Jak jsem upozornil výše, setkáváme se v sekundární literatuře nezdědka s interpretací, že Schmitt v době mezi vydáním *Diktatury* a *Politické theologie* svou koncepci podstatně zradikalizoval. Zatímco v *Diktatuře* se podle tohoto výkladu stavěl k suverénní diktatuře rezervovaně nebo dokonce kriticky a dával najevo preferenci pro klasický institut diktatury komisařské, v *Politické theologii* toto stanovisko opouští a se zápalem konvertity hájí buď ideu trvalé aktuální přítomnosti pozitivním právem nesvázané suverénní moci, nebo alespoň řešení krizí obecně skrze ni.<sup>361</sup>

V uvedeném kontextu je v první řadě třeba říci, že Schmitt s rozlišením komisařské a suverénní diktatury, které hrálo v *Diktatuře* ústřední roli, v *Politické theologii* věru vůbec nepracuje a sám pojem „diktatura“ v celém spisu takřka nezaznívá (Schmitt jej používá v zásadě až ve čtvrté kapitole věnované autorům protirevoluční filosofie státu). Stav obležení je ve zkoumané knize toliko dvakrát zmíněn, jednou pro vyjasnění, co Schmitt nemá suverenitou na mysli,<sup>362</sup> podruhé při konstatování, že regulace výjimečného stavu nemůže nikdy absolutní výjimku vytěsnit.<sup>363</sup> Na první pohled se tedy zdá, že textová evidence svědčí ve prospěch teze o cézuře ve Schmittově teorii.

Domnívám se nicméně, že tento dojem ztratí na síle, pokud si zaprvé uvědomíme, jaké primární cíle Schmitt v *Politické theologii* sleduje, zadruhé neztratíme ze zřetele, že Schmitt předmětnou distinkci i v letech následujících po *Politické theologii* zcela samozřejmě používá a hlásí se

---

<sup>359</sup> *PT*, s. 9.

<sup>360</sup> *PT*, s. 12.

<sup>361</sup> Srov. GROSS, Oren. *The Normless and Exceptionless Exception*, c. d., s. 1828, 1833 nn. a 1840. LAZAR, Nomi Claire. *States of Emergency in Liberal Democracies*, New York: Cambridge University Press, 2013, s. 41. MCCORMICK, John. *The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers*, c. d.

<sup>362</sup> Srov. *PT*, s. 9.

<sup>363</sup> Srov. *PT*, s. 14.

k ní,<sup>364</sup> a konečně zatřetí vezmeme do úvahy, že Schmitt v okamžiku zásadní krize výmarské republiky na začátku 30. let 20. století podle dokladů, jež máme k dispozici, nevystupoval jako obhájce (otevřeně) suverénního překonání krize, ale (formálně) legálního řešení opřeného o čl. 48 výmarské říšské ústavy.<sup>365</sup>

V dalších odstavcích se budu ve větším detailu věnovat pouze prvnímu z uvedených bodů, a to z následujících důvodů. Druhý z nich je možné v potřebném rozsahu doložit odkazy na příslušné pasáže relevantních publikací, které se nacházejí v poznámce pod čarou.<sup>366</sup> Třetí bod nebudu dále podrobně rozvádět jednak z metodologických důvodů, neboť se v této práci snažím, jak jsem deklaroval v úvodu, představit Schmittovu koncepci pomocí jeho textů při maximální možné abstrakci od jeho životních rozhodnutí a motivací, jednak proto, že předmětné téma obsáhle a podnětně představil ve své knize Berthold Lutz, na jehož studii odkazuji.<sup>367</sup>

Výše jsem předložil tezi, že *Politická theologie* je spisem, v němž opětovně dochází výrazu jeden z centrálních motivů Schmittovy filosofie, jímž je polemika s konkurenčními směry o podstatu práva a vztahu mezi ním, státem a sociální realitou. Je namístě uvést, že z hlediska uvedeného sporu má komisařská diktatura, nakolik označuje mimořádný právní režim pro řešení krizí reglementovaný pozitivním právem, jen značně omezenou relevanci, neboť se jedná o institut, jenž je i podle konkurenčních přístupů „právnímu poznání“ přístupný a nevyjevuje decisi „v její čistotě“. Pokud stát čelí krizi a jeho právní řád umožňuje její překonání pomocí pozitivně zakotveného výjimečného stavu (nebo jiným způsobem), nejedná se o skutečně extrémní případ, který by byl způsobit uvést zastávce státoprávní filosofie práva do zásadních nesnází. Nemáme zde co do činění se skutečnou decisí.<sup>368</sup>

Bod zlomu či difference představuje až jednání suveréna, které se podle Schmitta z povahy věci nezakládá na kompetenci a neopírá o normu pozitivního práva. Právě ve vztahu k němu lze

---

<sup>364</sup> Srov. např. roku 1931 vydaný text SCHMITT, Carl. Die staatsrechtliche Bedeutung der Notverordnung, c. d., s. 260 n.

<sup>365</sup> Je nicméně otázkou, nakolik na něj nepohlížel v dané situaci jako na „vehikl“ diktatury, jež by materiálně byla suverénní (instalace nového řádu, suverénní aktivita presidenta). I kdyby tomu tak ovšem v daném konkrétním případě bylo, nelze na tomto základě hájit obecný závěr, že veškeré krize mají být podle Schmitta překonávány prostřednictvím suverénní moci nebo že trvalá aktuální přítomnost suveréna představuje žádoucí podobu řádu, která má být prosazena. Je případně možné toliko dovodit, že se konkrétní právní řád výmarské republiky v jeho očích ukázal být v daném historickém, politickém a sociálním kontextu neživotaschopným, a tudíž pokládal za potřebné nahradit jej jiným. Srov. k tomu HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 64.

<sup>366</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Die Diktatur des Reichspräsidenten nach Artikel 48 der Weimarer Verfassung, c. d. Dále srov. *VL*, s. 27, 59, 112.

<sup>367</sup> Srov. LUTZ, Berthold. *Carl Schmitt und der Staatsnotstandsplan am Ende der Weimarer Republik*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999.

<sup>368</sup> Srov. *VL*, s. 371.

jasně předvést podstatné odlišnosti relevantních právních škol. V *Politické teologii* je přitom lhostejno, na rozdíl od *Diktatury*, jaký cíl nositel suverénní moci ve výjimečném stavu sleduje, zda restituční nebo revoluční. Podstatné je pouze to, že konání veřejné moci vybočuje v existenční krizi mimo rámec pozitivního právního řádu, a otázka, zda jsou kroky přijaté v absolutním výjimečném stavu traktovatelné jako právní jednání (decisionismus), nebo nikoli (zákonný pozitivismus a normativismus). Nahlíženo touto optikou se Schmittovo nepoužití staršího rozlišení dvou druhů diktatur jeví jako pochopitelné, ba dokonce logické.<sup>369</sup>

Schmitt se tedy v *Politické teologii* cele zaměřuje na suverenitu a ignoruje komisařskou diktaturu ne proto, že by změnil svou pozici, ať už ve prospěch trvalé aktuální přítomnosti suveréna nebo řešení krizí obecně na základě suverénní moci, ale z toho důvodu, že z hlediska tématu spisu je komisařská diktatura, na rozdíl od suverenity, v zásadě nepodstatná. Na šachovnici sporu mezi decisionismem a konkurenčními koncepcemi práva jí zásadní role nepřisluší. Celkově mám tudíž na rozdíl od řady interpretů za to, že podobně jako se nesla *Diktatura* ve znamení kontinuity s *Hodnotou státu a významem jednotlivce*, je třeba i v případě *Diktatury* a *Politické teologie* konstatovat, že Schmitt v době mezi jejich vydáním svou koncepci podstatně nezměnil.

Závěrem této části uvádím, že z textu *Politické teologie* neplyne, jak se domnívá řada zastánců tzv. excecionalistického výkladu Schmittova díla,<sup>370</sup> že by Schmitt *en bloc* odmítal právní

---

<sup>369</sup> Viz rovněž rozbor zde: BELLING, Vojtěch. Výjimečný stav a hranice právního státu, c. d., s. 214.

<sup>370</sup> Excecionalismus nepředstavuje zcela kompaktní proud. Jde spíše o množinu interpretačních přístupů, které se pohybují na škále mezi „radikálním“ excecionalistickým výkladem na jedné straně a „umírněným“ na straně druhé. Jejich společným jmenovatelem je dominantní orientace na radikálně vyznívajícím *Politickou teologii* a interpretace Schmittových výroků majících za předmět pojmy suverenity a výjimečného stavu, jež je, jak se domnívám, zabarvena konfirmačním zkršením. Důsledkem tohoto selektivního přístupu k jeho dílu je zkršené představení Schmittova pohledu na moc, stát a právo a problematiku řešení krizí. Ve svém výkladu zastávám stanovisko, že Schmittova pozice v předmětné oblasti je méně radikální, než excecionalistický výklad sugeruje. Jako *umírněný excecionalismus* označuji pozici, podle níž Schmitt zejména tvrdí, že právní stát principiálně není na základě svého normativního řádu schopen předvídat nouze a čelit jim a na řešení krizí opřené o normy pozitivního práva je třeba rezignovat. Krize, které jsou čím dál méně mimořádné a stávají se omniprezentními, je možné překonávat pouze *praeter legem*, resp. případně *contra legem*. Ve Schmittově koncepci to má podle zastánců tohoto výkladu znamenat, že je možné je obecně řešit toliko prostřednictvím jednání suveréna, jehož moc se neopírá o normy pozitivního práva a není jimi vázána. *Radikální excecionalismus* zachází ve srovnání s umírněnou variantou dále. Netvrdí totiž pouze to, že právní stát není jakožto právní stát podle Schmitta řešení krizí schopen zajistit, což má za následek, že údobí, v nichž má díky existenci pořádku a bezpečnosti převahu norma, se střídají s obdobími, v nichž suverén suspenduje ústavu *in toto* a uplatňuje právně neomezenou veřejnou moc, ale že trvalá přítomnost suverénní moci neboli permanentní výjimečný stav či stav „permanentní revoluční diktatury“ (SCHEUERMAN, William. After Legal Indeterminacy. Carl Schmitt and the National Socialist Legal Order, 1933–1936. In: *Cardozo Law Review*, 19, 5, 1998, s. 1743–1770, zde s. 1755) je ve Schmittových očích žádoucím modem vládnutí, který má být ustaven. Rozhodnutí se má u Schmitta podle zastánců tohoto výkladu plně oprostít od omezení pozitivních právních preskripcí v zájmu efektivního výkonu moci orientovaného toliko „podle situace“ (GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception, c. d., s. 1851). Norma má být zcela anihilována ve prospěch *decise* (GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception, c. d., s. 1828, 1852, Gross proto o Schmittovi hovoří jako o právním *nihilistovi*). Místo řádu právního státu má zaujmout trvalá nenormovaná výjimka, která nezná výjimku z této výjimky (*normless and exceptionless exception*). Výjimka se

regulaci výjimečného stavu.<sup>371</sup> Schmitt v *Politické theologii* netvrdí, že právní řád v pozitivních normách nemá zakotvovat mimořádné právní režimy k překonávání krizí<sup>372</sup> nebo že veřejná moc má na krize obecně reagovat prostřednictvím nesvázaného jednání suveréna (či *extralegálně* v duchu přístupu představeného Orenem Grosse<sup>373</sup> a dříve Gertrude Lübbe-Wolffovou v polemické diskusi s Ernstem-Wolfgangem Böckenfördem v souvislosti s činností RAF a reakcí orgánů SRN na ni<sup>374</sup>), ale že regulace výjimečného stavu, byť by byla sebeširší, zkrátka *nemůže* otázku absolutního výjimečného stavu definitivně odsunout do propadliště dějin.<sup>375</sup> Suverenitu a absolutní výjimečný stav sice lze podle Schmitta pomocí právní regulace *vytěšňovat*, ale není možné je *vytěšnit*. Totéž platí i pro jeho ostatní relevantní výmarská díla.<sup>376</sup> Ze Schmittových vyjádření k výjimečnému stavu,<sup>377</sup> provázání tohoto termínu s pojmem suverenity i hlavního tématu *Politické theologie* je zřejmé, že Schmitt svou pozornost v *Politické theologii* upíná k suverenitě a absolutní výjimce zcela záměrně primárně z *teoretických* či *právněfilosofických* důvodů.

---

má jinak řečeno stát novou normalitou. Součástí Schmittovy vize je údajně každodenní přítomnost suverénní moci zahrnující aktuální rozhodování o nepříteli, a tudíž v zásadě permanentní rekonfiguraci politické jednoty. Konečným důsledkem, tvrdí Gross, je pak vlastně návrat do hobbesovského přirozeného stavu (GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception, c. d., s. 1847). Výjimka má nepřetržitě postupovat všechny aspekty lidského bytí a dodávat jim „vážnost“. Suverén dle tvrzení radikálních excecionalistů může a smí ve Schmittově koncepci kdykoli podle vlastní libovůle suspendovat právo. Ústava a právní řád jsou v důsledku toho nejen něco provizorního, ale ve skutečnosti i zbytečného (GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception, c. d., s. 1846 a 1849 n.).

<sup>371</sup> Pro excecionalistickou interpretaci Schmittova náhledu na právo, stát a moc a řešení krizí srov. GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception, c. d. LAZAR, Nomi Claire. *States of Emergency in Liberal Democracies*, c. d. SCHEUERMAN, William. Survey Article. Emergency Powers and the Rule of Law After 9/11. In: *The Journal of Political Philosophy*, 14, 1, 2006, s. 61–84. V českém prostředí pak s odkazem na zahraniční výzkum srov. DIENSTBIER, Jakub. Etické aspekty teorie mimořádného vládnutí. In: *Jurisprudence*, 6, 2020, s. 1–9. ONDŘEJEK, Pavel. Výjimečné stavy a úskalí legality. In: BÍLKOVÁ, Veronika – KYSELA, Jan – ŠTURMA, Pavel (vyd.). *Výjimečné stavy a lidská práva*. Praha: Auditorium, 2016, s. 41–54.

<sup>372</sup> V tomto duchu ale např. RÜTHERS, Bernd. *Entartetes Recht*, c. d., s. 117.

<sup>373</sup> Srov. GROSS, Oren. Chaos and Rules. Should Responses to Violent Crises Always Be Constitutional? In: *The Yale Law Journal*, 112, 2003, s. 1011–1134.

<sup>374</sup> Nejprve vyšel článek BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Der Verdrängte Ausnahmezustand, c. d., v němž Böckenförde mj. argumentoval ve prospěch zakotvení výjimečného stavu s generální klauzulí na straně právních následků normy. Na něj reagovala Lübbe-Wolffová studií LÜBBE-WOLFF, Gertrude. Rechtsstaat und Ausnahmerecht. Zur Diskussion über die Reichweite des § 34 StGB und über die Notwendigkeit einer verfassungsrechtlichen Regelung des Ausnahmezustandes. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 11, 1, 1980, s. 110–125, ve které formulovala svůj model extralegálního řešení krizí. Na ni pak konečně reagoval Böckenförde statí BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Rechtsstaat und Ausnahmerecht. Eine Erwiderung. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 11, 4, 1980, s. 591–595.

<sup>375</sup> Schmittovo stanovisko tak *mutatis mutandis* odpovídá klasickému státocentrismu dle Jakobovy klasifikace přístupů k výjimečnému stavu, který zastávala řada významných německých státovědců druhé poloviny 20. století. Srov. JAKAB, András. Das Grunddilemma und die Natur des Staatsnotstandes. Eine deutsche Problematik mit ausländischen Augen. In: *Kritische Justiz*, 38, 3, 2005, s. 323–336.

<sup>376</sup> Na myslí mám zejména *Die Diktatur, Verfassungslehre a Die staatsrechtliche Bedeutung der Notverordnung, insbesondere ihre Rechtsgültigkeit*.

<sup>377</sup> Srov. např.: „...pod výjimečným stavem [je] třeba rozumět obecný pojem státovědy, nikoli nějaké nouzové nařízení či každý stav obležení...“. *PT*, s. 9. Na téže straně Schmitt uvádí, že výjimečný případ je „...případ v platném právním řádu nevymezený...“. Proto také na s. 10 uvádí, že zde ve „státoprávním smyslu...vůbec žádná kompetence neexistuje.“

### 3.2.2.5. Oponentura předložené interpretace *Politické teologie* a glosa k několika výkladovým mýtům

Vůči výše řečenému je možné namítnout, že i kdyby snad platilo, že Schmitt explicitně nehájí vizi řádu, jehož podstatu tvoří trvalá aktuální přítomnost suveréna, jedná se o (přímý) důsledek jeho vlastních tezí, a to zejména proto, že výjimka, během níž je „zlikvidována norma“,<sup>378</sup> se stala, jak říká Walter Benjamin, pravidlem či jinak řečeno novou normalitou.<sup>379</sup> Schmittovou strategií by tedy bylo tvrdit, že politické těleso by sice mělo být řízeno na základě norem pozitivního práva, když je dána normální situace, kterou předpokládají, avšak protože tento předpoklad není naplněn, a to trvale, je namíště, aby bylo utvářeno rozhodnutími suveréna, jenž se bezprostředně vztahuje k ideji práva.

Toto podezření může být dále posíleno při uvážení problematičnosti tzv. „předpokladu separace“, na kterou upozornil ve své studii k výjimečnému stavu Oren Gross.<sup>380</sup> Ten říká, že akomodativní přístupy k problematice řešení krizí se zakládají na silně problematické premise, že je možné jasně rozlišit, zda nastává normální nebo krizová situace. Jelikož však takové rozlišení není (vždy) možné a hranice mezi oběma stavy je neostrá, existuje silné riziko normalizace výjimečného stavu, vykotlání právního státu a ustavení „výjimky, která nezná výjimku z výjimky“ (*exceptionless exception*).<sup>381</sup>

V *Politické teologii* dále narážíme dokonce na vyjádření, která se zdají naznačovat, že suverén není vztažen k žádnému právu, které mu předchází. To by vedlo k závěru, že je zkrátka pouhým držitelem moci, jenž prosazuje určitou mocenskou konstelaci silou, což by bylo v přímém rozporu s pojetím *Hodnoty státu a významu jednotlivce*, kde Schmitt horlivě brojil proti mocenské teorii právní odvozující právo z faktů. Pokud by tomu tak skutečně bylo, neobsahovala by koncepce představená v *Politické teologii* prvky kontinuity, ale naopak zásadní diskontinuitu s dřívějším Schmittovým spisem z roku 1914.

Ve prospěch změny koncepce a diskontinuity se zdají svědčit např. následující tvrzení:

„Rozhodování se zde odděluje od právní normy a (formulujeme-li to paradoxně) autorita dokazuje, že k tomu, aby vytvořila právo, žádné právo nepotřebuje.“<sup>382</sup>

---

<sup>378</sup> *PT*, s. 14.

<sup>379</sup> Srov. BENJAMIN, Walter. O pojmu dějin. In: RITTER, Martin (vyd.). *Walter Benjamin. Výbor z díla II. Teoretické pasáže*. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 307 nn.

<sup>380</sup> Srov. GROSS, Oren. *Chaos and Rules*, c. d.

<sup>381</sup> Srov. GROSS, Oren. *The Normless and Exceptionless Exception*, c. d.

<sup>382</sup> *PT*, s. 15.



„Rozhodnutí se normativně nazíráno rodí z ničeho.“<sup>383</sup>

Druhý z uvedených výroků se evidentně podobá dřívější Schmittově tezi z *Diktatury*, kde Schmitt konstatoval, že:

„Rozhodnutí, jež tkví v zákonu, se normativně nazíráno rodí z ničeho.“<sup>384</sup>

V kontextu jiných úseků *Politické theologie* je nicméně dle mého soudu patrné, že v citovaných větách Schmitt výše nastíněnou tezi, která by představovala změnu přístupu, ve skutečnosti *nepředkládá*. Podobně jako na mnoha jiných místech se zdá, že Schmitt i zde jednostranným a pro adresáta matoucím způsobem vyostřuje určitý aspekt své pozice pro dosažení náležitého rétorického účinku. Svě přesvědčení o kontinuitě opírám mj. o níže představené pasáže z druhé kapitoly *Politické theologie*.

„Právní forma je ovládána ideou práva a nutností aplikovat právní myšlenku na konkrétní skutkovou podstatu, to znamená uskutečňováním práva v nejširším smyslu. Právní idea se sama uskutečnit nemůže, a proto je jí ke každé přeměně ve skutečnost třeba zvláštního utváření a zformování. To platí jak pro zformování obecné právní myšlenky v pozitivní zákon, tak i pro aplikaci pozitivní obecné právní normy v soudnictví či ve správě.“<sup>385</sup>

Zatímco výše uvedené propozice se zdály naznačovat rozchod s *Hodnotou státu a významem jednotlivce*, právě citovaná pasáž by mohla být bez větších obtíží zasazena do spisu z roku 1914 a rovněž odráží Schmittovy vhledy ze *Zákonu a rozsudku* týkající se aplikace právních norem v soudnictví. Je tedy zřejmým dokladem kontinuity. Dále Schmitt ve vztahu k suverenitě a podstatě právního rozhodnutí opět zcela v duchu *Hodnoty státu a významu jednotlivce* uvádí, že

„rozhodnutí v nejširším smyslu patří ke každé právní percepci. Každá právní myšlenka totiž převádí právní ideu, která se nikdy neuskuteční ve své čistotě, v jiný agregátový stav a připojuje k němu nějaký moment, který se nedá převzít ani z obsahu právní ideje a při aplikaci obecné pozitivní právní normy ani z obsahu této normy.“<sup>386</sup>

Ani v této části *Politické theologie* není obtížné demonstrovat soulad s pozicí představenou v roce 1914, kde Schmitt kladl důraz na to, že idea práva, jež předchází moci, je co do svého uskutečnění nutně odkázána na rozhodnutí neboli výše zmíněný moment, který k ní přistupuje

---

<sup>383</sup> *PT*, s. 27.

<sup>384</sup> „Die im Gesetz liegende Entscheidung ist, normativ betrachtet, aus einem Nichts geboren.“ *DD*, s. 22. Přeložil LK.

<sup>385</sup> *PT*, s. 25.

<sup>386</sup> *PT*, s. 26.

a z jejího obsahu „se nedá převzít“. V náznaku je také zopakováno tvrzení, že každá realizace práva vede k jeho „znečištění“ čili k přistoupení elementu, jenž vyplývá nikoli přímo z práva, ale ze styku s fakticitou, kterou má právo utvářet, což Schmitt v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* glosoval tak, že jde o důsledek vtělení právní ideje a „paktování se silami reálného světa jevů“.<sup>387</sup>

V kontextu *Politické teologie* jako celku i předchozích Schmittových textů je dle mého soudu zapotřebí výše uvedené výroky, jež mohou budít podezření stran správnosti zde předložené interpretace, vyložit tak, že se v nich Schmitt kriticky vymezuje vůči konkurenční tezi identity a zdůrazňuje, že suverénní jednání je aktem, který má právní povahu, aniž by k tomu potřeboval oporu v právu ve smyslu práva pozitivního. Rovněž tvrzení, že se rozhodnutí „normativně názíráno rodí z ničeho“, je třeba vyložit tím způsobem, že z logiky věci nemůže být odvozeno z *normy* pozitivního práva, ale ani poměřováno na předem daných nadpozitivních *normách* s určitým obsahem, jak to vyplývá ze Schmittovy analýzy předpokladů ustavení *status civilis* (co by se dělo v případě sporu o jeho obsah nebo o to, kdo jej má artikulovat?).

Schmitt konstatuje, že výjimka může být pro „filosofii konkrétního života“ důležitější „než pravidlo, a to nikoli z romantické ironie a zájmu o paradoxy, nýbrž s plnou vážností vhledu, jenž proniká hlouběji než jasná zobecnění toho, co se průměrně opakuje.“<sup>388</sup> V další větě, kterou můžeme zařadit do nemalé množiny Schmittových notoricky známých a přepjatých výroků a jež je vodou na mlýn pro radikální výklad jeho koncepce, pak Schmitt dodává:

„Výjimka je zajímavější než normální případ. To, co je normální, nedokazuje nic, výjimka dokazuje vše; výjimka nejen potvrzuje pravidlo, ale pravidlo vůbec žije jen z výjimky. Ve výjimce prolamuje síla skutečného života kůru mechaniky ztuhlé opakováním.“<sup>389</sup>

Právě uvedená pasáž je často interpretována jako Schmittovo vyznání a doklad faktu, že jeho dílo je apoteózou výjimky, kterou je Schmitt údajně okouzlen v zásadě z estetických osobních důvodů.<sup>390</sup> Třebaže ve Schmittově případě skutečně můžeme hovořit o jistém zápalu pro výjimku, je z interpretačního hlediska neadekvátní dovozovat Schmittovy pozice a závěry z jeho tvrzené estetické preference, redukovat je na ni a snažit se tím jeho koncepci degradovat

---

<sup>387</sup> „... weil mit den Mächten der realen Erscheinungswelt paktiert wurde.“ *WSBE*, s. 81. Přeložil LK.

<sup>388</sup> *PT*, s. 16.

<sup>389</sup> *PT*, s. 16.

<sup>390</sup> Srov. k tomu WOLIN, Richard. Carl Schmitt. The Conservative Revolutionary Habitus and the Aesthetics of Horror, c. d.

a diskreditovat. Pro Schmittova stanoviska totiž existují srozumitelné věcné a teoretické pohnutky a je možné ukázat, že jeho zájem o výjimku má (také) vědecky orientované motivy.

Můžeme obecně souhlasit se Schmittem, že právě na příkladu suverenity a absolutní výjimky nebo mezních pojmů obecně, mezi něž dále patří např. ústavodárná moc či právo na odpor,<sup>391</sup> se snad nejzřetelněji vyjevují rozdíly mezi různými právními školami, ať už se jedná o přirozenoprávní teorii, právní pozitivismus nebo decisionismus. Pomocí těchto termínů a otázek, jež jsou s nimi spojeny, je možné odhalit skutečné jádro uvedených pozic a konsekvence, k nimž vedou. U zákonného pozitivismu např. umožňují dospět k závěru, že je v konečném důsledku mocenskou teorií právní. V případě spravedlnostního přirozeného práva se zase právě na těchto mezních pojmech snad nejnaléhavěji ukazuje problém spočívající v otázce „*quis interpretabitur?*“<sup>392</sup> a skutečnost, že postulované nadpozitivní právo s předem daným obsahem sice může sloužit jako korektiv, jenž napomáhá dodat pozitivnímu právu určitou kvalitu, ale současně se může projevit také jako element, který je způsobilý přispět k erozi daného řádu. Kyselův postřeh týkající se práva na odpor, podle něhož představuje dilema proto, že může být „na jedné straně nástrojem a garancí udržení řádu určité kvality, na straně druhé však hrozí každému řádu subverzí spontánní, tj. nereflektované poslušnosti“,<sup>393</sup> tak můžeme dle mého soudu po nezbytných úpravách vztáhnout i na zmíněnou školu přirozeného práva.

V tomto kontextu Schmittova teze, že výjimka „je zajímavější než normální případ“ a „dokazuje vše“, sice zní nesporně přehnaně, ne však extrémně nebo neplausibilně. Motivace tohoto stanoviska se zdá být primárně epistemická.<sup>394</sup> V oblasti toho, co je běžné a „normální“, nejsou totiž kontury svárů a diferencí mezi výše zmíněnými školami (tak) zřetelné. Teprve mezní případy odhalují ostře podstatu jejich rozdílů. Vezměme si např. spor právního pozitivismu a přirozenoprávní školy stran konfliktu mezi spravedlností a právní jistotou. Dokud dochází až na dílčí excesy k realizaci spravedlnosti prostřednictvím pozitivního práva, není spor mezi zastánci obou směrů aktuální a působí dojmem toliko teoretické různice. Dokonce i tehdy, když je pozitivní právo „obsahově nespravedlivé a neúčelné“ a je např. vyneseno nespravedlivý rozsudek, není překročen práh, který by vedl zastánce přirozenoprávní školy k závěru, že zákonné bezpráví ospravedlňuje praktickou reakci na straně adresátů aplikace práva, jak nás poučuje slavná Radbruchova formule.<sup>395</sup> Nenáležitě zákonné bezpráví musí „ustoupit

---

<sup>391</sup> Srov. k tomu KOLLERT, Lukáš. Právo na odpor v kontextu demokratického právního státu, c. d.

<sup>392</sup> Srov. *PP*, s. 121.

<sup>393</sup> Srov. KYSELA, Jan. Čl. 23. Právo na odpor. In: WAGNEROVÁ, Eliška et al. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 525–538, zde s. 525.

<sup>394</sup> Srov. k tomu také SCHMITT, Carl. Die staatsrechtliche Bedeutung der Notverordnung, c. d., s. 260.

<sup>395</sup> Srov. k tomu RADBRUCH, Gustav. *O napětí mezi účely práva*, c. d., s. 130.

spravedlnosti“ až v okamžiku, kdy dosáhne „nesnesitelné míry“, tj. právě tehdy, pokud se jedná o extrémní, mezní případ.

Tvrzení, podle něhož „pravidlo vůbec žije jen z výjimky“, můžeme dle mého soudu dostatečně přesvědčivě vyložit v duchu Schmittovy koncepce představené v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* tak, že bez rozhodnutí, jež je právním elementem, který dochází v čisté podobě uplatnění právě ve výjimce, je právní norma toliko neživotnou, abstraktní myšlenkou, která zůstává předmětem sporu o právo. Teprve výjimka čili rozhodnutí zakládá právní formu a normalitu, v níž mohou žít či platit (i tak bychom totiž mohli interpretovat slovo „žít“ ve spojení s normou) právní předpisy. Pravidlo tedy „vůbec žije jen z výjimky“ proto, že je to výjimka, co konkretizuje jeho obsah a vytváří předpoklady jeho platnosti.

Z hlediska podezření, že *Politická theologie* přináší zlom, který značí počátek Schmittovy nepokryté adorace výjimky, tak zbývá věnovat pozornost prohlášení, podle něhož ve „výjimce prolamuje síla skutečného života kůru mechaniky ztuhlé opakováním“.<sup>396</sup> Právě citovaná věta se mi jeví jako z celé pasáže nejproblematictější, protože alespoň na první pohled skutečně přivádí k výrazu hodnocení výjimky jako něčeho pozitivního a životného a pravidly svázané normality jako něčeho negativního a neživotného. Přestože zkoumané tvrzení uvedeným dojmem skutečně vyznívá, je-li posuzováno izolovaně, zdá se optikou kontextuální a holistické analýzy *Politické theologie*, že se zde setkáváme s dalším z okázalých výroků, které nacházíme zejména v kratších Schmittových textech a jež mají za cíl rétoricky silně působit na čtenáře, v tomto případě směrem k docenění významu rozhodnutí a výjimky pro právo. Jsem přesvědčen, že *Politická theologie*, je-li posouzena jako celek a ve spojení s dalšími Schmittovými knihami a tezemi, nevyznívá jako spis, v němž Schmitt vystupuje coby nekritický obdivovatel výjimky. Z toho důvodu se domnívám, že je namístě k inkriminovanému Schmittovu prohlášení přistupovat způsobem popsáním v tomto odstavci, tj. zdrženlivě.

### **3.2.2.6. Jak odlišit suveréna od pouhého držitele moci?**

Schmitt suveréna v *Politické theologii* v souladu se svými dřívějšími texty nehodlá koncipovat jako pouhého držitele moci, ale jako *nejvyšší, konečnou, právně relevantní rozhodovací instanci*, jež je vztažena k ideji práva, která jí předchází. Jeho pozice se i nadále odlišuje od legalistického pozitivismu a mocenské teorie právní. Úkolem suveréna je uskutečnit ideu v empirické realitě, resp. prostřednictvím rozhodnutí položit základy pro její realizaci. Suverén

---

<sup>396</sup> *PT*, s. 16.

*Politické theologie* je suverénem ne na základě vlastní síly nebo jiných obdobných schopností, ale vztahu k něčemu ideálnímu, co jej *transcenduje*.

Domnívám se nicméně, že je namístě si při celkovém pohledu na Schmittovy teze o suverenitě mj. v *Politické theologii* položit otázku, zda a jak se suverén u Schmitta *skutečně* odlišuje od pouhého držitele moci. Pokud není žádoucí a přísně vzato ani možné rozhodnutí suveréna o obsahu ideje práva touto ideou poměřovat a pokud rovněž není možná jeho formalizovaná kontrola ze strany jiné, na něm nezávislé instance, např. eforátu fichtovského stříhu,<sup>397</sup> máme-li se vyhnout nekonečnému regresi a má-li dojít k překonání *status naturalis* a ustavení *status civilis*, klade se otázka, jakou roli Schmittem zdůrazněná zcela formální vazba suveréna na obsahově neurčitou ideu práva reálně hraje a jak se suverén *v praxi* od pouhého držitele moci liší. Jestliže pouze suverén jakožto nositel pozitivním právem nesvázané moci smí rozhodnout o obsahu ideje práva, aniž by podléhal jakékoli kontrole, samozřejmě s výjimkou faktické akceptace ze strany podřízených subjektů, což ovšem musí reflektovat každá teorie, může vzniknout podezření, že rozdíl mezi oběma, pokud vůbec existuje, bude spadat spíše do oblasti teoretických subtilit.

Máme-li věc komplexně posoudit a podat fundovanou odpověď na právě pojmenovaný problém, je zapotřebí obrátit pozornost k pojmům *repräsentace* a *identity*, které Schmitt představuje především v *Ústavovědě* (repräsentaci nicméně podnětně rozebírá již v *Římském katolicismu a politické formě*) a s jejichž pomocí můžeme lépe porozumět postavě suveréna a tomu, *kdo* vlastně je podle Schmitta suverénem v moderním demokratickém státě. Je tomu tak mj. proto, že z textu obou zmíněných publikací celkově vyplývá, že repräsentace představuje koncept klíčový pro hlubší pochopení suverenity a že suveréna je třeba u Schmitta chápat jako konkrétního *repräsentanta* abstraktní ideje a nositele na něm nezávislého *úřadu*. Právě na pojmy repräsentace, identity a úřadu se proto zaměřím v následující kapitole.

---

<sup>397</sup> Srov. FICHTE, Johann Gottlieb. *Grundlage des Naturrechts nach Prinzipien der Wissenschaftslehre*. Hamburg: Felix Meiner, 1991, s. 169 nn.

#### 4. SUVERENITA, REPREZENTACE A IDENTITA

V následující kapitole věnované suverenitě, reprezentaci a identitě, jejich vzájemnému vztahu a pojmu úřadu se zaměřuji zejména na dvě knihy vydané po *Politické theologii* (1923), jmenovitě na *Římský katolicismus a politickou formu* (1924) a *Ústavovědu* (1928). V jejím prvním oddílu přibližuji Schmittův specifický pojem reprezentace mj. pomocí jeho odstínění od jiných definic v odborné literatuře a na pozadí Schmittova rozlišení mezi reprezentací a zastoupením a načrtávám relevanci tohoto termínu pro Schmittovu koncepci suverenity. V dalším oddílu uvádím na scénu pojem úřadu a argumentuji, že Schmitt suveréna jakožto konkrétní osobu z masa a kostí pojímá ne jako charismatického vůdce nebo podobnou postavu, ale jako nositele *úřadu* suveréna coby na něm nezávislé *institute*. Třetí oddíl představuje Schmittovo chápání pojmů reprezentace a identity neboli dvou bazálních principů formování politické jednoty podle *Ústavovědy*, ústavodárné moci, *populus* a *multitudo*. Na pozadí rozboru jejich relací v něm předkládám odpověď na otázku, *kdo* je vlastně v logice Schmittova pojetí suverénem v moderním (demokratickém) státu, pro jejíž zodpovězení Schmitt v *Politické theologii* neposkytl dle mého soudu dostatečně jasné indicie. Jedná se o lid, masu nebo suverénního diktátora? Ve čtvrtém oddílu pak na základě zkoumání pojmů reprezentace, identity, úřadu, *populus* a *multitudo* tvrdím, že ačkoli není suverén u Schmitta limitován pozitivním právem ani nadpozitivním právem s předem daným určitým obsahem, je jeho pole jednání ve Schmittově filosofii vždy již omezeno jednak shora ideou *populus*, kterou *reprezentuje* jakožto nositel *úřadu*, jednak zdola tím, že jeho zprostředkování mezi idealitou a realitou se musí setkat s akceptací ze strany *aklamující multitudo*.

Volba dvou výše uvedených svazků může na čtenáře *prima vista* působit jako poměrně překvapivá. Jen obtížně si totiž můžeme představit spisy, které by byly z formálního hlediska nesourodější. Zatímco *Římský katolicismus a politická forma* je útlou, literárně pestrou esejí s řadou odkazů na krásnou literaturu a díla vážné hudby, *Ústavověda* je rigorózně zpracovaným a rozsáhlým vědeckým svazkem o přibližně 400 stranách, jenž svou podobou upomíná na klasická díla německých státovědců. Pojící můstek obou knih pro tuto práci ovšem představuje výše zmíněný pojem reprezentace, který pokládám za zásadní pro náležité pochopení Schmittovy vize suverenity.

V této kapitole zastávám stanovisko, že základní osa Schmittovy filosofie práva, která dochází výrazu již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*, zůstává i v době po vydání *Politické theologie* nezměněna. Jedním z prvků kontinuity je i nadále řešení problému uskutečnění práva

a zprostředkování mezi idealitou a realitou, v němž ve sledovaném období hraje významnou roli právě Schmittův pojem reprezentace.

#### 4.1. Suverenita a reprezentace

Schmitt v *Ústavovědě* pojem reprezentace definuje následovně:

„Reprezentovat znamená činit viditelným a zpřítomňovat neviditelné bytí prostřednictvím veřejně přítomného bytí. Dialektika tohoto pojmu tkví v tom, že neviditelné je předpokládáno jako nepřítomné a přece současně učiněno přítomným.“<sup>398</sup>

Při porovnání Schmittova výměru s definicemi, s nimiž se setkáváme v odborné literatuře, se ukazuje, že je s nimi částečně identický a zčásti se od nich naopak odlišuje. Demonstrovat to můžeme srovnáním s definicí reprezentace, která se nachází v dnes již klasické monografii na dané téma, jejíž autorkou je Hanna Pitkinová:

„Reprezentovat znamená zpřítomnit něco, co nicméně není skutečně přítomno.“<sup>399</sup>

Pro účely komparace můžeme dále použít např. vymezení Gerharda Leibholze, podle něhož reprezentace znamená, že:

„...něco, co není skutečně přítomné, je opět učiněno přítomným, tj. existenciálním, že něco, co není přítomno, je opět učiněno přítomným. Prostřednictvím reprezentace je tedy něco myšleno jako nepřítomné a přece současně jako přítomné. V tomto procesu tkví zvláštní dialektika, která je pojmu reprezentace vlastní.“<sup>400</sup>

Všechny uvedené výměry shodně pojmenovávají určující rys jakékoli reprezentace, jenž spočívá v tom, že něco nepřítomného je v aktu reprezentace zpřítomněno skrze jiné přítomné. Při dalším zkoumání nicméně narážíme na odlišnosti. Leibholz na rozdíl od Pitkinové zdůrazňuje podobně jako Schmitt dialektiku přítomnosti a nepřítomnosti obsaženou v pojmu reprezentace. I jeho definice se nicméně od té Schmittovy liší, a to ve dvou bodech. Zaprvé jde o absenci akcentu na *neviditelnost* reprezentovaného a předpoklad schopnosti reprezentovaného

---

<sup>398</sup> „Repräsentieren heißt, ein unsichtbares Sein durch ein öffentlich anwesendes Sein sichtbar machen und vergegenwärtigen. Die Dialektik des Begriffes liegt darin, daß das Unsichtbare als abwesend vorausgesetzt und doch gleichzeitig anwesend gemacht wird.“ *VL*, s. 209 n. Přeložil LK.

<sup>399</sup> „Representation means the making present of something which is nevertheless not literally present.“ PITKIN, Fenichel Hanna. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1972, s. 144. Přeložil LK.

<sup>400</sup> „...daß etwas nicht real Präsendes wieder präsent, d. h. existentiell wird, etwas, was nicht gegenwärtig ist, wieder anwesend gemacht wird. Durch die Repräsentation wird somit etwas als abwesend und zugleich doch gegenwärtig gedacht. In diesem Vorgang liegt die spezifische Dialektik, die dem Begriff der Repräsentation eigen ist.“ LEIBHOLZ, Gerhard. *Die Repräsentation in der Demokratie*. Berlin: De Gruyter, 1973, s. 26. Přeložil LK.

být přítomen sám o sobě, který je vyjádřen slovem *opět*, zadruhé je třeba uvést chybějící důraz na *veřejnost*, resp. *veřejnoprávní* povahu reprezentace.

Z uvedeného srovnání je patrné, že Schmittovo pojetí reprezentace je užší, což znamená, že ne každý případ, který by splnil požadavky definice podle Pitkinové a Leibholze, by bylo možné charakterizovat jako akt reprezentace ve Schmittově smyslu. To plně odpovídá Schmittovu záměru a skutečnosti, že provádí pro naše téma důležité rozlišení dvou druhů zpřítomňování, totiž skrze reprezentaci (*Repräsentation*) na jedné straně a zastoupení (*Vertretung*) na straně druhé.<sup>401</sup> Platí přitom, že vůči druhému z nich se v oblasti politické staví přinejmenším rezervovaně.

Pro zastoupení je podle Schmitta charakteristické, že je svou povahou *privátní* a *soukromoprávní* a znamená zpřítomnění něčeho nebo někoho, kdo může být v principu sám přítomen a také konat sám za sebe, kdo je jinak řečeno sám *viditelný*. Typickým příkladem zastoupení je např. situace, kdy v rámci příkazní smlouvy mandant pověří mandátáře vyřízením určité záležitosti nebo kdy skupina lidí vybere ze svého středu z praktických důvodů někoho, aby tlumočil její zájmy.<sup>402</sup> Jelikož je zastoupení u Schmitta relací mezi dvěma *viditelnými* entitami náležejícími sféře faktů, postrádá vztah k *idealitě* a transcenci, který je klíčový z hlediska problému zprostředkování mezi světem idejí a jevů, jenž stojí v jádru problému uskutečnění práva. Pro naše téma tudíž není bezprostředně zásadní, resp. má relevanci spíše proto, že v negativním vymezení vůči němu můžeme lépe porozumět Schmittovu pojmu reprezentace. V kontextu Schmittovy kritiky ideových směrů, jež představují teoretickou inspiraci pro právní školy, vůči nimž se vymezuje, je namístě uvést, že Schmitt odmítání reprezentace a příklon k zastoupení spojuje s pozitivismem a ekonomicko-technickým myšlením, které podle Schmitta odmítá veškerou transcenci a usiluje o to vysvětlit právo z faktů (jak to odpovídá mocenské teorii právní).<sup>403</sup>

Rozdíl mezi reprezentací a zastoupením má relativně bezprostřední implikace pro politickou a právní sféru. Pokud jsou společnost a v ní přítomné zájmové skupiny zpřítomňovány např. v parlamentu na základě soukromoprávního principu zastoupení a jemu odpovídajícího imperativního mandátu, nikoli veřejnoprávní reprezentace a mandátu volného, vytrácí se podle Schmitta z procesu zpřítomňování prvek *překonání* dané egoistické a partikulární sociální matérie v obecném, zprostředkování bezprostřednosti a přetavení privátních interesů do

---

<sup>401</sup> K rozdílu mezi nimi srov. např. *ŘKPF*, s. 32 n.

<sup>402</sup> Srov. Schmittovo kritické vymezení se vůči Mohlovi proto, že nerozlišuje reprezentaci a zastoupení, když uvádí jako příklad „reprezentace neboli zastoupení“ právě výběr pověřence ze středu skupiny osob. *VL*, s. 209.

<sup>403</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 20 nn.



veřejných zájmů. I kdyby snad mělo politické těleso svůj prazáklad v bezprostředních egocentrických motivech jednotlivců a jejich seskupení, je pro jeho ustavení a zachování třeba jeho spojení s idealitou (a normativitou), odvolání se na ideu, např. *salut public*.<sup>404</sup>

Posun od reprezentace k zastoupení chápe Schmitt jako jednu z příčin krize parlamentarismu a rovněž destabilizace politické jednoty, neboť při přísném prosazení tohoto hlediska se z parlamentního sboru stává toliko soukromoprávní zrcadlení sporů existujících ve společnosti, aniž by došlo k jejich přetvoření do jednotné veřejnoprávní politické vůle.<sup>405</sup> Se ztrátou reprezentace odpadá, argumentuje Schmitt, rovněž schopnost parlamentu být *complexio oppositorum*,<sup>406</sup> neutralizovat společnost a integrovat ji do politické jednoty. Schmitt k danému tématu v souvislosti s reprezentací a volným mandátem v *Římském katolicismu a politické formě* podotýká:

„Alespoň podle ideje to v personifikaci lidu a jednotě parlamentu jako jeho reprezentanta znamená *complexio oppositorum*, totiž spojení mnohosti zájmů a stran v jednotu, a je to myšleno reprezentativně, nikoli ekonomicky.“<sup>407</sup>

Reprezentace se liší od zastoupení, jak je patrné z výše uvedeného, mj. vztahem k *neviditelnému* bytí neboli povahou reprezentovaného. Možným předmětem reprezentace je *idea*,<sup>408</sup> např. idea lidu či spravedlnosti,<sup>409</sup> nebo případně „autoritativní osoba“,<sup>410</sup> což platí např. v případě Boha a katolické církve. Schmitt k tomu v *Římském katolicismu a politické formě* uvádí:

„Myslitelným obsahem reprezentace je Bůh či v demokratické ideologii lid, anebo abstraktní idea jako svoboda a rovnost...“<sup>411</sup>

Z hlediska tématu politické a právní formy a vazby mezi ní a platností norem pozitivního práva je prvek zviditelnění ideje zásadní, neboť tento proces zakládá podle Schmitta prostor, v němž skrze decisi, personalizaci a institucionalizaci dochází ke zformování a zprostředkování něčeho

---

<sup>404</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 27 n.

<sup>405</sup> K parcelaci vůle lidu v souvislosti s volbami srov. např. *WTSD*, s. 189. Dále srov. SCHUPMANN, Benjamin. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory*, c. d., s. 101.

<sup>406</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 40 n.

<sup>407</sup> *ŘKPF*, s. 40 n.

<sup>408</sup> Srov. k tomu HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 142.

<sup>409</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 46.

<sup>410</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 33, 40 n., 46.

<sup>411</sup> *ŘKPF*, s. 32. Srov. k tomu dále MEHRING, Reinhard. *Pathetisches Denken. Carl Schmitts Denkweg am Leitfaden Hegels. Katholische Grundstellung und antimarxistische Hegelstrategie*. Berlin: Duncker & Humblot, 1989, s. 60.

(relativně) amorfního, chaotického a bezprostředního,<sup>412</sup> ať už se jedná o myšlenku nebo cit, co bez přistoupení tohoto elementu zůstává toliko neuspořádanou a neurčitou „materií“.<sup>413</sup> Skrze reprezentaci ideje vznikají normativní vzory, ideální reprezentativní postavy a především instituce, např. kněze, císaře, státníka, zákonodárce, občana, rytíře či kupce,<sup>414</sup> které jsou s to normativně orientovat lidské jednání, aniž by se (nutně) musely opírat o normy pozitivního práva. Ty naopak spíše vycházejí z těchto obrazů a forem.

Pomocí reprezentace a ztělesnění ideje je podle Schmitta možné přetavit pouhou bezprostředně přítomnou masu lidí skrze „imaginativní konstrukci reality“<sup>415</sup> do politické jednoty lidu, lásku jako cit v manželství,<sup>416</sup> religiozitu do náboženství a církevního uspořádání nebo o sobě neurčitou představu spravedlnosti do systému práva, který je schopen účinně a předvídatelně utvářet mezilidské vztahy. Institucionalizace dodává tomu, co je bezprostřední, orientaci a stálost. Schmitt např. v *Římském katolicismu a politické formě* ve vztahu ke katolické církvi uvádí, že prostřednictvím reprezentace křesťanství utváří „ve viditelnou instituci“ a překonává religiozitu jako ryzí niternost, která hrozí otevřít stavidla náboženského chaosu.<sup>417</sup> Ve starší esejí *Viditelnost církve* z roku 1917 je tato myšlenka vyjádřena tak, že skrze zviditelnění neviditelného dochází ke konsolidaci relací do právních vztahů, jako když se z toho, co je „pouze“ religiozní, stává to, co je církevní.<sup>418</sup> Ve všech případech hraje významnou roli právě výše zmíněné *zformování a překonání* či zprostředkování bezprostřednosti.

Podstatu pojmu reprezentace ve výše uvedeném smyslu Schmitt nepředstavil poprvé až v *Ústavovědě*, ba dokonce ani v *Římském katolicismu a politické formě*, ale v již zmíněném textu *Viditelnost církve*, kde se věnoval mj. vztahu mezi neviditelnou a viditelnou církví jakožto institucí v čase a prostoru, která ji reprezentuje a zprostředkovává na tomto světě. Schmitt ve zmíněném článku výraz reprezentace sice přímo nepoužívá, avšak s jeho významem v něm očividně pracuje, konkrétně s dialektickou relací neviditelného a viditelného, která je i v *Ústavovědě* uvedena jako esenciální prvek zkoumaného konceptu. Dokonce ani sám problém zviditelnění a uskutečnění neviditelného či ideálního bytí, na něž pojem reprezentace hodlá

---

<sup>412</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 29 n. Dále srov. WEBER, Samuel. *Targets of Opportunity. On the Militarization of Thinking*. New York: Fordham University Press, 2005, s. 37

<sup>413</sup> „Církev chce být královskou nevěstou Kristovou; reprezentuje vládnoucího, panujícího a vítězího Krista. Její nárok na slávu a čest se eminentním způsobem zakládá na myšlence reprezentace.“ Platí přitom, že „...křesťanství...utváří...ve viditelnou instituci.“ *ŘKPF*, s. 49.

<sup>414</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 36.

<sup>415</sup> Srov. k tomuto spojení slov BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 23, 128 (na jiných místech hovoří rovněž o imaginativní konstituci reality).

<sup>416</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Die Sichtbarkeit der Kirche. In: *Summa. Eine Vierteljahresschrift*, 2, 1917, s. 71–80, zde s. 79. Dále KRAUSE, Henry. Repräsentation bei Carl Schmitt, c. d.

<sup>417</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 49.

<sup>418</sup> Srov. SCHMITT, Carl. Die Sichtbarkeit der Kirche, c. d., s. 79.

přinést odpověď, není pro Schmittovo uvažování nový, jak je patrné z předchozích kapitol. Nový prvek ovšem představuje skutečnost, že Schmitt ve zkoumaných knihách vydaných po *Politické theologii* pojem reprezentace, který se např. v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* ve smyslu výše uvedené definice nevyskytuje, používá k přiblížení svého pojmu suverenity a právního řádu a k tomu, aby vysvětlil, jak dochází v oblasti práva ke zprostředkování mezi idealitou a fakticitou, založení právní formy a uskutečnění práva.

I přes důležitost *Římského katolicismu a politické formy* pro zkoumání pojmu reprezentace je patrné, že souvislost mezi reprezentací a suverenitou, která mě zde především zajímá, dochází nejzřetelněji výrazu v *Ústavovědě*, konkrétně v pasážích, v nichž se Schmitt věnuje pojmům suverenity, reprezentace, ústavodárné moci a rozhodnutí v kontextu sporu mezi panovníkem a parlamentem o vůdčí postavení ve státě v německém prostoru v 19. století. Provázanost zmíněných konceptů je dle mého soudu nejpřehledněji vyjádřena v níže uvedeném úryvku.

„Když pak bylo ve státovědě zdůrazňováno, že také panovník je toliko státním ‚organem‘ a že ani *panovník* ani *lid* nejsou suverénní, nýbrž *stát* jakožto ‚organismus‘, odpovídalo to navzdory kolektivistickým podobenstvím trefně oné liberální metodě, která se vyhýbá otázce po *subjektu ústavodárné moci a rozhodujícím reprezentantovi* politické jednoty a konstruuje *suverénního třetího*, ať už jde o sebe samu kladoucí, ze sebe a v sobě suverénní, zdánlivě z nebe spadnuvší ‚ústavu‘, či suverénní ‚organismus‘. Teoretický výsledek byl tentýž. V politické a státoprávní *praxi* se ovšem v případě konfliktu bez dalšího ukázalo, kdo byl nositelem státní moci a *rozhodujícím reprezentantem* politické jednoty, totiž král.“<sup>419</sup>

Přednost citované pasáže tkví ve skutečnosti, že je v ní ve zhuštěné podobě z velké části, neboť částečné doplnění je níže nutné v bodu (iii), vyjádřena teze, k níž lze dospět rovněž propojením řady dalších úseků *Ústavovědy* a jejich případným spojením s výroky, s nimiž se setkáváme nejen v *Římském katolicismu a politické formě*, ale i *Politické theologii*, totiž že *suveréna* je třeba u Schmitta chápat jako

---

<sup>419</sup> „Wenn dann in der Staatslehre betont wurde, daß auch der Fürst nur ein ‚Organ‘ des Staates und weder der Fürst noch das Volk, sondern der Staat als ein ‚Organismus‘ souverän sei, so entsprach das, trotz der kollektivistischen Gleichnisse, ganz vortrefflich jener liberalen Methode, welche die Frage nach dem Subjekt der verfassunggebenden Gewalt und dem entscheidenden *Repräsentanten* der politischen Einheit umgeht und dafür einen souveränen Dritten konstruiert — sei es nun die sich selber setzende, aus sich selbst und in sich selbst souveräne, anscheinend also vom Himmel gefallene ‚Verfassung‘, sei es den souveränen ‚Organismus‘. Das theoretische Resultat war das gleiche. In der politischen und staatsrechtlichen *Praxis* aber zeigte sich im Konfliktfall ohne weiteres, wer der Träger der Staatsgewalt und der entscheidende Repräsentant der politischen Einheit war, nämlich der König.“ *VL*, s. 56. Přeložil a v překladu zdůraznil LK. Zdůraznění *reprezentanta a praxe* v textu originálu je Schmittovo.

- (i) *subjekt ústavodárné moci*, který
- (ii) v pozici *reprezentanta* politické jednoty,
- (iii) *rozhoduje* o formě politické jednoty, čímž ukončuje spor o ideu, normalitu a formu této jednoty.

Podobně jako v dřívějších textech platí i zde, že základ právního řádu a jeho referenční bod tvoří ideální či neviditelné bytí, které není samo o sobě způsobilé jednat v empirické realitě (v souladu s *Hodnotou státu a významem jednotlivce*), a je tedy co do svého uskutečnění odkázáno na konkrétního a viditelného nositele (tento personální prvek je zdůrazněn v *Diktatuře a Politické teologii*), jenž je blíže specifikován jako jeho reprezentant (rozšíření, které přináší *Římský katolicismus a politická forma a Ústavověda*). Ten zajišťuje propojení obou sfér skrze rozhodnutí, jímž vnáší potřebnou *určitost* do o sobě neurčité ideje, která se tím, že „je reprezentována, rovněž personifikuje“, <sup>420</sup> čímž dostává konkrétní tvář, podobu a působení. Reprezentantem neboli onou osobou, jež toto zprostředkování zajišťuje, je v oblasti práva a politické existence *suverén*. <sup>421</sup> V *Ústavovědě* se tak setkáváme s komplexním propojením prvků představených v dřívějších spisech (idea, suverenita, ústavodárná moc, reprezentace, rozhodnutí neboli *decise*, stát, uskutečnění práva) do širší jednoty.

Celkově tedy můžeme shrnout, že *suverén* je v *Ústavovědě* představen jako *reprezentant* zajišťující *zprostředkování* mezi *idealitou* (*neviditelné bytí*) a *fakticitou* (*viditelné bytí*), který coby nositel *ústavodárné moci* svým *rozhodnutím* o obsahu řádu a v jeho základu stojící normality zakládá politickou a právní formu, v níž mohou platit normy pozitivního práva, čímž *ukončuje spor o právo a ustavuje řád* nebo jej eventuálně obnovuje. <sup>422</sup>

---

<sup>420</sup> *ŘKPF*, s. 33.

<sup>421</sup> K inkorporaci ideje a přemostění viditelného a neviditelného srov. KALYVAS, Andreas. *Democracy and the Politics of the Extraordinary. Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 153.

<sup>422</sup> Pro další podrobnosti ke Schmittovu pojmu reprezentace srov. KELLY, Duncan. Carl Schmitt's Political Theory of Representation. In: *Journal of the History of Ideas*, 65, 1, 2004, s. 113–134.

## 4.2. Suverenita a idea úřadu

Ze Schmittovy kritiky normativismu, pozitivismu a ekonomicko-technického myšlení stejně jako osvícenského racionalismu a představy o vládě neosobních norem obecně můžeme dovodit závěr, že Schmitt (alespoň částečně) odmítá racionálně legální model legitimacy ve smyslu klasické Weberovy distinkce tří druhů panství.<sup>423</sup> Z jeho textů je rovněž patrné, že centrální osu jeho vize řádu netvoří ani panství tradiční. Bylo by však unáhleným krokem, pokud bychom společně s některými radikálními, výše zmíněnými interpretacemi Schmitta, podle nichž je obhájcem trvalé aktuální přítomnosti suveréna a revolučního či dynamického modelu politické autority,<sup>424</sup> dospěli na základě této skutečnosti „vylučovací metodou“ k závěru, že v jádru Schmittovy koncepce tkví standardní charismatický model panství, třebaže může mít tato konkluze na první pohled jistou přesvědčivost, a to mj. s ohledem na některé pozdější spisy vydané po roce 1933,<sup>425</sup> v nichž Schmitt hájí postavu vůdce.

Studium Schmittových výmarských publikací totiž vyjevuje, že *Schmitt suveréna nechce chápat jako charismatického vůdce*, jenž zprostředkovává mezi světem idejí a faktů pomocí svých mimořádných osobních kvalit a „darů milosti“ nebo dokonce prosazuje určité mocenské uspořádání silou, *ale jako reprezentanta a nositele na něm (alespoň částečně) nezávislého úřadu.*<sup>426</sup>

Na základě Schmittem uváděných příkladů se zdá zřejmé, že pojem úřadu v souvislosti se suverenitou a reprezentací volí v narážce na Weberovu koncepci *charismatu úřadu* jakožto specifického druhu charismatického panství, v němž je charisma *institucionalizováno* a „objektivizováno“ neboli odděleno od konkrétního člověka a přeneseno na instituci, jejímž představitelem konkrétní individuum je.<sup>427</sup> Typickým představitelem tohoto druhu panství je pro Schmitta podobně jako pro Webera katolická církev, konkrétně pak postava kněze obecně a u Schmitta v souvislosti s otázkou suverenity a problémem zprostředkování mezi idealitou a fakticitou papeže zvláště. Pro náležité pochopení Schmittovy snahy o propojení práva a moci v pojmu nejvyšší moci a usměrnění suveréna coby jejího držitele jsou instruktivní právě pasáže, v nichž své pojetí představuje na pozadí *úřadu* papeže a doktríny o papežské neomylnosti.

---

<sup>423</sup> Srov. např. WEBER, Max. Základní sociologické pojmy. In: HAVELKA, Miloš (vyd.). *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 133–169, zde s. 167 nn.

<sup>424</sup> Srov. GROSS, Oren. *The Normless and Exceptionless Exception*, c. d.

<sup>425</sup> Mezi nimi „vyniká“ zejména nechvalně proslulý text *Vůdce chrání právo* z roku 1934. Srov. SCHMITT, Carl. *Der Führer schützt das Recht*, c. d.

<sup>426</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 144. Dále srov. MOTSCHENBACHER, Alfons. *Katechon, oder, Großinquisitor? Eine Studie zu Inhalt und Struktur der politischen Theologie Carl Schmitts*. Marburg: Tectum Verlag, 2000, s. 54.

<sup>427</sup> Dlužno dodat, že jde o pojem, který Weber sice zavedl, ale podrobně nerozvedl.

Již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* se v souvislosti se Schmittovým výkladem absolutismu a skutečného smyslu výroku „stát jsem já“ dočítáme:

„Opět je to nauka římsko-katolické církve, která zde dosáhla nejvyšší metodické jasnosti, a tudíž také největší historické stálosti: neomylný papež neboli to, co je v tomto smyslu tím nejabsolutnějším, co si lze na zemi myslet, je, pokud jde o jeho osobu, ničím, je pouze nástrojem, náměstkem Kristovým na zemi, *servus servorum Dei*. Vůle absolutního panovníka může být zákonem pouze proto, že z hlediska svého úřadu nemůže chtít nic než právo...panovník jako jednotlivý konkrétní člověk je právě tak bezvýznamný jako jakýkoli jiný jednotlivce ve státě. Důstojnost, kterou vyžaduje a jež je mu připisována, náleží pouze jeho úřadu, nikoli smrtelnému člověku.“<sup>428</sup>

Citovaná pasáž je z pohledu tohoto oddílu důležitá mj. proto, že papež a absolutní vladař novověku čili postavy, jež můžeme ve Schmittově koncepci označit za suverénní, jsou již zde *uchopeny jako nositelé úřadů*, vůči nimž jsou jejich konkrétní držitelé ve „služebném“ postavení.

V *Římském katolicismu a politické formě* Schmitt v souvislosti s papežem dále uvádí:

„Papež není prorokem, nýbrž náměstkem Kristovým. Veškerá fanatická divokost bezuzdného profetismu je takovým formováním držena na uzdě. Tím, že se úřad stává nezávislým na charismatu, nabývá kněz vážnosti, která, jak se zdá, zcela odhlíží od jeho konkrétní osoby. Přesto není funkcionářem a komisařem republikánského myšlení a jeho vážnost není neosobní jako u moderního úředníka, jeho úřad se naopak v nepřerušném řetězci vrací k osobnímu pověření a osobě Krista.“<sup>429</sup>

Právě uvedený text pomocí kontrapozice autority papežského úřadu a divokosti „bezuzdného profetismu“ a jasného odkazu na charisma úřadu dává snad nejjasněji najevo, že Schmitt na suveréna čili protipól papeže v politické oblasti nepohlíží prostě jako na charismatického vůdce, který se bezprostředně vztahuje k ideji. Naopak jej chápe jako osobu, jež se k ideji vztahuje

---

<sup>428</sup> „Wieder ist es die Lehre der römisch-katholischen Kirche, die hier die größte methodische Klarheit und daher auch den stärksten historischen Bestand erreicht hat: der infallible Papst, das in diesem Sinne Absoluteste, was auf der Erde nur zu denken ist, ist nichts für seine Person, ist nur Instrument, Statthalter Christi auf Erden, *servus servorum Dei*. Der Wille des absoluten Herrschers kann nur deshalb Gesetz sein, weil er seinem Amte nach nichts mehr wollen kann, wie das, was Recht ist...der Fürst als einzelner konkreter Mensch genau so belanglos ist, wie irgend ein Einzelner im Staate. Die Würde, die er verlangt und die ihm zugeschrieben wird, gilt nur seinem Amte, nicht dem sterblichen Menschen.“ *WSBE*, s. 95 n. Přeložil LK.

<sup>429</sup> *ŘKPF*, s. 22.

zprostředkovaně skrze úřad coby na „jeho konkrétní“ osobě nezávislou instituci s relativně komplexní vnitřní strukturou, odkud pramení síla jeho autority.<sup>430</sup>

Konečně ve spisu *O třech typech právně vědeckého myšlení* Schmitt tvrdí:

„Římsko-katolické dogma o *neomylnosti* rozhodnutí papeže rovněž obsahuje silné juristicko-decisionistické elementy; avšak neomylné rozhodnutí papeže nezakládá řád a instituci církve, nýbrž je předpokládá: papež je neomylný pouze jako hlava církve silou svého úřadu, není tomu naopak tak, že ten, kdo je neomylný, je papežem.“<sup>431</sup>

Autorita suveréna je tedy autoritou *úřadu* suveréna, jehož rozhodnutí je neomylné proto, že jde o decisi nejvyšší, dále nepřezkoumatelné moci, jejíž existence je nutnou podmínkou ustavení řádu, institucionalizace a překonání bezprostřednosti. Náplní úřadu suveréna a posláním jeho konkrétního nositele je, jak vyplývá z propojení výše uvedeného s *Ústavovědou*, prostřednictvím reprezentace v podmínkách pozemské skutečnosti před lidem ve smyslu *multitudo* jako publikem ztělesnit *ideu*, konkrétně ideu lidu jakožto jednotného *populus*.<sup>432</sup> Právě pojům *populus* a *multitudo* a jejich souvislosti se suverenitou věnuji pozornost v dalším oddílu, stejně jako otázce, *kdo* je podle Schmitta vlastně suverénem v moderním demokratickém státě, neboť se domnívám, že na základě řečeného dosud nemáme k dispozici dostatek indicií pro její zodpovězení.

#### **4.3. Lid, masa, suverén a diktátor. Problém suverenity v moderním demokratickém státě**

Schmitt od svých prvních publikací zastával stanovisko, že politický a právní řád nutně zahrnuje jak reálnou, tak ideální složku a že náležitá filosofie práva musí tuto skutečnost řádně reflektovat. Třebaže se Schmittův pohled na obsah i poměr těchto prvků v čase nepochybně proměňoval a např. pojem abstraktní ideje práva, jenž měl centrální postavení v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*, se v *Ústavovědě* nevyskytuje, lze na základě textové evidence a rozboru relevantních pasáží ukázat, že dialektika elementů reality a ideality v podobné základní struktuře hraje zásadní roli rovněž ve zmíněné knize z roku 1928.

---

<sup>430</sup> K pojmu autority úřadu v protikladu k čistě osobní autoritě srov. KRIELE, Martin. *Einführung in die Staatslehre*, c. d., s. 22.

<sup>431</sup> „Das römisch-katholische Dogma von der *Unfehlbarkeit* der päpstlichen Entscheidung enthält ebenfalls starke juristisch-decisionistische Elemente; aber die unfehlbare Entscheidung des Papstes begründet nicht die Ordnung und Institution der Kirche, sondern setzt sie voraus: der Papst ist nur als Haupt der Kirche kraft seines Amtes unfehlbar, nicht ist umgekehrt der Unfehlbare der Papst.“ *ÜDARD*, s. 22. Přeložil LK.

<sup>432</sup> K tématu srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 143 n. Dále srov. KALYVAS, Andreas. *Democracy and the Politics of the Extraordinary*, c. d., s. 158.

V *Ústavovědě* dává Schmitt na srozuměnou, že v moderním státě, ať už jde o stát monarchický, aristokratický nebo demokratický, tvoří základ politické a právní existence především lid jako politická jednota,<sup>433</sup> ale ve větší nebo menší míře také lid jako empiricky přítomné sociální těleso, jež je tvořeno jednotlivci, kteří jsou k sobě různými myslitelnými způsoby fakticky vztaženi, např. společnou vírou nebo ekonomickými zájmy, sdíleným jazykem, historickými zkušenostmi či kulturou apod.<sup>434</sup> Suverénem a subjektem ústavodárné moci je v moderním státě 20. století pro Schmitta dominantně lid, neboť pojem tradiční monarchické dynastické legitimacy (ve smyslu legitimního titulu plynoucího z nástupnictví) ztratil, jak říká v *Politické theologii*, veškerou evidenci.<sup>435</sup> Platí přitom, že dynastická legitimita a legitimita demokratická se navzájem vylučují.<sup>436</sup>

Zatímco lid jakožto suma občanů je v čase a prostoru přítomnou masou neboli *multitudo*, lid coby politická jednota je *populus* čili taková *multitudo*,<sup>437</sup> jež je pojata ve své *ideji* jako jednotný subjekt s jednou společnou vůlí. Jelikož je lid v obou významech tohoto slova pro Schmittovo chápání politické a právní existence zásadní, jak níže ukážu, a to především v demokracii, je třeba věnovat pozornost oběma uvedeným pojmům, vazbě mezi nimi a tomu, jak je zprostředkována.

Podobně jako abstraktní právo je také *populus* „pouhou“ ideou,<sup>438</sup> která tvoří základ pro to, aby uspořádání sociálních vztahů nebylo toliko projevem síly, ale mělo „normativní“ a transcendentní základ. Idea ovšem podobně jako norma nemůže, jak Schmitt opakovaně upozorňuje, konat a sebe sama realizovat.<sup>439</sup> Je neurčitá a „neviditelná“ a potřebuje „viditelného“ a určitého nositele náležejícího světu jevů, který ji ztělesní a *rozhodne* o jejím obsahu, čímž ustaví spojení mezi ní a světem faktů a ukončí „spor o právo“ nebo obecněji a lépe řečeno „spor o ideu“.

Toto *rozhodnutí* neboli *decise* hraje zásadní roli, neboť bez ní může, jak jsem uvedl výše, potenciálně existovat tolik interpretací obsahu ideje, kolik subjektů se k němu může vyjádřit. Ačkoli se mohou všichni např. shodnout, že základ života politického tělesa má tvořit idea

---

<sup>433</sup> Pro skicovitou a otevřenou úvahu o menší skupině jako subjektu ústavodárné moci v aristokracii srov. *VL*, s. 81 n.

<sup>434</sup> Srov. *VL*, s. 231. K různým významům pojmu „lid“ srov. KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou*, c. d., s. 97 nn.

<sup>435</sup> Srov. *PT*, s. 41. Srov. dále *LSTH*, s. 100. Srov. rovněž SCHMITT, Carl. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017, s. 30 a 39 (dále jen „*GLHP*“).

<sup>436</sup> Srov. *VL*, s. 81, 88 nn., 284.

<sup>437</sup> K lidu, mase a reprezentaci srov. např. MOTSCHENBACHER, Alfons. *Katechon, oder, Großinquisitor?*, c. d., s. 51.

<sup>438</sup> Jak říká Schmitt v *Římském katolicismu a politické formě*: „Celek‘ lidu je pouhou ideou...“. *ŘKPF*, s. 41.

<sup>439</sup> Srov. např. *WSBE*, s. 40, 83. *PT*, s. 25.



spravedlnosti, bude se v praxi obsah této ideje jevit velmi rozdílně podle toho, zda bude formulován majetnými či nemajetnými, utiskovateli nebo utlačovanými, silnými či slabými apod. Podobně také obsah ideální vůle lidu jakožto *populus* může mít značně různou podobu, je-li kontemplován magnátem, domkařem, lazebníkem, továrníkem, katolíkem, ateistou, liberálem, konzervativcem, socialistou, tradicionalistou či reformistou apod. Vztažení k ideji tvořící základ právního řádu nevede k chaosu jen tehdy, pokud je zde instance, která v mezní situaci závazně a bez možnosti odvolání rozhodne o jejím obsahu.

*Populus* je *ideou* určitého reálně přítomného sociálního seskupení, které tvoří součást světa faktů a o němž je možné hovořit jako o síle, jež se může projevit v čase a prostoru. Je *ideou multitud* jako politické jednoty. Rozlišení těchto dvou pojmů lidu si žádá detailnější zkoumání jejich vzájemného vztahu. Je přitom patrné, že uvedená relace zahrnuje prvky jak identity, tak i difference. Pokud jde o rozdíl mezi nimi, je třeba uvést, že zatímco složení fluidní *multitudo* se setrvale mění stejně jako stanoviska masy ke konkrétním otázkám, která jsou průsečíkem různých názorových vektorů, *populus* je jednotným subjektem s relativně trvalou vůlí. Element identity naproti tomu vyplývá evidentně již ze skutečnosti, že *populus* není nic jiného než *multitudo* pojatá ve své ideji jako jednota. Platí přitom, že mezi oběma pojmy panuje vztah vzájemné závislosti.

*Populus* je odkázán na *multitudo*, neboť bez ní postrádá adresáta a ukotvení ve světě faktů a je pouhou abstraktní myšlenkou. *Multitudo* je odkázána na *populus*, jelikož bez vztahu k ideji sebe sama by byla jen labilním shlukem, který by podstupoval nepřetržitou rekonfiguraci, podléhal rozkladu a byl vystaven návratu do *status naturalis*. Skrze *populus* a vztah k idealitě je možné integrovat masu do politického subjektu a zprostředkovat její faktickou bezprostřednost. Neméně důležité je ale také to, že *multitudo* by sice hypoteticky mohla sama o sobě skrze aktuální většinu prosadit silou určitou vůli a jednat jako pouhý držitel moci, ale nemohla by coby suverén ustavit normativní řád a vznášet nárok na poslušnost. Její konání by nebylo aktem *fundace právního řádu*, který vždy musí být vztažen k ideji, ale toliko prostým *faktickým donucením*.

Pro bližší vysvětlení vztahu obou konceptů a určení toho, kdo je suverénem, je třeba uvést na scénu pojmy reprezentace a identity, které u Schmitta představují základní protikladné principy utváření politické jednoty. Schmitt v *Ústavovědě* předkládá tezi, že demokratický stát se zakládá na vizi identity lidu (ve smyslu *multitudo*) se sebou samým (ve smyslu *populus*), která může být realisticky v maximální míře uskutečněna tam, kde *multitudo* vykazuje vysokou míru sociální homogenity. Monarchický stát naproti tomu vychází z představy reprezentace, podle

níž lid existuje jen tehdy, pokud je reprezentován a jako pouhá idea ztělesněn v osobě panovníka. Zatímco ve vysoce sourodých společenstvích se prosazují a mohou prosazovat prvky odpovídající pojmu identity, v jehož základu stojí demokratická představa rovnosti vládnoucích a ovládaných, v heterogenních uskupeních je podle Schmitta nutné, pokud mají existovat jako politické těleso, potlačení elementů identity ve prospěch principu reprezentace.

Schmitt říká zcela jednoznačně, že ani jeden z principů formace politické jednoty nemůže být v empirické skutečnosti naplněn zcela, což znamená, že se jedná o pojmy teoretické reflexe sloužící k analýze a kategorizaci a že každý stát neboli politická jednota je v každém okamžiku své existence utvářen jak na základě principu identity, tak i reprezentace.

Schmitt zaprvé konstatuje, že nemůže existovat žádné státní těleso bez prvků identity,<sup>440</sup> neboť každá reprezentace, jak říká již v *Římském katolicismu a politické formě*,<sup>441</sup> se musí nutně obracet k adresátovi, před nímž ke ztvárnění ideje dochází, konkrétně pak k veřejnosti, kterou tvoří množství empiricky existujících jednotlivců. Reprezentace ideálního lidu předpokládá empirický lid jako reálnou masu, která se s tímto lidem vládnoucím skrze konkrétní osobu či osoby identifikuje. Bez této identifikace (a uznání) by akt reprezentace nebyl úspěšný a došlo by k přerušení zprostředkování styku mezi realitou a idealitou, jež je základem překonání společenských antagonismů a jejich sjednocení do *complexio oppositorum* skrze reprezentaci. Následkem by byla hrozba degenerace politické jednoty a regres do *status naturalis*, resp. její rekonfigurace v občanské válce.

Stejně tak ovšem nemůže být žádná politická jednota prosta principu reprezentace.<sup>442</sup> Ideálem prvku identity by bylo trvale shromážděné (relativně) homogenní těleso, které by rozhodovalo veškeré politické záležitosti přímo.<sup>443</sup> Lze však zaprvé snadno nahlédnout, že tato představa je mj. s ohledem na šíři a komplexitu rozhodování v současném světě nerealizovatelná.<sup>444</sup> Dále je třeba uvést, že i kdyby hypoteticky víceméně naplněna byla, nerozhodovali by všichni, na něž rozhodnutí dopadá, např. nedospělci. Nadto by bylo nutno vysvětlit, jak je zajištěna identifikace s přijatým závěrem v případě osob, jež hlasovaly proti němu (v úvahu připadá např. konstrukce

---

<sup>440</sup> Srov. *VL*, s. 208.

<sup>441</sup> Srov. *ŘKPF*, s. 33.

<sup>442</sup> Srov. *VL*, s. 206 nn.

<sup>443</sup> Srov. *VL*, s. 206.

<sup>444</sup> Srov. WOOD, Ellen Meiksins. Demos versus „We, the People“. Freedom and Democracy Ancient and Modern. In: OBER, Josiah – HEDRICK, Charles (vyd.). *Demokratia. A Conversation on Democracies, Ancient and Modern*. Princeton: Princeton University Press, 1996, s. 121–139, zde s. 123. K argumentaci, že demokracie je vhodná pro malé státy, pokud vůbec, neboť jejím značným problémem je stranickost, a souvisejícímu argumentu ve prospěch federace a velkého státu srov. MADISON, James. Federalista č. 10. In: HAMILTON, Alexander – JAY, John – MADISON, James (vyd.). *Listy federalistů. Soubor esejí psaných na podporu nové Ústavy předložené federálním shromážděním 17. září 1787*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 70–75.

rousseauovského stříhu, v jejímž základu by tkvěla teze, že se nesouhlasící osoba spletla v tom, co je její skutečnou vůlí jakožto občana). Daný projev vůle by bez spojení s ideou vyjadřoval toliko aktuální vůli masy přítomných jedinců jakožto jednotlivců, nikoli kontinuální vůli politického tělesa pojatého v jeho ideji, jež není identická s pouhým agregátem vůlí. To vede u Schmitta k závěru, že i v institutech, které jsou typické pro prvek identity, např. v plebiscitu, musí být přítomen prvek reprezentace. Podle Schmitta je třeba každého hlasujícího pojímat jako reprezentanta politické jednoty a její ideální vůle, který nehlasuje nebo alespoň nemá podle ideje hlasovat ve své kapacitě jednotlivce, ale občana.<sup>445</sup>

Závěrem těchto úvah je, že v každém státě jsou v každé jeho molekule nutně přítomny oba prvky formace politické jednoty, třebaže v odlišné míře, a že základní rozdíl mezi státními formami spočívá vposled v tom, zda politickou jednotu reprezentuje jedna osoba (monarchie), skupina osob (aristokracie) nebo lid jako empirická masa (demokracie).<sup>446</sup> Reprezentace je ovšem ve všech případech elementem, jenž je od státu neodmyslitelný.

Také v demokratickém státě s občanstvem, které hypoteticky takřka ve všech myslitelných ohledech vykazuje silné prvky homogenity, tudíž hraje reprezentace zásadní a neredukovatelnou roli. Musí zde tedy existovat aktér nebo množina aktérů, jež reprezentuje masu pojatou v její ideji čili *populus*, s nímž se *multitudo* identifikuje, a to i v okamžiku suspendace právního řádu a projevu suverénní či ústavodárné moci. Přirozeně se nabízí otázka, zda tímto reprezentantem *populus* není ve skutečně demokratickém státě nikdo jiný než sama *multitudo*, jež v aktu reprezentace znázorňuje a ztělesňuje sebe samu jako ideální jednotu.

Jakkoli jde tato úvaha správným směrem, naráží nejen u Schmitta, ale i obecně na jeden zásadní problém: jak může *multitudo* jakožto neformalizovaná masa jednotlivců vůbec jednat, rokovat, rozhodovat a reprezentovat? Na tuto otázku by bylo možné reagovat odpovědí, že ve skutečně sourodé společnosti by mohl rozhodnout kdokoli, neboť všichni jsou téhož názoru (mohlo by se tak např. losovat o tom, kdo slovně vyjádří myšlenkový obsah, na němž se všichni shodují). Tato představa je nicméně z praktického hlediska iluzorní a nebezpečná, neboť taková identita by mohla být jedině fingována, říká Schmitt.<sup>447</sup> Je ostatně namístě vzít do úvahy např. nezbytnou specializaci a stratifikaci společnosti a z toho plynoucí divergentní zájmy jejích složek.

---

<sup>445</sup> Srov. *VL*, s. 206.

<sup>446</sup> Srov. k tomu HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 134.

<sup>447</sup> Srov. *VL*, s. 215.

*Multitudo* je spontánní, neustavenou a fluidní masou podléhající kontinuálním metamorfózám, kterou musíme odlišovat nejen od *populus*, ale i od lidu jakožto orgánu, jemuž je právním řádem svěřena určitá pravomoc a působnost a jehož vůle je rozpoznatelná na základě předem daných pravidel a procedury (předpisy pro konání voleb, referendum apod.).<sup>448</sup> To nás vede k otázce: může reálně plnit roli reprezentanta síla, která je neformalizovaná, nemá jednotnou vůli a může podle Schmitta toliko aklamací vyjádřit souhlas či nesouhlas s určitým návrhem? Zdá se, že jen velmi omezeně, pokud vůbec.

Z propojení úvah *Ústavovědy* a dřívější *Diktatury*, ale i dalších spisů je patrné, že hlavním kandidátem na pozici reprezentanta *populus* a suveréna v demokracii je vedle *multitudo* suverénní diktátor. Odpovídalo by to v zásadě i Schmittovu vyjádření z *Politické theologie*, podle něhož platí, že ať už

„...je suverénní pouze Bůh, to znamená ten, kdo v pozemské skutečnosti jedná bez odporu jako jeho zástupce, nebo císař či zeměpán anebo *lid*, to znamená ten, kdo se může bez odporu s lidem identifikovat, otázka vždy směřuje k subjektu suverenity, to znamená k aplikaci pojmu na konkrétní skutečnost.“<sup>449</sup>

Ten je nesporně v principu schopen přijmout jasnou decisi, která je podle Schmitta pro určení obsahu ideje stejně jako pro ustavení stabilního právního řádu nezbytná, ať už se jedná o jednotlivce nebo úzké těleso osob typicky v podobě ústavodárného shromáždění. Přesto má tento závěr svá úskalí. Schmitt totiž v *Ústavovědě* jasně říká, že

„Pouze faktický počet těch, co panují nebo vládou, však není vhodným principem rozlišení [státních forem] a není třeba zvláštního důvtipu, abychom se stavěli kriticky k tvrzení, že v monarchii vládne jeden, v aristokracii několik, v demokracii mnozí nebo všichni. *Toto rozlišení je správné pouze natolik, nakolik je ve slovech ‚panovat‘ či ‚vládnout‘ obsažen moment reprezentování, totiž znázornění politické jednoty. V demokracii jsou to mnozí nebo všichni, kdo reprezentují, pokud má být každý volič...nezávislým zástupcem celku. Avšak tento podíl všech státních občanů na státu nemá v demokracii smysl reprezentování, nýbrž tvoření identity přítomného lidu se sebou samým jako politickou jednotou.*“<sup>450</sup>

---

<sup>448</sup> Srov. *VL*, s. 83.

<sup>449</sup> *PT*, s. 12. Zdůraznil LK.

<sup>450</sup> „Die bloß faktische Zahl der Herrscher oder Regierenden ist allerdings kein geeignetes Einteilungsprinzip, und es bedarf keines besonderen Scharfsinns, um kritisch zu werden, wenn gesagt wird, in der Monarchie herrsche ein einzelner, in der Aristokratie mehrere, in der Demokratie viele oder alle. Nur soweit in den Worten ‚herrschen‘ oder ‚regieren‘ das Moment des Repräsentierens, nämlich Darstellung der politischen Einheit, enthalten ist, ist die Einteilung richtig. In der Demokratie sind es viele oder alle, die repräsentieren, insofern jeder Wähler...

Právě citovaná pasáž dává zřetelně najevo, že reprezentantem v demokracii není suverénní diktátor, ať už by šlo o jednotlivce nebo jejich skupinu, ale *mnozí nebo všichni*. Suverénní diktátor tudíž nemůže být námi hledaným reprezentantem a suverénem, jak se zdá. Navíc by nám mohla na mysli vytanout námitka, že suverénní diktátor nemůže být reprezentantem *populus* v podmínkách suspendace právního řádu, protože by se povážlivě podobal monarchovi, jenž je v moderním státě rovněž reprezentantem *populus*, takže by došlo k setření rozdílu mezi demokracií a monarchií.

Pokud jde o právě uvedenou námitku, je třeba uvést, že ve Schmittových spisech nacházíme přinejmenším dvě solidní kritéria, s jejichž pomocí můžeme oba rozlišit. *Suverénní diktátor* se od panovníka odlišuje zaprvé tím, že na rozdíl od něho *není stricto sensu reprezentantem politické jednoty, ale* jakožto diktátor neboli komisař či pověřenec „*pouhým*“ *zmocněncem reprezentanta populus*. Plní tedy funkci reprezentanta, ale není přísně vzato reprezentantem, nýbrž jeho pověřencem. Zadruhé se od něho liší zásadním, s předchozím souvisejícím znakem, že roli reprezentanta politické jednoty neplní trvale, ale *dočasně* do doby splnění příslušného úkolu, jímž je typicky dání ústavy, jehož splněním jeho pověření a funkce zanikají. Monarcha naproti tomu zůstává reprezentantem i poté, a to jako instance, která může v pozici suveréna právní řád svým rozhodnutím suspendovat (podobně to platí rovněž pro aristokracii a skupinu několika reprezentantů).<sup>451</sup>

Jestliže je ovšem suverénní diktátor jakožto diktátor nutně komisařem neboli zmocněncem, jehož autorita se odvozuje od zmocnitele, klade se logicky otázka, kdo je oním aktérem, jenž jej pověřuje přijetím rozhodnutí a dáním ústavy. Kdo a jak zmocňuje suverénního diktátora?

Přirozeně se nabízí odpověď, že je to lid. Nemůže se však jednat o *populus* sám o sobě, neboť ten je pouhou myšlenkou či ideou a může jednat jen skrze reprezentanta. Zbývá tedy, jak se zdá, jediná možnost, totiž že zmocnitelem diktátora je lid ve smyslu *multitudo*. I tento závěr je však problematický.<sup>452</sup> Pokud by diktátora pověřila *multitudo* jako divergentní masa plná protichůdných postojů různých klik, skupin, zájmů a jednotlivců, znamenalo by to ve skutečnosti silové prosazení konkrétního aktéra aktuálně přítomnou většinou a hrozbu majorizace, resp. její tyranie. Diktátor by pak byl exponentem dané většiny, nikoli pověřeným reprezentantem celku.

---

unabhängiger Vertreter des Ganzen sein soll. Aber diese Beteiligung aller Staatsbürger am Staat hat in der Demokratie nicht den Sinn des Repräsentierens, sondern der Herstellung der Identität des anwesenden Volkes mit sich selbst als politischer Einheit.“ *VL*, s. 215 n. Přeložil a zdůraznil LK.

<sup>451</sup> Srov. *DD*, s. 134.

<sup>452</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 139.

Máme-li se předloženému dilematu vyhnout a proplout zde mezi Skyllou čiré ideality a Charybdou pouhé fakticity, jeví se jako logický následující závěr, jenž věcně odpovídá výše uvedenému citátu: diktátora pověřuje skutečně *multitudo*, která ovšem v daném okamžiku navzdory svým omezeným možnostem konání sama spontánně jedná ne jako prostá *multitudo*, ale jako reprezentant *populus*, např. v podobě mručení nebo prosté sociální akceptace, kterou vyjadřuje souhlas s obsahem určitého návrhu. Takto zmocněný diktátor je právě s ohledem na limitovanou schopnost *multitudo* konat a *reálně reprezentovat* pověřen tím, aby namísto ní jednal, reprezentoval a přijal rozhodnutí o obsahu vůle ideálního *populus*. Sama ovšem zůstává empiricky latentně přítomnou silou, jež se může kdykoli projevit, pokud suverénní diktátor plní roli pověřeného reprezentanta nenáležitě a dle názoru *multitudo* nesprávně artikuluje vůli jí samé jakožto *populus*.<sup>453</sup>

Ukazuje se tak, že v moderním státě s demokratickou státní formou je diktatura projevem nutnosti, jelikož *multitudo*, která reprezentuje *populus*, nemůže, na rozdíl od panovníka nebo malé skupiny lidí, plnohodnotně přijmout rozhodnutí. Pověřuje proto v mezích své značně omezené schopnosti jednat coby reprezentant *populus* konkrétní osobu, která ve své kapacitě pověřence či komisaře přijme rozhodnutí za něho. Osoba zmocněná masou neboli suverénní diktátor má vzhledem ke zmocnitelově limitované mohutnosti jednat široké pole působnosti, čímž se mimochodem jasně odlišuje od dřívějších komisařů panovnických. Vladaři totiž mohli v principu jednat sami nebo dát komisaři více či méně určité instrukce pro jeho jednání.<sup>454</sup>

Kdo je tedy suverénem v demokratickém státě? *Populus*? *Multitudo*? Suverénní diktátor? Schmittovu pojetí dle mého soudu odpovídá závěr, že každý a ani jeden z nich. Ukazuje se totiž, že v moderním demokratickém státě v případě ustavujícího aktu vzniká složitá síť vazeb, kterou musíme náležitě rozplést, abychom Schmittově koncepci správně porozuměli. *Populus* nemůže být suverénem, protože nemůže sám jednat. Není jím ani *multitudo*, neboť skrze její činnost lze vysvětlit donucení, ne však ustavení řádu. Suverénem je *populus* tvořící základ právního řádu reprezentovaný *multitudo*, jež formou aklamace zmocňuje suverénního diktátora, aby přijal rozhodnutí jako pověřený reprezentant *populus* a plnil roli „úst lidu“,<sup>455</sup> neboť sama jej není schopna dostatečně artikulovat a není s to roli reprezentanta a suveréna plnohodnotně naplnit. Po dání ústavy a ustavení řádu dochází k naplnění poslání suverénního diktátora neboli pověřence a jeho odchodu ze scény. Suverénním reprezentantem je nadále opět sama *multitudo*,

---

<sup>453</sup> Srov. k tomu *DD*, s. 141.

<sup>454</sup> Srov. *DD*, s. 136.

<sup>455</sup> Narážka na výrok z románu Victora Huga s názvem *Devadesát tři*. Srov. HUGO, Victor. *Devadesát tři*. Praha: Dobrovský, 2013, s. 86.

jež může jako revoluční síla pověřit nového suverénního diktátora a jeho prostřednictvím daný řád odstranit a nahradit novým.

V zájmu korektního a transparentního přístupu ke čtenáři pokládám za potřebné uvést, že Schmitt sám svou pozici právě prezentovaným způsobem nikde na jednom místě souvisle nepředvedl. Domnívám se však, že představuje logickou konsekvenci jeho relevantních tezí a aplikace klasických a etablovaných technik výkladu odborných textů.

#### 4.4. Suverén jako reprezentant a nositel úřadu

V předchozím oddílu jsem se soustředil na otázku, koho máme v logice Schmittova pojetí označit jako suveréna v moderním demokratickém státě, a snažil jsem se ukázat, že jeho pojmy suverenity a (suverénní) diktatury jsou o poznání komplikovanější, než se může zdát na první pohled. Z hlediska následujících řádků stejně jako páté kapitoly je přitom podstatný komplexní vztah mezi *populus*, *multitudo* a suverénním diktátorem.

Oddíly 4.1 a 4.2 poskytují evidenci pro tvrzení, že Schmitt suveréna ve svých raných a výmarských spisech nechápe jako proroka či charismatického vůdce nebo dokonce pouhého držitele moci, ale jako nositele na něm nezávislého úřadu a reprezentanta ideje, jež mu předchází a které je podřízen.<sup>456</sup> Celkově se domnívám, že v jeho publikacích můžeme detekovat poměrně patrnou snahu o institucionalizaci, zprostředkování a „juridifikaci“ této instance, kterou ovšem z povahy věci není možné předem regulovat a srovnáním s normami nebo i jiným podobným preskriptivním standardem formalizovaně kontrolovat, např. v podobě soudního přezkumu (viz části práce výše, v nichž jsem věnoval pozornost mj. Fichtovu eforátu). Nakolik dohlížím, nebrání nic principiálně tomu, aby i prorok nebo charismatický vůdce reprezentoval na základě svých bezprostředních kvalit ideu, avšak Schmitt to odmítá a snaží se i zprostředkování ideje zprostředkovat skrze myšlenku úřadu. Jeden z množství dokladů kontinuity tohoto úsilí ve Schmittových publikacích představují např. jeho časově poměrně vzdálené návraty k úřadu (neomylného) papeže jako inspiraci při hledání vzoru pro to, jak řešit problém zprostředkování mezi světem idejí a faktů, s nimiž se setkáváme ve svazcích *Hodnota státu a významu jednotlivce* (1917), *Římský katolicismus a politická forma* (1923) a *O třech typech právně vědeckého myšlení* (1934).

Schmittovy pojmy reprezentace a úřadu se zdají představovat vrchol jeho snahy o to proplout mezi Skyllou „pouhého“ práva a představy o neosobní vládě norem, jež se podle Schmitta

---

<sup>456</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 142.

„nemohou samy uskutečnit“,<sup>457</sup> a Charybdou „pouhé“ moci v podobě mocenské teorie právní, která redukuje normativitu na fakticitu a není s to řádně vysvětlit rozdíl mezi mocí státu a mocí násilníka či bandy lupičů.<sup>458</sup> Ježto je Schmittův suverén jednotlivcem z „masa a kostí“ nebo množinou takových jedinců, může jeho prostřednictvím docházet k realizaci ideje, resp. normy (vztah k fakticitě). Poněvadž je z druhé strany suverénem pouze natolik, nakolik koná ve své kapacitě nositele úřadu a má vazbu na transcendentní ideu s normativním nábojem a uskutečňuje ji, může být od počátku uchopen ne jako tyran či despota, ale právě jako suverén, ne jako pouhý jednatel, ale jako osoba, která je vztažena k něčemu ideálnímu, co jednatel v jeho faktické bezprostřednosti přesahuje.<sup>459</sup> Moc suveréna tedy není pro Schmitta pouhou svévolí a projevem čisté arbitrárnosti, neboť je vždy již omezena shora ideou, kterou suverén jakožto nositel úřadu reprezentuje. Reprezentovaná idea a nesený úřad pak předznamenávají alespoň rámcově rozhodnutí a prostor pro činnost jeho držitele (vztah k idealitě).<sup>460</sup>

Suverén nebo případně jeho pověřenec ovšem není omezen pouze shora ideou, ale také zdola, neboť jeho reprezentace ideje se musí, pokud má být úspěšná, setkat se sociální akceptací ze strany *multitudo*.<sup>461</sup> Schmitt v tomto kontextu klade důraz zejména na pojem aklamace jako způsob, jakým masa vyjadřuje souhlas s jednáním suveréna, resp. jeho pověřence.<sup>462</sup> Sociální limitaci suveréna zdola pak můžeme vyložit v termínech *Pojmu politična* tak, že obsah jeho rozhodnutí je předznačen v konkrétním antagonismu ve společnosti a že suverén musí, má-li si činit naději na úspěch, vizi řádu hlavní strany antagonismu náležitě artikulovat. Tento moment tvoří můstek k další kapitole práce, v níž se kromě dalšího zaměřuji právě na Schmittův *Pojem politična* a v něm rozvinutou teorii politického antagonismu jako nejintenzivnějšího z rozporů, jež rezonují ve společnosti. O suverénu můžeme hovořit jako o služebníkově ideje.<sup>463</sup> Skutečnost, že je držitelem neomezené nejvyšší moci, nemá vést k závěru, že vůlí lidu je, co on chce, ale že jako suverén nemá a nesmí chtít nic jiného než to, co chce lid. Jeho úkolem je přivést k výrazu o sobě neurčitou vůlí lidu. Suverén nestojí nad ideou, podobně jako nestojí nad logikou, nebo, řečeno v aluzi na Zikmunda Lucemburského, gramatikou.<sup>464</sup>

---

<sup>457</sup> Srov. *WSBE*, s. 40, 83. *PT*, s. 25.

<sup>458</sup> Srov. *WSBE*, s. 23. Srov. dále MEHRING, Reinhard. *Pathetisches Denken*, c. d., s. 71.

<sup>459</sup> Srov. k tomuto tématu BELLING, Vojtěch. *Smrt suveréna*, c. d., s. 109.

<sup>460</sup> K oddělení úřadu od osoby, která je jeho nositelem, srov. rovněž SCHMITT, Carl. *Die Sichtbarkeit der Kirche*, c. d., s. 76.

<sup>461</sup> Srov. WEBER, Samuel. *Targets of Opportunity*, c. d., s. 37.

<sup>462</sup> K aklamaci a demokracii srov. mj. *GLHP*, s. 22 a 35. *VL*, s. 83 n.

<sup>463</sup> Srov. *WSBE*, s. 57 (zde ve vztahu ke státu obecně).

<sup>464</sup> Jde o narážku na jeho výrok „Ego sum rex Romanus et supra grammaticam“.



Vůči Schmittovu pohledu na suveréna a jeho snaze nalézt instrumenty pro jeho usměrnění je samozřejmě možné namítnout, že představa kontroly suveréna či diktátora ze strany veřejnosti má limity dané jak možnou indiferencí občanů, tak i možnostmi manipulace a propagandy v současné době sociálních a masových médií.<sup>465</sup> Jako ještě méně nadějná se může jevit snaha dosáhnout tohoto cíle pomocí myšlenkové konstrukce úřadu, neboť se může zdát, že nejde o nic více než apel na suveréna, aby byl pamětliv, že by si měl počínat ne tak, jak on chce, ale tak, jak to odpovídá ideální vůli lidu, který on toliko reprezentuje, jehož dodržení není formalizovaně přezkoumatelné. Ostatně je to on sám, kdo rozhoduje o obsahu ideje i jeho výkladu.

V reakci na tuto námitku pokládám za příhodné formulovat dvě poznámky. Zaprvé z pozice interpreta Schmittova díla a obecně optikou právně filosofickou uvádím, že z pohledu zájmu na správném pochopení a náležitém hodnocení Schmittovy koncepce je signifikantní, že se snaží suveréna uchopit ne prostě jako příkazující instanci, ale jako instituci a úřad, a to i kdyby se mělo ukázat, že toto úsilí má v praktické oblasti málo znatelné nebo minimální dopady. Zadruhé se z perspektivy diskutované věci jako takové a hlediska praktického domnívám, že Schmittův kritický rozbor alternativ (jednostranná akcentace moci před právem nebo práva před mocí) má svou analytickou přesvědčivost a že je-li tomu tak, je množství pohledů na problém založení právního řádu omezeno stejně jako možností, jak usměrnit akty, jež vedou k ustavení řádu. V tomto kontextu má smysl dát Schmittovu pokusu příležitost a zkoumat, jaký má jeho snaha o institucionalizaci suverenity potenciál.

Začněme úvahu o předmětné věci stručnou rekapitulací. Schmittův suverén se vztahuje k ideji, jež je mu logicky předřazena. Tímto manévrem se Schmitt vyhýbá mocenské teorii právní a redukci práva na fakticitu. Podřazenost suveréna této ideji nicméně může být toliko formální, jak je patrné mj. ze Schmittovy kritiky vize předem daného předstátního práva s určitým obsahem. Riziku, že se z tohoto podřízení stane z důvodu naprosté formálnosti pouhé simulakrum vázanosti bez praktické konsekvence, se Schmitt snaží čelit ideou úřadu, jenž je objektivizovanou duchovní strukturou a je na jednotlivci nezávislý. Konkrétní suverén je pouze jeho nositelem.

Achillovou patou Schmittova úsilí se zdá být, že hrozí narazit na stejné námitky, jako jsou ty, jež Schmitt sám uplatnil vůči přístupům kladoucím právo před moc. Odkázanost suveréna na ideu a úřad přináší element, jenž je na něm jako osobě jednající v čase a prostoru nezávislý a na němž je možné činnost konkrétního aktéra poměřovat. Co se ovšem stane v případě pochyb,

---

<sup>465</sup> Srov. KOLLERT, Lukáš. Výjimečný stav a jeho regulace v právním státě, c. d., s. 242.

zda ta a ta osoba jedná náležitě v pozici nositele úřadu suveréna? Kdo věc posoudí, dojde-li ke sporu? Buďto nositel úřadu, nebo někdo jiný. V prvním případě zde zůstává problém simulakra vázanosti. Ve druhém dospíváme k podobným nesnázím jako v případě myšlenky eforátu (riziko nekonečného regresu, destabilizace, občanské války, regresu do *status naturalis* atd.).

Zdá se, že vstupujeme do labyrintu, v němž po otevření každých dveří narazíme na křižovatku se dvěma dalšími. Problém, s nímž se potýkáme, upomíná alespoň částečně na Fichtův postup v *Základu všeho vědosloví*, kde se Fichte snaží spojit absolutní protiklady pomocí dalších a dalších pojmů umožňujících syntézu, které opět vedou k tezi a antitezi atd.

Ze Schmittových spisů je zřejmé, že z přesvědčivých důvodů odmítá možnost *formalizované* kontroly suveréna skrze jinou instituci. Zásadním znakem jeho koncepce je, že ustavení řádu předpokládá nejvyšší autoritu přijímající decisi, jejíž rozhodnutí není dále přezkoumatelné. Domnívám se, že součást Schmittova pojetí tvoří strategie, jež spočívá v tom, že do hry vtahuje faktor, s nímž je třeba vždy počítat a který *není formalizován*, jmenovitě masu coby empiricky přítomnou sílu. Jinak řečeno, jedinou instancí, jež může působit jako dohled nad tím, zda suverén nebo jeho pověřenec plní náležitě svou roli, je *neformalizovaná multitudo*. I mimo rámec schmittovského bádání se zdá, že tento závěr má svou přesvědčivost a že to skutečně je vposled masa, na jejíž bedrech spočívá dozor nad tím, zda suverén či jeho pověřenec vyjadřují vůli lidu ve smyslu *populus*. Znakem, že si konkrétní osoba počínala jako suverén a odpovídala svému pojmu, je, že *multitudo* jeho rozhodnutí přijala a že suverén naplnil svou funkci, neboť se mu podařilo ustavit řád. Záměrně zde hovořím o *znaku*, podle něhož můžeme konstatovat, že určité jednání bylo aktem suverenity, protože jakkoli i prosazení určité vize řádu a její uznání mají nepochybně svou relevanci pro legitimitu řádu, jejím zřídlem je ve Schmittově koncepci především vztah k ideji, která tvoří nadpozitivní referenční bod právního řádu.<sup>466</sup>

Úkolem filosofie práva je na základě zkoumání argumentů, inkonsistencí a konsekvencí formulovat logicky přesvědčivou vizi ustavení řádu a načrtnout podobu institucí, jež v tomto úkolu hrají klíčovou roli. Zdá se přitom, že neexistuje *teoretický model ustavení řádu*, který by sám o sobě mohl garantovat, že se z konání mocenského aktéra nestane výkon pouhé moci. V narážce na název knihy Hannah Arendtové můžeme říci, že nejistota plynoucí z možnosti, že konkrétní lidé nebudou plnit náležitě svou roli danou určitou institucí, je součástí „lidského údělu“,<sup>467</sup> jemuž není možné se zcela vyhnout. Domnívám se, že i na námi zkoumané téma můžeme *mutatis mutandis* vztáhnout reflexi, jejímž autorem je slavný americký právní vědec

<sup>466</sup> Srov. k tomu BELLING, Vojtěch. *Legitimita moci v postmoderní době*, c. d., s. 92 n.

<sup>467</sup> Srov. ARENDTOVÁ, Hannah. *Vita activa neboli O činném životě*. Praha: OIKOYMENH, 2009. V anglickém originále titul knihy zní *Human Condition*.

Learned Hand. V aluzi na ni bychom mohli konstatovat, že je celkově vzato marnou naděje, že ustavení řádu zajistí instituce samy o sobě. Jakkoli jsou nesporně oporou pro dosažení tohoto cíle, když jsou důsledně vystavěny a promyšleny a jejich smysl máme před očima, tvoří v konečném důsledku garanci jejich fungování skutečnost, že „v srdcích mužů a žen“ dlí jejich duch a vůle dohlédnout, aby nositelé institucí působili v souladu s nimi.<sup>468</sup>

Kde je moc, jež tvoří předpoklad řádu, existuje i hrozba jejího zneužití. Je to daň, kterou platíme za to, aby mohl existovat řád, jehož ustavení je nutným předpokladem pro rozvoj potence člověka. Schmitt sám k předmětné souvislosti uvádí:

„V rámci pozemského bytí je pokušení ke zlu, jež tkví v každé moci, jistě věčné, a pouze v Bohu je protiklad moci a dobra beze zbytku zrušen; bylo by však nejhorší nelidskostí chtít uniknout tomuto protikladu odmítnutím veškeré pozemské moci.“<sup>469</sup>

Závěrem této kapitoly věnuji pozornost ještě jednomu tématu, jež tvoří základ pro překrok ke kapitole následující. Při zkoumání Schmittových děl může vzniknout podezření, že se jeho koncepce uzavírá do bludného kruhu, který spočívá v tom, že politická jednota je jak předpokladem rozhodnutí a reprezentace, tak i jejím produktem.<sup>470</sup>

Domnívám se však, že je možné se právě načrtnutému kruhu vyhnout. Politická jednota je sice skutečně předpokladem i produktem reprezentace, avšak v různých ohledech. Jednou jde o dosud neuskutečněnou vizi a interpretaci ideje lidu, s níž se suverénní diktátor obrací k mase, aby ji přijala. Podruhé se jedná o prostřednictvím reprezentace více méně uskutečněnou ideu, jejíž realizace není toliko singulárním aktem, jakkoli Schmitt klade důraz právě na zakládající rozhodnutí, ale dynamickým, integrujícím a trvale naplňovaným projektem. Jak jsem poznamenal již výše, obrací se diktátor s určitou vizí ideje před masu, která je již předem formována a v níž existují různé sociální antagonismy, jež musí reflektovat, aby mohla uspět. A právě společenské dimenzi a předpokladům rozhodnutí se budu věnovat v následující kapitole, kde rovněž zaměřím pozornost na Schmittovu kritiku procesu depolitizace a jeho postoj vůči státu na konci 20. a začátku 30. let 20. století.

---

<sup>468</sup> Srov. HAND, Learned. *The Spirit of Liberty*. In: DILLIARD, Irving (vyd.). *The Spirit of Liberty. Papers and Addresses of Learned Hand*. New York: Knopf, 1960, s. 189 n.

<sup>469</sup> *ŘKPF*, s. 50.

<sup>470</sup> Srov. BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna*, c. d., s. 364 nn. Idea vytvoření politické jednoty skrze suveréna či reprezentanta má, podobně jako i v jiných případech u Schmitta, podobnost s koncepcí Hobbesovou, podle něhož „...je to jednota *zástupce*, nikoli jednota *zastupovaných*, která činí osobu *jednou osobou*.“ HOBBS, Thomas. *Leviathan*, c. d., s. 115. K vytvoření lidu skrze akt reprezentace dále srov. MOTSCHENBACHER, Alfons. *Katechon, oder, Großinquisitor?*, c. d., s. 51. Srov. konečně HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 147.

## 5. STÁT, POLITIČNO A SOCIALITA

V předchozích kapitolách jsem dokládal tezi, že centrální osu Schmittovy filosofie tvoří problém uskutečnění práva. Ze studia Schmittových textů je patrné, že již od raných spisů stojí ve středu jeho úvah o této otázce *stát* jako rozhodující politická jednotka, která svou decisi překonává spor o právo, zakládá na určitém teritoriu politický status a ustavuje normalitu jakožto základní předpoklad pro platnost právních norem. Dále jsem tvrdil, že zatímco v podmínkách německého císařství, v němž nebyla normalita spočívající v jádru daného řádu významně zpochybněna, Schmitt zejména v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* rozvíjí relativně abstraktně laděné rozboru mající ve svém středu téma uskutečnění *práva*, v prvních letech existence výmarské republiky stížených velkou mírou nestability, jež hrozila rozkladem řádu, svou pozornost zaměřuje více na postavu konkrétního suveréna přijímajícího rozhodnutí a otázku *uskutečnění práva*.

Domnívám se, že tento posun důrazu směrem k *uskutečnění práva* a zkoumání sociálních a jiných předpokladů pro naplnění nebo naopak nesplnění uvedeného cíle se dále intenzifikoval přinejmenším od vydání *Pojmu politična* a došel svého vrcholu v textech publikovaných na přelomu 20. a 30. let minulého století. Současně mám však na rozdíl od řady interpretů za to, že Schmitt ani v tomto období neopustil základní kostru své filosofie. To jinak řečeno znamená, že ve spisech výše zmíněného období leží v základu Schmittových úvah i nadále problém uskutečnění práva. Zachování elementární logiky Schmittovy koncepce je dle mého soudu dohledatelné přímo v textu *Pojmu politična*, na nějž se v této kapitole zaměřím především. Vazba k právu a ideji, zajištěná prostřednictvím reprezentace, je pak doložitelná jednak ve starším *Římském katolicismu a politické formě*, ale především v *Ústavovědě*, na níž Schmitt pracoval souběžně s *Pojmem politična*.<sup>471</sup> Mimo záběr této práce pak pro dokreslení uvádím, že je jednoznačně vykazatelná i v pozdějších publikacích, zejména těch, v nichž Schmitt rozvíjí své chápání termínu *nomos*.

*Pojem politična* je společně s *Politickou theologií* bezesporu nejslavnějším a nejhojněji studovaným Schmittovým spísem. Stejně jako *Politická theologie* představuje jednu z jeho kratších publikací v podobě eseje a patří mezi texty kontroverzní a velmi různorodě interpretované. Schmitt v něm zkoumá samu podstatu politična a vztah mezi ním a státem, slavné kritérium politična, v jehož základu stojí rozlišení přítele a nepřítele, funkci, kterou politično plní a konečně rovněž proces depolitizace a konsekvence, k nimž vede. V této

---

<sup>471</sup> Srov. KENNEDY, Ellen. *Constitutional Failure*, c. d., s. 122.

souvislosti mj. silně kritizuje pluralistické teorie státu předložené G. D. H. Colem a H. J. Laskim. Zaměřuje se také na otázku antropologie politických teorií a zkoumá implikace politična a úsilí o depolitizaci pro mezinárodní právo, vedení válečného konfliktu a pohlížení na nepřítele (na scénu např. uvádí pojem *absolutního* nepřítele a kriticky se vůči tomuto konceptu vymezuje). Pro tuto práci není žádné z právě uvedených témat zcela bez významu. Zásadní jsou ovšem pasáže věnované rozhodnutí o příteli a nepříteli, státu a političnu, funkci, kterou politická jednota plní, a vztahu mezi decisí, politickou jednotou a právem.

V této kapitole nejprve v základních obrysech shrnuji Schmittův náhled na pojem politična. Následně mj. ve světle koncepce představené v ostatních Schmittových publikacích objasňuji funkci, kterou politično a rozhodnutí o příteli a nepříteli plní ve vztahu k řádu a společenskému tělesu. V oddílu 5.3 předvádím Schmittovu kritiku depolitizace státu a v kontextu jeho pojetí politična představuji důvody, proč tento proces negativně hodnotí. Poslední oddíl je pak zaměřen na téma repolitizace státu jako jeden z hlavních bodů programu, jež nacházíme ve Schmittových textech z přelomu 20. a 30. let minulého století.

### 5.1. Pojem politična a rozhodnutí o příteli a nepříteli

Podle koncepce, která je představena v *Pojmu politična*, tkví v základu politického a právního řádu stejně jako v předchozích spisech *rozhodnutí* o podobě a formě existence množství lidí na určitém teritoriu, jež překonává spor o to, podle jaké vize práva má být dané seskupení utvářeno. Tím dochází k pacifikaci a neutralizaci společnosti a stanovení náplně faktické normality, jejíž existenci předpokládají právní normy, aby mohly platit a být *uskutečňovány*.

„Funkce normálního státu spočívá ale především v dosažení úplné pacifikace *uvnitř* státu a na jeho území, v zajištění ‚klidu, bezpečnosti a pořádku‘ a ve vytvoření *normální* situace, která je podmínkou pro to, aby vůbec mohly platit právní normy, neboť každá norma předpokládá normální situaci a žádná norma nemůže platit v situaci, jež je ve vztahu k ní zcela nenormální.“<sup>472</sup>

Potud vidíme zřetelnou návaznost na starší spisy, kde Schmitt také kladl důraz na normalitu jako předpoklad platnosti právních norem a potřebnost ustavujícího aktu v podobě rozhodnutí.<sup>473</sup>

---

<sup>472</sup> *PP*, s. 46. Srov. k tomu FIJALKOWSKI, Jürgen. *Die Wendung zum Führerstaat*, c. d., s. 181.

<sup>473</sup> Srov. *DD*, s. 133. Dále srov. *PT*, s. 14 n.

Novým prvkem *Pojmu politična* naproti tomu zajisté je, že *decise* je s novým důrazem přiblížena tak, že jejím obsahem je *rozlišení přítele a nepřitele*, s nímž je možné vést ozbrojený konflikt „na život a na smrt“.<sup>474</sup> Schmitt k tomu uvádí:

„Rozlišením specificky politickým, z něhož mohou být vyvozena politická jednání a motivy, je rozlišení *přítele a nepřitele*.“<sup>475</sup>

Nepřítelem zde Schmitt nemíní jednotlivce, k němuž se lidé vztahují jako soukromé osoby (*inimicus*), přičemž oni sami rozhodují o jeho identitě, ale veřejného nepřitele jakožto eventuálně „*bojující* celek lidí“<sup>476</sup> (*hostis*) neboli jinou existující či alespoň potenciálně existující politickou jednotu, o jejíž jinakosti a cizosti rozhoduje společenské těleso jako celek.<sup>477</sup>

Domnívám se ovšem, že tento posun bez dalšího nepřináší zásadní zvrát ve Schmittově pojetí nebo dokonce zlom vedoucí ke zcela nové koncepci, jejímž obsahem by byla romantická, estetická či jinak motivovaná adorace nepřátelství, války a násilí, ale spíše výslovnou artikulaci implikace decisionismu jako takového. Každá *decise* pro *určitou* podobu řádu s logickou nutností znamená *vymezení* se vůči alternativním podobám rozhodnutí, jež jsou s přijatým rozhodnutím nekompatibilní, jejich *negaci*, a to v duchu známé zásady *omnis determinatio negatio est*.<sup>478</sup> Tato logická konsekvence aktu vyhrazení se vůči negaci vlastní politické existence nemá ovšem za následek potřebnost každodenního vedení války s vnějšími protivníky nebo aktivního stíhání vnitřních oponentů, ale principiální odmítnutí jimi preferované vize života politického společenství, které má (v mezním případě) pochopitelně rovněž praktické důsledky, směrem dovnitř např. v podobě trestněprávních sankcí nebo nástrojů obranyschopné demokracie. Jako příklad lze uvést rozpuštění politické strany či hnutí odmítajícího základní zásady daného řádu apod.

*Základní zákon* tvořící ústavu Spolkové republiky Německo tak např. ve svém jádru obsahuje mj. v kontextu zkušenosti s nacistickou hrůzovládou v čl. 1 odst. 1 určující rozhodnutí německého národa pro demokratický právní řád založený na nedotknutelnosti lidské

---

<sup>474</sup> *PP*, s. 70.

<sup>475</sup> *PP*, s. 26.

<sup>476</sup> *PP*, s. 28.

<sup>477</sup> *Srov. PP*, s. 28 n.

<sup>478</sup> Její formulaci v podobném tvaru nacházíme u Spinozy. *Srov. SPINOZA, Benedictus. Opera. Im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, IV.* Heidelberg: Winters, 1925, s. 240. Ve výše uvedeném znění ji ovšem proslavil Hegel. *Srov. MELAMED, Yitzhak. „Omnis determinatio est negatio“.* Determination, Negation, and Self-Negation in Spinoza, Kant, and Hegel. In: FÖRSTER, Eckart – MELAMED, Yitzhak (vyd.). *Spinoza and German idealism.* Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 175–197, zde s. 176.

důstojnosti.<sup>479</sup> Nepřítelem, s nímž je v krajním případě možný ozbrojený konflikt nebo vůči němuž je přípustné uplatnit zvláštní nebo dokonce mimořádné nástroje moci,<sup>480</sup> je zde aktér, ať už vnější nebo vnitřní,<sup>481</sup> u něhož platí, že bazální vize orientující jeho jednání je v zásadním rozporu s ustavujícím rozhodnutím pro tento řád a „svobodným demokratickým zřízením“<sup>482</sup> a ohrožuje existenci „života národa“, řečeno slovy čl. 15 odst. 1 *Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod*.<sup>483</sup> Mohlo by se jednat např. o aktivně působící komunistickou stranu (viz zákaz KPD vyslovený Spolkovým ústavním soudem v roce 1956),<sup>484</sup> ilegální teroristickou buňku s tímž hodnotovým založením (viz situaci kolem Rote Armee Fraktion v 70. a 80. letech a aféru kolem nelegálně nařízených odposlechů v souvislosti se soudním procesem se členy této skupiny) nebo o totalitní či autoritářský stát nerespektující základní práva a svobody, resp. lidskou důstojnost.

Je však třeba dodat, že *důraz* na negaci obsaženou v rozhodnutí a na nepřátelství je skutečně něčím novým, podobně jako teze, že politická existence je možná toliko v *pluriversu* států či lépe řečeno politických jednot.<sup>485</sup> Zdá se totiž, že tato konsekvence není v předchozích spisech s takovou silou artikulována a ani v nich není s logickou nutností implikována. Chovám dokonce podezření, že není ani nezbytnou součástí logiky politična jako takového. Proti Schmittovi by totiž bylo lze argumentovat, že specificky politické chování je vysvětlitelné tam, kde existuje nevykořenitelná *možnost* vyčlenění politického tělesa z již existující politické jednoty (např. i globálního formátu) a jeho seskupení kolem ideje inkompatibilní s ideou stávající politické jednoty a související možnost konfliktu.

Dalším novým elementem je důležité a přínosné rozvinutí úvah o *sociální dimenzi* rozhodnutí a stanovení jeho obsahu. Schmitt v *Pojmu politična* konstatuje, že ve společenském tělese existuje řada různých antagonismů a štěpících linií, které mají různou intenzitu a dopad. Politický a určující je podle něho ten antagonismus, jenž je ze všech *nejintenzivnější*. Kritériem politična je tedy intenzita sporu s tím, politično označuje jen „*stupeň intenzity* asociace nebo

---

<sup>479</sup> Srov. KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, c. d., s. 232.

<sup>480</sup> Může jít např. o propadnutí (taxativně vymezených) základních práv a svobod dle čl. 18 *Základního zákona*. Srov. KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, c. d., s. 239.

<sup>481</sup> Srov. např. FINN, John E. *Constitutions in Crisis*, c. d., s. 172.

<sup>482</sup> Srov. KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, c. d., s. 235, 239 n., 254, 262, 265.

<sup>483</sup> Přeložil LK, v anglické verzi textu stojí „life of a nation“. Srov. čl. 15 *Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod* v anglickém znění, dostupné zde:

[https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention\\_eng](https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng) [2023-07-12].

Český překlad hovoří o ohrožení „státní existence“. Viz text v české jazyce, který je dostupný zde:

[https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention\\_ces](https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ces) [2023-07-12].

<sup>484</sup> Srov. BVerfGE 5, 85. Dostupné zde:

<https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv005085.html#Rn246> [2023-07-12].

<sup>485</sup> Srov. *PP*, s. 53 nn.

disociace lidí“.<sup>486</sup> Právě v nejintenzivnějším antagonismu tkví základ pro určení, kdo je přítel a kdo nepřítel.

„Politický antagonismus je nejintenzivnějším a nejkrajnějším antagonismem a každý konkrétní rozpor je tím političtější, čím víc se blíží nejkrajnějšímu bodu, konfiguraci přítel-nepřítel.“<sup>487</sup>

Na této okolnosti můžeme demonstrovat, že suverénní politické rozhodnutí se dle Schmittova názoru vždy odehrává v jistém předurčeném společenském prostoru, takže se rodí „z ničeho“ pouze v normativním,<sup>488</sup> nikoli sociálním smyslu, a to ještě pouze v tom ohledu, že jej není možné odvodit z předem daných nadpozitivních norem s určitým obsahem nebo práva pozitivního (k tomu viz předchozí kapitoly).

Důležitým rysem Schmittovy koncepce je, že je ve své podstatě antiesencialistická a existencialistická a stojí v ostrém protikladu např. vůči takovým teoriím, jež vychází z *etnický* nebo *rasově* chápaného lidu jakožto pramene politické autority. Politično nemá u Schmitta žádnou vlastní věcnou oblast, představuje naopak kritérium, jehož smyslem je označit toliko „nejzazší stupeň intenzity spojení nebo oddělení, asociace nebo disociace“.<sup>489</sup> Platí proto, že je otevřeno různým obsahům a „může čerpat svoji sílu z nejrůznějších oblastí lidského života, z náboženských, ekonomických, morálních a dalších antagonismů“.<sup>490</sup> Zhuštěně proto můžeme říci, že substancí politična je právě to, že žádnou substanci nemá. Obsah politického antagonismu tudíž nikdy není stanoven s definitivní platností a je *potenciálně* otevřen změně a novému určení (to ovšem neznamená, že se jedná u Schmitta o každodenní záležitost, jde naopak o mimořádnou *událost* epochálního významu).

Koncepce *Pojmu politična* obohacuje dřívější úvahy tím, že vysvětluje, jaké zdroje má v konkrétní historické a sociální realitě rozhodnutí, které artikuluje suverén. Jinými slovy přináší další složku odpovědi na otázku, odkud se obsah rozhodnutí vlastně bere či jak se určuje v daném čase a prostoru. Jak pozná konkrétní aktér z masa a kostí, jak má nebo vůbec může rozhodnout, aby mělo jeho konání šanci na úspěch? Decise nepadá takřikajíc (pouze) z nebe (idea), ale navazuje na intenzifikaci a eskalaci určitého sociálního antagonismu, např. hospodářského či etnického. Posláním suveréna nebo jeho pověřence je rozpoznat identitu politického antagonismu a přetavit jej v rozhodnutí. Jelikož má decise pramen mj. v socialitě a

---

<sup>486</sup> *PP*, s. 38.

<sup>487</sup> *PP*, s. 30.

<sup>488</sup> Srov. *DD*, s. 22, *PT*, s. 27.

<sup>489</sup> *PP*, s. 27. Dále srov. SCHMITT, Carl. Staatsethik und pluralistischer Staat. In: *Kant Studien*, 35, 28, 1930, s. 28–42, zde s. 36 n. (dále jen „SPS“).

<sup>490</sup> *PP*, s. 38.



politicko nemá žádnou vlastní materiální esenci, platí, že jakýkoli „náboženský, morální, ekonomický, etnický nebo jiný antagonismus se změní v antagonismus politický, je-li natolik silný, aby efektivně seskupil lidi pod zorným úhlem přítele a nepřítele.“<sup>491</sup> V logice *Ústavovědy* to dle mého soudu znamená, že určitá *masa* seskupená kolem konkrétního antagonismu, např. sporu mezi katolíky a protestanty, buržoazií a dělnictvem apod., rozhodne prostřednictvím svých představitelů o identitě toho kterého řádu a identitě přátel a nepřátel jakožto reprezentant *populus* s tím, že následně decisi rovněž uskuteční, což může mít např. podobu rekatolizace nebo zestátnění soukromého vlastnictví a prosazení příkazního hospodářství atd.

Schmitt klade důraz na souvislost mezi rozhodnutím o příteli a nepříteli a politickým antagonismem. Je však třeba reflektovat, že jsou u něho oba tyto prvky pojmově odděleny, jak je patrné již z předchozího odstavce, a může tudíž dojít k rozporu mezi obsahem rozhodnutí a určující dělicí linie ve společnosti. To může mít dle okolností za následek nestabilitu nebo v krajním případě rozvrat řádu a revoluci. Cílem stávající autority je proto logicky tlumení společenských rozporů na straně společnosti v rámci vnitrostátní politiky, a to např. pomocí sociální politiky a redistribuce statků (viz k tomu také níže), neboť jejich eskalace by hrozila vést ke *stasis*, resp. revoluci a rekonfiguraci politické jednoty. Ideální stav homeostáze samozřejmě nastává tehdy, když je obsah rozhodnutí a hlavního antagonismu rezonujícího ve společnosti identický.

## 5.2. Funkce rozhodnutí a politična

Pomocí právě řečeného dospíváme k dalšímu tématu této kapitoly, jímž je funkce, kterou polické rozhodnutí o příteli a nepříteli plní. Klíčovou rolí politična a decise obecně je podle Schmitta pacifikace, depolitizace a neutralizace společnosti a relativizace antagonismů, které v ní existují. Rozhodnutí přináší konec sporu o právo či obsah přátelství a nepřátelství a autoritativně rozhoduje o podobě normality, která tvoří předpoklad *uskutečnění* právních norem a mírového řešení sporů v daném společenství na základě právních pravidel. Zásadní role politična tak spočívá, na první pohled snad paradoxně, v depolitizaci společnosti, a to v oblastech, jež stojí mimo oblast decise (druhou stranou mince depolitizace společnosti je ovšem samozřejmě politizace politické jednoty jako takové). Politické rozhodnutí tvoří v logice *Pojmu politična* základ pro rozlišení státu a společnosti stejně jako veřejného a soukromého. Rozhodnutím o obsahu řádu a identitě přítele a nepřítele je ustaven *status civilis* překonávající

---

<sup>491</sup> *PP*, s. 37.

*status naturalis a bellum omnium contra omnes*, neboli je položen základní předpoklad pro uskutečnění práva.

Stát jakožto politická jednota musí být podle Schmitta silný ne primárně proto, aby zasahoval bezmezně do svobod občanů nebo vítězně krácel od války k válce, ale spíše z toho důvodu, že pouze silný stát je schopen účinně depolitizovat společnost a tím ji držet pohromadě.<sup>492</sup> Toliko silný stát je jinak řečeno schopen existovat jako stát. Jelikož Behemotha občanské války, rozvratu a chaosu nelze definitivně zlikvidovat, bude vždy nutné hledat Leviathana, kterého bude možné postavit jako protiváhu jeho síle. Jak říká Schmitt sám: „Stát a revoluce, Leviathan a Behemoth, jsou oba vždy přítomni a potenciálně vždy působí“,<sup>493</sup> neboť anarchické jádro přítomné v jednotlivcích, jež má být překonáno, není plně potlačitelné.<sup>494</sup>

Politická jednota dosahuje sledovaného cíle prostřednictvím řady nástrojů, od trestněprávních až po sociálněpolitické či náboženskopolitické, které rozvíjí zejména tehdy, pokud je určitá společenská skupina, např. dělnictvo, na pozadí určitého sociálního rozporu s to artikulovat své požadavky a přimět představitele veřejné moci k jednání. Schmitt v tomto kontextu rozpracovává tzv. „sekundární pojmy ‚politického‘“, jež se objevují „pod záštitou přijatého rozhodnutí“ uvnitř „státu jako organizované politické jednoty, která jako celek rozhoduje o přáteli-nepříteli.“<sup>495</sup>

Na základě právě řečeného lze tvrdit, že nepřátelství (a samozřejmě přátelství) není u Schmitta samoúčelné, ale je součástí širšího obrazu, v němž hraje svou specifickou funkci (ustavení řádu a *status civilis*, depolitizace společnosti, vedení hranice mezi veřejným a soukromým etc.). *Pojem politična* ostatně nechápe sebe sama jako apoteózu války a nezdá se mi ani, že by tento spis uvedený cíl sledoval v nějaké své hlubší vrstvě, jež je umně skryta před čtenářem.<sup>496</sup> Důraz na mezní, mimořádnou situaci, v tomto případě válku jako krajní důsledek existence nepřátelství, je dle mého soudu právě tak málo adorací války a hájením trvale vedeného ozbrojeného konfliktu, jako je akcentace suverenity a výjimečného stavu apologií permanentní revoluce nebo nepřetržitého absolutního výkonu veřejné moci. Válka stejně jako rozhodnutí o příteli a nepříteli jsou sice zásadní, ale *epochální* události. Koncentrace na mezní případ má i

---

<sup>492</sup> Srov. *SŠGW*, s. 81.

<sup>493</sup> „Staat und Revolution, Leviathan und Behemoth, sind beide immer vorhanden und potenziell immer wirksam.“ *LSTH*, s. 55. Přeložil LK.

<sup>494</sup> Srov. *LSTH*, s. 34.

<sup>495</sup> *PP*, s. 30.

<sup>496</sup> V témže duchu BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Der Begriff des Politischen als Schlüssel zum staatsrechtlichen Werk Carl Schmitts. In: *TÝŽ* (vyd.). *Recht, Staat, Freiheit*, c. d., s. 344–366, zde s. 345.

zde primárně noetickou či vědeckou motivaci, totiž odhalit ultimátní fundament právního řádu a podmínku jeho *uskutečnění* ve světě kontingence.

Pokud jde o otázku role nepřátelství a války a možného „bellicistního“ charakteru politična, zasluhuje si citaci delší pasáž, v níž Schmitt své stanovisko k této věci sevřeně vyjadřuje:

„Válka je nejzazší realizací nepřátelství. Nemusí být něčím běžným, něčím normálním ani nemusí být vnímána jako něco ideálního nebo žádoucího, ale pokud má pojem nepřítele svůj smysl, musí dál existovat jako reálná možnost. V žádném případě tomu tedy není tak, jako by politické bytí nebylo ničím jiným než krvavou válkou a veškeré politické jednání bojovou vojenskou akcí, jako by každý národ byl ve vztahu ke každému jinému národu stavěn před alternativu přítel, nebo nepřítel a jako by to, co je politicky správné, nemohlo spočívat právě ve vyhnutí se válce. Definice politična, která je zde předkládána, není ani válkychtivá, ani militaristická, ani imperialistická či pacifistická. Není také pokusem vytyčit vítěznou válku nebo zdařilou revoluci jako ‚společenský ideál‘, neboť válka či revoluce není ani něčím ‚společenským‘, ani něčím ‚ideálním‘.“<sup>497</sup>

### 5.3. Depolitizace a její konsekvence

Schmitt v *Pojmu politična* věnuje značnou pozornost různým autorům a proudům, jejichž společným motivem je boj, či alespoň nedůvěra vůči státu a političnu jako takovému a mezi něž řadí mj. liberalismus, pluralismus, komunismus či anarchismus. Od ustavení moderního státu v podobě státu absolutistického dochází podle Schmitta prostřednictvím depolitizace k jeho pozvolnému oslabování. Liberalismus, jenž zahrnuje soubor mechanismů pro limitování v principu zlé moci státu ve prospěch v principu dobré svobodné sféry jednotlivce, stát ještě uznává jako „nutné zlo“<sup>498</sup> nebo nutnou položku v podobě nočního hlídače společnosti, „přísně kontrolovaného služebníka“<sup>499</sup> nebo „ozbrojeného úředního služebníka“.<sup>500</sup> Pro pluralismus je stát již pouze jedním seskupením vedle dalších (církve, odbory), od nichž se kvalitativně neliší. Anarchismus a komunismus pak ve jménu ustavení světa bez vlády chápané jako násilí (anarchismus) nebo beztřídní společnosti (komunismus) sledují jako svůj cíl odumření či smrt státu, která se podle *Pojmu politična* vyhlášovala dosud „trochu předčasně“.<sup>501</sup>

---

<sup>497</sup> *PP*, s. 33.

<sup>498</sup> Viz charakteristiku tohoto stanoviska u Fichta: „Der Staat ist ein nothwendiges Uebel...man muss aber jedes Uebel so klein machen als möglich“. FICHTE, Johann Gottlieb. Staatslehre. In: FICHTE, Immanuel Hermann (vyd.). *Fichtes Werke. Band IV. Zur Rechts- und Sittenlehre*. Berlin: De Gruyter, 1971, s. 414. Přeložil LK.

<sup>499</sup> „...streng kontrollierte Diener...“. *VL*, s. 125. Přeložil LK.

<sup>500</sup> *PP*, s. 75.

<sup>501</sup> *PP*, s. 39. K programu „odumření státu“ jako (ještě) toliko spekulativní ideji srov. FICHTE, Johann Gottlieb. *Pojem vzdělance*. Praha: Svoboda, 1971. Citováno z internetového zdroje. Dostupné zde:

V této souvislosti je zásadní hned úvodní věta *Pojmu politična*, v níž Schmitt pojmově odděluje stát a politično: „Pojem státu předpokládá pojem politična“.<sup>502</sup> To mj. znamená, že se mohou vyskytovat nestátní, a přesto přísně vzato *politické* síly ovlivňující podstatně rozhodnutí o přáteli a nepříteli a že hypoteticky mohou existovat i jiné než státní suverénní celky, což je důsledek, k němuž Schmitt dojde později, když prohlásí, že se „epocha státnosti chýlí ke konci“,<sup>503</sup> a na místo státu začne dosazovat jiné formy organizace, především říše a velkoprostory.<sup>504</sup>

Jednou ze zásadních tezí *Pojmu politična*, jejímž logickým předpokladem je právě oddělení státu a politična, je, že *depolitizace státu nepovede k nastolení (rajského) apolitického stavu světa nebo sociálního tělesa, ale k politizaci společnosti*.<sup>505</sup> Pro druh více nebo méně depolitizovaného státu, vedle něhož coby v principu protihráč a potenciální nepřítel vystupuje politizovaná společnost v podobě např. totálních stran jako KPD či NSPAD, zavádí Schmitt pojem *totální stát*,<sup>506</sup> přesněji řečeno *kvantitativně totální stát*.<sup>507</sup> A podrobuje jej sžíravé kritice. Platí přitom, že za zhmotnění nového druhu „státu“ pokládá zejména tehdejší výmarskou republiku.

Paradoxem tohoto druhu státu je, že je silný i slabý, politizovaný i depolitizovaný současně. Je „silný“ v tom ohledu, že je choře atrofovaný a zbytnělý a že jako *totální stát* expanduje potenciálně do všech aspektů života člověka a společnosti. Slabý je naopak v tom smyslu, že se stává tu více, tu méně nástrojem sociální sil, typicky politických stran, které jej využívají k prosazování svých partikulárních interesů a cílů nebo vlastních vizí přátelství a nepřátelství.<sup>508</sup> Smazání předělu mezi státem a společností vede k tomu, že se všechny dosud „pouze společenské“ záležitosti potenciálně stávají záležitostmi státu.<sup>509</sup> Kvantitativně totální

---

[http://www.teksty.wz.cz/fichte-pojem\\_vzdelance/fichte-pv.html](http://www.teksty.wz.cz/fichte-pojem_vzdelance/fichte-pv.html) [2023-07-18]. Pro pozdější posun této spekulativní vize směrem k praxi srov. např. LENIN, Vladimír Iljič. *Stát a revoluce. Marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. Praha: Otakar II, 2000, s. 51 nn. Dále srov. *LSTH*, s. 56.

<sup>502</sup> *PP*, s. 19.

<sup>503</sup> *PP*, s. 10 (předmluva z roku 1963).

<sup>504</sup> Viz např. *SKGEGB*. Především však srov. jeho pozdější knihu SCHMITT, Carl. *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*, c. d.

<sup>505</sup> Paradoxní povahu úsilí o *radikální* depolitizaci můžeme se Schmittem spatřovat rovněž v tom, že tuto snahu lze interpretovat jako *zápas* o nastolení *apolitického* stavu světa, a potud ve své podstatě *politickou* záležitost. Toto úsilí má podobnou logiku jako poslední válka proti válce a všem „nepřátelům míru“. Srov. SCHMITT, Carl. *Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff*. Berlin: Duncker & Humblot, 1988, s. 50. Jeho důsledkem nebude podle Schmitta odstranění politiky a nepřátelství, nýbrž hyperpolitický, absolutní konflikt, v němž nepřítel bude kriminalizován, theologizován a dehumanizován. Srov. SCHMITT, Carl. *Ex Captivitate Salus. Erfahrungen der Zeit 1945/1947*, c. d., s. 89. Soupeření pod praporem lidskosti, které se ve vztazích mezi státy a dalšími entitami prosazuje na úkor pojetí války typického pro vestfálské uspořádání suverénních států, Schmitt odmítá, neboť má či může mít za následek obzvláště intenzivní formu nepřátelství. Srov. *PP*, s. 91. Dále srov. *LSTH*, s. 69.

<sup>506</sup> Srov. *PP*, s. 24, 26.

<sup>507</sup> Srov. *WTSD*, s. 187.

<sup>508</sup> Srov. *LSTH*, s. 63 n. Dále srov. *SSGW*, s. 78.

<sup>509</sup> Srov. *HdV*, s. 78 n. Srov. rovněž *PP*, s. 23 n.

stát není totální na základě vlastní vitální energie, ale slabosti. Není již schopen sám přijmout a prosadit decisi a nestojí nad společností jako vyšší třetí, ale dostává se v krajním případě do podřízeného postavení vůči ní.

Rozhodování se přesouvá od státu směrem k jiným uskupením, jež jsou schopna decise o příteli a nepříteli, politična a související dílčí pacifikace části společnosti (např. množina členů a příznivců strany) a nabízí ochranu těm, kdo jim projevují svou hlavní loajalitu. Takové osoby již neidentifikují sebe sama primárně např. jako občany výmarské republiky, ale jako členy KPD nebo NSDAP. S tím, jak masové strany přebírají funkce státu, se rovněž zvyšuje vázanost jejich členů na ně a jejich pouto s nimi. V tu chvíli nad státem ovšem visí Damoklův meč, neboť zásada *protego, ergo obligo, je cogito, ergo sum* politické a právní filosofie i reality.<sup>510</sup> Dochází zde ke vzniku „států ve státě“, což je následek, který hrozí vést k zániku státního tělesa, resp. jeho dosavadní podoby.

To odpovídá Schmittovu vlastnímu vyjádření, že sice hovoří o kvantitativně totálním *státu*, ale přesnější by bylo říci, že každá aktivistická totální *strana*, v té době kupř. KPD či NSDAP, usiluje o to, aby totalitu pohlcující potenciálně jednotlivce v takřka všech aspektech jeho života uskutečnila sama v sobě.<sup>511</sup> V kontextu úvah o parlamentu a parlamentarismu Schmitt v této souvislosti varuje, že parlament za těchto podmínek již není místem, kde dochází k přetavení egoistických interesů stran do obecné vůle a nalézání veřejného zájmu,<sup>512</sup> nýbrž pouhé replikace o sobě rozparcelované společnosti.<sup>513</sup>

V prostředí, v němž existují silné, masové, totální strany, stát nadále existuje pouze v důsledku (případného) vratkého konsensu stran s nekompatibilními představami o obsahu řádu a rozlišení mezi přítelem a nepřitelem, jež jsou natolik intenzivní, že se blíží úrovni intenzity politického antagonismu nebo jí dokonce dosahují, avšak nedochází k přijetí rozhodnutí, jež by bylo o příslušný antagonismus opřeno. Tato existence neslučitelných vizí přátelství a nepřátelství na jednom teritoriu činí řád labilním, hrozí vést k jeho zhroucení a rozvrací normalitu předpokládanou právním řádem, čímž narušuje proces *uskutečnění práva*.<sup>514</sup> Není-li v důsledku nastalé situace jednoznačné, která ze štěpících linií ve společnosti plní nebo dokáže plnit funkci politického antagonismu, vytrácí se rovněž jeho relativizující a depolitizující schopnost, resp.

---

<sup>510</sup> Srov. *PP*, s. 53.

<sup>511</sup> Srov. *HdV*, s. 79, 83 n. a 88nn. Dále srov. *WTSD*, s. 187 n. Srov. rovněž *SKGEGB*, s. 385.

<sup>512</sup> Srov. *GLHP*, s. 9 nn.

<sup>513</sup> Srov. *HdV*, s. 89. Dále srov. *WTSD*, s. 188 n. Srov. rovněž HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 148.

<sup>514</sup> Srov. k tomu *LSTH*, s. 117.

působí pouze dovnitř jednotlivých sociálních uskupení, jež stupňují svou jednotu a soudržnost, nikoli však na úrovni politické jednoty jako takové.

Nastat může jeden ze tří scénářů. Zaprvé se může trvání kvantitativně totálního státu prodlužovat, dokud dominantní strany hrají se státem hru, v němž jej ještě tolerují, protože jsou schopny jej využívat pro své účely a současně nemohou reálně doufat, že jej zcela uzurpují pro sebe. Především v takové chvíli vystupují do popředí jako jedna z možných podob tzv. „nepřímých mocí“ (*indirekte Gewalt, intermediäre Gewalt, potestas indirecta*) čili mocí, jež usilují o to prosazovat v oblasti „politiky“ své vlastní zájmy a určovat politickou linii dané jednoty, aniž by však přijaly decisi a staly se jasně identifikovatelnou autoritou, která plní role tradičně příslušející státu a nese odpovědnost za politickou jednotu jako celek (takovou mocí mohou dále být např. odbory).<sup>515</sup> V popsané situaci je v zájmu těchto sil zabránit tomu, aby byl stát jakožto od strany odlišná jednotka silný a akceschopný, pročež pokračují v jeho depolitizaci. Schmitt v tomto kontextu sugestivně hovoří o tom, jak si politické strany a další síly z „pozemského boha“, jenž „spadl ze svého trůnu“, odřezávají každá „svůj kus masa“.<sup>516</sup> Jedná se však o mezifázi, která dříve nebo později vyústí v jednu ze dvou následujících eventualit. Zadruhé je možné, že dojde k revoluci a rekonfiguraci politické jednoty nebo případně secesi a odlišným rozhodnutím pro různá území v duchu zásady *cuius regio, eius religio*.<sup>517</sup> Třetím scénářem je pak komisařská diktatura či suverénní rozhodnutí ve prospěch stávajícího řádu.

Je namístě uvést, že případný chaos občanské války, k níž může vznik kvantitativně totálního státu vést, má zásadní konsekvence rovněž přímo pro členy sociálního tělesa. Stejně tak ovšem i první z uvedených možností, tj. prolongace trvání kvantitativně totálního státu. Moderní stát je z hlediska zájmu na zachování svobod jednotlivců nesporně nutně ambivalentní, neboť na jedné straně sám představuje riziko pro jejich svobodu, avšak na druhé straně je také chrání před společenskými silami a vytváří prostor, v němž vůbec mohou svou svobodu realizovat (viz k tomu např. problém zhroucených států). Plnění této role klasického státu je ovšem v kvantitativně totálním státu oslabeno. Pro aktivistické strany je podle Schmitta typické, že

---

<sup>515</sup> K pojmu nepřímé moci srov. zejména *LSTH*, s. 117 nn. Srov. rovněž např. SCHMITT, Carl. *Völkerrechtliche Neutralität und völkische Totalität* (1938). In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe*, c. d., s. 255–261, zde s. 259 n. Dále srov. SCHMITT, Carl. *Neutralität und Neutralisierungen* (1939). In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe*, c. d., s. 271–294, zde s. 286. K předmětnému pojmu dále srov. MOTUZAITE, Ieva. *Die vielen Gestalten des Thomas Hobbes in der Deutung von Carl Schmitt und Leo Strauss*. Wiesbaden: Springer, 2022, s. 110.

<sup>516</sup> „Wenn der ‚irdische Gott‘ von seinem Throne stürzt und das Reich der objektiven Vernunft und Sittlichkeit zu einem ‚magnum latrocinium‘ wird, dann schlachten die Parteien den mächtigen Leviathan und schneiden sich aus seinem Leibe jede ihr Stück Fleisch heraus.“ *SPS*, s. 28. Přeložil LK.

<sup>517</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder politischen Theologie*. Berlin: Duncker & Humblot, 2008, s. 83.

intenzivně usilují o mobilizaci a pohlcení svých členů. Ilustrativní je zde např. Schmittovo pozdější upozornění na totální politizaci života partyzána.<sup>518</sup> Činí tak mj. prostřednictvím propagandy prováděné pomocí masových sdělovacích prostředků, nátlaku, formace skrze mládežnické a sportovní organizace, vlastní byrokratický aparát nebo dokonce paramilitární jednotky.<sup>519</sup> Ukazuje se tak, opět na první pohled paradoxně, že důsledkem minimalizace státu nemusí být maximalizace svobody jednotlivce, ale naopak její ohrožení.

Schmitt, věren svému stylu, shrnuje v lednu 1933 neboli v měsíci, v jehož třicátý den provede Hitler *Machtergreifung*, situaci tehdejšího Německa epigramaticky, provokativně a lakonicky takto: „Existuje totální stát“.<sup>520</sup> Otázka zní: co s tím? Co dělat? Jak má být podle Schmitta uvedený problém řešen? Na náčrt Schmittovy odpovědi na toto tázání se zaměřím ve zbytku kapitoly.

#### 5.4. Schmittův program: stát se má stát znovu státem

Schmitt svůj program přivádí ke slovu úderně a jasně v tvrzení, že se „stát má stát znovu státem.“<sup>521</sup> Tato proklamace je samozřejmě smysluplná pouze tehdy, pokud je stát pojímán jednou v deskriptivním a podruhé v normativním významu. Schmitt dokonce předkládá i pojem pro označení jím preferované podoby státu, která má být prosazena, totiž *kvalitativně totální stát*.<sup>522</sup> Bohužel však nikde nevysvětluje zřetelně, uceleně a dostatečně detailně, jakou má tento stát mít podobu a vlastnosti. Předkládá nanejvýš různé indicie. Je proto nutné, aby interpret střípky jeho odpovědi sám sestavil do podoby celkového obrazu.

Třebaže Schmitt v *Pojmu politična* pojmově stát a politično odděluje a reflektuje možnost existence politična mimo stát či vedle něho, je patrné, že v této fázi svého myšlení politično stále z hlediska toho, co být má, spojuje se státem v klasickém slova smyslu, v němž pro Schmitta označuje nejvyšší rozhodovací autoritu.

„Stát je ve svém doslovném smyslu a ve svém historickém projevu specificky utvářeným stavem nějakého národa, a to stavem v rozhodující míře určujícím, a oproti mnoha myslitelným individuálním i kolektivním stavům představuje status vůbec.“<sup>523</sup>

<sup>518</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Teorie partyzána*, c. d., s. 21.

<sup>519</sup> Srov. *HdV*, s. 83 nn.

<sup>520</sup> „Es gibt einen totalen Staat.“ *WTSD*, s. 185. Přeložil LK. Stejně tak *SSGW*, s. 73.

<sup>521</sup> „Der Staat soll wieder Staat werden.“ *SSGW*, s. 77. Přeložil LK.

<sup>522</sup> Srov. k tomuto pojmu *WTSD*, s. 186 n. Dále srov. *SSGW*, s. 73 nn.

<sup>523</sup> *PP*, s. 19.

„Politická jednota je prostě samou svou podstatou jednotou rozhodující a je lhotejně, z jakých zdrojů čerpá své poslední duševní motivy. Buď existuje, anebo neexistuje. Jestliže existuje, je jednotou nejvyšší, tj. v rozhodujícím případě určující. To, že *stát* je jednotou, a to jednotou určující, se zakládá na jeho politickém charakteru.“<sup>524</sup>

Reflexe jeho pozdějších publikací z konce výmarského období, mezi nimiž je třeba upozornit zvláště na *Etiku státu a pluralistický stát* (1930), *Silný stát a zdravé hospodářství* (1932) či *Další vývoj totálního státu v Německu* (1933), skutečně vyjevuje, že v této epoše nad státem ještě „nezlomil hůl“ a že smyslem pojmového rozdělení politična a státu je ukázat negativní konsekvence uskutečnění tohoto oddělení a vytvořit si půdu pro argumentaci ve prospěch výše zmíněné teze, že se „stát má stát znovu státem“. Důvod pro potřebnost obnovení silného státu je dán u Schmitta tím, že pouze silný stát je schopen rozhodnout o obsahu normality, depolitizovat společnost, garantovat řád a tím položit základy pro *uskutečnění práva*.<sup>525</sup> V *Etice státu a pluralistickém státu* Schmitt hovoří dokonce o „povinnosti ke státu“ ve smyslu povinnosti ustavit a uchovat stát.<sup>526</sup> Schmitt v tomto období považoval stát zjevně za jednotku, která je sice tehdejší politickou a společenskou skutečností zásadně zpochybněna a ve své konkrétní dějinné podobě neodpovídá svému pojmu, avšak u ní stále lze doufat v její revitalizaci.<sup>527</sup>

Schmittovým cílem je jinak řečeno *repolitizace*. Problémem boje proti depolitizaci a úsilí o repolitizaci však je, že se může zdát v logice Schmittova pojetí na první pohled absurdní. Je tomu tak proto, že politično a politický antagonismus tvoří podle Schmitta nezvratný princip lidské koexistence. To znamená, že každá depolitizace určité oblasti nutně vede k politizaci oblasti jiné nebo generuje novou formou politického střetu. Politično zde bylo, je a bude, byť třeba s jiným rozsahem či obsahem a jinou formou organizace. Jediným způsobem, jak dát Schmittově snaze smysl, je konstatovat, že v rámci svého tažení proti depolitizaci (a související politizaci) ve skutečnosti neobhájuje politično jako takové, nýbrž spíše určitou konkrétní podobu politična, kterou pokládá za přednější a žádoucí (podobně jako to platí pro pojem státu).

Schmittova kritika setření rozdílů mezi státem a společností společně s jeho důrazem na exekutivu, úřednictvo<sup>528</sup> a armádu nás opravňují k tomu, abychom se kvalitativně totálnímu státu, jenž odpovídá vizi politična, kterou Schmitt hájí, snažili porozumět na pozadí kvalit

---

<sup>524</sup> *PP*, s. 43.

<sup>525</sup> Srov. *SSGW*, s. 81.

<sup>526</sup> Srov. *SPS*, s. 42.

<sup>527</sup> Srov. k tomu SCHMITT, Carl. Eine Warnung vor falschen politischen Fragestellungen. In: *Der Ring*, 3, 48, 1930, s. 844–845. Dále srov. *SPS*, s. 31. Srov. rovněž *SSGW*, s. 81.

<sup>528</sup> Srov. k tomu *LL*, s. 17.



novověkého moderního státu.<sup>529</sup> Další indicií poukazující tímto směrem je Schmittova kritika nepřímých mocí a obecně přístupů, jež vedou k tomu, že se na jednom teritoriu nevyskytuje jedna nejvyšší a jasně rozpoznatelná přímá autorita (hrozba občanské války a anarchie), tak i universalistických teorií, jejichž logickou konsekvencí je podle Schmitta hyperpolitický konflikt a dehumanizace absolutizovaného a theologizovaného nepřítele.<sup>530</sup>

K revitalizaci státu je dle jeho soudu v první řadě třeba využít všech legálních prostředků daných ústavou. Je přitom patrné, že Schmitt svou pozornost upíná především k postavě přímo voleného říšského presidenta a čl. 48 říšské ústavy.<sup>531</sup> President je pro něho, jak píše v lednu 1933, posledním institucionálním sloupem, na němž stojí tehdejší Německo.<sup>532</sup> V sekundární literatuře se vede debata, zda Schmitt ve zkoumaném období sledoval cíl v podobě obnovení (či lépe řečeno spíše vytvoření) normality odpovídající platné říšské ústavě nebo usiloval o ustavení nového řádu, v jehož středu by stála postava silného říšského presidenta.<sup>533</sup> Celkově vzato se domnívám, že pravděpodobnější je spíše druhá z uvedených variant. Důvodem pro toto mé přesvědčení je, že zřízení mající ve svém středu silný exekutivní orgán, jenž by představoval protipól parlamentu, který v ústavním systému výmarské republiky nebyl schopen plnit reprezentativní funkci, již Schmitt s parlamentem spojuje,<sup>534</sup> odpovídá v podmínkách moderní demokracie lépe cíli zajistit obnovu předělu mezi státem a společností a etablovat silný stát, jenž bude schopen společnost depolitizovat. Schmitt přímou volbu presidenta chápe jako masovou lidovou aklamaci ve prospěch autority ztělesňující celek národa a kompenzující v jednotě své postavy roztržštěnost parlamentu a ztrátu akceschopnosti tohoto tělesa. V presidentovi má být nalezena viditelná a akceschopná postava, jež je v principu schopna ochránit řád a je tímto řádem *předznačena* jako instance, která má v roli reprezentanta a suveréna (tedy nikoli konstituovaného orgánu) v případě krize přijmout decisi.

Pokud jde o pojem kvalitativně totálního státu, již jsem výše uvedl, že Schmitt zůstává komplexní předvedení jeho atributů čtenáři dlužen. Můžeme však říci, že kvalitativně totální stát nemá být na rozdíl od kvantitativně totálního státu totální ze své slabosti, ale naopak síly. Má se vyznačovat např. tím, že ve svých rukou třímá nové nástroje multiplikace moci, jako jsou

---

<sup>529</sup> Srov. *SSGW*, s. 77 nn. *SKGEGB*, s. 379. Dále srov. BELLING, Vojtěch. *Smrt suveréna*, c. d., s. 44 nn.

<sup>530</sup> Srov. *PP*, s. 77. Dále srov. SCHMITT, Carl. *Ex Captivitate Salus*, c. d., s. 89

<sup>531</sup> Srov. *HdV*, s. 116 nn. a 131. Dále srov. *SSGW*, s. 71 a 84.

<sup>532</sup> Srov. *WTSD*, s. 190.

<sup>533</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 63 n.

<sup>534</sup> Srov. *GLHP*, s. 5 nn.

masové sdělovací prostředky,<sup>535</sup> jež nedává volně k dispozici organizacím na straně společnosti k tomu, aby jich využívaly např. k masové propagandě atd.<sup>536</sup>

Cílem silného, repolitizovaného státu má být v logice relativizujícího a depolitizujícího působení politična znovuoobnovení (alespoň částečného) rozlišení státu a společnosti, státní a nestátní sféry, jak to lze doložit např. na skutečnosti, že se Schmitt staví za svobodné hospodářství v duchu ordoliberalismu.<sup>537</sup> Kvalitativně totální stát má sám rozhodnout, na základě schopnosti rozlišit přítele a nepřítele, kterou Schmitt slabému státu upírá, co bude pokládáno za politické a co ne.<sup>538</sup> V předmětné oblasti politického antagonismu pak nebude trpět pluralitu, což by ovšem mělo mít za následek, kromě schopnosti garantovat veřejný pořádek a bezpečnost, že přinejmenším některé jiné oblasti budou depolitizovány a pluralitě otevřeny. Vnitrostátní rozmanitost je podle Schmitta reálně uskutečnitelná pouze částečně v mezích politické homogenity jako nutného předpokladu a dlouhodobě udržitelná pouze tam, kde není vše pluralitě otevřeno. V narážce na výrok Fridricha II. Velikého, podle něhož „ten, kdo brání vše, nebrání nic“, bychom mohli Schmittovu tezi stručně shrnout tak, že tam, kde je pluralitě vše otevřeno, jí není otevřeno nic.

Je však otázka, jak dalece má rozlišení státu a společnosti jít, jakou má mít povahu a základ a zda existuje oblast, kterou Schmitt z možného působení státu kategoricky vyčleňuje, např. nedotknutelná sféra osob vymezená jejich nezrušitelnými základními právy apod. Domnívám se, že představa takovéto dimenze principiálně vyňaté z legitimního působení státu není Schmittovu pojetí vlastní. V této souvislosti je namístě uvést, že jeho koncepci odpovídá přesvědčení, že právní status jednotlivce stejně jako jakéhokoli uskupení lidí nepředchází státu, ale je důsledkem jeho vzniku. Veškerá práva jsou potenciálně v dispozici státu, protože on sám je klíčovou podmínkou, za níž jakékoli právo může vůbec efektivně existovat. I pro kvalitativně totální stát nesporně platí, že může a smí potenciálně zasahovat do všech oblastí života společnosti, jestliže to bude pokládat za nutné. Ostatně tento závěr se ukazuje jako (alespoň teoreticky) plausibilní zejména v případě *existenční* krize politické jednoty, v níž jde o její bytí a nebytí. Rozdíl oproti kvantitativně totálnímu státu tkví zejména v té okolnosti, že příslušné rozhodnutí je reálně přijato státními silami, nikoli v důsledku působení zájmů nepřímých nestátních mocí, jež Schmitt trvale kritizuje. Totalitu kvalitativně *totálního* státu jako státu,

---

<sup>535</sup> Srov. např. SCHMITT, Carl. Machtpositionen des modernen Staates. In: TÝŽ (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*, c. d., s. 367–375, zde s. 368.

<sup>536</sup> Srov. *WTSD*, s. 186. Dále srov. *GLHP*, s. 37 n.

<sup>537</sup> Srov. především *SSGW*. Dále srov. PTAK, Ralf. *Vom Ordoliberalismus zur sozialen Marktwirtschaft. Stationen des Neoliberalismus in Deutschland*. Wiesbaden: Springer, 2004, s. 36 nn.

<sup>538</sup> Srov. *SSGW*, s. 71, 78, 81.

který má být, Schmitt prezentuje mj. jako obecnou konsekvenci vítězného tažení demokratického hnutí, jež pokládá za nezvratné.<sup>539</sup>

Tento závěr ovšem dle mého soudu potvrzuje rovněž Schmittova pozdější analýza smyslu a selhání Leviathana jako politického symbolu, když jako jeden z hlavních důvodů uvedeného ztroskotání uvádí skutečnost, že Hobbes v oblasti náboženské sice zdůrazňuje, že stát rozhoduje o obsahu náboženského kultu a provádí jeho interpretaci a že občané jsou povinni jej *vnějškově vyznávat*, ale současně v liberálním duchu uvádí, že je třeba trvat na tom, že *víra* jako *vnitřní* postoj jednotlivce je jeho privátní věcí, do níž stát zasahovat nesmí.<sup>540</sup>

Jelikož se právě zde otevírá prostor pro *kategorické* rozlišení vnějšího a vnitřního, veřejného a soukromého, státního a společenského, jež podle Schmitta nakonec vede k triumfu druhého z uvedených momentů nad prvním,<sup>541</sup> domnívám se, že Schmittovou strategií musí být anihilace tohoto prvku již v jeho zárodku, tj. odmítnutí představy, že jakákoli dimenze lidské existence je *principiálně* postavena mimo dispozici státu. Jinak řečeno musí odmítnout tento „zárodek smrti, který zevnitř zničil mocného Leviathana a uštvál smrtelného Boha.“<sup>542</sup> To s ohledem na výše řečené neznámá, že Schmitt odmítá rozlišení mezi státem a společností nebo že je pro něj nepřijatelná představa sféry svobody jednotlivce chráněné před orgány státu atd. Obojí je pro Schmitta možné, avšak se zdůrazněním, že určení příslušných hranic nepředchází státu, ale naopak z něho vychází. Pokud se zaměříme např. na oddělení státu a společnosti, může taková distinkce existovat, avšak v logickém smyslu pouze *ve* státě, nikoli *před* státem. Příslušné rozlišení (*Unter-scheidung*) je produktem politického rozhodnutí (*Entscheidung*).

Způsob fungování kvalitativně totálního státu a specifika jeho zasahování do společnosti však Schmitt bohužel dále nepřibližuje. Neposkytuje dokonce ani dostatečně určitá vodítka. Víceméně se spokojuje s konstatováním, že žádný stát nikdy nebyl natolik silný, aby společnost cele pohltit a negoval veškerou společenskou pluralitu,<sup>543</sup> čímž přinejmenším z liberálního pohledu ztrácí Schmittova pozice na atraktivitě. K přednostem silného státu má patřit přinejmenším akceschopnost a samostatnost veřejné moci, její viditelnost, přičitatelnost a s tím spojená odpovědnost (viz rozlišení mezi přímou a nepřímou mocí výše) a schopnost neutralizovat sociální síly na daném území.

---

<sup>539</sup> Srov. *PP*, s. 23.

<sup>540</sup> Srov. *LSTH*, s. 84 nn.

<sup>541</sup> Srov. *LSTH*, s. 94 n.

<sup>542</sup> „...Todeskeim, der den mächtigen Leviathan vom innen her zerstört und den sterblichen Gott zur Strecke gebracht hat.“ *LSTH*, s. 86. Přeložil LK.

<sup>543</sup> Srov. *HdV*, s. 73. Dále srov. *SPS*, s. 34 n.

Celkově tak můžeme říci, že je to důraz na pramen pozitivního práva v decisi, teritorialitu práva, udržitelnost řádu, schopnost pacifikovat společnost a existenci jednoznačně jasně přiznané a veřejně viditelné konečné nejvyšší autority schopné rozhodovat spory, a tudíž udržovat řád na daném území, co je charakteristické pro druh politična, o jehož obnovení se Schmitt ve své filosofii na konci existence výmarské republiky s velkou energičností zasazuje.

## 6. DECISIONISMUS A HOBESŮV KRYSTAL. SHRUTÍ SCHMITTOVY FILOSOFIE PRÁVA

Klíčové momenty Schmittovy filosofie práva se pokusím v následující kapitole přehledně shrnout pomocí tzv. Hobbesova krystalu, neboť se domnívám, že na pozadí tohoto obrazu je možné je názorně a uspořádaně představit v jejich vzájemné souvislosti. Proti tomuto záměru lze namítnout, že Schmitt sám tento krystal používá k výkladu spisů jiného autora, a tudíž není namíste jeho prostřednictvím interpretovat Schmittovu vlastní koncepci. Jakkoli je třeba mít tuto výhradu na paměti, je namíste uvést, že Schmitt sám předvádí Hobbesův krystal v poznámkách k *Pojmu politična* z roku 1963 v kontextu problému zkoumání lidské přirozenosti a vztahu ideje, práva a moci jako „plod celoživotní práce na tomto velkém tématu *obecně* a na díle Thomase Hobbesa zvláště“.<sup>544</sup> Současně se jedná o obrazec, na němž chce Schmitt demonstrovat, jak říká v článku *Dokončená reformace* z roku 1965, že pojmy transcendence a pozitivismu se vzájemně nevylučují,<sup>545</sup> což odpovídá tezi předložené v této práci, že decisionismus je možné rekonstruovat jako svého druhu překonání antiteze krajních pozic přirozenoprávní a pozitivistické filosofie práva.

Předmětný interpretační krok pokládám ovšem společně s řadou znalců Schmittova díla za obhajitelný především proto, že ačkoli Schmitt zkoumaný krystal představuje ve spojitosti s Hobbesovými myšlenkami, jak je patrné již z jeho označení, je podobnost se Schmittovou vlastní filosofií nepopíratelná. Hasso Hofmann např. s odkazem na práci Ruth Grohové neváhal otevřeně prohlásit, že zde ve skutečnosti máme co do činění s krystalem ne ani tak Hobbesovým, jako spíše Schmittovým.<sup>546</sup> Günther Maschke konstatuje, že v Hobbesově krystalu jsou v komprimované podobě vyjádřeny základní elementy Schmittova vlastního myšlení vysledovatelné již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*.<sup>547</sup> Podobně jako v této práci je pak analýza Hobbesova krystalu využita k výkladu Schmittovy teorie Benjaminen Schupmannen v monografii *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory*,<sup>548</sup> která dle mého soudu v mnoha ohledech přináší zdařilou a nepředpojatou interpretaci Schmittova díla. Již

---

<sup>544</sup> *PP*, s. 121. Zdůraznil LK.

<sup>545</sup> Srov. SCHMITT, Carl. *Die vollendete Reformation*, c. d., s. 66.

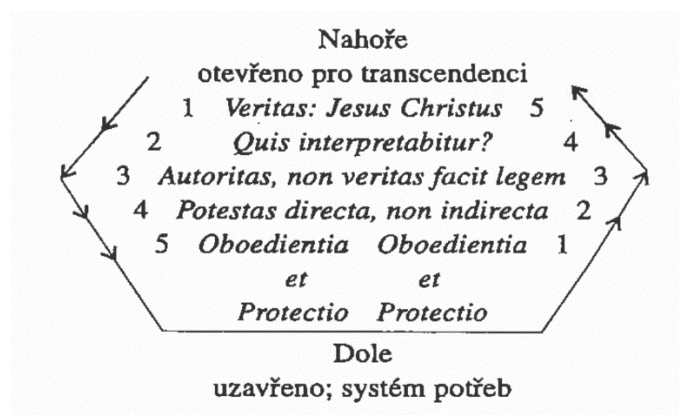
<sup>546</sup> Srov. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. XI.

<sup>547</sup> Srov. MASCHKE, Günther. *La rappresentazione cattolica. Carl Schmitts Politische Theologie mit Blick auf italienische Beiträge*. In: *Der Staat*, 28, 4, 1989, s. 557–575, zde s. 565.

<sup>548</sup> Srov. SCHUPMANN, Benjamin. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory*, c. d., s., s. 99 nn.

Helmut Rumpf nicméně poukázal na to, že Schmitt v Hobbesově krystalu přivádí k výrazu mj. svůj vlastní náhled na právní řád a jeho povahu.<sup>549</sup>

Hobbesův krystal přináší zobrazení právního řádu, které má podobu šestiúhelníku, jehož horní strana není na rozdíl od spodní uzavřena. Jeho vertikální osu tvoří dva klíčové prameny legitimacy, k nimž musí být každý řád vztažen, pokud má přetrvat a vést k naplnění sledového cíle, který můžeme přiblížit jako překonání *status naturalis* a ustavení stabilního uspořádání mezilidských vztahů na určitém teritoriu v rámci *status civilis*. Jedná se transcendentní pravdu jako ideální zřídlo legitimacy na horní straně krystalu a zajištění bezpečnosti a systému potřeb na jeho dolní straně coby „materiální“ zdroj legitimacy. Na horizontální ose krystalu se pak stručně řečeno nachází postava suveréna, jehož rozhodnutí pomyslně celý krystal spíná a zakládá jeho celistvost, resp. tvoří osu, kolem níž krystal rotuje.



Obrázek č. 1: Hobbesův krystal

Zdroj: PP, s. 121.

Horní stranu krystalu tvoří *veritas*, jež představuje transcendentní, ideový základ právního řádu, který tvoří *conditio sine qua non* jakéhokoli legitimního politického uspořádání. Vztah k určité vizi pravdy je pro Schmitta fundamentem přátelství a bodem, jenž umožňuje depolitizaci a překonání rozporů ve jménu sounáležitosti ke stejnému řádu a poskytuje základ pro vysvětlení povinnosti poslušnosti v protikladu k pouhému donucení.<sup>550</sup> Součástí Schmittova obrazu je

<sup>549</sup> Srov. RUMPF, Helmut. *Carl Schmitt und Thomas Hobbes. Ideelle Beziehungen und aktuelle Bedeutung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1972, s. 74 n.

<sup>550</sup> Srov. SCHUPMANN, Benjamin. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory*, c. d., s. 100.

teze, že krystal je na této straně otevřen. To celkově vzato znamená, že každý efektivní a trvalý právní řád musí být nutně vztažen k určité ideji nebo pravdě veřejného kultu, která jej v nějakém ohledu překračuje, avšak současně platí, že její obsah není předem a jednou provždy dán. V průběhu času může v revoluční události dojít k nahrazení stávající vize pravdy jinou vizí, jež bude tvořit ideový pramen nového řádu.

Tato pozice je v souladu jak se stanoviskem *Hodnoty státu a významu jednotlivce* či *Politické theologie* nebo pozdějšího *Pojmu politična*, tak i s představou ležící v základu Schmittova výkladu Pindarova fragmentu o *nomos basileos* a pojmem *nomos*, jenž tvoří jádro spisu *Nomos země v mezinárodním právu Ius Publicum Europaeum* z roku 1950. Její stálost je dokladem kontinuity předmětné základní myšlenky ve Schmittově díle. V *Hodnotě státu a významu jednotlivce* Schmitt svou pozici charakterizoval jako stanovisko přirozeného práva bez naturalismu neboli tak, že právní řád musí být vztaženo k nadpozitivní ideji práva, avšak s tím, že tato vazba je toliko formální a předmětná idea nemá žádný určitý předem daný a rozumem či jinak odhalitelný obsah. Později v *Ústavovědě* sice místo abstraktní ideje práva zaujímá *populus* jako ideální kategorie odlišená od *multitudo* coby empiricky přítomné masy, avšak základní struktura Schmittovy koncepce zůstává zachována s tím, že v souběžně vyhotoveném *Pojmu politična* je doplněna o objasnění sociálních zdrojů *decise* a pojem politického antagonismu jako nejintenzivnějšího ze společenských rozporů (což je motiv, jenž v Hobbesově krystalu vyobrazen není). Ani zde není Schmittův klíčový pojem chápán materiálně, neboť politično je otevřeno různým obsahům, např. náboženským, ekonomickým nebo jiným.

Další dvě úrovně krystalu, na nichž se nachází otázka *quis interpretabitur?* a dále Hobbesova slavná věta *auctoritas, non veritas facit legem*, reflektují Schmittovu trvale vyjadřovanou tezi, že idea, pravda či norma zásadně nemohou uskutečnit samy sebe, že jsou samy o sobě neurčité a že jsou co do svého uskutečnění odkázány na zprostředkující autoritu, jež zajistí sepjetí mezi idealitou a realitou a formování společnosti dle určité vize pravdy. Řekneme-li, že v jádru řádu stojí „pravda“, nabízí se totiž obratem pilátovská otázka: *quid est veritas?* Co je pravda?<sup>551</sup> Právě řečené platí nejen pro rozhodnutí o obsahu *veritas*, ustavení řádu a počáteční překonání *status naturalis*, ale rovněž pro interpretaci *veritas* v případě sporu a aplikaci práva v konkrétních případech. Bez zprostředkování skrze *decisi* zůstává pravda či idea *neurčitá* a sporná a neposkytuje dostatečně jasná vodítka pro regulaci chování lidí. Jak jsem uvedl výše,

---

<sup>551</sup> Srov. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985. Praha: Biblická společnost, 1990, Jan 18:38, s. 110 Nového zákona.

podmínku možnosti uskutečnění práva tvoří podle Schmitta existence suverénní *jedné a nejvyšší* rozhodovací instance, jež určí obsah ideje práva a zajistí jeho výklad. Bez takovéto autority může existovat tolik interpretací ideje práva, kolik existuje osob, které si o jejím obsahu dovedou utvořit představu. Bez suverenity sice může existovat idea práva, ale mj. z důvodu její (naprosté) neurčitosti zde nemůžeme hovořit o právu jako o skutečně platném a účinném normativním komplexu. *Veritas non facit legem*, alespoň ne sama o sobě a bez dalšího.

Jak říká sám Schmitt v kontextu konfesních válek 16. století, na něž *Leviathan* představuje odpověď:

„Krutá občanská válka křesťanských konfesí nadhazuje ale ihned otázku: kdo tuto pravdu, jež si vyžaduje permanentní interpretace, vykládá a právně závazným způsobem ji uskutečňuje? Kdo rozhoduje o tom, co je pravé křesťanství? To je ono nevyhnutelné *Quis interpretabitur?* a ono věčné *Quis iudicabit?* Kdo promění pravdu v platnou minci?“<sup>552</sup>

Také v textu z roku 1963 se tedy Schmittova úvaha podobně jako v roce 1914 obrací od ideje práva směrem k jejímu uskutečnění. Předpokládané abstraktní právo nebo jiná idea či pravda jsou, řečeno v duchu Thomase Hobbesa, bez meče toliko holá slova, jež potřebují spojení s autoritou,<sup>553</sup> aby byla proměněna v „platnou minci“.<sup>554</sup>

Třetí úroveň neboli horizontální osa krystalu vyjadřuje Schmittovo stanovisko, že řád předpokládá existenci suverénní instance, jejíž rozhodnutí stanovuje obsah právního řádu a teprve účinně „tvoří zákon“. Toto přesvědčení je vyjádřeno pomocí Hobbesovy formule *auctoritas, non veritas facit legem*. Nahlížíme-li na tuto slavnou propozici izolovaně, můžeme snadno nabýt dojmu, že jejím obsahem je teze, že právo není ničím jiným než produktem pouhé moci, což se zdá být potvrzeno Schmittovým důrazem na skutečnost, že *auctoritas* v předmětném výroku nezahrnuje pouze *summa auctoritas*, ale také *summa potestas*,<sup>555</sup> jak to ostatně odpovídá obrazu Leviathana na titulním listu prvního vydání *Leviathana*, jenž třímá v pravé ruce meč (*potestas*) a v levé ruce biskupskou berli (*auctoritas*) a disponuje „zbraněmi“ obou druhů moci.<sup>556</sup> Závěr o jednotě *summa auctoritas* a *summa potestas* v pojmu suverénní moci představuje na Schmittově straně správnou inferenci, neboť jde o logickou implikaci suverenity jako *jedné a nejvyšší* rozhodovací moci na určitém teritoriu, která směřuje mj. proti

---

<sup>552</sup> *PP*, s. 121.

<sup>553</sup> Srov. HOBBS, Thomas. *Leviathan*, c. d., s. 117.

<sup>554</sup> *PP*, s. 121.

<sup>555</sup> Srov. *LSTH*, s. 68. K rozlišení *auctoritas* a *potestas* srov. *VL*, s. 75 n. Dále srov. *HdV*, s. 136.

<sup>556</sup> Srov. HOBBS, Thomas. *Leviathan*, c. d., s. 7. Dále srov. *LSTH*, s. 25 nn., 32.



myšlenky, že je suverén jakožto nositel *potestas* vázán předem danou preskriptivní soustavou a že vedle *potestas* existuje nezávisle na ní *auctoritas*, jež je oprávněna posuzovat, zda suverén jedná v souladu s ní (viz výše např. pasáže k Fichtovu eforátu).

Pokud však vezmeme v úvahu Schmittovo stanovisko vyjádřené např. v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* a jeho kritiku mocenské teorie právní, je evidentní, že musíme přistupovat s nemalou obezřetností k výkladu, podle něhož chce Schmitt odvozovat právo z pouhé arbitrární moci. Rozhodnutí není pro Schmitta toliko prostým faktickým příkazem, ale ustavujícím (či obnovujícím) právním aktem,<sup>557</sup> který umožňuje určení toho, co je a co není právo,<sup>558</sup> třebaže Schmitt sám, jak se mi zdá, tuto skutečnost v roce 1934 znejasňuje, když do tábora decisionismu vedle Hobbese a alespoň dle označení své vlastní starší teorie zařazuje rovněž pozitivistickou imperativní teorii Austinovu.<sup>559</sup> Vůči té se totiž namítá, že není schopna vysvětlit vznik právního závazku poslušnosti, když není s to udat jasné kritérium pro rozlišení mezi mocí lupiče a státu, což je jeden ze Schmittových vlastních argumentů proti mocenské teorii právní.<sup>560</sup>

Interpretace směřující k chápání práva prostě jako pouhého výrazu faktické moci je však dle mého soudu u Schmitta neudržitelná především již při pohledu na sám krystal jako takový. V něm se jasně ukazuje, že věta *auctoritas, non veritas facit legem* tvoří součást širší struktury, která má dva vrcholy, z nichž jeden nepředstavuje nic jiného než *veritas* neboli ideální referenční bod právního řádu. Předmětná propozice tedy nemá pozitivně vyjádřit, že právo je jednoduše projevem zcela neomezené a nahodilé prosté moci. Platí sice, že *veritas non facit legem*. Současně je ale třeba zdůraznit, že ani pouhá *potestas* či *auctoritas* netvoří zákon, ale pouze taková, jež se vztahuje k *veritas*. Suverén vystupuje jinak řečeno v roli *auctoritatis interpositio*,<sup>561</sup> o níž Schmitt hovoří dokonce v *Politické theologii* neboli jednom ze svých nejradikálněji vyznívajících spisů.<sup>562</sup> Toto určení znamená, že jakkoli suverén rozhoduje o obsahu ideje, jedná při zprostředkování a pozitivizaci práva „toliko“ v pozici autority stvrzující to, co mu v nějakém ohledu předchází, totiž ideu, která je co do své účinnosti na jeho autoritu odkázána, čímž také dochází k jejímu vtělení a „specifické transformaci“, jak to

---

<sup>557</sup> Srov. k tomuto tématu širěji *ŮDARD*, s. 10.

<sup>558</sup> Srov. *LSTH*, s. 80.

<sup>559</sup> Srov. *ŮDARD*, s. 44.

<sup>560</sup> Srov. v tomto duchu HART, Herbert Lionel Adolphus. Positivism and the Separation of Law and Morals. In: *Harvard Law Review*, 71, 4, 1958, s. 593–629, zde s. 603.

<sup>561</sup> „*Auctoritatis interpositio*“ je pojmem římského práva, jmenovitě konceptem spjatým s poručenstvím (*tutela*), jehož obsahem je, že akty poručenství nabývaly právní moci teprve v případě účasti poručníka. Srov. VANČURA, Josef. Poručenství. In: *Ottův slovník naučný. Dvacátý díl*. Praha: Jan Otto, 1903, s. 287–288.

<sup>562</sup> Srov. *PT*, s. 27. Dále srov. *VL*, s. 72 n.

odpovídá stanovisku *Hodnoty státu a významu jednotlivce*.<sup>563</sup> Idea není sama o sobě schopna „právního jednání“. Proto musí být zastoupena a je odkázána na suveréna jako svého poručníka, jenž je ovšem z druhé strany omezen tím, že je právě poručníkem ideje, jež je od něho i přes svou odkázanost oddělena.

Tvrzení *auctoritas, non veritas facit legem* má tudíž spíše negativně vyjádřit, že právo nemůže být chápáno jen jako pravda nebo toliko idea bez moci. Právo schopné účinně utvářet společenskou realitu není ani pouhou mocí, ani pouhou pravdou, ale pravdou zprostředkovanou skrze moc. Je nutně odkázáno na zprostředkující a interpretující autoritu, jež závazně rozhodne o obsahu *veritas* pro určitou skupinu osob, čímž ukončí *status naturalis* a ustaví *status civilis*,<sup>564</sup> a rovněž ji interpretuje v případě sporu.

Další úroveň krystalu, již tvoří věta *potestas directa, non indirecta*, odpovídá Schmittově kritice nepřímých mocí na přelomu 20. a 30. let a později např. v *Leviathanu ve státovědě Thomase Hobbesa* a přivádí k výrazu Schmittův důraz na okolnost, že stabilní politický řád předpokládá existenci jedné rozhodující, viditelné a přiznané nejvyšší mocenské autority, která nese odpovědnost za ideové zakotvení a politické směřování sociálního tělesa, zaručuje se za daný řád, poskytuje ochranu těm, kdo se s ním jakožto přátelé tohoto řádu identifikují, a chrání je mj. před těmi, kdo jsou v pozici nepřátel jeho oponenty. Pluralistická představa zprostředkování pravdy či lépe řečeno pravd nepřímými a ve Schmittově slovníku „neviditelnými“ mocemi vede podle něho, jak jsme viděli výše, k oslabení státu, jeho uchvácení silami na straně společnosti, např. totálními stranami, konfliktu loajalit občanů, vzniku kvantitativně totálního státu a riziku rozpadu státu a regresi do *status naturalis*, resp. občanské války. I pokud bychom předpokládali, že úmysly nepřímých mocí jsou čisté a že usilují o to zprostředkovat pravdu v pozemské skutečnosti, vede pluralita vizí pravd a jejich interpretací potenciálně ke sporu, politizaci společnosti a rozvratu, což jsou následky z hlediska zájmu na zachování řádu nežádoucí. Je namístě rovněž podotknout, že společenské síly emancipované od státu v důsledku působení liberálního a demokratického hnutí nemusí mít podobu liberálních

---

<sup>563</sup> Srov. k tomu HABFAST, Ulrich. *Das normative Nichts der Entscheidung*, c. d., s. 125. HERRERO LÓPEZ, Montserrat. *The Political Discourse of Carl Schmitt. A Mystic of Order*. Lanham: Rowman & Littlefield International, 2015, s. 52, 83, 155. SCHUPMANN, Benjamin. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory*, c. d., s. 102. Dále srov. MACHUNSKY, Niklaas. *Bürgerkrieg und Partisanentum im Werk Carl Schmitts*. Internetový zdroj, s. 18. Dostupné zde: <https://www.rote-ruhr-uni.com/cms/IMG/pdf/BuergerkriegUndPartisanentum.pdf> [2023-07-26].

<sup>564</sup> Srov. k tomu MOTUZAITÉ, Ieva. *Die vielen Gestalten des Thomas Hobbes in der Deutung von Carl Schmitt und Leo Strauss*, c. d., s. 144 n.

seskupení a spolků, ale také totálních stran, které se chtějí zmocnit státu a uchvátit pro sebe jedince a před nimiž má právě stát poskytovat ochranu,<sup>565</sup> což staví celou věc „na hlavu“.

Právě zkoumaná rovina je úzce propojena s poslední vrstvou krystalu, jež klade důraz na souvislost mezi ochranou a poslušností. *Potestas directa* vyžaduje podobně jako *potestas indirecta* poslušnost a nárokuje si vztah k pravdě, liší se od ní však tím, že je jakožto poslední rozhodovací instance schopna ustavit politický status, vzít na sebe politickou odpovědnost a zajistit bezpečnost podřízených subjektů.<sup>566</sup> Přímá moc nabízí výměnou za poslušnost efektivní ochranu. Pro nepřímé moci je podle Schmitta typické, že využívají všech výhod politična,<sup>567</sup> ale nejsou ochotny vzít na sebe odpovědnost za politické rozhodnutí a stát se viditelnou instancí decise.<sup>568</sup> Jedním z úkolů přímé moci je mj. chránit jedince a jeho práva právě před požadavky nepřímých mocí, jimž je podle Schmitta jedinec v současnosti, jak píše v době mezi světovými válkami, „vydán“<sup>569</sup> a které si mohou nárokovat svobodu jedince a ohrožovat ji. Jde obecně vzato o různé „zájmové organizace“ na straně společnosti,<sup>570</sup> typicky se u Schmitta může jednat o (totální) politické strany, odbory nebo církve, ale pro ilustraci můžeme uvést i případy různých sektářských či esoterických komunit, recentně v ČR např. co do rozsahu menší kauzu kutnohorského léčitele Richarda Š., ovšem s oběťmi na životech, o níž nedávno obsírně referovala tuzemská média.<sup>571</sup>

Dolní strana krystalu označuje systém potřeb a je na rozdíl od strany horní uzavřena. Tuto skutečnost vykládám tak, že zatímco každý stabilní řád musí být vztažen k *nějaké* pravdě, která ovšem může být různá a v čase se i měnit,<sup>572</sup> základní úkol státu v oblasti systému potřeb je v zásadě identický a neměnný a spočívá především v *zajištění zachování života jednotlivců*, kteří jsou součástí politického tělesa, což ostatně představuje základní motiv pro opuštění *status naturalis* a podřízení se jedné společné suverénní autoritě.<sup>573</sup> Ať už je právní řád vztažen k jakékoli pravdě a má jakoukoli transcendentní legitimitu, není celkově vzato legitimní, pokud

---

<sup>565</sup> Srov. *LSTH*, s. 118.

<sup>566</sup> Srov. *LSTH*, s. 117. Dále srov. HERRERO LÓPEZ, Montserrat. *The Political Discourse of Carl Schmitt*, c. d., s. 135. HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität*, c. d., s. 109 n., 152, 192. MOTUZAITE, Ieva. *Die vielen Gestalten des Thomas Hobbes in der Deutung von Carl Schmitt und Leo Strauss*, c. d., s. 38.

<sup>567</sup> Srov. *LSTH*, s. 117 n.

<sup>568</sup> Srov. *LSTH*, s. 127.

<sup>569</sup> Srov. *LSTH*, s. 117.

<sup>570</sup> „Interessenorganisationen“. *LSTH*, s. 116.

<sup>571</sup> Viz např. zde společně s posudkem Zdeňka Vojtíška:

[https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kutnohorsky-lecitel-vrazda-sekta-soud-znalec-zdenek-vojtisek.A230712\\_112550\\_domaci\\_misl](https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kutnohorsky-lecitel-vrazda-sekta-soud-znalec-zdenek-vojtisek.A230712_112550_domaci_misl) [2023-07-26].

<sup>572</sup> Srov. HERRERO LÓPEZ, Montserrat. *The Political Discourse of Carl Schmitt*, c. d., s. 155.

<sup>573</sup> K pudu po sebezáchově jako klíčovému momentu moderní filosofie srov. HENRICH, Dieter. *Základní struktura filosofie moderní doby*. Praha: OIKOYMENH, 2009. Dále srov. SCHMITT, Carl. *Gespräch über die Macht und den Zugang zum Machthaber*. Stuttgart: Klett-Cotta, 2008, s. 18 n.

selhává ve své „profánní“ úloze a není schopen zabezpečit nutné materiální podmínky pro dostatečně bezpečnou existenci jemu podřízených subjektů. Selhává-li stát zcela zásadně ve své povinnosti zajistit ochranu, dochází konce také povinnost poslušnosti na straně podřízených osob, které nabývají zpět svou „přirozenou svobodu“ odpovídající *status naturalis*.<sup>574</sup> Tato souvislost je v krystalu vyjádřena větou *oboedientia et protectio*, jež významově odpovídá propozici *protego ergo obligo*, kterou Schmitt použil již dříve v *Pojmu politična* a o níž prohlašuje, že je „pro stát *cogito ergo sum*“ s tím, že „teorie státu, která si této věty není vědoma, zůstává nepostačujícím fragmentem.“<sup>575</sup>

Má-li nám Hobbesův krystal posloužit pro celkové plastické shrnutí Schmittovy vlastní koncepce, je třeba jej obohatit o několik prvků, které v něm výslovně nezaznívají, avšak lze jej do něj bez obtíží doplnit nebo na ně dokonce pohlížet tak, že jsou v něm implikovány. Zaprvé je třeba uvést výše zmíněný *sociální zdroj* decise akcentovaný v *Pojmu politična*, z něhož plyne, že suverénovo rozhodnutí se musí opírat o nejintenzivnější antagonismus existující ve společnosti, aby se setkalo s úspěchem a aklamativním souhlasem ze strany adresátů decise, takže je v něm předznamenáno. V moderním demokratickém státě je dále suverén jakožto konkrétní aktér suverénním diktátorem, jenž je pověřen *multitudo*, která je reprezentantem *populus*, aby artikuloval rozhodnutí namísto ní (kvůli omezeným možnostem jednání *multitudo*). Zadruhé je zapotřebí dodat, že Schmitt chápe suveréna *rozhodujícího* o obsahu *veritas* jako *reprezentanta* ideje, k níž je nutně vztažen, přičemž touto decisí ukončuje spor o obsah práva, jež je samo o sobě neurčité, a normality, jejíž existence tvoří podmínku platnosti právních norem. Zatřetí Schmitt chápe suveréna jako osobu, jíž je svěřena určitá na ní nezávislá role, totiž zprostředkovat v pozici držitele *auctoritatis interpositio* mezi světem ideality a reality, což můžeme v duchu výše uvedeného vyložit tak, že je nositelem *úřadu* suveréna, jehož smysl má naplnit.

Pokud projdeme Hobbesův krystal odshora dolů a provedeme jeho výklad v kontextu myšlenek vyjádřených ve Schmittově díle, můžeme jej stručně představit následujícím způsobem. Základem každého efektivního právního řádu je (nějaká) pravda či idea. Ta se nicméně nemůže realizovat sama. Pokud by směl každý nebo mnozí určovat a vykládat její obsah, dospíváme do Hobbesova *status naturalis*. Tudíž je třeba jedné nejvyšší autority, jež závazným způsobem rozhodne o jejím obsahu a bude jej v případě krize konkrétně interpretovat a aplikovat. Tato autorita musí být současně schopna svým rozhodnutím o obsahu předpokládané ideje a na jeho

---

<sup>574</sup> Srov. *LSTH*, s. 113.

<sup>575</sup> *PP*, s. 53.

základě neutralizovat spory ve své jurisdikci, ustavit *status civilis* neboli nastolit mír a řád a tím zajistit naplnění potřeb jí podřízených subjektů, zejména pak pudu sebezáchovy. Splní-li tyto předpoklady, což v konečném důsledku znamená, že zajišťuje jako přímá moc ochranu podřízených osob, je příslušný řád legitimní a uvedené subjekty jsou mu povinny poslušností.

## 7. ZÁVĚR

V předložené práci jsem se zaměřil na reflexi vztahu suverenity, práva a moci a problému uskutečnění práva v právní filosofii Carla Schmitta v podobě, v níž byla představena v jeho raných a výmarských spisech, tj. v textech publikovaných do roku 1933. Jedním z mých ústředních cílů v této práci bylo položit základy pro formulování odpovědí především na hlavních pět výzkumných otázek položených v jejím úvodu. Platí přitom, že z důvodů uvedených v oddílu 2.1 jsem se soustředil z velké části na vztah těchto pojmů ve spojitosti s ustavením právního řádu a vysvětlením důvodu jeho platnosti a rovněž ochranou řádu v existenční krizi.

V závěru práce zamýšlím v komprimované podobě shrnout své odpovědi na výzkumné otázky předložené v úvodu, které zde v zájmu přehlednosti pro čtenáře zopakují.

1. Jak pohlíží Schmitt na pojem právního řádu a jak uchopuje vztah práva a moci? Je zastáncem „mocenské teorie právní“, která právo v konečném důsledku redukuje na fakta v podobě aktů vůle, jak mohou naznačovat některá jeho vyjádření a jak tvrdí nemálo interpretů, nebo je jeho náhled na vztah těchto dvou klíčových termínů komplikovanější? Jak se jeho pozice odlišuje od hlavních směrů tehdejší právní vědy? Jakou roli hraje suverenita ve Schmittově specifickém chápání poměru mezi právem a mocí? V čem je jeho pozice, pro kterou sám Schmitt používá označení „decisionismus“, vlastně originální?

Domnívám se, že Schmitt skutečně ve svém díle představil, byť ne systematicky, originální přístup k problematice řešení vztahu práva a moci, který je inspirován zejména Hobbesem a v němž se pomocí určitých znaků poměrně zřetelně odlišuje od hlavních konkurenčních směrů tehdejší právní vědy na škále od osvícenského či spravedlnostního přirozeného práva až po zájmovou jurisprudenci nebo marxistický pohled na právo a zejména zákonný pozitivismus, vůči němuž Schmitt kriticky namítá, že právo vposled chápe jako moc tvořící součást světa faktů. Schmitt sám tedy nezamýšlí, abych odpověděl na jednu z výzkumných podotázek, redukovat právo na fakta a právní řád na pouhou emanaci arbitrární vůle empiricky přítomného silového aktéra nebo aktuálně shromážděné většiny společnosti.

Základ právního řádu jako jednoty práva a moci tvoří podle Schmittova decisionismu *rozhodnutí přijaté suverénem*, jímž dochází k rozhodnutí sporu o právo, pravdu, ideu či normu a jež *musí samo vždy být k nějaké ideji vztaženo*. Tento personální element je pro ustavení řádu nutný, protože norma je o sobě *neurčitá a nemůže sebe samu uskutečnit*. Potřeba tohoto prvku vyplývá ze Schmittovy analýzy *nutných podmínek uskutečnění práva v empirické skutečnosti*.

Má-li existovat právo jako *určitý* komplex s normativním nábojem utvářející *účinně* společenskou realitu, musí zde být v prvé řadě suverénní moc, která vytyčuje základní rámec pro vytváření zprostředkujícího pozitivního práva, a dále soubor institucí od tvůrce pozitivních norem až po soudce posuzujícího jednotlivý právní spor, jenž stanovuje obsah práva *in concreto*, jak Schmitt v případě aplikace práva soudy konstatoval již v *Zákonu a rozsudku*. Představa „vlády“ norem bez moci je podle Schmitta nebezpečná a naivní, neboť v podmínkách absence zprostředkující autority znamená bezprostřední výklad práva ze strany každého jednotlivce (popřípadě zájmových skupin), což vede do situace, jež odpovídá Hobbesovu přirozenému stavu, popřípadě jednoduše „vládu a suverenitu lidí, kteří se mohou na toto vyšší právo odvolat“.<sup>576</sup> Vztah práva a moci můžeme u Schmitta popsat jako poměr na sebe vzájemně odkázaných podmínek existence právního řádu. Žádný právní řád není bez práva, bez moci a bez suverenity, v níž se jakožto pojmu nejvyšší moci moc a právo stýkají.

Konečně pokládám za potřebné uvést, že Schmitt neredukuje právní řád na *decisi*, jak implikují excecionalistické výklady jeho díla. V pododdílu 3.2.1 jsem shrnul Schmittův náhled na uskutečňování práva v různých situacích a dále jsem argumentoval, že právní řád je pro něj jednotou norem a *decisí* s tím, že za normálních podmínek dochází k uskutečňování práva dominantně skrze normy, avšak v krizi naopak prostřednictvím rozhodnutí.

Pro pochopení Schmittova přístupu je důležité správně porozumět jeho pojmu suverenity a rozhodnutí stejně jako tomu, vůči jakým konkurenčním směrům se vymezuje. Je evidentní, že Schmitt odmítá představu založení řádu na normách předcházejících moci, neboť jsou bez zprostředkující autority o sobě neurčité a vedou k otázce „*quis interpretabitur?*“ v případě konfliktu (Schmitt proto o své koncepci v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* hovoří jako o teorii přirozeného práva bez naturalismu).<sup>577</sup> Moc suveréna tudíž není a nemůže být poměřována nadpozitivním normativním řádem s určitým a předem daným obsahem, což se promítá mj. ve Schmittově kritice universalismu. Nemůže být také formalizovanou cestou kontrolována, neboť v takovém případě by se nutně kladla otázka, kdo by rozhodoval v případě sporu mezi jednajícím a kontrolujícím entitou, který by vyústil buď v *decisi* jedné ze stran sporu v rozporu se zásadou *nemo iudex in causa sua*, nebo do nekonečného regresu.

Schmitt ovšem není ani zastáncem zákonného pozitivismu a mocenské teorie právní. Tomuto přístupu především namítá, že není vůbec schopen vysvětlit vznik právního závazku poslušnosti, který se podstatně liší od prostého faktického donucení, a že buď musí připustit, že

---

<sup>576</sup> *PP*, s. 66.

<sup>577</sup> *Srov. WSBE*, s. 77.

neexistuje podstatný rozdíl mezi mocí lupiče a státu, nebo se zaplétá do logického rozporu. Suverén je zásadně *repräsentantem* ideje, jež mu sice předchází, avšak nemá sama o sobě určitý a nesporný obsah. Vztah k ní ovšem vždy již vytyčuje pole pro možnou decisi suveréna. Konkrétní aktér v čase a prostoru je dále limitován tím, že v pozici suveréna nejedná toliko sám za sebe dle své vlastní libovůle, ale v kapacitě suveréna jakožto na něm nezávislé instituce či úřadu, jehož je pouze nositelem. Řečeno v aluzi na Hobbese: při svém jednání si nasazuje masku suveréna a koná v této roli.<sup>578</sup>

Ve čtvrté a páté kapitole jsem dále argumentoval, že suverén je omezen nejen shora ideou jakožto její reprezentant a nositel úřadu, ale také zdola tím, že jeho decise musí být artikulací nejintenzivnějšího sociálního antagonismu, jak vyplývá z *Pojmu politična*, díky němuž je možné neutralizovat a pacifikovat společnost a zajistit řád a ochranu podřízených subjektů a tím naplnit účel existence státu.

2. Schmitt pojímá suveréna, jak se zdá na první pohled, prostě jako toho, kdo „rozhoduje o výjimečném stavu“.<sup>579</sup> Je ovšem Schmittovo chápání suveréna opravdu tak „jednoduché“, nebo jde ve skutečnosti o mnohem složitější koncept? Je ze Schmittova díla patrné, kdo je vlastně suverénem v moderním demokratickém státě? Společně s Ottmanem si můžeme položit otázku: je suverénem lid, „diktátor, či dokonce oba?“<sup>580</sup>

Ve třetí kapitole jsem argumentoval, že Schmittova slavná definice suverenity není sama o sobě dostatečně určitá a že pro správné porozumění jejímu obsahu a smyslu je nutné ji vyložit v kontextu řady dalších Schmittových úvah a tezí. Bylo např. zapotřebí zkoumat, co Schmitt ve své definici vůbec míní „výjimečným stavem“ a „rozhodováním“ o něm, a ve světle především *Ústavovědy* bylo namístě si položit otázku, kdo a v jakém smyslu vlastně rozhoduje o výjimečném stavu v podmínkách moderního demokratického státu.

V práci jsem se snažil ukázat, že Schmittův pojem suverenity je o poznání komplexnější, než mohou sugerovat některá Schmittova vyjádření z *Politické theologie*, pokud na ně pohlížíme separovaně. Rozhodnutí o výjimečném stavu a suspendace pozitivních právních norem nepochybně pro Schmitta představují klíčové znaky suverenity. Má-li se však skutečně jednat o akt suveréna, nepostačuje pouhá suspendace práva, ale je současně nutné vztažení se k ideji řádu, ať už jde o řád stávající, nebo takový, který má být teprve ustaven. Jak jsem připomenul v odpovědi na první výzkumnou otázku, pohlíží Schmitt na suveréna jako na *repräsentanta*

---

<sup>578</sup> Srov. HOBBS, Thomas. *Leviathan*, c. d., s. 112 n.

<sup>579</sup> *PT*, s. 9.

<sup>580</sup> OTTMANN, Henning. Carl Schmitt, c. d., s. 62.



ideje a nositele na něm nezávislého *úřadu*. Suverén smí v mimořádné situaci suspendovat řád pouze proto, aby vytvořil nový řád či obnovil ten, který platil doposud. Není tudíž pouhým držitelem moci neboli takovou osobou, jež má z jakéhokoli důvodu faktický vliv nad ostatními a donucuje je k určitému jednání, např. periodickému odevzdávání třetiny příjmů apod., ale zprostředkovatelem mezi idealitou a realitou, který ustavuje či v krizi obnovuje právní řád.

Pokud jde o otázku, kdo je suverénem v moderním demokratickém státě, je příhodné na prvním místě uvést, že jím není prostě libovolný aktuálně přítomný mocenský aktér, nýbrž *multitudo* v pozici *reprezentanta* ideálního *populus*, která ovšem z důvodu své neorganizovanosti nemůže naplnit úkol suveréna, a proto výkonem funkce reprezentanta *populus* spontánně formou aklamace *pověřuje* suverénního *diktátora*, aby přijal decisi místo ní. Současně však u Schmitta vždy zůstává potenciálně přítomná jako reálná síla, jež může vůči mandatáři zakročít a své pověření vzít zpět.

3. Je Schmittova teorie představená v jeho raných a výmarských spisech skutečně tak radikální, jak tvrdí řada interpretací a jak se zdá naznačovat množství Schmittových vlastních vyjádření? Nacházíme v ní, metaforicky řečeno, setbu, z níž vyrostou, snad dokonce nutně při změně podmínek, publikace Schmitta jako údajného korunního právníka třetí říše?

Na základě odpovědí na první dvě výzkumné otázky a s oporou v celkových výsledcích práce považuji zaprvé za zřejmé, že koncepce vyjádřená ve Schmittových raných a výmarských dílech není inherentně rasistická, totalitní, fašistická či nacistická, ať už byla Schmittova osobní přesvědčení jakákoli. Je samozřejmě možné ji *mutatis mutandis* modifikovat, aby byla využitelná pro rasistické či jiné účely, což Schmitt na základě motivů, jež jsem v této práci z metodologických důvodů nezkoumal, také po roce 1933 skutečně učinil. Jak jsem však konstatoval v úvodu práce, v případě řady jiných směrů, např. přirozenoprávní teorie nebo pozitivismu, platí totéž. Pouhá *možnost* využití decisionismu – po příslušných úpravách – pro Schmittovu podporu NSDAP proto nemůže sama o sobě vést k odmítnutí Schmittových raných a výmarských děl jako celku.

Zadruhé mám za to, že Schmittova teorie není ve své základní struktuře ani *extrémně* radikální a že má rovněž svou analytickou přesvědčivost. V předložené práci jsem argumentoval, že Schmittovu filosofii práva můžeme uchopit jako alternativu vůči spravedlnostnímu přirozenému právu, resp. obecně přístupům kladoucím předem dané právo před moc, a zákonnému pozitivismu, jež nemá podobu mocenské teorie právní. Jím představená koncepce umožňuje chápat ustavení řádu jako *právní* akt suveréna, třebaže není vztaženo k obsahově

předem určenému normativnímu celku a z logiky věci se pohybuje mimo rámec pozitivního práva. V pododdílu 3.2.2 jsem se v této souvislosti vyzemil jak vůči umírněným, tak zejména radikálním excecionalistickým výkladům Schmittova pohledu na právo, moc, suverenitu a výjimečný stav, jež se podle mého soudu podstatně míjí se smyslem *Politické theologie* a cíli, které Schmitt v této knize primárně sleduje.

4. I kdyby snad platilo, že není Schmittovým záměrem předložit mocenskou teorii právní a že se vůči ní dokonce ve svých spisech kriticky vymezuje, není logickou konsekvencí jeho teoretických východisek? Poskytuje jeho koncepce dostatečné a přesvědčivé instrumentárium pro to, abychom byli schopni ideálně nejen teoreticky, ale také v *praxi* odlišit suveréna od pouhého držitele moci?

V odpověď na čtvrtou otázku pokládám za příhodné zopakovat, že se Schmittova filosofie nominálně, konceptuálně, teoreticky i strukturálně nepochybně liší od mocenské teorie právní, kterou Schmitt kritizuje zejména ve spojitosti se zákonným pozitivismem, na nějž se i zde zaměřím především.

Při srovnání zákonného pozitivismu s decisionismem můžeme identifikovat celou řadu rozdílů s dopady v *praktické* oblasti, které hodlám předvést na pozadí Schmittovy pozdější teze, že zákonný pozitivismus není jedním ze tří „věčných typů právního myšlení“, ale syntézou decisionismu a normativismu.<sup>581</sup> Pokládám za příhodné tak postupovat proto, abych předvedl, že i kdyby se snad ukázalo, že je rozdíl mezi decisionismem a zákonným pozitivismem v určitém ohledu méně zřetelný, v jiných oblastech je nesporný.

Schmitt interpretuje zákonný pozitivismus coby syntézu dvou výše zmíněných základních náhledů tak, že na ustavení řádu pohlíží ve své „decisionistické“ linii jako na zcela mimoprávní událost. Podle Schmitta to znamená, že fundaci řádu chápe prostě jako na projev vůle a moci. Normy stanovené na základě ustavujícího úkonu vůle jsou nicméně následně osamostatněny a identifikovány s právem a státem jako takovým, vytváří svébytný normativní svět a vytlačují fundující ryze politickou moc mimo jeviště společenského světa, což je optika, jež naopak odpovídá normativistické komponentě zákonného pozitivismu. V této normativistické linii jsou rozdíly mezi zákonným pozitivismem a decisionismem významné a zřetelné a můžeme je ilustrovat na odlišném přístupu k právu na odpor a problému legální revoluce,<sup>582</sup> Schmittově

---

<sup>581</sup> Srov. *ŮDARD*, s. 24 nn.

<sup>582</sup> Srov. *LL*, s. 30 nn.

kritice pozitivistického normativního funkcionalismu či stanovisku k možné protiústavnosti ústavního zákona nebo aplikaci práva ze strany soudů atd.

Praktická diference mezi oběma směry je na první pohled mnohem méně patrná na samém počátku v případě zakládajícího aktu, tj. právě v „decisionistické“ linii zákonného pozitivismu nebo dle mého soudu *lépe řečeno* v linii, v níž zákonný pozitivismus odpovídá mocenské teorii právní. Jakkoli Schmitt na úrovni teorie zdůrazňuje vazbu suveréna k ideji, jež moci předchází, a skutečnost, že je toliko reprezentantem, nositelem úřadu a v demokracii pověřencem *multitudo*, je pravda, že současně zastává názor, že jeho rozhodnutí není možné podrobit *formalizované* kontrole a že to je pouze on sám, kdo rozhoduje jako nejvyšší instance *sans appel* o obsahu ideje práva. Rovněž aklamace ze strany *multitudo* v praxi neznamena, jak se zdá, nic jiného než potenciálně tacitní souhlas masy, jejíž konání žádné kontrole již nepodléhá. Nepřichází-li ovšem z logiky věci v úvahu formalizovaná kontrola suveréna a zůstává-li jedinou „západkou“ suverenity hranice toho, co si masa „nechá líbit“, takže předpokládaná idea práva je „vydána na milost“ suverénovi ve smyslu konkrétní osoby z masa a kostí, může vzniknout dojem, že praktický rozdíl mezi decisionismem a mocenskou teorií právní je ve zkoumaném kontextu nevelký a spadá do oblasti teoretických subtilit.

Zdá se, že kladení práva nebo obecně jakéhokoli obdobného prvku před moc a moci před právo generuje určité typické druhy obtíží, jež je možné ve filosofické reflexi umenšovat, zmírňovat či zastírat, ale nikoli plně odstranit. Když totiž na základě našich konstrukcí ustupuje problém jednoho stanoviska, ohlašuje se nesnáze pozice druhé, byť třeba v oslabené podobě. Schmittův decisionismus můžeme rekonstruovat jako koncepci, jež se snaží najít východisko ze sporu dvou krajních pozic, které se jeví jako neudržitelné, ovšem s tím, že tohoto cíle je možné dosáhnout jen omezeně. Pokud je suverén u Schmitta formálně plně vázán jemu předcházející ideou (vs. kladení moci před právo), ale současně je jí materiálně nevázán (vs. kladení práva před moc), je značně oslabena možnost rozlišit mezi suverénem a pouhým držitelem moci v praktické oblasti. Dochází-li k budování jakékoli objektivní struktury normativního druhu nezávislé na držiteli moci (vs. kladení moci před právo) neboli měřítko, u něhož lze uvažovat, že na něm bude moc poměřována, vrací se otázka „*quis interpretabitur?*“ v případě sporu, kterou sám Schmitt opakovaně používá, aby se vymezil vůči konkurentům. Jak poznáme, že se suverén skutečně vztahuje k ideji, náležitě ji reprezentuje a naplňuje svůj úřad, tj. že jeho postup není projevem pouhé moci, ale fundujícím právním aktem zprostředkovávajícím mezi idealitou a realitou?

5. Pokud se bude jevit Schmittovo řešení věci odlišení suveréna a pouhého držitele moci a objasnění toho, jak dochází k uskutečnění práva, jako problematické, jedná se o nedostatečnost jeho pozice nebo jde naopak o projev toho, že společně se Schmittem narážíme na obtíž, která z logiky věci nemá jednoznačné abstraktní řešení, což je zapotřebí v našich úvahách o právu řádně reflektovat?

Ve spojitosti s výše uvedeným je dle mého soudu namístě si položit otázku, zda je vůbec náležité od filosofické teorie očekávat, že poskytne zcela spolehlivé záruky pro to, že jí konstruovaný aktér, jenž jedná z hlediska pozitivního práva v anomální oblasti, si nebude počínat jako pouhý držitel moci, ale jako zprostředkovatel mezi ideou a fakticitou, resp. jasná vodítka pro posouzení toho, zda řádně plní svou roli. Reflexe právní filosofie má především na základě logické, axiologické a pojmové analýzy posuzovat různé možné postuláty, principy, otázky a na ně formulované odpovědi a sama takové odpovědi předkládat a usilovat o vlastní logickou koherenci a celkovou přesvědčivost při zohlednění možných praktických konsekvencí. V tomto kontextu pokládám za příhodné uvést, že Schmittovy rozbory problému vztahu práva a moci směřující k důrazu na nejvyšší a formalizovaně nekontrolovatelnou moc jako nutnou podmínku ustavení řádu, jehož má být dosaženo, mají dle mého soudu svou přesvědčivost, nevycházíme-li ze silně optimistických antropologických předpokladů a zastáváme-li stanovisko, že na právo nemůžeme pohlížet jako na produkt pouhé moci, a to např. z důvodů, jež Schmitt vyjádřil již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*, kde argumentoval, že zastávající mocenské teorie právní není s to vysvětlit vznik závazku poslušnosti a musí buď připustit, že moc státu se neliší od moci lupiče, nebo popírá sama sebe (viz k tomu oddíl 3.1).

Obecně vzato má nesporně velmi dobrý smysl ustavovat formalizované kontrolní mechanismy výkonu veřejné moci, v souladu s ideou právního státu trvat na principu dělby moci, správním soudnictví apod. Schmitt však dle mého soudu dostatečně průkazně demonstruje, že podobná kontrola a limitace nejsou u ustavujícího aktu a případně řešení existenční krize suverénem možné.

Schmittovo usílí směřuje v mé interpretaci k sestavení struktury, která by mohla orientovat a usměrnit jednání suveréna, aniž by vycházela z předpokladu určitého předem daného nadpozitivního práva. Uvedl jsem, že z logických důvodů není možné v praxi počítat s formalizovanou kontrolou toho, zda se suverénní aktér mezi této konstrukce přidržuje. Jakkoli je to pravda, domnívám se, že tuto skutečnost není možné považovat za vadu Schmittovy koncepce. Problém možného zneužití postavení při ustavení řádu k prosazení pouhé síly a určitého zájmu nelze odstranit ryze abstraktně, schematicky a mechanisticky. Není možné

navrhnout institucionální uspořádání, které by nezávisle na lidech zajistilo, že moci nebude zneužito. Pokud necháme stranou logické problémy plynoucí např. z myšlenky eforátu Fichtova stříhu, můžeme si dobře představit, že by to byli efoři, kdo by selhali ve své roli a prosadili své vlastní egocentrické zájmy. Instituce jsou odkázány na konkrétní osoby a zdá se být lidským údělem, že i při jejich vhodném utvoření není garantováno, že jejich nositelé naplní jejich smysl, pokud nebude dána celá řada předpokladů od rozvinuté právní kultury a mravního étosu, vědomí politických aktérů o významu a roli masky, kterou si nasazují, a ochoty jednat v souladu s ní až po odhodlanost uvědomělé neorganizované masy dohlédnout na výkon suverénní moci.<sup>583</sup> Zdá se, že jde o daň, kterou platíme za možnost ustavení řádu.

Právě řečené ovšem rozhodně nemá vést k závěru, že Schmittova snaha o uchopení suverenity jako úřadu a instituce je pouhou hrou či fasádou, která má posloužit jako fiktivní list mocenské teorie právní (k tomu viz výše), nebo že nemá žádnou praktickou relevanci. Z hlediska legitimacy a stability řádu je podle mého názoru žádoucí, aby suverenita, resp. akt ustavení řádu byly v teorii institucionalizovány, byť zde není možné soulad s institucí formalizovaně vynutit. Institucionalizace moci a suverenity a zakořenění širšího povědomí o ní jako o instituci jsou totiž nutnou podmínkou toho, aby měla jakožto instituce sílu a nejednalo se o instituci slabou.<sup>584</sup> Pokládám za evidentní, že usměrnění činnosti suveréna, na kterou budeme moci pohlížet jako na akt zajišťující zprostředkování mezi idealitou a realitou a zakládající právní řád, je výrazně pravděpodobnější tam, kde bude doktrínou suverenita interpretována coby instituce a kde bude obecné povědomí o suverenitě jako instituci široce rozšířeno. Není proto rozhodně ani z praktického hlediska obecně vzato bezvýznamné, zda suveréna chápeme jako reprezentanta a nositele úřadu, nebo nikoli.

---

<sup>583</sup> Viz také výše parafrázované vyjádření, jehož autorem je Learned Hand. Srov. HAND, Learned. *The Spirit of Liberty*, c. d., s. 189 n.

<sup>584</sup> K pojmu síly instituce srov. např. LEVITSKY, Steven – MURILLO, María Victoria. *Variation in Institutional Strength*. In: *Annual Review of Political Science*, 12, 2009, s. 115–133.

## BIBLIOGRAFIE

### 1. Díla Carla Schmitta

SCHMITT, Carl. Der Führer schützt das Recht. In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923-1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1940, s. 199–204.

SCHMITT, Carl. *Der Hüter der Verfassung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1996.

SCHMITT, Carl. *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1938.

SCHMITT, Carl. *Der Nomos der Erde. Im Völkerrecht des Jus Publicum Europeum*. Berlin: Duncker & Humblot, 2011.

SCHMITT, Carl. Der Staat als ein konkreter, an eine geschichtliche Epoche gebundener Begriff. In: Týž (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 375–383.

SCHMITT, Carl. *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015.

SCHMITT, Carl. Die Diktatur des Reichspräsidenten nach Artikel 48 der Weimarer Verfassung. In: Týž. *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015, s. 211–257.

SCHMITT, Carl. *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015.

SCHMITT, Carl. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017.

SCHMITT, Carl. Die Sichtbarkeit der Kirche. In: *Summa. Eine Vierteljahresschrift*, 2, 1917, s. 71–80.

SCHMITT, Carl. Die staatsrechtliche Bedeutung der Notverordnung, insbesondere ihre Rechtsgültigkeit. In: Týž (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*, Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 235–362.

SCHMITT, Carl. *Die Tyrannei der Werte*. Berlin: Duncker & Humblot, 2011.

SCHMITT, Carl. Die vollendete Reformation. Bemerkungen und Hinweise zu neuen Leviathan-Interpretationen. In: *Der Staat*, 4, 1, 1965, s. 51–69.

SCHMITT, Carl. *Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff*. Berlin: Duncker & Humblot, 1988.

SCHMITT, Carl. Die Wendung zum totalen Staat In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923-1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1940, s. 166–179.

SCHMITT, Carl. Diktatur und Belagerungszustand. Eine staatsrechtliche Studie. In: MASCHKE, Günter (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. 3–23.

SCHMITT, Carl. *Diktatur*. In: MASCHKE, Günter (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. 33–37.

SCHMITT, Carl. Eine Warnung vor falschen politischen Fragestellungen. In: *Der Ring*, 3, 48, 1930, s. 844–845.

SCHMITT, Carl. *Ex Captivitate Salus. Erfahrungen der Zeit 1945/1947*. Köln: Greven Verlag, 1950.

SCHMITT, Carl. *Gesetz und Urteil. Eine Untersuchung zum Problem der Rechtspraxis*. Berlin: Otto Liebmann, 1912.

SCHMITT, Carl. *Gespräch über die Macht und den Zugang zum Machthaber*. Stuttgart: Klett-Cotta, 2008

SCHMITT, Carl. *Legalität und Legitimität*. Berlin: Duncker & Humblot, 2005.

SCHMITT, Carl. Machtpositionen des modernen Staates. In: TÝŽ (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*, Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 367–375.

SCHMITT, Carl. Machtpositionen des modernen Staates. In: TÝŽ (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925-1954*, Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 367–375.

SCHMITT, Carl. Neutralität und Neutralisierungen (1939). In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923-1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1940, s. 271–294.

SCHMITT, Carl. *Pojem politična*. Praha: OIKOYMENH, 2013.

SCHMITT, Carl. *Politická theologie. Čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Praha: OIKOYMENH, 2012.

SCHMITT, Carl. *Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder politischen Theologie*. Berlin: Duncker & Humblot, 2008.

SCHMITT, Carl. *Římský katolicismus a politická forma*. Praha: OIKOYMENH, 2013.

SCHMITT, Carl. Staatsethik und pluralistischer Staat. In: *Kant Studien*, 35, 28, 1930, s. 28–42.

SCHMITT, Carl. Starker Staat und gesunde Wirtschaft. In: MASCHKE, Günter (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. 71–85.

SCHMITT, Carl. *Teorie partyzána. Poznámka na okraj k pojmu politična*. Praha: OIKOYMENH, 2008.

SCHMITT, Carl. *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*. Berlin: Duncker & Humblot, 1993.

SCHMITT, Carl. *Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017.

SCHMITT, Carl. Völkerrechtliche Neutralität und völkische Totalität (1938). In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923–1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1940, s. 255–261.

SCHMITT, Carl. Vorwort. In: Týž (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925–1954*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 7–8.

SCHMITT, Carl. Weiterentwicklung des totalen Staats in Deutschland. In: TÝŽ (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923–1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt, 1940, s. 185–190.

## **2. Monografie, texty v sebraných spisech a výběrech**

ANSCHÜTZ, Gerhard. *Handbuch des Deutschen Staatsrechts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998.

ARENDT, Hannah. *O násilí*. Praha: OIKOYMENH, 2004.

ARENDT, Hannah. *Vita activa neboli O činném životě*. Praha: OIKOYMENH, 2009.

AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci knih XXII*. Praha: Karolinum, 2007.

AUSTIN, John. *The Province of Jurisprudence Determined*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.



- BALAKRISHNAN, Gopal. *The Enemy. An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London: Verso, 2000.
- BARŠA, Pavel. *Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Filosofia, 2007.
- BELLING, Vojtěch. *Legitimita moci v postmoderní době. Proč potřebuje Evropská unie členské státy?* Brno: Masarykova univerzita, 2009.
- BELLING, Vojtěch. *Smrt suveréna? Eroze státnosti a krize suverenity v éře postnacionálního vládnutí. Suverenita a normativní konstrukce reality II*. Brno: CDK, 2018.
- BELLING, Vojtěch. *Zrození suveréna. Pojem suverenity a jeho kritika v moderní politické a právní filosofii. Suverenita a normativní konstrukce reality I*. Brno: CDK, 2014.
- BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Čas pléthokracie. Když části jsou větší než celky a světový duch spadl z koně*. Praha: 65. pole, 2021.
- BENDERSKY, Joseph. *Carl Schmitt. Theorist for the Reich*. Princeton: Princeton University Press, 1983
- BENJAMIN, Walter. O pojmu dějin. In: RITTER, Martin (vyd.). *Walter Benjamin. Výbor z díla II. Teoretické pasáže*. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 307 nn.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985*. Praha: Biblická společnost, 1990.
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Der Begriff des Politischen als Schlüssel zum staatsrechtlichen Werk Carl Schmitts. In: TÝŽ (vyd.). *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2006, s. 344–366.
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Die historische Rechtsschule und das Problem der Geschichtlichkeit des Rechts. In: TÝŽ (vyd.). *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2006, s. 9–42.
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. *Die verfassungsgebende Gewalt des Volkes. Ein Grenzbegriff des Verfassungsrechts*. Frankfurt am Main: Metzner, 1986.
- BOGUSZAK, Jiří – JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Socialistické právo a zákonnost v lidově demokratickém Československu*. Praha: Rudé právo, 1956.

- BRUNNER, Otto. *Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Südostdeutschland im Mittelalter*. Brunn: Rudolf M. Rohrer, 1943.
- CAMPAGNA, Norbert. *Carl Schmitt. Eine Einführung*. Parerga, Berlin 2004.
- CRISTI, Renato. *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism. Strong State, Free Economy*. Cardiff: University of Wales Press, 1998.
- DEPENHEUER, Otto. *Selbstbehauptung des Rechtsstaates*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2007.
- DESCARTES, René. *Regulæ ad directionem ingenii. Pravidla pro vedení rozumu*. Praha: OIKOYMENH, 2000.
- DYZENHAUS, David. *Legality and Legitimacy. Carl Schmitt, Hans Kelsen and Hermann Heller in Weimar*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- FICHTE, Johann Gottlieb. *Grundlage des Naturrechts nach Prinzipien der Wissenschaftslehre*. Hamburg: Felix Meiner, 1991.
- FICHTE, Johann Gottlieb. *Pojem vzdělance*. Praha: Svoboda, 1971. Citováno z internetového zdroje. Dostupné zde: [http://www.teksty.wz.cz/fichte-pojem\\_vzdelance/fichte-pv.html](http://www.teksty.wz.cz/fichte-pojem_vzdelance/fichte-pv.html) [2023-07-18].
- FICHTE, Johann Gottlieb. Staatslehre. In: FICHTE, Immanuel Hermann (vyd.). *Fichtes Werke. Band IV. Zur Rechts- und Sittenlehre*. Berlin: De Gruyter, 1971.
- FIJALKOWSKI, Jürgen. *Die Wendung zum Führerstaat. Die ideologischen Komponenten in der Politischen Philosophie Carl Schmitts*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 1958.
- FINN, John E. *Constitutions in Crisis. Political Violence and the Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- FRAENKEL, Ernst. *Der Doppelstaat*, Hamburg: Europäische Verlagsanstalt, 2001.
- FRIES, Jakob Friedrich. *Philosophische Rechtslehre und Kritik aller positiven Gesetzgebung*. Jena: Johann Michael Mauke, 1803.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.
- GOODRICH, Peter. *Schreber's Law. Jurisprudence and Judgment in Transition*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018.
- GROSS, Raphael. *Carl Schmitt und die Juden. Eine deutsche Rechtslehre*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2005.

- GROTIUS, Hugo. *The Rights of War and Peace*. Indianapolis: Liberty Fund, 2005.
- GÜMPLOVÁ, Petra. *Sovereignty and Constitutional Democracy*. Baden-Baden: Nomos, 2011.
- HABERMAS, Jürgen. *Eine Art Schadensabwicklung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1987.
- HALLER, Walter – KOLZ, Alfred – GACHTER, Thomas. *Allgemeines Staatsrecht*. Basel: Helbing Lichtenhahn, 2008.
- HAND, Learned. The Spirit of Liberty. In: DILLIARD, Irving (vyd.). *The Spirit of Liberty. Papers and Addresses of Learned Hand*. New York: Knopf, 1960.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2004.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte*. Hamburg: Felix Meiner, 1988.
- HELLER, Hermann. *Staatslehre*. In: BORINSKI, Fritz – DRATH, Martin – NIEMEYER, Gerhart – STAMMER, Otto (vyd.). *Hermann Heller. Gesammelte Schriften. Dritter Band. Staatslehre als politische Wissenschaft*. Leiden: A. W. Sijthoff, 1971, s. 81–410.
- HENRICH, Dieter. *Základní struktura filosofie moderní doby*. Praha: OIKOYMENH, 2009.
- HERRERO LÓPEZ, Montserrat. *The Political Discourse of Carl Schmitt. A Mystic of Order*. Lanham: Rowman & Littlefield International, 2015.
- HOBBS, Thomas. *Leviathan, aneb, Látká, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009.
- HOFMANN, Hasso. *Legitimität gegen Legalität. Der Weg der politischen Philosophie Carl Schmitts*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010.
- HUGO, Victor. *Devadesát tři*. Praha: Dobrovský, 2013.
- HUME, David. *Pojednání o lidské přirozenosti. Kniha 3. Morálka*. Praha: Togga, 2022.
- JESENSKÝ, Jan. *Proti tyranům*. Praha: Academia, 2019.
- KALYVAS, Andreas. *Democracy and the Politics of the Extraordinary. Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- KANT, I. Vorlesungen über Moralphilosophie. In: *Gesammelte Schriften*, XXVII, 2, 2, Vorlesungen, IV, Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, 1979.
- KANT, Immanuel. Die Metaphysik der Sitten. In: WEISCHEDEL, Wilhelm (vyd.). *Immanuel Kant, Werkausgabe in 12 Bänden, Band VIII*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977.

- KANT, Immanuel. O obecném rčení. Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi. In: SOBOTKA, Milan – NOVOTNÝ, Karel (vyd.). *Immanuel Kant. Studie k dějinám a politice*. Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 66–102.
- KANT, Immanuel. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Svoboda-Libertas, 1992
- KELSEN, Hans. *Reine Rechtslehre. Einleitung in die rechtswissenschaftliche Problematik*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.
- KENNEDY, Ellen. *Constitutional Failure. Carl Schmitt in Weimar*. Durham: Duke University Press, 2004.
- KERN, Fritz. *Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im früheren Mittelalter. Zur Entwicklungsgeschichte der Monarchie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980.
- KERN, Fritz. *Recht und Verfassung im Mittelalter*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1972.
- KERVÉGAN, Jean-François. *Co s Carlem Schmittem?* Praha: OIKOYMENH, 2015.
- KLENNER, Hermann. *Recht und Unrecht*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2004.
- KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, Praha: Linde, 2004.
- KOENEN, Andreas. *Der Fall Carl Schmitt. Sein Aufstieg zum „Kronjuristen des Dritten Reiches“*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995.
- KRIELE, Martin. *Einführung in die Staatslehre*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1980.
- KRÜGER, Herbert. *Allgemeine Staatslehre*. Stuttgart: Kohlhammer, 1964.
- KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002.
- KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014.
- LAZAR, Nomi Claire. *States of Emergency in Liberal Democracies*, New York: Cambridge University Press, 2013.
- LEIBHOLZ, Gerhard. *Die Repräsentation in der Demokratie*. Berlin: De Gruyter, 1973.
- LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *New Essays on Human Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

- LENIN, Vladimir Iljič. *Stát a revoluce. Marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. Praha: Otakar II, 2000.
- LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.
- LÖWITH, Karl. Der okkasionelle Dezisionismus von Carl Schmitt. In: TÝŽ (vyd.). *Heidegger – Denker in dürftiger Zeit. Sämtliche Schriften*, 8, Stuttgart: J. B. Metzler, 1984, s. 32–71.
- LUTZ, Berthold. *Carl Schmitt und der Staatsnotstandsplan am Ende der Weimarer Republik*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999.
- MADISON, James. Federalista č. 10. In: HAMILTON, Alexander – JAY, John – MADISON, James (vyd.). *Listy federalistů. Soubor esejí psaných na podporu nové Ústavy předložené federálním shromážděním 17. září 1787*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 70–75.
- MAO, Tse-Tung. *Quotations from Chairman Mao Tse-Tung*. Peking: Foreign Languages Press, 1966.
- MAO, Zedong. *Citáty z díla předsedy Mao Ce-tunga*. Praha: Powerprint, 2022.
- MASCHKE, Günter. Vorwort. In: TÝŽ (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. XIII–XXVII.
- MEHRING, Reinhard. *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall*. München: C. H. Beck, 2009.
- MEHRING, Reinhard. *Pathetisches Denken. Carl Schmitts Denkweg am Leitfaden Hegels. Katholische Grundstellung und antimarxistische Hegelstrategie*. Berlin: Duncker & Humblot, 1989.
- MEIER, Heinrich. *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie*. Stuttgart und Weimar: J. B. Metzler, 1994.
- MOMMSEN, Theodor. *Römisches Staatsrecht*, 2, 1. New York: Cambridge University Press, 2009.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *O duchu zákonů*. Praha: OIKOYMENH, 2010.
- MOTSCHENBACHER, Alfons. *Katechon, oder, Großinquisitor? Eine Studie zu Inhalt und Struktur der politischen Theologie Carl Schmitts*. Marburg: Tectum Verlag, 2000.
- MOTUZAITE, Ieva. *Die vielen Gestalten des Thomas Hobbes in der Deutung von Carl Schmitt und Leo Strauss*. Wiesbaden: Springer, 2022.
- MOUFFE, Chantal (vyd.). *The Challenge of Carl Schmitt*. London: Verso, 1999.

- MÜHLHANS, Wolfgang. *Carl Schmitt. Die Weimarer Jahre. Eine werkanalytische Einführung*. Baden-Baden: Nomos, 2018.
- MÜLLER, Jan-Werner. *A Dangerous Mind. Carl Schmitt in Post-War European Thought*. New Haven: Yale University Press, 2003.
- NEUMANN, Volker. *Carl Schmitt als Jurist*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2015.
- NEUMANN, Volker. *Der Staat im Bürgerkrieg. Kontinuität und Wandlung des Staatsbegriffs in der politischen Theorie Carl Schmitts*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 1980.
- NIETZSCHE, Friedrich. Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen. In: SCHLECHTA, Karl (vyd.). *Friedrich Nietzsche. Werke in drei Bänden. Band 3*. München: Hanser, 1954, s. 351–413.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Filosofie v tragickém období Řeků*, Praha: Vyšehrad, 2015.
- ONDŘEJEK, Pavel. *Koncepce práva jako systému*. Praha: Wolters Kluwer, 2020.
- OPPENHEIMER, Franz. *Der Staat*. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1929.
- PASCAL, Blaise. *Myšlenky*. Praha: Mladá fronta, 2000.
- PAWLIK, Michael. *Die Reine Rechtslehre und die Rechtstheorie H. L. A. Harts. Ein kritischer Vergleich*. Berlin: Duncker & Humblot, 1993.
- PETŘÍČEK, Miroslav. *Filosofie en noir*. Praha: Karolinum, 2018.
- PITKIN, Fenichel Hanna. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1972.
- PŘIBÁŇ, Jiří. *Suverenita, právo a legitimita*, Praha: Karolinum, 1997.
- PTAK, Ralf. *Vom Ordoliberalismus zur sozialen Marktwirtschaft. Stationen des Neoliberalismus in Deutschland*. Wiesbaden: Springer, 2004.
- QUARITSCH, Helmut. *Positionen und Begriffe Carl Schmitts*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010.
- RADBRUCH, Gustav. *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
- ROSSITER, Clinton. *Constitutional Dictatorship. Crisis Government in Modern Democracies*. Princeton: Princeton University Press, 1948.

- ROUSSEAU, Jean-Jacques. O společenské smlouvě aneb zásady politického práva. In: FOŘTOVÁ, Hana (vyd.). *Rozprava o nerovnosti. O společenské smlouvě*. Praha: Karolinum, 2022.
- RUMPF, Helmut. *Carl Schmitt und Thomas Hobbes. Ideelle Beziehungen und aktuelle Bedeutung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1972.
- RUSSELL, Bertrand. *Power. A New Social Analysis*. London – New York: Routledge, 2004.
- RÜTHERS, Bernd. *Carl Schmitt im Dritten Reich. Wissenschaft als Zeitgeistverstärkung?* München: C. H. Beck, 1990.
- RÜTHERS, Bernd. *Entartetes Recht. Rechtslehren und Kronjuristen im Dritten Reich*. München: C. H. Beck, 1988.
- SEELMANN, Kurt. *Rechtsphilosophie*. München: C. H. Beck, 2010.
- SCHAMBECK, Herbert. *Ethik und Staat*. Berlin: Duncker & Humblot, 1986.
- SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- SCHNEIDER, Peter. *Ausnahmezustand und Norm. Eine Studie Zur Rechtslehre Von Carl Schmitt*. Stuttgart: Deutsche Verlag Anstalt, 1957.
- SCHUPMANN, Benjamin. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory. A Critical Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- SIEYÈS, Emmanuel Joseph. What is the Third Estate? In: TÝŽ. *Political Writings. Including the Debate Between Sieyes and Tom Paine in 1791*. Indianapolis – Cambridge: Hackett Publishing Company, 2003, s. 92–162.
- SLOVÁČEK, Petr. *Antropologické předpoklady politického myšlení Carla Schmitta*. Opava: Slezská univerzita, 2017.
- SLOVÁČEK, Petr. *Odvracená strana evropského politického myšlení. Carl Schmitt*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2016.
- SPINOZA, Benedictus. *Opera. Im Auftrag der Heidelberger Aakademie der Wissenschaften, IV*. Heidelberg: Winters, 1925.
- ŠAMALÍK, František. *Občanská společnost v moderním státě*. Brno: Doplněk, 1995.
- ŠUSTA, Josef. *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví: 1300-1308*. Praha: Česka Akademie Císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1917.

THOMPSON, Edward Palmer. *Whigs and Hunters. The Origin of the Black Act*. London: Allen Lane, 1975.

WEBER, Max. Politika jako povolání. In: HAVELKA, Miloš (vyd.). *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 243–294.

WEBER, Max. Základní sociologické pojmy. In: HAVELKA, Miloš (vyd.). *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 133–169.

WEBER, Samuel. *Targets of Opportunity. On the Militarization of Thinking*. New York: Fordham University Press, 2005.

WITTRECK, Fabian. *Nationalsozialistische Rechtslehre und Naturrecht. Affinität und Aversion*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.

ZIPPELIUS, Reinhold. *Allgemeine Staatslehre*. München: C. H. Beck, 1999.

### **3. Časopisecké studie, kapitoly v kolektivních monografiích, příspěvky ve sbornících a slovníková hesla**

ALEXY, Robert. *Zur Verteidigung eines nichtpositivistischen Rechtsbegriffs*. In: GESANG, Bernward – SCHÄLIKE, Julius (vyd.). *Die großen Kontroversen der Rechtsphilosophie*. Paderborn: Mentis, 2011, s. 49–74.

BAROŠ, Jiří. Suverenita mezi křesťanstvím a právní modernitou. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 19, 1, 2011, 1, s. 1–10.

BELLING, Vojtěch. Hobbesovo pojetí suverenity v kontextu konceptů osoby a reprezentace. In: *Reflexe*, 47, 2014, s. 85–110.

BELLING, Vojtěch. Výjimečný stav a hranice právního státu. In: *Právník*, 157, 3, 2018, s. 200–220.

BÍLKOVÁ, Veronika. O strážci ústavy a podstatě práva. Spor Hanse Kelsena a Carla Schmitta. In: *AUC IURIDICA*, 63, 4, 2017, s. 81–91.

BLAŽEK, Tomáš. Schmittovské kořeny konceptu obranyschopné demokracie? In: *Jurisprudence*, 18, 7, 2009, s. 4–13.

BLAŽEK, Tomáš. Schmittův Pojem politična jako prizma pro hodnocení „války proti terorismu“? In: *Politologický časopis*, XIV, 4, 2007, s. 361–369.



- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Der Verdrängte Ausnahmezustand. Zum Handeln der Staatsgewalt in außergewöhnlichen Lagen. In: *Neue Juristische Wochenschrift*, 38, 1978, s. 1881–1890.
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Rechtsstaat und Ausnahmerecht. Eine Erwiderung. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 11, 4, 1980, s. 591–595.
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Vznik státu jako proces sekularizace. In: HANUŠ, Jiří (vyd.). *Vznik státu jako proces sekularizace*. Brno: CDK, 2006, s. 7–24.
- BOGUSZAK, Jiří. Vyústění antinomie jusnaturalismu a juspozitivismu. In: *Právník*, 134, 6, 1995, s. 525–537.
- BÜRGER, Peter. Carl Schmitt oder die Fundierung der Politik auf Ästhetik. In: BÜRGER, Christa (vyd.) *Zerstörung. Rettung des Mythos durch Licht*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1986, s. 147–159.
- CROCE, Mariano – SALVATORE, Andrea. Little Room for Exceptions. On Misunderstanding Carl Schmitt. In: *History of European Ideas*, 47, 7, 2021, s. 1169–1183.
- CROCE, Mariano. The Enemy As the Unthinkable. A Concretist Reading of Carl Schmitt's Conception of the Political. In: *History of European Ideas*, 43, 8, 2017, s. 1016–1028.
- DAHL, Robert. The Concept of Power. In: *Systems Research and Behavioral Science*, 1957, 2, 3, s. 201–215.
- DIENSTBIER, Jakub. Etické aspekty teorie mimořádného vládnutí. In: *Jurisprudence*, 6, 2020, s. 1–9.
- DIENSTBIER, Jakub. K otázce mimoprávnosti mimořádného vládnutí. In: *Právník*, 161, 6, 2022, s. 497–527.
- DIENSTBIER, Jakub. Stav ústavní nouze. In: *Právník*, 2022, 161, 11, s. 1033–1051.
- DOBESŠ, Jan. Carl Schmitt mezi vědou a proroctvím. In: *Dějiny, teorie, kritika*, 1, 2009, s. 56–79.
- FORSTHOFF, Ernst. Ausnahmezustand. In: VON BECKERATH, Erwin et al. (vyd.). *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, I. Stuttgart – Tübingen – Göttingen: Fischer – Mohr Siebeck – Vandenhoeck & Ruprecht, 1956, s. 455–457.
- GÁBRIŠ, Tomáš. Systematic versus Casuistic Approach to Law. On the Benefits of Legal Casuistry. In: *Journal of Ethics and Legal Technologies*, 1, 1, 2019, s. 57–76.

- GALLIE, Walter Bryce. Essentially Contested Concepts. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56, 1956, s. 167–198.
- GROSS, Oren. Chaos and Rules. Should Responses to Violent Crises Always Be Constitutional? In: *The Yale Law Journal*, 112, 2003, s. 1011–1134.
- GROSS, Oren. The Normless and Exceptionless Exception. Carl Schmitt's Theory of Emergency Powers and the 'Norm-Exception' Dichotomy. In: *Cardozo Law Review*, 21, 5–6, 2000.
- GROSS, Raphael. The „True Enemy“. Antisemitism in Carl Schmitt's Life and Work. In: MEIERHENRICH, Jens – SIMONS, Oliver (vyd.). *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 96–117.
- GÜMPLOVÁ, Petra. Suverenita, demokracie a postnárodní konstelace. Carl Schmitt versus Jürgen Habermas. In: *Filosofický časopis*, 55, 5, 2007, s. 673–690.
- GURIAN, Waldemar. Entscheidung und Ordnung. Zu den Schriften von Carl Schmitt. In: *Schweizerische Rundschau*, 34, 1943, s. 566–576.
- HANEL, Jan Jaromír. Personalita práva. In: *Ottův slovník naučný. Devatenáctý díl*. Praha: J. Otto, 1902.
- HART, Herbert Lionel Adolphus. Positivism and the Separation of Law and Morals. In: *Harvard Law Review*, 71, 4, 1958, s. 593–629.
- ISENSEE, Josef. On the Validity of Law with Respect to the Exceptional Case. In: JINEK, Jakub – KOLLERT, Lukáš (vyd.). *Emergency Powers. Rule of Law and the State of Exception*. Baden-Baden: Nomos, 2020, s. 11–29.
- JAKAB, András. Das Grunddilemma und die Natur des Staatsnotstandes. Eine deutsche Problematik mit ausländischen Augen. In: *Kritische Justiz*, 38, 3, 2005, s. 323–336.
- KANTOROWICZ, Hermann. Rechtswissenschaft und Soziologie. In: *Verhandlungen des 1. Deutschen Soziologentages vom 19. bis 22. Oktober 1910 in Frankfurt am Main*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1911, s. 275–309.
- KAUFMANN, Arthur. Wirkungsgeschichte. In: HASSEMER, Winfried – KAUFMANN, Arthur (vyd.). *Einführung in Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*. Heidelberg: C. F. Müller, 1994, s. 23–123.
- KELLY, Duncan. Carl Schmitt's Political Theory of Representation. In: *Journal of the History of Ideas*, 65, 1, 2004, s. 113–134.

- KIEFER, Lorenz. Begründung, Dezsion und Politische Theologie. Zu drei frühen Schriften von Carl Schmitt. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 76, 4, 1990, s. 479–499.
- KOLLERT, Lukáš. Hledá se Leviathan. In: *Nomádva*, 19, 2015, s. 25–37.
- KOLLERT, Lukáš. Právo na odpor v kontextu demokratického právního státu. In: *Právník*, 161, 10, 2022, s. 957–972
- KOLLERT, Lukáš. Suverenita a diktatura ve filosofii práva Carla Schmitta. In: BELLING, Vojtěch – KOLLERT, Lukáš (vyd.). *Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filosofii*. Ústí nad Labem: Nakladatelství Jana Evangelisty Purkyně, 2017, s. 113–141.
- KOLLERT, Lukáš. Výjimečný stav a jeho regulace v právním státě. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 29, 2, 2021, s. 227–260.
- KOSKENNIEMI, Martti. Constitutionalism as Mindset. Reflections on Kantian Themes About International Law and Globalization. In: *Theoretical Inquiries in Law*, 8, 2006, s. 9–36.
- KRAUSE, Henry. Repräsentation bei Carl Schmitt. In: *Die Neue Ordnung*, 56, 2, 2002, dostupné zde: <http://www.die-neue-ordnung.de/Nr22002/HK.html> [2023-07-05].
- KYSELA, Jan. Čl. 23. Právo na odpor. In: WAGNEROVÁ, Eliška et al. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 525–538.
- LEVITSKY, Steven – MURILLO, María Victoria. Variation in Institutional Strength. In: *Annual Review of Political Science*, 12, 2009, s. 115–133.
- LÜBBE-WOLFF, Gertrude. Rechtsstaat und Ausnahmerecht. Zur Diskussion über die Reichweite des § 34 StGB und über die Notwendigkeit einer verfassungsrechtlichen Regelung des Ausnahmezustandes. In: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 11, 1, 1980, s. 110–125.
- LUKEŠ, Pavel. Carl Schmitt. Blíže k moci než k právu. In: *Filozofický časopis*, 47, 4, 1999, s. 655–668.
- MAIWALD, Manred, Recht und Macht. In: *Juristenzeitung*, 58, 22, 2003, s. 1073–1080.
- MALÍŘ, Jan. Actes de gouvernement v soudobém francouzském právu. Kompromis mezi soudním přezkumem a politikou. In: *Právník*, 157, 2, 2018, s. 89–114.
- MALÍŘ, Jan. Politické limity soudního přezkumu v historické perspektivě. Případ *actes de gouvernement* ve francouzském právu. In: *Jurisprudence*, 6, 2017, s. 3–17.

- MANIN, Bernard. The Emergency Paradigm and the New Terrorism. What If the End of Terrorism Was not In Sight? In: BAUME, Sandrine – FONTANA, Biancamaria (vyd.). *Les usages de la séparation des pouvoirs*. Paris: Michel Houdiard, 2008, s. 136–171.
- MASCHKE, Günther. La rappresentazione cattolica. Carl Schmitts Politische Theologie mit Blick auf italianische Beiträge. In: *Der Staat*, 28, 4, 1989, s. 557–575.
- MCCORMICK, John. The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers. In: DYZENHAUS, David (vyd.). *Law as Politics. Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. Durham: Duke University Press, 1998, s. 217–251.
- MEHRING, Reinhard. Staatsrechtslehre, Rechtslehre, Verfassungslehre. Carl Schmitts Auseinandersetzung mit Hans Kelsen. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 80, 2, 1994, s. 191–202.
- MELAMED, Yitzhak. „Omnis determinatio est negatio“. Determination, Negation, and Self-Negation in Spinoza, Kant, and Hegel. In: FÖRSTER, Eckart – MELAMED, Yitzhak (vyd.). *Spinoza and German idealism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 175–197.
- MERLE, Jean-Christophe. Einführung. In: TÝŽ (vyd.). *Johann Gottlieb Fichte. Grundlage des Naturrechts*. Berlin: De Gruyter, 2016, s. 1–19.
- NICOLETTI, Michele. Die Ursprünge von Carl Schmitts „Politischer Theologie“. In: QUARITSCH, Helmut (vyd.). *Complexio oppositorum. Über Carl Schmitt*. Berlin: Duncker & Humblot, 1988, s. 109–129.
- NOLTE, Ernst. Diktatur. In: BRUNNER, Otto – CONZE, Werner – KOSELLECK, Reinhart (vyd.). *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland, I*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1972, s. 900–924.
- ONDŘEJEK, Pavel. Výjimečné stavy a úskalí legality. In: BÍLKOVÁ, Veronika – KYSELA, Jan – ŠTURMA, Pavel (vyd.). *Výjimečné stavy a lidská práva*. Praha: Auditorium, 2016, s. 41–54.
- OTTMANN, Henning. Carl Schmitt. In: BALLESTREM, Karl – OTTMANN, Henning (vyd.). *Politická filosofie 20. století*. Praha: OIKOYMENH, 1993, s. 59–87
- PAULSON, Stanley. Statutory Positivism. In: *Legisprudence*, 1, 1, 2007, s. 1–30.
- QUARITSCH, Helmut. Souveränität im Ausnahmezustand. Zum Souveränitätsbegriff im Werk Carl Schmitts. In: *Der Staat*, 35, 1, 1996, s. 1–30.

SCHEUERMAN, William. After Legal Indeterminacy. Carl Schmitt and the National Socialist Legal Order, 1933–1936. In: *Cardozo Law Review*, 19, 5, 1998, s. 1743–1770.

SCHEUERMAN, William. Survey Article. Emergency Powers and the Rule of Law After 9/11. In: *The Journal of Political Philosophy*, 14, 1, 2006, s. 61–84.

SOBEK, Tomáš. Radbruchův mýtus a Benthamova formule. In: *Právník*, 150, 2, 2011, s. 128–165.

SPECTER, Matthew. What's „Left“ in Schmitt? From Aversion to Appropriation in Contemporary Political Theory. In: MEIERHENRICH, Jens – SIMONS, Oliver (vyd.). *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 426–457.

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Fiktivní, nebo reálná ústava. Paradoxy ústavního vývoje socialistického Československa. In: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (vyd.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 123–145.

TRIEPEL, Heinrich. Die Entscheidung des Staatsgerichtshofs im Verfassungsstreite zwischen Preußen und dem Reiche – Ein Schlusswort. In: *Deutsche Juristen-Zeitung*, 1932, 37, 24, s. 1501–1508.

VANČURA, Josef. Poručenství. In: *Ottův slovník naučný. Dvacátý díl*. Praha: Jan Otto, 1903, s. 287–288.

WILLMS, Bernard. Carl Schmitt. Jüngster Klassiker des politischen Denkens? In: QUARITSCH, Helmuth (vyd.). *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt*, Berlin: Duncker & Humblot, 1988, s. 577–598.

WOLIN, Richard. Carl Schmitt, Political Existentialism, and the Total State. In: *Theory and Society*, 19, 4, 1990, s. 389–416.

WOLIN, Richard. Carl Schmitt. The Conservative Revolutionary Habitus and the Aesthetics of Horror. In: *Political Theory*, 20, 3, 1992, s. 424–444.

WOOD, Ellen Meiksins. Demos versus „We, the People“. Freedom and Democracy Ancient and Modern. In: OBER, Josiah – HEDRICK, Charles (vyd.). *Demokratia. A Conversation on Democracies, Ancient and Modern*. Princeton: Princeton University Press, 1996, s. 121–139.

#### 4. Závěrečné práce

BURÁŇ, Jan. *Carl Schmitt. Nepřítel otevřené společnosti*. Obhájeno na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v roce 2022. Dostupné zde:

[https://theses.cz/id/aj93zo/Buran\\_Jan\\_2022\\_Carl\\_Schmitt\\_nepritel\\_otevrene\\_spolecnos.pdf?info=1;isshlret=zp%C4%9Bt%3Bk%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dzp%C4%9Bt%20k%20v%C4%9Bcem%20sam%C3%BDm%26start%3D76](https://theses.cz/id/aj93zo/Buran_Jan_2022_Carl_Schmitt_nepritel_otevrene_spolecnos.pdf?info=1;isshlret=zp%C4%9Bt%3Bk%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dzp%C4%9Bt%20k%20v%C4%9Bcem%20sam%C3%BDm%26start%3D76)

GÉRYK, Jan. *Levicová recepcie díla Carla Schmitta*. Obhájeno na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2018. Dostupné zde:

<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/95354>

HABFAST, Ulrich. *Das normative Nichts der Entscheidung. Eine Studie zum Dezisionismus in den frühen Schriften Carl Schmitts*. Obhájeno na Johann-Wolfgang-Goethe-Universität zu Frankfurt am Main v roce 2000. Dostupné zde:

[https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/opus4/frontdoor/deliver/index/docId/7732/file/Das\\_normative\\_Nichts\\_der\\_Entscheidung.pdf](https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/opus4/frontdoor/deliver/index/docId/7732/file/Das_normative_Nichts_der_Entscheidung.pdf)

PARCHE, Hans Michael. *Der Einsatz von Streitkräften im inneren Notstand. Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom rechtsstaatlichen Handeln der Exekutive und seiner Kontrollen*. Obhájeno na Westfälische Wilhelms-Universität zu Münster v roce 1974.

#### 5. Studentské práce

KOLLERT, Lukáš. *Schmittův pohled na stát a politično na konci Výmarské republiky*. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2018.

KOLLERT, Lukáš. *Suverenita a diktatura v politické filosofii Carla Schmitta*. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2017.

#### 6. Legislativa a mezinárodní smlouvy

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, vyhlášen císařským patentem JGS č. 946 ze dne 1. června 1811.

Allgemeines Landrecht z roku 1794. Dostupné zde: <https://ra.smixx.de/pralr.html>

Bürgerliches Gesetzbuch ze dne 18. srpna 1896, RGBl. S. 195.

Corpus Iuris Civilis. Dostupné zde:

<https://digital.ub.uni-duesseldorf.de/urn/urn:nbn:de:hbz:061:1-30642>

Deklarace práv člověka a občana. Dostupné zde:

<https://web.archive.org/web/20180131184228/http://www.historie.upol.cz/19/prameny/prava.htm>

Die Verfassung des Deutschen Reichs ze dne 11. srpna 1919, RGBI. S. 1383.

Francouzská ústava. Citováno z KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, Praha: Linde, 2004.

Irská ústava. Citováno z KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, Praha: Linde, 2004.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Dostupné zde: [https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention\\_ces](https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ces)

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Základní zákon. Citováno z KLOKOČKA, Vladimír – WÁGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*, Praha: Linde, 2004.

## 7. Judikatura

BVerfGE 5, 85. Dostupné zde: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv005085.html>

Nález Ústavního soudu ČR III. ÚS 3221/11 ze dne 12. 12. 2013. Dostupné zde:

[https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-3221-11\\_1](https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-3221-11_1)

Nález Ústavního soudu ČR Pl.ÚS 8/20 ze dne 21. 4. 2020. Dostupné zde:

<https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-8-20>

Nález Ústavního soudu ČR Pl.ÚS 111/20 ze dne 15. 12. 2020. Dostupné zde:

[https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-111-20\\_1](https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-111-20_1)

Nález Ústavního soudu ČR Pl.ÚS 12/21 ze dne 16. 3. 2021. Dostupné zde:

[https://www.usoud.cz/fileadmin/user\\_upload/Tiskova\\_mluvci/Publikovane\\_nalezy/2021/Usne\\_seni/Pl\\_US\\_12\\_21\\_vcetne\\_disentu.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2021/Usne_seni/Pl_US_12_21_vcetne_disentu.pdf)

## 8. Internetové zdroje

iDNES.cz, ČTK. *Jako náboženský vůdce selhal, proto si léčitel zvolil smrt, řekl soudu znalec*, text publikován dne 12. 7. 2023. Dostupné zde:

[https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kutnohorsky-lecitel-vrazda-sekta-soud-znalec-zdenek-vojtisek.A230712\\_112550\\_domaci\\_misl](https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kutnohorsky-lecitel-vrazda-sekta-soud-znalec-zdenek-vojtisek.A230712_112550_domaci_misl)

KÜHN, Zdeněk. *Důvody stojící za právním formalismem*, text publikován dne 12. 6. 2008. Dostupné zde:

<https://jinepravo.blogspot.com/2008/06/dvody-stojc-za-prvnm-formalismem.html>

MACHUNSKY, Niklaas. *Bürgerkrieg und Partisanentum im Werk Carl Schmitts*. Dostupné zde:

<https://www.rote-ruhr-uni.com/cms/IMG/pdf/BuergerkriegUndPartisanentum.pdf>

REITZ, Michael. *Macht und Recht. Versuch über das Denken Carl Schmitts*, text publikován dne 24. 2. 2019. Dostupné zde:

<https://www.deutschlandfunk.de/macht-und-recht-versuch-ueber-das-denken-carl-schmitts-100.html>

SOBEK, Tomáš. *Polemika s Jiřím Přibáněm*, text publikován dne 30. 8. 2010. Dostupné zde:

<https://jinepravo.blogspot.com/2010/08/tomas-sobek-polemika-s-jirim-pribanem.html>

SOBEK, Tomáš. *Zákonný pozitivismus?*, text publikován dne 14. 3. 2009. Dostupné zde:

<http://teorieprava.blogspot.com/2009/03/pravni-pozitivismus-se-v-soucasne-dobe.html>



## **SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK**

Obrázek č. 1: Hobbesův krystal, s. 150.

Tabulka č. 1: Komisařská a suverénní diktatura, s. 85.

Tabulka č. 2: Základní režimy uskutečnění práva v raném a výmarském díle Carla Schmitta, s. 88.